

VILNIAUS KOLEGIJA
EKONOMIKOS FAKULTETAS

Finansų ir kredito katedra

Olga Buckiūnienė

ĮMONIŲ FINANSAI

Paskaitų konspektas

Recenzavo: m. dr. doc. V. Meidūnas
vyr. dėstytoja L. Šapalienė

Vilnius
2001

Apsvarstė ir rekomendavo spausdinti Finansų ir kredito katedra
2001 m. _____ d. protokolo Nr. ____

Parengė vyr. dėst. Olga Buckiūnienė,

Mokymo knyga skiriama Vilniaus kolegijos studentams

TURINYS

1. Tema. Įvadas į įmonių finansų valdymą	8
1.1. Įmonių finansų bendras supratimas ir turinys	8
1.2. Įmonių finansų organizavimo principai	10
1.3. Įmonių finansų tarnybos, jų funkcijos	11
1.4. Įmonių finansiniai ypatumai.....	12
1.5. Finansinės ataskaitos, jų sudarymo tikslai	16
2 tema. Finansų valdymo elementai	22
2.1. Rizikos apibūdinimas ir įvertinimas	22
2.2. Rizikos matavimo vienetai ir jų apskaičiavimas	24
2.3. Vertybinių popierių portfelio rizika ir diversifikacija (įvairinimas)	25
2.4. kaip laiko veiksnys lemia finansinius skaičiavimus.....	26
2.4.1. Vienkartinį mokėjimų būsimoji vertė, jos apskaičiavimas	27
2.4.2. vienkartinį mokėjimų esamoji vertė, jos apskaičiavimas	28
2.4.3. periodinių mokėjimų būsimoji vertė, jos apskaičiavimas.....	29
2.4.4. Periodinių mokėjimų esamoji vertė, jos apskaičiavimas	30
2.4.5. Netolygių ir begalinių mokėjimų esamoji vertė, jos apskaičiavimas....	31
3 tema. Kapitalo sudėtis, vertė ir dividendai.....	34
3.1. Akcinių bendrovių ir uždarytų akcinių bendrovių kapitalo sudėtis	34
3.2. Kapitalo sudėtis valstybės, savivaldybės įmonėse	36
3.3. Dividendai teoriškai ir praktiškai	37
3.4. Dividendai Lietuvoje.....	39
3.5. Kapitalo vertė.....	39
3.6. Akcijos. Akcijų vertės nustatymas	40
3.7. Obligacijos ir jų vertės nustatymas.....	43
4 tema. Trumpalaikio turto valdymas	47
4.1. Kapitalo ir turto samprata. Trumpalaikio turto sudėtis.....	47
4.2. Trumpalaikio turto bendrojo poreikio nustatymas	50
4.2.1. Atsargų optimalaus poreikio nustatymas	51
4.2.2. Nebaigtos gamybos optimalaus poreikio apskaičiavimas	51
4.2.3. Optimalus pagamintos produkcijos poreikis.....	52
4.3. Apyvartumo rodikliai ir jų apskaičiavimas.....	53
4.4. Trumpalaikio turto valdymas	55
4.5. Trumpalaikio turto investavimas ir finansavimas	57
5 tema. Finansinio rezultato valdymas.....	64
5.1. Pajamų, sąnaudų ir kainų priklausomybė	64
5.2. Realizavimo apimtys prognozavimas. Lūžio taško nustatymas.....	65
5.3. Įmonės ūkinės ir komercinės veiklos finansinis rezultatas ir jo apskaičiavimo tvarka	67
5.4. Pelningumo rodikliai ir jų apskaičiavimas.....	69
5.5. Pelno paskirstymo tvarka	73
5.5.1. Pelno pasiskirstymas akcinėse bendrovėse	73
5.5.2. Pelno paskirstymas valstybės, savivaldybės įmonėse	75

5.5.3. Pajamų paskirstymas ūkinėse bendrijose ir individualiose (personalinėse) įmonėse	75
6 tema. Atsiskaitymų tvarkymas.....	77
Įvadas.....	77
6.1. Atsiskaitymų negrynaisiais pinigais tvarka, pinigų apsauga įmonėje.....	78
6.2. Atsiskaitymų negrynaisiais pinigais formos (rūšys)	79
6.2.1. Mokėjimo pavedimai.....	79
6.2.2. Inkasiniai pavedimai	81
6.2.3. Akredityvai (akredityvų dokumentai).....	81
6.2.4. Čekiai.....	86
6.2.5 Vekseliai	89
6.2.6 debeto pavedimas.....	94
6.2.7. Banko (debeto, kredito) kortelė	94
6.2.8. Iš anksto apmokėta banko kortelė.....	95
6.2.9. Ne banko kortelė	95
7 tema. Investicijų valdymas	97
7.1. Investicijų esmė. Investavimo sąlygos Lietuvoje. Projektų klasifikavimas	97
7.2. Projekto finansavimas	100
7.3. Projektų rizikos įvertinimas ir apskaičiavimo metodai	101
7.4. Ilgalaikių paskolų išdavimo ir grąžinimo tvarka.....	104
8 tema. Kreditavimas.....	107
Įvadas	107
8.1. Trumpalaikio kreditavimo principai	108
8.2. Specialiosios kredito institucijos	110
8.3. Paskolų grupavimas.	118
8.4. Kreditų suteikimo tvarka įmonėms ir fiziniams asmenims	120
8.5. Paskolos grąžinimo užtikrinimas.....	124
8.6. Kliento kredito byla	125
8.7. Overdraftas (kredito perviršis)	126
8.8. Vartotojiškos paskolos	126
8.9. Hipoteka.....	128
8.10. Palūkanos ir jas lemiantys veiksniai	129
9 tema. Finansinis prognozavimas.....	134
9.1. Įvadas. Verslo plano sudarymo tikslai, sudėtis, etapai.....	134
9.2. Verslo plano finansinės dalies apibūdinimas, jo sudėtis. Verslo plano finansinės dalies apiforminimas	135
9.3. Projekto finansavimo poreikis ir finansavimo šaltiniai	137
9.4. Prognozuojamo pelno ataskaita.....	138
9.5. Pinigų srautų planavimas	140
9.6. Prognozuojamas balansas.....	145
Žodynėlis	148
Literatūra	151
Praktikos darbai	154

PRATARMĖ

Mokomoji priemonė „Įmonių finansai“ skirta Vilniaus kolegijos Ekonomikos fakulteto studentams.

Medžiaga suskirstyta į skyrius pagal temas: „Įvadas į įmonių finansų valdymą“, „Finansų valdymo elementai“, „Kapitalo sudėtis, vertė ir dividendai“, „Trumpalaikio turto valdymas“, „Kreditavimas“, „Investicijos“, „Finansinio rezultato valdymas“, „Finansinis prognozavimas“, „Atsiskaitymų tvarkymas“.

Rašant darbą buvo naudojamos įvairiais norminiais aktais ir literatūros šaltiniais. Jie pateikiami leidinio pabaigoje. Taip pat šiam kursui yra parengtos grafinės schemas, dalijamoji medžiaga, kontrolinės užduotys, testai ir praktinių darbų užduotys dieninio ir neakivaizdinio skyriaus studentams.

Po kiekvienos temos yra studentams pateikiami savikontrolės klausimai. Darbo pabaigoje pateikiamas trumpas pagrindinių sąvokų lietuvių – anglų kalbomis žodynėlis.

Nuoširdžiai dėkoju docentui socialinių mokslų daktarui Vitoldui Meidūnui, vyr.dėstytojai Laimai Šapalienei, recenzavusiems šį konspektą, bei vyr. dėstytojai Astai Pikelienei ir dėstytojai Ritai Martišienei – už patarimus ir pagalbą, rengiant šią mokomąją priemonę.

Mokomoji priemonė galėtų būti dar tobulinama, todėl autorė skaitytojams bus dėkinga už pastabas bei kritiką.

Autorė

1. TEMA. ĮVADAS Į ĮMONIŲ FINANSŲ VALDYMĄ

1.1. ĮMONIŲ FINANSŲ BENDRAS SUPRATIMAS IR TURINYS

Finansai [pranc. finances, lot. finansia - grynai pinigai, pajamos]:

1. T. y. lėšų, priklausančių įmonei ar valstybei, visuma;
2. Įmonės, valstybės lėšų sudarymo, paskirstymo ir panaudojimo sistema.

Finansininkas:

1. Finansų mokslo ir praktikos specialistas;
2. Kapitalistas, tvarkantis didelius pinigus.

Finansuoti:

1. Aprūpinti lėšomis;
2. Teikti lėšas įmonėms, organizacijoms, įstaigoms ir asmenims, skirtas tam tikriems tikslams įgyvendinti.

Finansai yra istorinė ekonomikos kategorija. Finansų atsiradimo pradžia – vergovinė santvarka. Svarbiausios ekonominės sąlygos, reikalingos finansams egzistuoti visuomenėje, yra:

1. Prekinė gamyba ir su ja susiję mainai;
2. Pinigų buvimas;
3. Valstybės susikūrimas.

Finansai susideda iš 3 tarpusavyje susijusių sferų:

1. Pinigų ir kapitalo rinkų sferos;
2. Investicijų sferos;
3. Įmonių finansų valdymo sferos.

Pakalbėsime apie pramonės plėtojimąsi ir įmonių atsiradimą mūsų šalyje. Lietuvoje primityvios namų pramonės užuomazgų ėmė atsirasti maždaug nuo XIII amžiaus. XV – XVI amžiuje, pagyvėjus Lietuvos ekonominiams santykiams su užsieniu ir padidėjus užsienio rinkoje medienos ir jos gaminių paklausai, daugelis Lietuvos feodalų pradėjo verstis miško medžiagos apdirbimu ir eksportu, buvo lydoma geležis iš balų rūdos. Nuo XVI a. vidurio pramonės įmonės imta steigti ir miestuose, tam buvo reikalingas specialus didžiojo kunigaikščio leidimas (privilegija). Už jas įmonė turėjo atlikti tam tikras prievolės valstybei. Nuo XVIII a. pabaigos stambiose manufaktūrose dirbo ne tik baudžiauninkai bet ir laisvai samdomi darbininkai. 1861 m. baudžiavos panaikinimas sudarė palankias sąlygas pramonei plėtotis. Įmonių daugėjo sparčiai, bet stambėjo jos lėtai. Ypač sparčiai pramonė pradėjo augti paskutiniame XIX a. dešimtmetyje. Įmonių padaugėjo nuo 1652 iki 2992. Šiuo metu lietuviškose gubernijose sparčiai plėtojosi mašinų gamyba ir metalo apdirbimas, odos, statybinių medžiagų, popieriaus, maisto pramonė. Didžiausioje tuo metu Kauno metalo gamyklų akcinėje bendrovėje „Vestfalija“ 1900 m. dirbo 1010 darbininkų. XX a. – tai

pramonės kilimo ir smukimo amžius. Pasauliniai karai, okupacijos Lietuvos pramonei padarė didžiulę žalą. 1940 – 1941 m. įmonės buvo nacionalizuotos, o po 50 m. jose vėl pradedama privatizacija, įmonės pradeda dirbti rinkos sąlygomis. Rinka, t. y. mainų sistema, tai vieta, kur keičiamasi. Kiekviena ūkinė įmonė, organizuodama savo veiklą, susiduria su piniginių santykių sutvarkymo sunkumais.

Įmonių finansai yra finansų sistemos sudėtinė dalis. Jie per pinigus apibūdina ekonominius santykius, atsirandančius dėl pagrindinių ir apyvartinių lėšų apytakos, produkcijos, darbų ir paslaugų gamybos bei realizacijos, jų piniginių išteklių sudarymo ir panaudojimo. Taigi įmonių finansai apibūdina jų gamybinės – komercinės veiklos finansinius dalykus. Būdami glaudžiai susiję su bendrojo vidaus produkto gamyba, paskirstymu bei vartojimu, įmonių finansai aktyviai veikia tuos procesus.

Įmonių finansai yra piniginiai santykiai, atsirandantys gamybos procese, kuriant ir realizuojant naujai sukurtą vertę.

Įmonių finansai atspindi ekonominius santykius, atsirandančius dėl įmonės lėšų apytakos, produkcijos gamybos ir realizavimo, finansinių išteklių sudarymo ir panaudojimo. Įmonių finansų turinį sudaro piniginiai santykiai:

1. Įmonių viduje (tarp padalinių, tarnybų ir t. t.);
2. Tarp įmonių ir jos darbuotojų (darbo užmokesčio, premijų, pašalpų išmokėjimas, įvairūs išskaitymai ir t. t.);
3. Tarp įmonių (įvairūs tarpusavio atsiskaitymai);
4. Tarp įmonių ir finansų bei kredito sistemos.

Vadinasi, **įmonių finansai** – visuma piniginių santykių, pagal kuriuos sudaromi ir naudojami įmonių ir bendri valstybiniai finansinių išteklių fondai.

Įmonės finansiniai ištekliai – tai lėšos, kurios susidaro įmonėje per metus plėtojant gamybą ir finansinę veiklą ir panaudojamos įmonių bei kolektyvo narių gamybiniams bei socialiniams poreikiams. Finansiniams ištekliais priskiriama: susidėvėjimo atsiskaitymai, pelnas, gaunamos paskolos, akcijos, platinant obligacijas pritraukiamos lėšos, rezervai, privalomieji fondai.

Įmonių finansų yra tokia paskirtis:

1. Finansinių išteklių sudarymo ūkinės veiklos procese;
2. Finansinių išteklių panaudojimas gamybai plėtoti, darbuotojams skatinti, biudžeto pajamoms sudaryti;
3. Nacionalinių pajamų gamybos, paskirstymo ir panaudojimo kontrolė.

Įmonių finansinių išteklių sudarymas – būtina gamybos vystymo sąlyga. Finansinius išteklius sukaupti padeda atsiskaitymų būdai, taikomi metodai ir mokėtojų finansinė padėtis. Įmonių pinigų fondai yra sudaromi iš savų lėšų. Įmonės gali gauti ir bankų kreditus, ir avansus iš kitų įmonių. Tinkamas savų ir pritrauktų lėšų, įskaitant kredito išteklius,

derinimas padeda kuo efektyviau jas panaudoti gaminant produkciją, atlikti darbus, paslaugas gamybos ir realizacijos procese.

Finansiniai ištekliai naudojami tolesniam gamybinės veiklos plėtojimui, kadrams rengti, socialinėms, kultūrinėms kolektyvo reikmėms, biudžeto pajamoms didinti.

Finansinė kontrolė padeda išaiškinti, kaip neracionaliai ir neefektyviai naudojamos materialinės vertybės, darbo ir pinigų ištekliai. Ji padeda atskleisti rezervus gamybos efektyvumui didinti.

Įprasčiausia finansų funkcija – aprūpinti verslą pinigais, o plačiau – didinti įmonės vertę. Vertę galima padidinti tik tada, kai efektyviai panaudojami įmonės ekonominiai ištekliai.

Teigiama, kad visoje finansų sistemoje įmonių finansų svarba pati reikšmingiausia, nes įmonių veikla sukuria bendrąjį vidaus produktą. O ji skirstant yra sudaromi centralizuoti pinigų fondai, t. y. nemaža dalis įmonių pelno (ar pajamų, ar išlaidų) yra sumokama į nacionalinį biudžetą ir valstybinio socialinio draudimo biudžetą. Finansų organizavimas ir tvarkymas, pelno ir pajamų skirstymas labai priklauso nuo įmonės tipo.

1.2. ĮMONIŲ FINANSŲ ORGANIZAVIMO PRINCIPAI

Įvairių įmonių tipų finansų organizavimas skiriasi, tačiau yra bendri principai, kurių pagrindu organizuojamas visų įmonių tipų finansų valdymas. Išskiriami tokie pagrindiniai įmonių finansų organizavimo principai:

1. ***Lygiateisiškumo*** principas, arba vienodų teisinių sąlygų sudarymas, visoms įmonėms. Šio principo esmė yra ta, kad visų tipų įmonės savo ūkinėje komercinėje veikloje vadovaujasi bendrais įstatymais, moka tokio pat dydžio mokesčius, vienodai atsako pagal teises prievoles, naudojasi tik įstatymiškai įforminta valstybės (savivaldybės) parama.

2. ***Prognozavimo***. Šio principo esmė – kiekviena įmonė, numatydama savo veiklą, turi pakankamai tiksliai prognozuoti ir numatyti finansinį galutinį tos veiklos rezultatą. Finansinio prognozavimo uždavinys įmonėje – numatyti optimalų piniginių išteklių sudarymo bei panaudojimo variantą.

3. ***Komercinio apskaičiavimo***. Šis principas glaudžiai susijęs su prognozavimu. Komercinio apskaičiavimo principo tikslas – gauti didžiausią pelną, esant minimalioms išlaidoms, nes pelnas yra vienas iš svarbiausių efektyvios gamybos vertinių rodiklių.

4. ***Lėšų skirstymas į savas ir skolintas***. Šis principas sudaro galimybę įmonėms racionaliai panaudoti jau turimus finansinius išteklius ir panaudojant mažesnę jų sumą gauti kuo didesnę finansinį rezultatą. Tiek valstybės ūkyje, tiek ir kiekvienoje įmonėje pajamos ir išlaidos per metus pasiskirsto labai netolygiai. Daugelis įmonių atskirais laikotarpiais gali

neturėti finansinių išteklių. Todėl ir atsiranda būtinumas pasinaudoti skolintais finansinių išteklių šaltiniais.

5. *Draudimo, arba rizikos, fondų formavimo.* Siekiant, kad įmonių gamybinė ir komercinė veikla nebūtų trumpalaikė, nepriklausytų nuo pasitaikančių subjektyvių ir objektyvių aplinkybių, turi būti apsidrausta. Skiriami tokie būdai:

5.1. Savidrauda – tai toks gamybinės ir komercinės veiklos apsidraudimas, kuomet įmonė pasilieka tam tikrą sumą pinigų, kuriais ji galėtų naudotis nenumatytais atvejais.

5.2. Rizikos fondų sudarymas – tai toks būdas, kada įstatymų numatyta tvarka kiekviena įmonė perveda į rizikos fondą tam tikrą sumą ir tais pačiais pagrindais jais naudojasi.

5.3. Draudimas – šiuo atveju įmonė su draudimo kompanijomis (įstaigomis) sudaro sutartis ir, mokėdama draudimo įnašus, užsitikrina, kad rizikos atvejais nuostoliai bus kompensuojami. Skiriamas privalomas ir savanoriškas įmonių turto draudimas. Pagal Lietuvoje veikiančius įstatymus savo turtą privalo apdrausti valstybės (savivaldybės) įmonės.

1.3. ĮMONIŲ FINANSŲ TARNYBOS, JŲ FUNKCIJOS

Dirbant rinkos ekonomikos sąlygomis, labai išaugo finansinių tarnybų vaidmuo ir finansinės informacijos poreikis. Todėl kiekvienoje įmonėje svarbu organizuoti sėkmingą finansinį darbą, kuris priklauso nuo įmonės dydžio ir uždavinių. Daugelyje individualių (personalinių) įmonių, ūkinių bendrijų etatinio finansininko nėra. Finansinį darbą atlieka įmonės buhalteris, pasitelkdamas kvalifikuotą specialistą – konsultantą. Finansinę apskaitą gali tvarkyti ir samdoma audito įmonė ar auditorius. Didesnėse įmonėse būtinas finansų padalinys. Todėl jose sukuriami finansų skyriai arba tarnybos. Nedidelėse įmonėse gali būti sudaromi finansiniai sektoriai, veikiantys valdymo struktūros padaliniuose (pvz., realizavimo ar buhalterijos) arba finansinis darbas pavedamas buhalterijos darbuotojams.

Finansų skyriaus (tarnybos) sudėtį ir struktūrą nustato įmonės vadovas, atsižvelgdamas į finansinio darbo apimtį, darbo sąlygas ir ypatumus. Finansų skyriaus viršininkas turi būti gerai susipažinęs su veikla kapitalo rinkoje. Pagrindinis šio skyriaus viršininko darbo uždavinys – planuoti, kaip įsigyti finansinių išteklių fondų ir jais naudotis. Konkrečios veiklos sritys apima (palyginimui pateikiamos ir buhalterio funkcijos):

1.1 lentelė

Finansininkas (iždininkas)	Buhalteris (kontrolierius)
<ul style="list-style-type: none"> * nuosavybės planavimas; * pinigų planavimas; * ryšiai su bankais; * investicijų tvarkymas; * ryšiai su investitoriais; * kreditų tvarkymas; * dividendų paskirstymas; * pensijų tvarkymas; * draudimas; * mokesčių planavimas; * finansinė analizė 	<ul style="list-style-type: none"> * kaštų apskaita; * kaštų valdymas; * pagrindinių sąskaitų sudarymas; * ataskaitos įmonės administracijai; * duomenų apdorojimas; * finansinių ataskaitų sudarymas; * vidinė kontrolė; * sąmatų sudarymas;

Įmonių finansų valdymas yra sistema priemonių, susijusių su efektyviu pinigų srautų valdymu. Ji padeda nustatyti:

1. Ar tikslinga investuoti pinigus į tam tikrą veiklą, kokias sumas ir kada investuoti?

2. Ar tikslinga skolinti pinigus?

3. Ar efektyvu patiems skolintis?

4. Kaip naudingiau lėšas panaudoti?

Finansų valdymas yra susijęs su turto įsigijimu (investavimu), finansavimu ir turto efektyviu valdymu. Finansų valdymas – tai ekonomikos taikymas įmonėje, tyrimai, kaip turėtų pasiskirstyti gamybos ištekliai tarp jų vartotojų.

Geras finansinio darbo organizavimas yra viena iš svarbiausių įmonės tvirtos ir stabilios finansinės būklės sąlygų.

1.4. ĮMONIŲ FINANSINIAI YPATUMAI

Pagal Lietuvos Respublikoje priimtus įmonių įstatymus kiekvienas subjektas gali pasirinkti komercinių įmonių rūšis ir formas, tai ir nulemia finansų valdymo ir organizavimo ypatumus.

Bendrovių finansinių išteklių šaltiniai

Akcinių ir uždaryjū akcinių bendrovių veiklą Lietuvoje reglamentuoja Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas, priimtas 2000 m. liepos mėn. 13 d.

Bendrovės finansiniai ištekliai sudaromi iš *vidinių* ir *išorinių* šaltinių.

Vidiniams šaltiniams priskiriamas pelnas.

Išoriniams šaltiniams priskiriama:

1. Įnašai už akcijas;
2. Įplaukos už obligacijas;
3. Skolintos ir kitos joms prilygstančios lėšos;

4. Dotacijos ir subsidijos.

Obligacijų išleidimas yra vienas iš būdų pasiskolinti pinigų. Jos sudaro AB skolą, kurią įmonė privalės išmokėti palūkanomis nepriklausomai nuo to – gaus ar ne pelną, ir, pasibaigus galiojimo terminui, išpirkti obligacijas pagal nominaliąją vertę. Jei bendrovė nevykdo išmokėjimų, tai obligacijos turėtojas gali ją paduoti į teismą kaip ir bet kurią kitą skolininką.

Bendrovėje finansinę veiklą kontroliuoja revizorius. Jį renka visuotinis akcininkų susirinkimas bendrovės įstatuose nustatytam laikui. Revizoriaus darbo tvarką nustato jo darbo reglamentas, kurį tvirtina visuotinis akcininkų susirinkimas. Bendrovės administracija ir valdyba privalo pateikti revizoriui jo reikalaujamus buhalterinius – finansinius dokumentus. Už darbą bendrovė moka atlyginimą. Jo dydį ar darbo apmokėjimo sąlygas nustato visuotinis akcininkų susirinkimas. Revizorius privalo saugoti bendrovės komercinės paslaptis, kurias sužino kontroliuodamas bendrovės finansinę veiklą. Revizoriaus kvalifikacinius reikalavimus nustato Lietuvos Respublikos Vyriausybė arba jos įgaliota institucija.

Finansavimas yra viena iš kapitalo parūpinimo formų. Finansavimas yra išorinis finansavimo šaltinis, kai bendrovės finansiniai ištekliai yra formuojami iš įnašų už akcijas, įplaukų už obligacijas, iš skolintų lėšų ir kitų joms prilygintų lėšų.

Finansavimasis yra vidinis finansavimo šaltinis, kai įmonininkas gali naudotis dviem finansavimosi galimybėmis:

1. Atvirąja, kai gautas pelnas neišmokamas arba išmokamas ne visas ir patenka į pelno rezervo sąskaitą;

2. Paslėptąja: ši finansavimosi forma yra susijusi su slaptųjų rezervų sudarymu. Jie sudaromi nuvertinant buhalterinio balanso aktyvų straipsnius arba daugiau įvertinant pasyvo straipsnius.

Dėl finansavimosi iš pelno didėja įmonės nuosavas kapitalas. Tai stiprina ne tik įmonės savarankiškumą, bet ir jos stabilumą, kreditingumą, patikimumą. Tačiau finansavimasis iš pelno turi ir trūkumų: investuojant savo pelną, sumažėja kreditorių kontrolė. Jei įmonė yra akcinė bendrovė, gali kristi akcijų kursas dėl akcininkų nepasitenkinimo, nes mažesnė pelno dalis išmokama dividendams.

Valstybės ir savivaldybės įmonių finansinių išteklių šaltiniai

Šių įmonių steigimą, valdymą, veiklą, reorganizavimą bei likvidavimą reglamentuoja Lietuvos Respublikos valstybės (savivaldybės) įmonių įstatymas, priimtas 1994 m. gruodžio mėn. 22 d.

Šių įmonių finansiniai ištekliai formuojami iš vidinių ir išorinių šaltinių.

Vidiniams įmonių finansinių išteklių šaltiniams priskiriama:

1. Amortizaciniai atskaitymai (nusidėvėjimas);

2. Pelnas.

Turimo ilgalaikio turto (materialaus ir nematerialaus) nusidėvėjimo (amortizacijos) normatyvus įmonė nustato atsižvelgdama į turto efektyvumo realų kitimą ir į Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatytus minimalius bei maksimalius ekonominius normatyvus. Šiuos normatyvus tvirtina steigėjas.

Pirma laiko nurašytų (ne visiškai amortizuotų) neapyvartinių aktyvų likutinė (neamortizuota) dalis priskiriama prie nuostolių.

Išoriniams šaltiniams priskiriama:

1. Skolinto kapitalo lėšos;
2. Valstybės ir savivaldybės įnašai;
3. Iš kitur gauta finansinė parama.

Įmonės finansinė veikla kontroliuojama audito tvarka. Metinės veiklos auditas yra privalomas, kitų laikotarpių veiklos auditas gali būti atliktas steigėjo ar administracijos iniciatyva. Auditą gali atlikti auditorius – fizinis asmuo, turintis licenciją, ar audito įmonė, turinti teisę atlikti audito paslaugas.

Įmonės pareigūnai, dėl kurių veiklos ar neveiklumo buvo prarastas valstybės ar savivaldybės turtas, pažeista nustatyta amortizacinių atskaitymų ar pelno paskirstymo tvarka, neteisingai sumokėti mokesčiai, atsako įstatymų nustatyta tvarka.

1.2 lentelė

ATSKIRŲ ĮMONIŲ TIPŲ FINANSŲ REGLAMENTAVIMO PALYGINIMAS

Įmonės	Įmonių tipai	Kapitalas	Kapitalo kitimas
Individualios (personalinės)	Personalinė įmonė Individuali veikla	Nuosavas ir skolintas	Nereglamentuojamas
Ūkinės bendrijos	Tikroji Komanditinė	Nuosavas ir skolintas	Atliekamas susitarimu
Akcinės bendrovės Investicinės bendrovės	UAB AB IF UIF KIB	Nuosavas ir skolintas	Išleidžiamos akcijos arba keičiama jų nominali vertė

Valstybės Įmonės	VĮ SĮ	Valstybės (savivaldybės) ir skolintas	Reglamentuojamas valstybės ar savivaldybės
Teisinis santykių reglamentavi mo pagrindas	Atsakomybė	Teisė leisti vertybinius popierius	Privalomi fondai
Civilinis kodeksas	Visiška	Neturi	Nėra
Jungtinės veiklos sutartis	Visiška narių Ribota narių komanditorių	Neturi	Nėra
Įstatai	Ribota	Turi	Privalomasis rezervas
Įstatai	Ribota	Neturi	Pelno rezervas

Lietuvos Respublikos Seimas 1995 m. liepos mėn. 5 d. priėmė Lietuvos Respublikos investicinių bendrovių įstatymą. Investicinė bendrovė yra akcinė bendrovė, kuri sukaupia fizinių ir juridinių asmenų lėšas viešai platindama savo akcijas ir turi bent vieną iš šios veiklos požymių:

1. Pagrindinė veikla, iš kurios gaunama daugiau kaip 60% pajamų, yra sukauptų lėšų investavimas ar reinvestavimas į VP ir (ar) prekyba jais;

2. Daugiau kaip 50% bendrovės turto vertės sudaro VP.

Investicinės bendrovės gali būti šių rūšių:

1. Investiciniai fondai (IF);

2. Uždarieji investiciniai fondai (UIF);

3. Kontroliuojančios investicinės bendrovės (KIB).

Investicinė bendrovė yra laikoma investiciniu fondu, jeigu jos turimas investicijų portfelis yra diversifikuotas (įvairintas), o išleidžiamos ar išleistos akcijos yra išperkamosios akcijos, kurių savininkai turi teisę bet kuriuo metu grąžinti šias akcijas bendrovei ir gauti už tai proporcingą dalį jos nuosavų (grynųjų) aktyvų. Nuosavi (grynieji) aktyvai – tai investicinės bendrovės turto vertės ir trumpalaikių bei ilgalaikių finansinių įsipareigojimų skirtumas.

Investicinė bendrovė yra laikoma uždaruju investiciniu fondu, jeigu jos turimas investicijų portfelis yra diversifikuotas ir ji nėra išleidusi išperkamųjų akcijų.

Investicinė bendrovė yra laikoma kontroliuojančiąja investicine bendrove, jeigu jos turimas investicijų portfelis nėra diversifikuotas ir ji nėra išleidusi išperkamųjų akcijų.

Investicijų portfelis – investicinės bendrovės turimų investicijų rinkinys.

Diversifikuotas investicijų portfelis – investicijų portfelis, kuris atitinka visus šiuos reikalavimus:

1. Investuota ne daugiau kaip 5% investicinės bendrovės nuosavų (grynųjų) aktyvų į vieno emitento VP, išskyrus valstybės (vietos savivaldybės) išleistus ar garantuotus VP, į kuriuos gali būti investuota iki 35% nuosavų (grynųjų) aktyvų;

2. Nėra įsigyta daugiau kaip 10% vieno emitento akcijų;

3. Nėra įsigyta daugiau kaip 10% vieno emitento kredito VP, išskyrus valstybės (vietos savivaldybės) išleistus ar garantuotus VP.

1.5. FINANSINĖS ATASKAITOS, JŲ SUDARYMO TIKSLAI

1993 m. spalio mėn. 27 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 804 ir 1993 m. lapkričio mėn. 12 d. Finansų ministerijos raštu Nr. 83 numatytos keturios įmonių metinės finansinės atskaitomybės formos:

1. Balansas;
2. Pelno (nuostolių) ataskaita;
3. Pelno (nuostolio) paskirstymo ataskaita;
4. Pinigų srautų ataskaita.

Paaiškinamasis raštas yra sudėtinė metinės finansinės atskaitomybės dalis.

Pirmojoje formoje – balanse – atsispindi turtas, kuriuo disponuoja įmonė, bei nurodoma, kam jis priklauso, t. y. kieno nuosavybė yra šis turtas. Pelno (nuostolio) ataskaitoje yra apskaičiuojamas grynasis pelnas ar nuostolis. Jis turi būti savininkų paskirstytas ir jų sprendimas atsispindi trečiojoje metinės finansinės atskaitomybės formoje – pelno (nuostolio) paskirstymo ataskaitoje. Vadinasi, trys minėtos metinės finansinės atskaitomybės formos sudaro uždara ciklą, kurios parodo įmonės turtą bei atskleidžia šio turto savininkus. Taip pat parodomos per ataskaitinį laikotarpį uždirbtos pajamos bei sąnaudos, gaunamos jas uždirbant, ir apskaičiuojamas to paties laikotarpio įmonės veiklos rezultatas.

Pinigų srautų ataskaitos sudarymo tikslas

Pinigų srautų ataskaita pradėta daryti JAV 1987 m. ir tapo priimtina daugelyje šalių, taip pat ir Lietuvoje. Visa įmonės gamybinė komercinė veikla šioje formoje suskirstoma į tris dalis : ***į įmonės veiklą, investicinę veiklą ir finansinę veiklą.***

Tvarkant apskaitą pagal duomenų kaupimo principą, pajamos ir sąnaudos registruojamos tada, kai jos uždirbamos arba susikaupia, neatsižvelgiant į pinigų gavimo ir išleidimo laiką. Taigi pinigų srautų ataskaitoje atsispindi ***įmonės pinigų gavimas ir jų išleidimas per***

ataskaitinį laikotarpį. Ataskaitinio laikotarpio pabaigoje apskaičiuotas grynasis pelnas neatitinka įmonėje turimų pinigų sumos.

1 pavyzdys:

Įmonė L,

kurios ataskaitinis laikotarpis – mėnuo, vasario 1 d. turėjo 35000 Lt. Vasario mėnesį įmonė atliko tokias operacijas:

- a) vasario 1 d. sumokėjo 2 000 Lt už vasario mėnesio patalpų nuomą;
- b) vasario 21 d. įsigijo skolon prekybinių atsargų už 14 000 Lt;
- c) vasario 28 d. pardavė prekių skolon už 21 000 Lt (jų įsigijimo savikaina 14 000 Lt).

Įmonės L balansas ir pelno (nuostolio) ataskaita vasario 28 d. atrodoys šitaip:

Pelno (nuostolio) ataskaita (Lt)

1. Pardavimai	21 000
2. Parduotų prekių savikaina	14 000
3. Bendrasis pelnas	7 000
4. Veiklos sąnaudos (nuomos sąnaudos)	2 000
5. Grynasis pelnas	5 000

Įmonės L balansas vasario 28 d. (Lt)

Pinigai	33 000	Skola tiekėjams	14 000
Pirkėjų įsiskolinimas	21 000	Akcinis kapitalas	35 000
		Nepaskirstytas pelnas	5 000
<i>Turtas</i>	<i>54 000</i>	<i>Nuosavybė</i>	<i>54 000</i>

1 pavyzdys parodo neatitikimą tarp pelno rodiklio, apskaičiuoto tvarkant apskaitą pagal duomenų kaupimo principą, ir pinigų likučio pasikeitimo sumos per ataskaitinį laikotarpį.

Per ataskaitinį laikotarpį uždirbtas pelnas (5 000 Lt) nesutampa su pinigų likučių pasikeitimo suma per tą patį laikotarpį:

$$35\,000 - 33\,000 = -2\,000 \text{ Lt}$$

Neatitikimą šiuo atveju sąlygoja tai, kad įmonė tiek pirko, tiek ir pardavė prekes skolon. Parduodama prekes skolon, įmonė registravo uždirbtas pajamas, kurias, palyginusi su patirtomis sąnaudomis, apskaičiavo grynąjį pelną. Tačiau po pardavimo skolon turima pinigų suma nepadidėjo. Todėl sakoma, kad grynasis pelnas yra padidintas skolon parduotų prekių suma ir sumažintas skolon pirktų prekių suma, perskaičiuojant jį ir pinigų likučių pasikeitimą per ataskaitinį laikotarpį. Vadinasi, iš grynojo pelno atėmę pirkėjų įsiskolinimo sumą ir pridėję įsiskolinimo tiekėjams sumą, apskaičiuosime, kaip pasikeitė pinigų likučiai per ataskaitinį laikotarpį:

$$5\,000 - 21\,000 + 14\,000 = -2\,000 \text{ Lt}$$

Šis pavyzdys rodo, kad egzistuoja ryšys tarp grynojo pelno ir pinigų likučio pasikeitimo per ataskaitinį laikotarpį. Grynasis pelnas yra tik pradinis taškas, nuo kurio pradedami skaičiuoti pinigų srautai iš įmonės veiklos.

Įvairūs nusidėvėjimo apskaičiavimo metodai darys priešingą poveikį, veikdami pelną ir pinigų srautus. Nusidėvėjimo padengimo nereikia padengti grynais pinigais, todėl didesnis nusidėvėjimas nesumažina pinigų srautų. Kuo didesnė nusidėvėjimo padengimo norma, tuo mažesnis pelnas ir tuo didesnis įmonės pinigų srautas dėl to, kad mažėja mokesčių suma.

$$\text{Grynasis pinigų srautas} = \text{grynasis pelnas} + \text{nusidėvėjimas}$$

Jei Lietuvos įmonė numato gauti kreditą užsienio banke, nusidėvėjimo išlaidos apskaičiuojamos naudojant modifikuotą greitesnę vertės atkūrimo sistemą (angl. MACRS). Pagal šią sistemą pagrindinės priemonės suskirstomos į keletą grupių, iš kurių kiekvienos numatomas naudojimo laikas:

1.3 lentelė

MACRS metodas
Turto grupavimas pagal naudojimo laiką

Įrengimų grupė pagal naudojimo metus	Įrengimų (nuosavybės) tipas
3 metai	Moksliniuose tyrimuose naudojami įrengimai ir kompiuteriai
5 metai	Automobiliai ir mažų dydžių sunkvežimiai, spec. paskirties gamybos priemonės
7 metai	Daugelis gamybinių įrengimų, baldai, vidaus įranga
10 metų	Ilgo naudojimo įrengimai
27,5 metų	Gyvenamasis nekilnojamas turtas
31,5 metų	Negyvenamasis nekilnojamas turtas, įskaitant komercinius ir pramoninius pastatus.

Kitoje lentelėje parodomi nusidėvėjimo normatyvai, taikomi įvairioms įrengimų grupėms: (metinė nusidėvėjimo norma %):

1.4 lentelė

Metai	3 metai	5 metai	7 metai	10 metų
Pirmieji	33	20	14	10
Antrieji	45	32	25	18
Tretieji	15	19	17	14
Ketvirtieji	7	12	13	12

Penktieji		11	9	9
Šeštieji		6	9	7
Septintieji			9	7
Aštuntieji			4	7
Devintieji				7
Dešimtieji				6
Vienuoliktieji				3

2 pavyzdys:

Įmonė L įsigijo automobilių už 200 000 Lt Apskaičiuoti nusidėvėjimo išlaidas:

(tūkst. Lt)

Metai	Norma (%)	Nusidėvėjimo išlaidos
1	0,20	40
2	0,32	64
3	0,19	38
4	0,12	24
5	0,11	22
6	0,06	12
Iš viso:	1,00	200

3 pavyzdys:

Įmonė L, realizavusi produkciją, pajamas gauna grynaus pinigais, visos išlaidos, išskyrus nusidėvėjimą, taip pat gaunamos grynaus pinigais. Koks pinigų srautas bus gautas iš įmonės ūkinės veiklos?

(tūkst. Lt)

Rodikliai	Pelno ataskaita	Pinigų srautai
1. Pardavimai	1 000	1 000
2. Išlaidos (be nusidėvėjimo)	500	500
3. Nusidėvėjimas	300	Neįskaičiuojamas
4. Apmokestinamas pelnas	200	-
5. Mokesčių suma (29%)	58	58
6. Grynasis pelnas	142	-
7. Nusidėvėjimo įskaitymas	300	-
8. Grynasis pinigų srautas	442	442

Bendras piniginių lėšų srautas yra 442 tūkst. Lt. Jeigu nusidėvėjimas būtų mažesnis (pvz., 100 tūkst. Lt), apmokestinamas ir grynasis pelnas būtų didesnis.

(tūkst. Lt)

Rodikliai	Pelno ataskaita	Pinigų srautai
1. Pardavimai	1 000	1 000
2. Išlaidos (be nusidėvėjimo)	500	500
3. Nusidėvėjimas	100	Neįskaičiuojamas
4. Apmokestinamas pelnas	400	500
5. Mokesčių suma (29%)	116	116
6. Grynasis pelnas	284	-
7. Nusidėvėjimo įskaitymas	100	-
8. Grynasis pinigų srautas	384	384

Taigi bendra piniginių lėšų srauto suma sumažės 58 tūkst. Lt. Šis piniginių lėšų srauto sumažėjimas apskaičiuojamas:

Nusidėvėjimo pasikeitimas (+, -) x mokesčių suma (%)/100, t. y.
 $200 \times 29/100 = 58$ tūkst. Lt

Pinigų srautai iš įmonės veiklos padeda įvertinti įmonės gamybos pajėgumą, parodo, kaip sėkmingai įmonė pasinaudojo vidiniais finansavimo šaltiniais.

Pinigų srautų iš investicinės veiklos rodiklis parodo ilgalaikę įmonės strategiją – kur ir kaip naudingai įmonė investavo savo lėšas.

Pinigų srautų iš finansinės veiklos rodiklis parodo, kaip sėkmingai įmonė pasinaudojo išoriniais finansavimo šaltiniais.

Visų minėtų metinės finansinės atskaitomybės formų duomenys padeda informacijos vartotojams tinkamai įvertinti įmonės finansinę padėtį: galimybę laiku atsiskaityti su partneriais, grąžinti skolas, išmokėti dividendus, įvertinti galimus rinkos pasikeitimus, veikiančius įmonės veiklos rezultatus, spręsti apie įmonės galimybę konkuruoti.

SAVIKONTROLĖS KLAUSIMAI

1. Apibūdinkite sąvoką „finansininkas“.
2. Kokių reikia sąlygų, kad finansai egzistuotų?
3. Iš kokių sričių susideda finansai?
4. Apibūdinkite įmonių finansų sąvoką.
5. Kokie piniginiai santykiai sudaro įmonių finansų turinį?
6. Apibūdinkite įmonės finansinius išteklius.
7. Išvardykite įmonių finansų funkcijas
8. Išvardykite įmonių finansų organizavimo principus.
9. Kokį darbą atlieka įmonės finansų tarnybos?
10. Išvardykite buhalterio funkcijas.
11. Išvardykite finansininko funkcijas.
12. Ką padeda nustatyti įmonių finansų valdymas?
13. Apibūdinkite finansų valdymą įmonėje.

14. Iš kokių šaltinių sudaromi bendrovių finansiniai ištekliai?
15. Revizoriaus pareigos įmonėje. Apibūdinkite svarbiausias iš jų.
16. Ką priskirsite prie įmonių finansinių išteklių?
17. Kas kontroliuoja įmonės finansinę veiklą?
18. Išvardykite investicinės bendrovės požymius.
19. Išvardykite ir apibūdinkite įmonių metinės finansinės atskaitomybės formas.
20. Kas atsispindi pinigų srautų ataskaitoje?
21. Kokį nusidėvėjimo skaičiavimo metodą naudoja įmonė, norėdama gauti kreditą užsienio banke?

2 TEMA. FINANSŲ VALDYMO ELEMENTAI

2.1. RIZIKOS APIBŪDINIMAS IR ĮVERTINIMAS

Ekonominių ir tarptautinių žodžių žodynuose rizika apibūdinama kaip „azartinis lošimas, pavojus, nepasisekimo tikimybė, galimybė patirti nuostolius, ar žala“. Ekonomikos rizika gali būti tiksliau apibūdinta kaip galimybė įvykti nepageidaujamam įvykiui.

Galima būtų skirti tokias įmonės rizikos fazes:

1. Verslo *tyrimo fazė* – tai komercinio pralaimėjimo rizika, nes galima negauti užsakymų arba jų gali nepakakti ir pan.;

2. *Gamybos fazės* yra skiriamos dvi rizikos:

2.1. Gaminio rizika, nes gali būti panaikintas užsakymas, pirkėjas gali atsisakyti pirkti gaminius, tuomet reikės panaikinti sutartį;

2.2. Ekonominė rizika, nes ji susijusi su infliacija, kainų padidėjimu. Vienas iš būdų išvengti šios rizikos yra sutartyse numatomos apsisaugojimo priemonės, pvz., sutartyje turėtų būti parodyta galutinė kaina, atsižvelgiant į infliacijos lygį šalyje ir pan.

3. *Mokėjimo fazės* rizika atsiranda tada, kai klientas gali nesumokėti arba bankrutuoti;

4. *Konvertavimo* rizika atsiranda dėl pinigų vertės kitimo.

Mokėjimo ir konvertavimo rizikos sudaro *finansinę riziką*. Ji bus tuo didesne, kuo toliau nuo mūsų yra klientas (pvz., kitoje šalyje). Finansinė rizika analizuojama pagal tris lygius:

1. Kliento rizika (kliento finansinės padėties nustatymas, ar klientas mokus ir pan.);

2. Šalies (valstybės) rizika (EEB šalyse, JAV, Japonijoje, Kanadoje tokios rizikos nėra);

3. Gaminio rizika. Ji taikoma tik specifinę produkciją gaminančioms įmonėms (pvz., Saudo Arabijos įmonė užsako pagaminti Lietuvoje trikampus langus ir duris, o vėliau atsisako pirkti gatavus gaminius).

Vieni iš paprasčiausių būdų rizikai sumažinti yra draudimas (valstybinis ir privatus) bei kliento tyrimas. Informacijos šaltiniai, norint surinkti duomenis apie klientą, yra šie:

1. Per bankus (dažnai taikomas užsienyje), t. y. savo bankui rašau laišką, kad reikalinga informacija apie įmonę (es). Paprastai, bankai niekada neduos blogos informacijos. Jei duos – tai tada, kai įmonė jau būna arti bankroto ribos;

2. Užsienio šalių ambasadose turėtų būti konsultacinės tarnybos, patarėjai. Pvz., Prancūzijoje įmonės „teisiamos“ komercinio tribunolo „MINITEL“;

3. Informacijos apie įmones centras DUN & BRADSTREET, įkurtas JAV, turintis daug filialų, vienas iš jų – Londone;

4. Lietuvos pramonės, prekybos ir amatų rūmai.

Taigi kiekvienoje įmonėje skiriama dviejų rūšių rizika:

1. Verslo, kai neužtikrinamas veiklos efektyvumas;

2. Finansinė rizika, priklausanti nuo kapitalo struktūros, t. y. nuo savininkų nuosavo ir skolinto kapitalo santykio.

Akcinėje bendrovėje savininkų kapitalo (akcijų) dydis yra atvirkščiai proporcingas finansinei rizikai ir tiesiogiai – verslo rizikai, t. y. kuo didesnė akcinio kapitalo dalis sudaro visą įmonės kapitalą, tuo mažesnė finansinė ir tuo didesnė verslo rizika. Vadovo atsakomybė – suvokti riziką, išmanyti, kaip jos išvengti.

Kalbant apie riziką dažnai yra vartojama sąvoka – rizikos arba venčiūrinis kapitalas. Tai kapitalas, investuojamas į „rizikingą“ technologiją (pvz., pagal atradimus, patentus), parengti ir realizuoti, ar investuojamas į rizikingus projektus. Kai yra didelis pavojus, kad gausime mažesnę pelną, negu laukiame, tai bendrovės akcijos yra apibūdinamos kaip labai rizikingos.

1 pavyzdys:

Išsiaiškinsime, kaip investitoriai nustato pelningumą, kurį būtina išmanyti perkant įmonių vertybinius popierius. Įvykio tikimybė yra apibūdinama kaip galimybė įvykiui įvykti. Jei visi galimi įvykiai ar rezultatai išvardijami ir kiekvienas jų yra tikėtinas, tai toks apibūdinimas vadinamas tikimybių pasiskirstymu.

Laukiamas pelningumas yra lygus sumai kiekvieno I-tojo įvykio faktinio pelningumo, padauginto iš tikimybės, kad šis I-tasis įvykis įvyks.

Laukiamas pelningumas (\bar{K}) apskaičiuojamas šitaip:

$$\bar{K} = \sum_{i=1}^n k_i P_i;$$

kur k_i – I-tojo įvykio faktinis pelningumas; P_i – įvykio tikimybė.

Turėdamas diskretinių tikimybių pasiskirstymą, investitorius norės sužinoti kiekvienos akcijos laukiamą arba vidutinį pelningumą atskirai.

2.1 lentelė

Ekonomikos padėtis	Tikimybė dėl padėties	Faktinis pelningumas, esant šiai padėčiai	Laukiamas pelningumas
Nuosmukis	10%(0,1)	- 60%	- 6,0%
Smukimas	20%(0,2)	- 20%	- 4,0%
Normali	40%(0,4)	20%	8,0%

Kilimas	20%(0,2)	60%	12,0%
Klestėjimas	10%(0,1)	100%	10,0%
Iš viso:	100%(1,0)		20,0%

Esant tokiam tikimybių pasiskirstymui, laukiamas pelningumas (€) lygus 20%.

2.2. RIZIKOS MATAVIMO VIENETAI IR JŲ APSKAIČIAVIMAS

Investitorius nori, kad laukiamo pelningumo rizikingumas būtų išmatuotas. Rizikai išmatuoti yra naudojama įvairių rodiklių. Tradicinis rizikos matas – **vidutinis kvadratinis pelningumo svyravimas** (σ). Jis parodo riziką, išreikštą procentais. Apskaičiuojant šį rodiklį, laukiamas pelningumas atimamas iš kiekvienos būklės faktinio pelningumo, skirtumas pakeliamas kvadratu ir kvadratinis svyravimas padauginamas iš būklės tikimybės. Gauti rezultatai susumuojami ir ištraukiama šaknis.

$$s = \sqrt{\sum_{i=1}^n \left[(k_i - \hat{k})^2 P_i \right]}$$

2 pavyzdys:

2.2 lentelė

Ekonomikos būklė	$k_i - \hat{k}$	$(k_i - \hat{k})^2$	$(k_i - \hat{k})^2 P_i$
Nuosmukis	-60 - 20 = -80	6400	6400 x 0,1 = 640,0
Smukimas	-20 - 20 = -40	1600	1600 x 0,2 = 320,0
Normali	20 - 20 = 0	0	0 x 0,4 = 0
Kilimas	60 - 20 = 40	1600	1600 x 0,2 = 320,0
Klestėjimas	100 - 20 = 80	6400	6400 x 0,1 = 640,0
Statistinė dispersija (s^2) viso:			1920,0

Vidutinis kvadratinis svyravimas yra lygus kvadratinei šakniai iš dispersijos

$$\sigma = \sqrt{s^2} = \sqrt{1920,0} = 43,8\%.$$

Kitas rizikos matavimo vienetas - **variacijos koeficientas**.

$$K_{var.} = \sigma / \hat{k}.$$

Jis parodo pelningumo vieneto riziką ir naudojamas dviem investicijoms, kurių skirtings laukiamas pelningumas ir skirtinga rizika, palyginti.

3 pavyzdys:

Įmonėje X laukiamas pelningumas – 20%, o rizika, kad bus gautas šis pelningumas, sudaro 43,8%. Įmonėje Y atitinkami duomenys – 16% ir 40%. Lieka neaišku, kuris variantas investuojant yra geresnis. Apskritai

geriau investuoti ten, kur aukštesnis pelningumas (įmonės X atveju), bet yra geriau, kai rizika yra mažesnė (įmonės Y atveju). Šiuo atveju geriausia pasinaudoti variacijos koeficientu:

$$K_{\text{var.}(im.X)}=43,8/20=2,19;$$

$$K_{\text{var.}(im.Y)}=40/16=2,5.$$

Investuoti į įmonę X yra saugiau ir patikimiau, nes variacijos koeficientas šioje įmonėje mažesnis (jei nesinaudosime kitais kriterijais).

2.3. VERTYBINIŲ POPIERIŲ PORTFELIO RIZIKA IR DIVERSIFIKACIJA (ĮVAIRINIMAS)

Didesnė finansinio turto dalis nėra laikoma atskirai, o turima kaip vertybinių popierių portfelio dalis. Net asmenys turintys ribotus finansinius išteklius, valdo skirtingo pobūdžio turtą: turi sąskaitų bankuose, pinigų rinkos fondų, nekilnojamo turto ir pan.

Investitorius turi rūpintis ne tiek vienos iš jo akcijų vertės kilimu ar smukimu, kiek tuo, kaip akcijos rizika ir pelningumas veikia viso vertybinių popierių portfelio riziką ir pelningumą. Vertybinių popierių (turto) portfelis (paketas) – tai dvi ar daugiau vertybinių popierių ar turto rūšių, kurias turi vienas asmuo. Bendroji vertybinių popierių portfelio rizika susideda iš:

1. **Sisteminė** (nediversifikuotina) rizika;
2. **Nesisteminė** (difersifikuotina) rizika.

Sisteminė rizika (rinkos) kyla dėl veiksmų, vienodai veikiančių visas įmones. Tai karas, infliacija, nuosmukis, palūkanų normų lygis, tai pasikeitimai valstybės ekonomikoje, mokesčių reformos, pasaulinės energetikos sistemos. Kadangi šie veiksniai veikia visas akcijas vienodai (jas smukdo ar kelia), tai sisteminga rizika negali būti eliminuojama diversifikavimo būdu.

Diversifikacija – įvairinimas, gaminamų prekių nomenklatūros plėtojimas, aktyvų arba vertybinių popierių portfelio išplėtimas finansinėmis priemonėmis. Dažnai pasitaikantis diversifikavimo principas – „nedėk visų kiaušinių į vieną pintinę“.

Eliminuoti – išskirti, pašalinti, panaikinti, išstumti.

Nesisteminę riziką (bendrovės) sukelia tokie įvykiai: streikai, sėkmingos ar nesėkmingos marketingo programos, didelių sutarčių gavimas ar praradimas, aukščiausio lygio valdymo personalo vadovo mirtis ir kiti, būdingi tik konkrečiai įmonei įvykiai. Tai konkretios kompanijos veiklos rizika. Kadangi tokie įvykiai yra ypač reti, jų poveikį vertybinių popierių portfeliui galima eliminuoti (pašalinti) panaudojant diversifikavimą. Neigiamas įvykis vienoje įmonėje eliminuojamas teigiamu kitose. Yra apskaičiuota, kad 60 – 77 procentų daugelio įmonių vertybinių popierių bendros rizikos sudaro nesisteminę riziką. Kuo daugiau akcijų prisideda, tuo dėl diversifikavimo mažėja bendrovei

būdinga rizika, tačiau rinkos rizika išlieka tokia pati. Jeigu vertybinių popierių portfelis ypač diversifikuotas, lieka vien rinkos rizika.

Vertybinių popierių portfelio laukiamas pelningumas ($\$$) yra lygus kiekvienos akcijos laukiamo pelningumo svertiniam vidurkiui:

$$\$p = w_1 \cdot \$1 + w_2 \cdot \$2 + \dots + w_n \cdot \$n$$

w – svorio koeficientas, kuris rodo, kokia vertybinių popierių portfelio dalis yra investuoti į kiekvieną akciją.

4 pavyzdys:

Turiu 10 000 Lt, kuriuos galiu investuoti į dvi akcijas A ir B. Akcijos A laukiamas pelningumas – 12 procentų, akcijos B – 20 procentų. Jeigu į akciją A investuočiau 4 000 Lt, tai jos svorio koeficientas būtų – 0,4, o akcijos B – 0,6.

Mano vertybinių popierių portfelio laukiamas pelningumas apskaičiuojamas:

$$\$p = 0,4 \times 12\% + 0,6 \times 20\% = 16,8\% .$$

Jeigu turimus 10 000 Lt investuočiau į akciją A (2 400 Lt), akciją B (5 000 Lt), o likusius į taupomąjį banką su sąlyga, kad gaučiau 8 procentus metinių palūkanų, tai mano vertybinių popierių portfelio laukiamas pelningumas sudarytų 14,96%.

$$\$p = \frac{2400}{10000} \times 12\% + \frac{5000}{10000} \times 20\% + \frac{2600}{10000} \times 8\% = 14,96\% .$$

Vertybinių popierių įvairinimas padeda sumažinti riziką, tačiau svarbu išmanyti, kiek galima tikėtis, kad rizika sumažės, ir kiek skirtingų vertybinių popierių reikia laikyti portfelyje.

2.4.KAIP LAIKO VEIKSNYS LEMIA FINANSINIUS SKAIČIAVIMUS

Kasdieniniame darbe finansininkai susiduria su laiko veiksnio įvertinimu, vienu iš svarbiausių finansuose naudojamu metodu. Laiko veiksnys ypač svarbus tokiose srityse:

1. Pinigus investuojant į įvairius vertybinius popierius;
2. Nustatant komercinių ir hipotekos paskolų terminus;
3. Parenkant kapitalo investicijų projektus.

Išvardytos sritys parodo, kad laiko veiksnio sąvokos apima visas tris finansų sferas: įmonių valdymą, investicijas, pinigų bei kapitalo rinkas.

2.4.1. VIENKARTINIŲ MOKĖJIMŲ BŪSIMOJI VERTĖ, JOS APSKAIČIAVIMAS

Konkurencija daro perversmą ekonomikoje, veikdama ir pinigų vertę. Verslininkui, priimančiam sprendimus, nuolat tenka įvertinti, kokia bus 1 Lt vertė po vienerių, dvejų, trejų metų ir t.t., tai yra kokia bus jo vertė ateityje. Ateities (būsimoji) vertė – tai vertė, susikaupusi per tam tikrą laiką, skaičiuojant kaupiamąsias palūkanas pagal nustatytą procentą. Pinigų vertė priklauso nuo palūkanų normos, pagal kurią gauta paskola arba suteiktas kreditas tam tikram laikotarpiui. Šiuo atveju daroma prielaida, kad palūkanų norma yra aišku ir ekonomiškai, nors prognozės visada yra daugiau ar mažiau pagrįstos spėliojimais.

Šiandien turimas litas, doleris yra vertingesni už tokį patį litą, dolerį, gautą kitais metais, todėl galima pinigus investuoti, gauti palūkanas ir metų pabaigoje turėti daugiau nei vieną litą ar dolerį. Jeigu palūkanų normą pažymėsime k , tai 1 litas, investuotas 1 metams, turi vertę $1+k$, 1 litas po dvejų metų kainuotų $(1+k)^2$ ir t.t. Šiandieninė 1 lito vertė po dvejų metų yra $\frac{1}{(1+k)^2}$, po trejų metų – kelsime trečiuoju laipsniu ir t. t. Taigi vienas litas, išmokamas po n metų, šiandien yra vertas $\frac{1}{(1+k)^n}$.

Toks perėjimo nuo esamosios vertės (EV) prie būsimosios vertės (BV) procesas vadinamas perskaičiavimu, naudojant procentų procentus.

Būsimoji vertė – tai mokėjimo ar eilės mokėjimų galutinės (ateities) vertės nustatymo procesas, kai panaudojami procentų procentai (kaupiamosios palūkanos).

BV po n metų atrodo taip:

$$BV_n = EV \cdot BVIF_{k,n}, \quad BVIF_{k,n} = (1+k)^n;$$

$$BV_n = EV \cdot (1+k)^n.$$

BVIF – būsimosios vertės perskaičiavimo koeficientas su indeksais k (palūkanų norma) ir n (metai).

5 pavyzdys:

Turėjau 1 000 Lt, kuriuos pervedžiau į taupomąją sąskaitą, tikėdamasis gauti 5 procentus palūkanų kasmet. Nustatyti, kokią sumą pinigų turėsime po vienerių metų, t. y. BV, kai EV – 1 000Lt, k – 5%, n – 1 metai.

$$BV_1 = 1000 \cdot (1 + 0,05) = 1050 \text{ Lt}.$$

Naudodami formulę, galime apskaičiuoti būsimąją vertę po dviejų, trejų - t. t. metu. Sakykime, kad laikiau šiuos pinigus toje pat sąskaitoje antrus metus:

$$BV_2 = 1000 \cdot (1 + 0,05)^2 = 1102,50Lt.$$

Po trejų metų:

$$BV_3 = 1000 \cdot (1 + 0,05)^3 = 1157,625Lt.$$

Jei palūkanų norma būtų aukštesnė (pvz., 12%), tai ir būsimoji vertė – didesnė.

$$BV_3 = 1000 \cdot (1 + 0,12)^3 = 1404,928Lt.$$

„72“ *taisyklė*. Jei norima du kartus padidinti savo santaupas, galima pasinaudoti vadinama „72“ taisykle.

6 pavyzdys:

Jeigu investavau savo santaupas 3 metams, tai santaupų padaugės du kartus, kuomet palūkanų norma $72:3=24\%$.

Norint sužinoti, per kiek metų santaupų padaugėjo, jeigu palūkanų norma – 6 procentai, skaičiuojame taip:

$$72:6=12 \text{ metų.}$$

Taikant šią taisyklę, gaunami nelabai tikslūs rezultatai. Kad pinigų padaugėtų dukart per penkerius metus, kad metinė palūkanų norma būtų 14,87%.

$$(1+0,1487)^5=2 \text{ (kartai).}$$

Jeigu investuoju taikant 6 procentus metinių palūkanų, santaupų padaugėjimo dukart reikia laukti 11,9 metų.

$$(1+0,06)^{11,9}=2 \text{ (kartus).}$$

2.4.2 VIENKARTINIŲ MOKĖJIMŲ ESAMOJI VERTĖ, JOS APSKAIČIAVIMAS

Esamoji vertė yra būsimosios mokėjimo ar daugelio mokėjimų, diskontuotų pagal atitinkamą diskonto normą, vertė. **Diskontavimas** – tai mokėjimo ar daugelio mokėjimų būsimųjų pinigų srautų esamosios vertės radimo procesas. Jis yra atvirkščias perskaičiavimui, naudojant procentų procentus.

Nustatant esamąją pinigų vertę, atsakome į klausimą, ko verti yra būsimi pinigų srautai dabar. Esamoji vertė (EV) apskaičiuojama:

$$EV = BV \cdot EVIF_{k,n}, \quad EVIF_{k,n} = \left(\frac{1}{1+k} \right)^n;$$

$$EVIF_{k,n} = \frac{1}{BVIF_{k,n}}.$$

EVIF – esamosios vertės perskaičiavimo koeficientas, k – diskonto norma, n – metai.

$$EV = BV \cdot \left(\frac{1}{1+k} \right)^n.$$

Tarp tų pačių pinigų srautų būsimosios ir esamosios vertės yra tiksli atvirkštinė priklausomybė. Kuo aukštesnė diskonto norma, tuo mažesnė esamoji vertė. Esamoji vertė taip pat mažesnė, jei skaičiuojama vėlesnio laiko momento būsimoji vertė.

Dabartinė vertė (šiandieninė vertė) yra skaičiuojama pagal nustatytą procentą diskontuojant būsimąsias lėšų tėkmes. Taigi vienas litas, išmokamas po n metų, šiandien yra vertas $1/(1+k)^n$. Jeigu palūkanų norma – 6 procentai, tai vieno lito diskontuota vertė po 10 metų būtų apytikriai 56 centai. Arba, kitaip sakant, 56 centai, investuoti taikant 6 procentų palūkanų normą šiandien, po 10 metų bus verti vieną litą.

$$BV_{10}=0,56 \cdot (1+0,06)^{10}=1,00 \text{ Lt}$$

7 pavyzdys:

Ko šiandien yra verti 2 000 litų, kuriuos gausiu po 10 metų diskonto normai esant 8 procentams?

$$EV=2\,000 \cdot (1/(1+0,08))^{10}=2\,000 \cdot 0,4\,632=926,4 \text{ Lt}$$

8 pavyzdys:

Šiandien man buvo pasiūlyti du variantai (diskonto norma – 5 procentai):

1. Be jokios rizikos po trejų metų gausiu 1 157,63 Lt;
2. Gausiu 900 Lt šiandien.

Kuris variantas dabar man yra tinkamesnis?

Rasime 1 157,63 Lt sumos esamąją vertę, kai $n = 3$ m., $k = 5\%$.

$$EV=1\,157,63 \cdot 0,8\,638=1\,000 \text{ Lt}$$

Ats: 1 variantas

Kiekvieną iš šių uždavinių sprendžiant reikia žinoti tris kintamuosius, kad būtų rastas ketvirtas. Jei duotos pinigų srautų esamoji vertė ar būsimoji vertė bei palūkanų (diskonto) norma k , tai galima apskaičiuoti jų periodų skaičių. Jei žinome esamąją vertę, būsimąją vertę ir n , tai galime rasti k .

2.4.3.PERIODINIŲ MOKĖJIMŲ BŪSIMOJI VERTĖ, JOS APSKAIČIAVIMAS

Periodiniai mokėjimai apibūdinami kaip daug vienodos ar nuolat mokamos pinigų sumos mokėjimai, atliekami per fiksuotą intervalais laiko trukmę. Jei mokama kiekvieno periodo pabaigoje, pinigų srautų mokėjimai vadinami paprastu arba atidėtu periodiniu mokėjimu. Jei mokama kiekvieno periodo pradžioje, šis mokėjimas vadinamas apmokėtinu periodiniu mokėjimu.

Paprastųjų periodinių mokėjimų (**A**) būsimoji vertė apskaičiuojama pagal formulę:

$$BVA_n = A \cdot BVIFA_{k,n}, \quad BVIFA_{k,n} = \frac{(1+k)^n - 1}{k};$$

arba

$$BVA_n = A \cdot \frac{(1+k)^n - 1}{k}.$$

9 pavyzdys:

Ponia Y taupo nuo šio momento, kad turėtų pinigų už savo vaiko mokslą mokėti po penkerių metų.. Kasmet, metų pabaigoje, perveda po 1 000 Lt į taupomąją sąskaitą su sąlyga, kad gautų 12 procentų palūkanų kasmet. Kokia pinigų suma bus sukaupta šioje sąskaitoje po penkerių metų?

Po penkerių metų sąskaitoje bus:

$$BVA_5 = 1000 \cdot \frac{(1+0,12)^5 - 1}{0,12} = 6352,83Lt$$

Apmokėtinų periodinių mokėjimų (**AO**) būsimoji vertė

$$BVAO_n = A \cdot BVIFA_{k,n} \cdot (1+k).$$

2.4.4. PERIODINIŲ MOKĖJIMŲ ESAMOJI VERTĖ, JOS APSKAIČIAVIMAS

Periodinių mokėjimų esamoji vertė apskaičiuojama pagal formulę:

$$EVA = A \cdot EVIFA_{k,n}, \quad EVIFA_{k,n} = \frac{1 - (1+k)^{-n}}{k};$$

arba

$$EVA = A \cdot \frac{1 - (1+k)^{-n}}{k};$$

arba

$$EVA = A \cdot \frac{1 - EVIF_{k,n}}{k}.$$

10 pavyzdys:

Ponas Z laimėjo loterijoje. Tai suteikė jam galimybę gauti pinigus dviem būdais:

1. Periodiškai mokant per penkerius metus, kai kiekvienas 1 000 Lt mokėjimas buvo metų pabaigoje.

2. Išmokant visą sumą vieną kartą šiandien.

Pasirinkęs bet kurį būdą, ponas Z gautų 12 procentų palūkanų kasmet. Kokio dydžio turi būti visa išmokama suma šiandien, kad ji būtų ekvivalentiška keliems periodiniams mokėjimams?

Šiandien ponui Z turėtų būti išmokama (jei jis nepasirinktų galimybės per penkerius metus gauti periodiškai) tokia pinigų suma:

$$EVA = 1000 \cdot \frac{1 - (1 + 0,12)^{-5}}{0,12} = 3604,8Lt$$

Apmokėtinų periodinių mokėjimų (AO) esamoji vertė

$$EVAO = A \cdot EVIFA_{k,n} \cdot (1 + k).$$

2.4.5. NETOLYGIŲ IR BEGALINIŲ MOKĖJIMŲ ESAMOJI VERTĖ, JOS APSKAIČIAVIMAS

Priimant daugelį finansinių sprendimų yra naudojamosi nuolatiniais pinigų srautais, nors kai kurios svarbios prognozės siejamos su *netolygiais pinigų srautais* (pavyzdžiui, įvertinant paprastas akcijas, kai dividendų srautai auga, priimant kapitalo investicijų projektų sprendimus). Netolygūs pinigų srautai tai yra mokėjimo kartai, kurių metu įvairiais periodais skiriasi mokėjimo dydžiai.

11 pavyzdys:

Apskaičiuoti A ir B piniginių srautų eilių esamąją vertę, kiekvienai eilei naudojant 8 procentų diskonto normą.

2.3 lentelė
(tūkst. Lt)

Metai	Eile A	Eile B
1	100	300
2	400	400
3	400	400
4	400	400
5	300	100

$$EVA_A = 100 \cdot (EVIF_{0,08;1}) + 400 \cdot (EVIFA_{0,08;4} - EVIFA_{0,08;1}) + 300 \cdot (EVIF_{0,08;5}) = 1251,21 \text{ tūkst. Lt}$$

$$EVA_B = 300 \cdot (EVIF_{0,08;1}) + 400 \cdot (EVIFA_{0,08;4} - EVIFA_{0,08;1}) + 100 \cdot (EVIF_{0,08;5}) = 1300,31 \text{ tūkst. Lt}$$

Trims 400 tūkst. Lt dydžio srautams (tarp 2 – 4 metų) gali būti pritaikyta periodinių mokėjimų esamosios vertės formulė. Paskutinis periodinių mokėjimų srautas, gaunamas ketvirtais metais, todėl naudojamas $EVIFA_{8\%,4}$. Iš jo reikia atimti $EVIFA_{8\%,1}$, nes periodiniai mokėjimai nepradedami iki antrųjų metų.

Jei diskonto norma – 0 procentų, kiekvienos srautų visumos esamoji vertė bus lygi pinigų srautų sumai, t. y. 1 600 tūkst. Lt.

Begalinių mokėjimų esamoji vertė. Esant periodiniams mokėjimams mokama nustatytu laikotarpiu, kuris turi pradinį momentą ir mokėjimo termino pabaigą. Tačiau kai kurie mokėjimai yra neapibrėžti. Tokie mokėjimai vadinami *begalinių mokėjimų* (B) eile. Pavyzdžiui,

privilegiuotos akcijos begalinių mokėjimų esamoji vertė keičiasi, kai keičiasi palūkanų normos.

$$EVB = \frac{A}{k}.$$

12 pavyzdys:

Esant begalinei 100 Lt per metus mokėjimų eilei, kai diskonto norma –7 procentai, esamoji vertė yra lygi 1 428,57 Lt (100 / 0,07). Jei norma padaugėja du kartus, vertė nukrinta ir sudaro 714,29 Lt (100 / 0,14).

Vienkartiniai mokėjimai

Būsimoji vertė:

$$BV_n = EV \times BVIF_{k,n};$$

$$BVIF = (1 + k)^n.$$

Esamoji vertė:

$$EV = BV \times EVIF_{k,n};$$

$$EVIF = \left(\frac{1}{1+k} \right)^n;$$

$$EVIF_{k,n} = \frac{1}{BVIF_{k,n}}.$$

Periodiniai mokėjimai (paprasti)

Būsimoji vertė:

$$BVA_n = A \cdot BVIFA_{k,n};$$

$$BVIFA_{k,n} = \frac{(1+k)^n - 1}{k}.$$

Esamoji vertė:

$$EVA = A \cdot EVIFA_{k,n};$$

$$EVIFA_{k,n} = \frac{1 - (1+k)^{-n}}{k}.$$

Periodiniai mokėjimai (apmokėti)

Būsimoji vertė:

$$BVAO_n = A \cdot BVIFA_{k,n} \cdot (1+k).$$

Esamoji vertė:

$$EVAO = A \cdot EVIFA_{k,n} \cdot (1 + k).$$

SAVIKONTROLĖS KLAUSIMAI

1. Kaip yra apibūdinama rizika?
2. Išvardykite rizikos fazes įmonėje.
3. Apibūdinkite mokėjimo fazės riziką.
4. Kas yra finansinė rizika?
5. Kokiais lygiais pasiremiant tiriama finansinė rizika?
6. Kokius išmanote būdus rizikai sumažinti?
7. Išvardykite informacijos šaltinius, iš kurių galima sužinoti apie klientą.
8. Kas tai yra venčiūrinis kapitalas?
9. Kokius žinote rizikos matavimo vienetų? Kaip jie yra apskaičiuojami?
10. Kaip apibūdinamas vertybinių popierių portfelis?
11. Apibūdinkite sisteminę ir nesisteminę rizikas.
12. Kas tai yra diversifikacija?
13. Kokiose srityse pasireiškia laiko veiksnys?
14. Apibūdinkite būsimąją vertę ir užrašykite jos formulę.
15. Esamosios vertės apibūdinimas ir jos apskaičiavimas.
16. Apibūdinkite paprastus periodinius mokėjimus.
17. Pagal kokią formulę skaičiuojame periodinių mokėjimų esamąją vertę?

3 TEMA. KAPITALO SUDĖTIS, VERTĖ IR DIVIDENDAI

3.1. AKCINIŲ BENDROVIŲ IR UŽDARŲJŲ AKCINIŲ BENDROVIŲ KAPITALO SUDĖTIS

Kapitalo sudėtį, rezervų fondų sudarymą, įstatinio kapitalo didinimą bei mažinimą reglamentuoja Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas, priimtas 2000 m. liepos mėn. 13 d.

Bendrovės kapitalas skirstomas į *nuosavą ir skolintą*.

Nuosavas kapitalas sudaromas iš akcijų emisijos kainos ir bendrovės pelno. Skolintas kapitalas sudaromas:

§ Platinant išleistas obligacijas;

§ Imant kreditus;

§ Kitaip skolinantis lėšų.

Nuosavą bendrovės kapitalą sudaro:

1. Įstatinis kapitalas. Bendrovės įstatinis kapitalas padalytas į dalis, vadinamas akcijomis. Įstatinio kapitalo dydžiu laikomas įstatymų nustatyta tvarka įregistruotas įstatinis kapitalas. AB įstatinis kapitalas negali būti mažesnis kaip 150 000 Lt, UAB – 10 000 Lt. Jei jie yra mažesni, valdyba pagal savo kompetenciją privalo tokią padėtį keisti arba sušaukti neeilinį visuotinį akcininkų susirinkimą ir apsvarstyti, kaip įstatinį kapitalą padidinti.

2. Akcijų priedai (nominalios vertės perviršijimas);

3. Perkainojimo rezervas – tai ilgalaikio ir finansinio turto vertės padidėjimo suma, gauta perkainojus turtą. Perkainojimo rezervas mažinamas, kai perkainotas turtas parduodamas arba nurašomas.

Panaudojant perkainojimo rezervą negalima mažinti nuostolių. Pagal perkainojimo rezervą gali būti didinamas įstatinis kapitalas;

4. Privalomasis rezervas – jis formuojamas iš grynojo pelno atskaitymų ir naudojamas tik nuostoliams padengti.

Mažinant įstatinį kapitalą, privalomasis rezervas gali būti sumažintas. Privalomojo rezervo skirtumas mažinant įstatinį kapitalą priskiriamas prie ataskaitinio laikotarpio paskirstytino rezultato;

5. Kiti rezervai – juos sudaro nepaskirstytinieji ir paskirstytinieji rezervai. Nepaskirstytinieji rezervai sudaromi įstatymų ir bendrovės įstatų nustatyta tvarka konkrečioms tikslams įgyvendinti pervedant dalį ataskaitinio laikotarpio grynojo pelno.

Nepaskirstytinieji rezervai sudaromi, mažinami ir naikinami visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimu (pritariant ne mažiau kaip dviem trečdaliams balsų). Mažinant ir naikinant nepaskirstytinuosius rezervus, tuo dydžiu didinamas įstatinis kapitalas ir proporcingai pagal akcininkų turimų akcijų nominalią vertę didinama akcijų nominali vertė arba išleidžiamos naujos akcijos.

Paskirstytinieji rezervai sudaromi ir naudojami tik bendrovės įstatuose nustatyta tvarka. Iš šių rezervų gali būti didinamas įstatinis kapitalas, kartu

proporcingai pagal akcininkų turimų akcijų nominalią vertę didinama akcijų minimali vertė arba išleidžiamos naujos akcijos. Kiti rezervai yra sudaromi tik po to, kai yra sudarytas aukščiau minėtas nustatytas privalomasis rezervas;

6. Rezervas savoms akcijoms įsigyti;

7. Įstatuose nurodyti rezervai;

8. Nepaskirstytasis pelnas (nuostolis);

9. Dotacijos ir negrąžintos subsidijos;

10. Atidėtosios išlaidos – einamojo laikotarpio sąnaudų didinimo arba pajamų mažinimo būdu formuojamos išlaidos, numatomos būsimiems laikotarpiams tam, kad būtų parodyti tų laikotarpių veiklos rezultatai.

Įstatinio kapitalo didinimas. Bendrovės įstatinis kapitalas didinamas išleidžiant naujas akcijas arba padidinant išleistų akcijų nominalią vertę ir atitinkamai pakeičiant įstatus. Įstatinis kapitalas didinamas visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimu, priimtu ne mažiau kaip dviejų trečdalių balsų dauguma. Išleisti naujas akcijas arba didinti akcijų nominalią vertę bendrovė gali tik tuomet, kai visiškai apmokėtas jos įstatinis kapitalas. Bendrovės įstatų pakeitimai dėl įstatinio kapitalo didinimo registruojami Lietuvos Respublikos įmonių registre po to, kai pasirašytos akcijos ir surinkti pradiniai įnašai. Įstatinis kapitalas laikomas padidintas tik įregistravus bendrovės įstatų pakeitimus Lietuvos Respublikos įmonių registre.

Įstatinio kapitalo didinimas papildomais įnašais. Padidinti bendrovės įstatinį kapitalą papildomais akcininkų ir kitų asmenų įnašais galima tik išleidžiant naujas akcijas. Nemokiai akcinei bendrovei draudžiama didinti įstatinį kapitalą papildomai įnašais, viešai platinant akcijas. Šias akcijas ji gali platinti tik savo akcininkams, darbuotojams ir kreditoriams. Jeigu per 6 mėnesius nuo visuotinio akcininkų susirinkimo, priėmusio nutarimą padidinti įstatinį kapitalą už papildomus įnašus, dienos bendrovės įstatų pakeitimai dėl įstatinio kapitalo padidinimo Lietuvos Respublikos įmonių registre nebuvo įregistruoti, tai įstatinis kapitalas laikomas nepadidintas. Šiuo atveju įnašai už pasirašytas akcijas nedelsiant turi būti grąžinti.

Įstatinio kapitalo didinimas iš bendrovės lėšų. Įstatinis kapitalas gali būti didinamas visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimu iš: 1) nepaskirstytojo pelno; 2) akcijų priedų; 3) rezervų; 4) padidinant anksčiau išleistų akcijų nominaliąsias vertes. Padidinti įstatinį kapitalą visuotinis akcininkų susirinkimas nutaria vadovaudamasis bendrovės finansine atskaitomybe, sudaryta ne anksčiau kaip prieš 30 dienų. Iš nepaskirstytojo pelno, akcijų priedų ar rezervų draudžiama didinti bendrovės įstatinį kapitalą, kol nepadengti į finansinę atskaitomybę įrašyti bendrovės nuostoliai. Bendrovės įstatų pakeitimai dėl įstatinio kapitalo padidinimo iš bendrovės lėšų registruojami Lietuvos Respublikos įmonių registre. Kai bendrovė iš nepaskirstytino pelno, akcijų priedų ar rezervų didina įstatinį kapitalą, šitaip vykdydama visuotinio akcininkų susirinkimo ar teismo sprendimą ištaisyti įstatinio kapitalo sudarymo ar didinimo metu padarytus pažeidimus, naujų akcijų, proporcingai pagal nuosavybės teisę priklausančias akcijas, nemokamai pirmiausiai gauna tie akcininkai, kurių turtinės teisės buvo pažeistos. Įstatų pakeitimus reikia

registruoti Lietuvos Respublikos įmonių registre. Jeigu per tris mėnesius nuo visuotinio akcininkų susirinkimo, priėmusio nutarimą didinti įstatinį kapitalą iš bendrovės lėšų, dienos bendrovės įstatų pakeitimai dėl įstatinio kapitalo padidinimo Lietuvos Respublikos įmonių registre nebuvo įregistruoti, tai įstatinis kapitalas laikomas nepadidintas.

Įstatinio kapitalo sumažinimas. Įstatinis kapitalas gali būti mažinamas: 1) kad būtų išmokėtos sutaupytos bendrovės lėšos visiems akcininkams proporcingai pagal nuosavybės teisę jiems priklausančių akcijų nominalią vertę; 2) kad būtų panaikinti bendrovės balanse įrašyti nuostoliai; 3) kad būtų anuliuotos bendrovės akcijos, įgytos pažeidžiant įstatymą; 4) kitais šio įstatymo numatytais atvejais.

Įstatinis kapitalas gali būti sumažintas tik šiais būdais:

1. Sumažinant akcijų nominaliąsias vertes;
2. Anuliuojant akcijas.

Įstatinis kapitalas gali būti sumažinamas visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimu, priimtu ne mažiau kaip dviem trečdaliais balsų. Bendrovė, mažindama įstatinį kapitalą, pirmiausiai turi anuliuoti akcijas, kurias įsigijo ji pati ar antrinės bendrovės. Apie nutarimą sumažinti bendrovės įstatinį kapitalą turi būti pranešta kiekvienam bendrovės kreditoriui pasirašytinai ar registruotu laišku. Taip pat apie tai turi būti paskelbta periodinėje spaudoje arba pranešta kiekvienam bendrovės akcininkui registruotu laišku. Įstatinis kapitalas laikomas sumažintas tik įstatų pakeitimus įregistravus Lietuvos Respublikos įmonių registre.

Bendrovės teisė įsigyti savo akcijas. Akcinė bendrovė savo akcijų gali įsigyti priėmusi visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimą. Visuotinis akcininkų susirinkimas savo nutarimu turi apibrėžti:

- 1) Akcijų įsigijimo tikslą;
- 2) Didžiausią leidžiamų įsigyti akcijų skaičių;
- 3) Laikotarpį, per kurį akcinė bendrovė gali įsigyti savo akcijų, bet ne ilgesnį kaip 18 mėnesių;
- 4) Didžiausią ir mažiausią įsigyjamų akcijų kainą.

Akcinės bendrovės įgyjamų savų akcijų nominali vertė kartu su kitomis jau turimomis savomis akcijomis negali būti didesnė kaip viena dešimtoji įstatinio kapitalo. Akcinė bendrovė, įsigijusi savų akcijų, neturi teisės naudotis šių akcijų suteikiamomis turtinėmis ir neturtinėmis teisėmis. Draudžiama įsigyti savų akcijų, kurios nėra visiškai apmokėtos. Akcinė bendrovė gali įsigyti savų akcijų tik turėdama ar sudarydama rezervą savoms akcijoms įsigyti, kurio dydis yra ne mažesnis už įsigyjamų savų akcijų kartu su jau turimomis savomis akcijomis vertę.

3.2. KAPITALO SUDĖTIS VALSTYBĖS, SAVIVALDYBĖS ĮMONĖSE

Pagal Lietuvos Respublikos valstybės, savivaldybės įmonių įstatymą, priimtą 1994 m. gruodžio mėn. 21 d., su vėlesniais pakeitimais ir papildymais,

įmonės kapitalas skirstomas į valstybės ir skolintą. Įmonės įstatiniu kapitalu laikomas Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyta tvarka įvertintas įmonės turimas valstybės ir savivaldybės kapitalas. Įstatinio kapitalo dydis įrašomas įmonės įstatuose. Įmonė neturi teisės sumažinti įstatinio kapitalo naudodama valstybės (savivaldybės) kapitalą darbo užmokesčiui, premijoms ar kitoms išmokoms. Įmonė, nuslėpusi lėšas, iš kurių turėjo būti padidintas įstatinis kapitalas, privalo atitinkamai jį padidinti ir sumokėti į biudžetą nuslėpto kapitalo dydžio baudą: 50 % baudos turi asmeniškai sumokėti įmonės administracijos vadovas ir vyriausiasis finansininkas (buhalteris). Likusi baudos dalis mokama iš kitoms įmonės reikmėms (premijoms, socialinėms ir kultūrinėms priemonėms ir kt.) skirtos pelno dalies. Įmonė privalo apdrausti turimą valstybės, savivaldybės kapitalą Lietuvos Respublikos įregistruotoje įstaigoje ar įmonėje.

Įmonės kapitalo didinimas. Valstybės, savivaldybės kapitalas gali būti didinamas

1. Iš pelno dalies, skirtos įstatiniam kapitalui didinti, įmonės įstatuose nustatyta tvarka;
2. Investicijomis iš biudžeto (valstybės ar savivaldybės);
3. Kitokiais valstybės ar savivaldybės piniginiiais ir nepiniginiais (turtiniais) įnašais;
4. Iš kitų subjektų suteiktos paramos.

Padidinusi valstybinį kapitalą, įmonė privalo jį registruoti Lietuvos Respublikos įmonių registre.

Įmonės kapitalo mažinimas. Valstybės įmonės įstatinis kapitalas gali būti sumažintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu, o savivaldybės įmonės – savivaldybės tarybos sprendimu. Lėšos, gautos sumažinus Valstybės įmonės kapitalą, grąžinamos į valstybės biudžetą, o sumažinus savivaldybės įmonės kapitalą – į savivaldybės biudžetą. Mažindama įstatinį kapitalą, įmonė privalo suteikti papildomas savo prievolių įvykdymo garantijas kiekvienam to pareikalavusiam savo kreditoriui. Įstatinis kapitalas laikomas sumažintas tik tada, kai įstatų pakeitimai yra įregistruoti Lietuvos Respublikos įmonių registre.

3.3. DIVIDENDAI TEORIŠKAI IR PRAKTIŠKAI

Dividendų politika – tai sprendimų išmokėti dividendus ar laikyti įplaukas įmonėje reinvesticijoms, priėmimas. Finansinėje praktikoje yra skiriamos dvi dividendų politikos formavimo teorijos:

1. Dividendų irelevantiškumo teorija;
2. „Žvirblio rankoje“ teorija.

Pagal pirmąją teoriją įrodinėjama, kad įmonės dividendų politika niekaip neveikia nei jos vertę, nei jos kapitalo kaštus. Šios teorijos kūrėjai yra **Merton Miller** ir **Franko Modigliani**. Jie įrodinėjo, kad įmonės vertę lemia tik pagrindinis jos uždarbio dydis bei verslo rizika. T. y. įmonės vertę veikia tik pajamos, gaunamos iš jos turto.

Antrosios teorijos kūrėjai yra **Myron Gordon** ir **John Lintner**. Jie įrodinėja, kad pageidaujamas pelningumas didėja, mažinant dividendų išmokėjimus, nes investuotojai labiau įsitikinę, kad gaus ne pajamas dėl kapitalo padidėjimo, kaip nepaskirstyto pelno rezultata, o dividendų mokėjimus, t. y. jie įrodinėja, kad įmonės vertę daro didžiausią aukštas dividendų išmokėjimo santykinis rodiklis. Todėl ji ir vadinama „Žvirblio rankoje“ teorija.

Lieka neaišku, kuris požiūris yra tinkamesnis, nes praktiškai neįmanoma labai tiksliai nustatyti įmonės augimo tempų. Įmonės vadovams sunku numatyti iš anksto, kaip išmokėti dividendai veikia įmonės akcijų kainas. Todėl praktiškai yra skiriami keli dividendų mokėjimo variantai:

1. Liekamoji dividendų politika – tai tokia politika, pagal kurią mokamų dividendų suma yra faktinio pelno ir nepaskirstyto pelno, reikalingo optimalios įmonės investicijų sąmatos finansavimui, dydžio skirtumui. Šios politikos pagrindą sudaro investuotojų teikiama pirmenybė įmonėms, kurios nepaskirsto ir reinvestuoja pelną į gamybą, o ne toms, kurios išmoka jį kaip dividendus.

2. Alternatyvioji (pakaitinė) dividendų politika, t. y. pastovių arba nuolat augančių dividendų mokėjimas tam tikru laikotarpiu. Šiuo atveju įmonė nusistato siekiamus dividendų išmokėjimo tempus ir pagal šį dydį kiekvienais metais stengiasi padidinti dividendus. Tokia politika garantuoja investuotojams nuolatinės ir realios pajamas.

Yra dvi priežastys, dėl kurių mokami nuolatiniai dividendai, o ne laikomasi liekamosios dividendų politikos:

Kintančių liekamųjų dividendų politika sukelia didesnę neapibrėžtumą, aukštesnę pageidaujamą pelno normą K_a ir mažesnę akcijų kainą;

Daugelis akcininkų naudoja dividendus einamajam vartojimui ir, jei įmonė sumažina dividendus, jie, norėdami gauti grynujų pinigų, turi parduoti akcijas.

3. Dar vienas galimas politikos variantas – kai dividendų išmokėjimo santykinis rodiklis yra pastovus. Šiuo atveju mokami maži nuolatiniai dividendai ir papildomi dividendai pelningų metų pabaigoje. Tokia politika suteikia įmonei lankstumo, o investuotojams – galimybę gauti nors mažus dividendus.

Veiksniai, lemiantys dividendų politiką, yra skirstomi:

- 1) dividendų mokėjimo apribojimai;
- 2) investavimo galimybės;
- 3) alternatyvių kapitalo šaltinių prieinamumas;
- 4) dividendų įtaka akcinio kapitalo kaštams.

Mokant dividendus yra taikomi keli apribojimai:

1. Obligacijų pardavimo sutartis sudaro sąlygas mokėti dividendus tik tuo atveju, jeigu apribojimo funkciją atliekantys santykiniai rodikliai viršija nustatytą minimumą. Dividendų mokėjimai negali viršyti buhalterinio balanso sąskaitos „nepaskirstytas pelnas“. Šitaip siekiama apsaugoti kreditorius.

2. Siejasi su pinigų prieinamumu, nes dividendai gali būti išmokami tik pinigais. Dėl neteisėtai sukauptų pajamų gali būti taikomos baudos.

Dividendų politiką veikia alternatyvių kapitalo šaltinių prieinamumas. Pasirenkamas alternatyvus variantas pagal žemą dividendų išmokėjimo

santykinį rodiklį remiamasi nauja akcijų emisija. Mažas dividendų išmokėjimo santykinis rodiklis realus toje įmonėje, kurioje yra aukštos naujos akcijų emisijos išlaidos. Finansavimas atliekamas iš gautos emisijos. Esant mažoms emisijos išlaidoms nauja akcijų emisija yra dar patrauklesnė. Todėl aukštesni gali būti ir dividendų išmokėjimo santykiniai rodikliai. Dėl vadovybės troškimo kontroliuoti mažėja naujų akcijų pardavimo galimybės ir lieka daugiau nepaskirstyto pelno.

Dividendų politika gali veikti ir akcinio kapitalo kaštus. Taip atsitinka dėl akcininkų siekimo gauti pajamas dabar, o ne ateityje. Būsimos pajamos iš kapitalo padidėjimo taip pat gali būti rizikingesnės už dividendų gavimą dabar. Akcininkų rizikos supratimą gali paveikti ir informacijos apie dividendus turinys.

3.4. DIVIDENDAI LIETUVOJE

Lietuvos įmonėse dividendų paskirstymą ir mokėjimą reglamentuoja Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 61 straipsnis.

Dividendai – tai yra akcininkui paskirta pelno dalis, kuri yra proporcinga jo turimų akcijų nominaliai vertei. Visuotiname akcininkų susirinkime paskelbti dividendai yra bendrovės įsipareigojimas akcininkams. Akcininkas turi teisę dividendus išsireikalausiti iš bendrovės, kaip jos kreditorius. Akcininkui išmokėtą dividendą bendrovė gali išieškoti, jei akcininkas žinojo ar turėjo žinoti, kad paskelbtas dividendas yra neteisėtas. Visuotiniam akcininkų susirinkimui draudžiama skelbti ir išmokėti dividendus, jei bendrovė yra nemoki ar jei išmokėjusi dividendus taptų nemoki. Rezervus, kurių negalima paskirstyti, sudaro privalomojo rezervo ir akcijų priedų suma iki vienos dešimtosios įstatinio kapitalo dydžio, nepaskirstyti bei kiti rezervai, perkainojimo rezervas ir rezervo savoms akcijoms įsigyti dalis, lygi įsigytų savų akcijų verčių sumai. Jei bendrovės balanse yra įrašyti nuostoliai, tai visuotinis akcininkų susirinkimas neturi teisės skelbti ir išmokėti dividendų, kol jie nebus padengti ar dėl to nebus sumažintas įstatinis kapitalas. Nutarimai dėl nuostolių padengimo ar įstatinio kapitalo sumažinimo nuostolių gali būti priimti tame pačiame susirinkime. Bendrovė privalo išmokėti dividendus ne vėliau kaip per 3 mėnesius nuo nutarimo dėl pelno paskirstymo priėmimo dienos. Dividendus galima išmokėti tik grynais pinigais. Dividendus turi teisę gauti tie asmenys, kurie visuotinio akcininkų susirinkimo, paskelbusio dividendus, dieną buvo bendrovės akcininkai.

3.5. KAPITALO VERTĖ

Terminas „vertė“ yra labai dažnai vartojamas žodis ir žmonės įvairiai jį supanta. Todėl verta kai kurias sąvokas aptarti. Skiriamos tokios vertės sąvokos:

- 1. Pradinė vertė** – t. y. vertė, kuri apskaičiuojama registruojant įmonę;
- 2. Likviduojamoji vertė** – tai suma pinigų, kurią galima gauti, pardavus dalį įmonės turto (įrengimus, cechą);
- 3. Veikiančios įmonės vertė** – tai tokia suma pinigų, kuri gaunama pardavus įmonę, kaip veikiančią biznį. Tas pats turtas, jeigu jis parduodamas kaip likviduojamas įmonės turtas, turi kitokią vertę negu tas pats turtas, parduodamas kaip veikianti įmonė.
- 4. Apskaitinė turto vertė** – tai turto kaštai, atėmus iš jų susikaupusio nusidėvėjimo dalį. Įmonės apskaitinė vertė yra lygi jos akcininkų turimai nuosavybės vertei. Kadangi apskaitoje yra tik įsigijimo vertė, ji gali skirtis nuo dabartinės rinkos vertės (likviduojamosios vertės).
- 5. Rinkos vertė** – tai turto rinkos kaina. Įmonės rinkos vertė atspindi įmonės pelningumą ir rizikingumą bei jos ateitį. Ši vertė dažnai būna didesnė už likviduojamąją įmonės vertę arba veikiančios įmonės vertę.
- 6. Tikroji (esminė) vertė** – tai vertybinių popierių vertė, kuri yra pagrįsta faktais – apskaitos informacija. Tai ekonominė vertė. Jeigu finansų rinkos veikia efektyviai ir yra gerai informuotos, tai rinkos kaina nedaug skiriasi nuo esminės kainos, t. y. nuo tikrosios vertės.
- 7. Nominali vertė** – tai bendrovės įstatuose (ar kito VP leidėjo) nustatyta suma, reiškianti minimalią kainą, už kurią bendrovė, Vyriausybė gali parduoti obligaciją (akciją).

3.6. AKCIJOS. AKCIJŲ VERTĖS NUSTATYMAS

Akcijos yra nuosavybės vertybiniai popieriai, parodantys jų savininkų dalį bendrovės įstatiniame kapitale ir suteikiantys jiems turtines arba neturtines teises. Uždarųjų akcinių bendrovių akcijos gali būti materialios arba nematerialios (įrašai vertybinių popierių sąskaitose). Akcinių bendrovių akcijos turi būti nematerialios ir turi būti įregistruotos Vertybinių popierių komisijoje. Akcijos nominali vertė turi būti nurodyta litais be centų.

Akcijos yra skirstomos į rūšis:

1. Pagal disponavimo būdą:
 - a) vardinės;
 - b) pareikštinės.
2. Pagal suteikiamas teises:
 - a) paprastosios;
 - b) privilegijuotosios.

Nematerialiosios akcijos yra įrašomos išsiskiriančiais įrašais vertybinių popierių sąskaitose. Uždarųjų akcinių bendrovių nematerialių akcijų sąskaitas tvarko jas išleidusi uždaroji akcinė bendrovė, o akcinių bendrovių akcijų sąskaitas tvarko Vertybinių popierių viešosios apyvartos įstatyme nustatyti subjektai.

Materialioje akcijoje turi būti nurodyta:

- 1) pavadinimas „Akcija“ ir akcijos rūšis;

- 2) uždarnosios akcinės bendrovės kodas ir pavadinimas;
- 3) nominali akcijos vertė;
- 4) numeris;
- 5) privilegijuotųjų akcijų dividendo dydis ir balsavimo teisė;
- 6) išleidimo į apyvartą data;
- 7) akcijos savininko vardas, pavardė ir asmens kodas;
- 8) valdybos pirmininko parašas, patvirtintas uždarnosios akcinės bendrovės antspaudu.

Ne visiškai apmokėtos materialios akcijos pažymimos laikinaisiais įrašais iš akcininkų registro. Sumokėjus visą akcijų emisijos kainą, laikinieji įrašai turi būti pakeisti į materialiąsias akcijas. Materialios vardinės akcijos savininkas yra tas asmuo, kuris yra nurodytas akcijoje. Uždaros akcinės bendrovės akcijos gali būti tik vardinės. Vardinės akcijos gali būti pakeistos į pareikštines arba pareikštines – į vardinės visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimu, priimtu balsuojant atskirai vardinių ir pareikštinių akcijų savininkams ne mažesne kaip 2/3 kiekvienos rūšies akcijų savininkų, dalyvavusių susirinkime, balsų dauguma.

Paprastosios akcijos turėtojas gali tapti vienu iš bendrovės savininkų. Akcija suteikia jos savininkui teisę į dividendus, išmokamus grynais pinigais, tačiau tik tuo atveju, kai bendrovė turi atliekamų įplaukų. Nustatant akcijų vertę, svarbiausia yra dividendų vertė. Akcijos vertei apskaičiuoti naudojama tam tikra modelio forma. Ji vadinama „Dividendų vertės nustatymo modeliu“.

Paprastųjų akcijų vertės nustatymas. Akcijos esamoji vertė \hat{P}_0 yra lygi visų būsimųjų dividendų mokėjimų esamajai vertei, kuri apskaičiuojama dividendus D_1, D_2, D_3 (...) diskontuojant k_a pagal akcijų dydį, išreiškiantį pageidaujamą pelningumą.

Tikroji akcijos vertė yra lygi būsimųjų dividendų esamųjų verčių sumai:

$$\hat{P}_0 = \frac{D_1}{(1 + k_a)^1} + \frac{D_2}{(1 + k_a)^2} + \dots + \sum_{n=1}^{\infty} \frac{D_n}{(1 + k_a)^n}$$

k_a - pageidaujamas pelningumas;

D – dividendai.

Realios akcijų kaina gali būti lygi arba nelygi jos tikrajai vertei. Jei tikroji vertė viršija akcijų kainą rinkoje, tai sakoma, kad akcija yra nepakankamai įvertinta. Jei rinkoje pirkėjų skaičius pralenks pardavėjų skaičių, tai kaina kils, artėdama prie tikrosios vertės \hat{P}_0 . Jei tikroji vertė yra mažesnė už rinkos kainą, tai akcija yra pervertinta. Jei pardavėjų skaičius viršys pirkėjų skaičių, kaina kris artėdama prie tikrosios vertės.

Apskaičiuojant akcijų vertę yra naudojami trys variantai:

1. Kai dividendų prieaugis yra nulinis:

$$\hat{P}_0 = \frac{D}{k_a} \times 100\% .$$

Pavyzdys: Apskaičiuoti tikrąją akcijos vertę, jeigu $D_1 = D_2 = D_3 = 2,50$ Lt;
 $k_a = 18\% = 0,18$;

$$\hat{P}_0 = \frac{2,50}{0,18} = 13,89 \text{ Lt.}$$

2. Dividendų pastovaus prieaugio atvejis

Tai dažniausiai naudojamas akcijų vertės nustatymo modelio variantas, vadinamas **Gordono modeliu**, pagal jo kūrėją, finansų profesorių Myroną J. Gordoną. Šiuo atveju daroma esminė prielaida, kad dividendai priauga nuolat pagal normą q ir kad pageidaujamas pelningumas k_a didesnis už q ($k_a > q$), tai dividendai bet kuriais metais (t) ateityje gali būti apskaičiuojami naudojant prieaugio normą, pakeltą n - tuoju laipsniu.

$$\hat{P}_0 = \frac{D_0(1+q)}{k_a - q};$$

D_0 - paskutinis, sumokėtas dividendas;

D_1 - faktiškas dividendas.

$$\hat{P}_0 = \frac{D_1}{k_a - q}; \quad \hat{P}_1 = \frac{D_2}{k_a - q}; \quad \hat{P}_2 = \frac{D_3}{k_a - q};$$

$$D_1 = D_0(1+q); \quad D_2 = D_0(1+q)^2 \text{ ir t.t.}$$

Dividendo indeksas visada vieneriais metais yra didesnis už tikrosios vertės rodiklio indeksą, nes tikroji akcijos vertė priklauso ne nuo jam išmokėtų, bet nuo būsimųjų dividendų. Panaudojus Gordono modelį, žinome tik vieną faktišką dividendą, t. y. D_0 , bei dividendų prieaugio normą q , o visi kiti dydžiai nežinomi, todėl jie yra prognozuojami.

Pavyzdys: Apskaičiuoti tikrąją akcijos vertę, jei paskiausiai sumokėtas dividendas $D_0 = 1,50$ Lt. Dividendai nuolat priauga $q = 10\%$, o pageidaujamas pelningumas $k_a = 20\%$.

$$D_1 = 1,50(1+0,1) = 1,65 \text{ Lt};$$

$$D_2 = D_0(1+q)^2 = 1,5 \times 1,1^2 = 1,5 \times 1,21 = 1,82 \text{ Lt};$$

$$\hat{P}_0 = \frac{1,65}{0,20 - 0,10} = 16,5 \text{ Lt.}$$

3. Dividendų kintamo prieaugio atvejis

Apskaičiuojant akcijos vertę, ankstesniaisiais metais paliekamos kintančios prieaugio normos, o paskutiniaisiais metais – laikantis nuolatinių dividendų prieaugio normų, t. y. Gordono modelio. Toli į ateitį sunku prognozuoti, todėl manoma, kad dividendai priaugs pagal normą q .

Pavyzdys: Apskaičiuoti akcijos vertę, kai $k_a = 15\%$ ir

$$\begin{array}{l} D_0 = 2,00 \\ \quad \swarrow q_1 = -10\% \\ D_1 = 1,80 \\ \quad \swarrow q_2 = +28\% \\ D_2 = 2,30 \\ \quad \swarrow q_3 = +13\% \\ D_3 = 2,60 \\ \quad \swarrow q_4 = q_n = +5\% \\ D_4 = 2,73 \end{array}$$

$$\hat{P}_0 = \frac{D_1}{(1+k_a)^1} + \frac{D_2}{(1+k_a)^2} + \dots + \sum_{n=1}^{\infty} \frac{D_n}{(1+k_a)^n};$$

$$\hat{P}_0 = \frac{1,80}{(1+0,15)^1} + \frac{2,30}{(1+0,15)^2} + \frac{2,60}{(1+0,15)^3} + \frac{2,73}{(0,15-0,05)} \times \left(\frac{1}{1+0,15} \right)^3 = 22,97 \text{ Lt.}$$

Pageidaujamas pelningumas (k_a) yra išskiriamas į 2 dalis:

1. Pelningumas iš dividendų (PD);
2. Pelningumas, dėl kainų pasikeitimo (PK);

$$PD = \frac{D_1}{\hat{P}_0} \times 100\%; \quad PK = \frac{\hat{P}_1 - \hat{P}_0}{\hat{P}_0} \times 100\%.$$

Pavyzdžio tęsinys:

$$PD = \frac{1,80}{22,97} \times 100\% = 7,8\%;$$

$$\hat{P}_1 = \frac{2,30}{(1+0,15)^1} + \frac{2,60}{(1+0,15)^2} + \frac{2,73}{(0,15-0,05)} \times \left(\frac{1}{1+0,15} \right)^2 = 24,61 \text{ Lt};$$

$$PK = \frac{24,61 - 22,97}{22,97} \times 100\% = 7,2\%; \quad k_a = 7,8 + 7,2 = 15\%.$$

3.7. OBLIGACIJOS IR JŲ VERTĖS NUSTATYMAS

Akcinės bendrovės obligacija yra terminuotas skolos vertybinis popierius, pagal kurį akcinė bendrovė, išleidžianti obligacijas, tampa obligacijos savininko skolininke ir prisiima išsipareigojimus obligacijos savininko naudai. Šie išsipareigojimai nurodomi nutarime išleisti obligacijas ir obligacijų pasirašymo sutartyje. Tos pačios emisijos obligacijos jų savininkams suteikia vienodas teises. Nutarimą išleisti obligacijas gali priimti akcinės bendrovės visuotinis akcininkų susirinkimas balsų dauguma. Obligacijų pasirašymo sutartyje turi būti nurodyta fiksuota obligacijos išpirkimo data ir obligacijos nominali vertė. Akcinė bendrovė, prieš išleisdama viešai platinamas obligacijas, gali sudaryti sutartį su Lietuvos Respublikoje įregistruotų bankų arba finansų maklerio įmone. Tais atvejais, kai akcinės bendrovės išleidžiamos obligacijos yra užtikrintos turto įkeitimu, užstato turėtoju yra laikomas bankas arba finansų maklerio įmonė. Jeigu obligacijos savininkas nepateikia obligacijos išpirkti ar nepareikalauja palūkanų per tris metus nuo obligacijos išpirkimo dienos, jis praranda šių reikalavimų teisę. Obligacijos yra nematerialios ir pažymimos įrašais jų savininkų vertybinių popierių sąskaitose. Uždarosioms akcinėms bendrovėms obligacijas leisti draudžiama.

Įmonei skolintis pinigus savo tikslams visiškai įprasta. Todėl yra sugalvota daugybė finansinių priemonių, leidžiančių tai padaryti abiem pusėms (skolininkui ir skolintojui) priimtinausiu būdu. Juridinis šių išsipareigojimų

pagrindas yra įvairūs vertybiniai popieriai: privilegijuotosios ir paprastosios akcijos, paskolos sutartys, prekybiniai vekseliai, obligacijos bei kiti įmonės įsipareigojimai. Vienas įprasčiausių ir pigiausių skolinimosi būdų veikiant finansų rinkai Lietuvoje yra obligacijų išleidimas.

Obligacija – tai sutartis, rodanti besąlyginį įmonės (obligacijos išleidėjos) įsipareigojimą obligacijos turėtoji. Yra įvairių obligacijų rūšių: (vardinės; pareikštinės; obligacijos, kurias galima konvertuoti į akcijas; obligacijos, kurias gali išpirkti dar nepasibaigus paskolos terminui už tam tikrą kainą; specialios paskirties (skirtos konkrečiam projektui ir iš jo pinigų apmokomos) ir t. t.).

Lietuvoje obligacijų išleidimas įteisintas Lietuvos Respublikos vertybinių popierių viešosios apyvartos įstatyme ir Lietuvos Respublikos acinių bendrovių įstatyme. Šie įstatymai numato galimybę išleisti obligacijas, kurias galima konvertuoti į akcijas.

Įmonė, išleidžianti obligacijas, yra vadinama **emite**nte, obligacijos pirkėjas – **investuotoju**. Emitentas, išleisdamas obligacijas, įsipareigoja, pasibaigus nustatytam skolos terminui, sumokėti investuotojui obligacijos nominaliąją vertę ir palūkanas už visą skolos laikotarpį. Šitaip abiem sutarties šalims realiai tenka susidurti su dviem skirtingais pinigų srautais – pagrindinės sumos ir palūkanų išmokėjimu (kartais palūkanos gali būti išmokamos pasibaigus skolos terminui kartu su pagrindine suma). Obligacijos pagrindinė suma gali būti sumokama per kelis kartus (kelių mokėjimų eilė) arba sumokama visa iš karto, pasibaigus skolos sutartyje nurodytam terminui.

Obligacija – tai skolos vertybinis popierius, pagal kurį per tam tikrą laiką reiks grąžinti nustatytus pinigus bei periodiškai mokėti palūkanas per visą obligacijos egzistavimo laiką.

Palūkanos gali būti mokamos vieną arba du kartus per metus. Šios palūkanos vadinamos mokėjimu pagal kuponą. Jis nustatomas obligacijų išleidimo pradžioje ir galioja tol, kol galioja obligacija.

$$\text{Kupono palūkanų norma} = \frac{\text{mokėjimas pagal kuponą}}{\text{obligacijos nominali vertė}} \cdot 100\%.$$

Nominalas – tai nustatyta nominali obligacijos vertė. Ji atspindi sumą, kurią pasiskolina ir žada padengti iki tam tikros datos.

Obligacijos rinkos kainą lemia kupono palūkanų mokėjimai. Kuo jie didesni, tuo aukštesnė obligacijos rinkos kaina. Kuponui skiriamą normą nustato bankininkai ir profesionalai kapitalo rinkose. Nustatant obligacijos vertę, reikia diskontuoti būsimus pinigų srautus, kuriuos gaus savininkas per visą jo galiojimo laiką. Jeigu obligacija turi nurodytą jos išpirkimo terminą, reikia nustatyti ir jos išpirkimo vertę. Pageidaujamas pelningumas visada yra didesnis negu nustatyta palūkanų norma.

Jei palūkanos mokamos du kartus per metus, tai obligacijos vertė apskaičiuojama:

$$V_{\frac{1}{2}} = \frac{I}{2} \times \left(EVIFA_{\frac{k_0}{2}, 2 \times n} \right) + M \left(EVIF_{\frac{k_0}{2}, 2 \times n} \right);$$

I – metinės palūkanos mokamos pagal kuponą (Lt);

M – nominalas, arba vertė suėjus terminui;

n – mokėjimo terminas metais (kiek liko) iki obligacijų išpirkimo termino;

k_0 -pageidaujamas obligacijos pelningumas.

Jei palūkanos mokamos vieną kartą per metus, skaičiuojama:

$$V = I \times (EVIFA_{k_0; n}) + M (EVIF_{k_0; n}).$$

Reikalaujamas obligacijų pelningumas (k_0) gali neatitikti obligacijų nustatyto metinio palūkanų tarifo.

Obligacijos vertė priklauso nuo:

1. Palūkanų normos;
2. Pageidaujamo pelningumo;
3. Laikotarpio, likusio iki išpirkimo termino.

Jei reikalaujama palūkanų norma yra lygi pageidaujamam pelningumui (%), tai obligacijų vertė visada bus lygi jos nominalinei vertei (nesvarbu, kuriais metais skaičiuojame obligacijos vertę).

Jeigu pageidaujamas pelningumas yra didesnis už palūkanų normą, tai obligacijos bus parduodamos su nominalinės vertės nuolaida, t. y. jų vertė bus visada mažesnė už nominalią.

Jei pageidaujamas pelningumas yra mažesnis už palūkanų normą, tai obligacija parduodama su nominalinės vertės priedu, t. y. jos vertė didesnė už nominalią.

Kuo ilgesnis išpirkimo laikotarpis, tuo didesnė rizika, kad keisis kainos. Kuo artimesnis obligacijų išpirkimo momentas, tuo rinkos kainą mažiau lemia palūkanų norma, nes mažiau lieka palūkanų srautų.

SAVIKONTROLĖS KLAUSIMAI

1. Kaip skirstomas bendrovės kapitalas?
2. Kaip sudaromas bendrovės skolintas kapitalas?
3. Kas sudaro nuosavą bendrovės kapitalą?
4. Kaip yra didinamas įstatinis kapitalas bendrovėje?
5. Kokia tvarka didinamas įstatinis kapitalas iš bendrovės lėšų?
6. Kokiais būdais yra mažinamas įstatinis kapitalas bendrovėje?
7. Kokia tvarka bendrovė turi teisę įsigyti savo akcijų?
8. Kaip skirstomas kapitalas valstybės (savivaldybės) įmonėje?
9. Ar valstybės (savivaldybės) įmonė privalo drausti savo turtą?
10. Iš ko gali būti didinamas valstybės įmonės kapitalas?
11. Kokia tvarka mažinamas valstybės įmonės kapitalas?
12. Apibūdinkite dividendų politiką ir jos teorijas?
13. Kas reglamentuoja dividendų paskirstymą ir mokėjimą Lietuvoje?

14. Kokios yra kapitalo vertės sąvokos?
15. Kokios yra akcijų rūšys?
16. Kokie rekvizitai turi būti nurodyti materialiojoje akcijoje?
17. Kaip apskaičiuojama tikroji akcijos vertė?
18. Kokie variantai taikomi apskaičiuojant akcijų vertę?
19. Apibūdinkite dividendų kintamo prieaugio atvejį.
20. Apibūdinkite obligacijos sąvoką.
21. Kaip vadinama įmonė, išleidusi obligacijas?
22. Kaip apskaičiuojama kupono palūkanų norma?
23. Kaip apskaičiuojama obligacijos vertė, jei palūkanos mokamos du kartus per metus?
24. Kas lemia obligacijos vertę?

4 TEMA. TRUMPALAIKIO TURTO VALDYMAS

4.1. KAPITALO IR TURTO SAMPRATA. TRUMPALAIKIO TURTO SUDĖTIS

Kapitalas – tai lėšos, naudojamos įmonės turtui ir jos veiklai finansuoti.

Įmonės turtas ir nuosavybės struktūra, turimo nuosavybės turto šaltiniai ir išsipareigojimai pateikiami įmonės balanse. Kad įmonė galėtų pradėti savo veiklą, ji turi turėti tam tikrą kapitalą:

1. Nuosavą;
2. Skolintą.

Kapitalas – tai gamybos veiksnys. Rinkos ekonomikos sąlygomis reikia daug kapitalo ir jo savininkų.

Kapitalą galime suprasti kaip realųjį visuomenės kapitalą, t. y. konkrečiu momentu egzistuojančią fizinės gamybos įrangos visumą, t. y. mechanizmus, pastatus, laivus ir kt. Realusis kapitalas yra sukurtas gamyboje anksčiau.

Realusis (fizinis) kapitalas nėra pritaikytas tiesiogiai tenkinti žmonių poreikius.

Finansinis kapitalas – tai tik finansinės vertybės – akcijos, obligacijos ar banko indėliai. Finansinis kapitalas – tai visuma visų debitorių sąskaitų arba piniginių pretenzijų.

Kapitalo sąvoka vartojama ir kai kalbama apie žmogiškąjį kapitalą, kurį sudaro žmogaus išsilavinimas, profesija, patyrimas, tai sudaro žmonių veiklos produktyvumą.

Dar kapitalo sąvoką vartojame tada, kai kalbame apie venčiūrinį, arba rizikos, kapitalą. Jį suprantame kaip kapitalą, investuojamą į rizikingas technologijas, atradimus, patentus, projektus.

Suformavus kapitalą, įgyjamas turtas. **Turtas** – tai visuma vertybių, kuriomis disponuodama įmonė gauna arba tikisi gauti ateityje tam tikrą naudą. Jį panaudojant uždirbamas pelnas. Turtas gali būti labai įvairiai klasifikuojamas: pagal jo paskirtį, pobūdį, vertę ir pan. Tačiau apskaitoje ypač svarbią reikšmę turi turto skirstymas į ilgalaikį ir trumpalaikį.

Trumpalaikio turto svarbiausiomis savybėmis laikomos šios:

1. Sunaudojamas per vieną ataskaitinį laikotarpį;
2. Jo vertė į gaminamos produkcijos savikainą perkeliama visa iš karto;
3. Keičiama jo fizinė forma.

Visi ištekliai turi konkretų savininką. Finansų struktūra rodo, kokį turtą įmonė valdo:

TURTAS = SAVININKŲ NUOSAVYBĖ + SKOLININKŲ NUOSAVYBĖ

Finansų struktūra – tai įmonės nuosavybės elementai, kuriuos sudaro skolintojų ir akcininkų nuosavybės. Ji dažnai vadinama nuosavybės struktūra.

Finansų struktūra rodo, kokį turtą valdo įmonė arba bendrovė. Pvz., tarkime, kad įmonės A ir B disponuoja vienodu turtu – 100 000 Lt, tačiau jų finansų struktūra yra skirtinga:

Turtas = Savininkų nuosavybė + Skolininkų nuosavybė

Įmonė A 100 000 = 75 000 + 25 000,

Įmonė B 100 000 = 25 000 + 75 000.

Ką galime pasakyti apie aukščiau pateiktą įmonių A ir B finansinę struktūrą? Kurią įmonę pasirinktume partnere, jeigu abi siūlytų vienodas sąlygas? Kuri finansinė struktūra yra ekonominiu požiūriu geresnė?

Daugelis pradedančiųjų verslininkų tikriausiai atsakytų: įmonė B, nes ji turi mažiausiai skolų. Susidaro įspūdis, kad dirbama gerai, atsiskaitoma laiku. Kreditoriams tokia įmonė paranki, nes ji turi daug nuosavo turto būsimoms skoloms padengti. Atrodytų, jog akcininkai pirkdami šios įmonės akcijas, o bankai, skolindami lėšas, mažai rizikuotų.

Tačiau analitikui gali kilti kitokio pobūdžio klausimų: gal įmonė neturi skolų dėl to, kad vengiama jai skolinti, arba ji pati nerizikuoja, kad skolintųsi? O tai išeina, kad šios įmonės vadovai gyvena tik šia diena, ne visiškai panaudoja gamybai turimą turtą, bijo rizikuoti. Tai vadovų nedidelio verslumo požymiai, pagal kuriuos galima tvirtinanti, jog čia negalima tikėtis didelio pelno ir dividendų.

Pereikime prie B įmonės finansinės struktūros tyrimo. Ji turi didelių skolų, kurios turės būti gražinamos su palūkanomis. Taigi akcininkas turi susivokti, kokios tai skolos, kaip jos atsirado ir t. t. Vadinasi, šios įmonės vadovai nebijo skolintis, jie rizikuoja, matyt, geba pagrįsti savo planus. Papildoma informacija gali padėti nutarti potencialiam akcininkui: pirkti ar parduoti šios įmonės akcijas.

Kita vertus, jeigu skolos teikiamos, matyt, kreditoriai tikisi jų grąžinimo ir palūkanų. Be to, reikėtų išanalizuoti, kokios tai skolos. Yra skolų, už kurias nereikia mokėti palūkanų (pvz., tiekėjams). Skolų struktūros analizė parodys įmonių vadovų verslumą ir sumanumą.

Pavyzdys:

Apskaičiuokite, kiek pelno teks pagal kiekvieną paprastą akciją, jeigu abi įmonės gavo vienodą metinį pelną – 100 000 Lt. Įmonė A išleido ir pardavė 2 500 paprastųjų akcijų po 100 Lt (Savininkų nuosavybė – 250 000 Lt), tuo tarpu įmonė B išleido ir pardavė 7 500 paprastų akcijų po 100 Lt (savininkų nuosavybė – 750 000 Lt). Taigi kiekvienai paprastai akcijai tenka pelno:

$$\text{Įmonėje A } \frac{100000}{2500} = 40 \text{ Lt;}$$

$$\text{Įmonėje B } \frac{100000}{7500} = 13 \text{ Lt.}$$

Įmonėje A vienai paprastajai akcijai tenka pelno keletą kartų daugiau, nes joje akcininkų nuosavybė yra mažesnė keletą kartų. Taigi šios įmonės akcijų kursas rinkoje turėtų kilti ir investitoriai mokės brangiau už akcijas.

Vadovai, gebėję įmonėje, turinčioje mažiau nuosavo turto, gauti tiek pat pelno kaip įmonėje, turinčioje daugiau nuosavo turto, yra talentingesni, labiau vertinami ir, be abejo, geriau čia mokama.

Kokią įmonę pasirinks investitoriai (potencialūs akcininkai) priklausys nuo jų būdo bei siekių. Tie, kurie nori gauti didesnius dividendus ir sutinka labiau rizikuoti, pasirinks įmonę A, tie, kurie nori gauti nuolat mokamus, nors ir nedidelius dividendus (vengia didelės rizikos), pirmenybę atiduos įmonei B.

Šie pavyzdžiai rodo, jog akcininkas privalo suprasti įmonės finansų struktūrą, mokėti pateikti klausimus vadovams, o pastarieji privalo nuolat svarstyti, kaip sukurti optimalią finansinę struktūrą įvertindami tiek patį biznį, tiek atsižvelgdami į aplinką, kurioje klostosi finansiniai santykiai.

Turtas, sunaudojamas įmonės veikloje pajamoms uždirbti per trumpesnį kaip vienerių metų laikotarpį, vadinamas trumpalaikiu. Balanse trumpalaikis turtas suskirstytas į keturias grupes:

I. Atsargos ir nebaigtos vykdyti sutartys:

1. Atsargos:

- 1.1. Žaliavos ir komplektavimo gaminiai;
- 1.2. Nebaigta gamyba;
- 1.3. Pagaminta produkcija;
- 1.4. Pirktos prekės, skirtos perparduoti;
- 1.5. Ilgalaikis turtas, skirtas perparduoti;
- 1.6. Išankstiniai mokėjimai;

2. Nebaigtos vykdyti sutartys.

II. Per vienerius metus gautinos sumos:

1. Pirkėjų įsiskolinimas;
2. Kitos gautinos sumos.
 - 2.1. Pareikalautas, bet neįmokėtas kapitalas;
 - 2.2. Kitos skolos.

III. Investicijos ir terminuoti indėliai:

1. Nuosavos akcijos;
2. Kitos investicijos ir terminuoti indėliai.

IV. Gryni pinigai sąskaitoje ir kasoje:

Atsargomis laikomos visos įmonės turimos materialinės vertybės, kurias ji įsigijo gamindama prekes, skirtas perparduoti arba sunaudoti, ar užtikrindama normalų įmonės darbą. Prekybos įmonių atsargas paprastai sudaro perparduoti skirtos prekės ir kt. Gamybinėje įmonėje atsargomis laikomos žaliavos ir medžiagos, skirtos produkcijai gaminti, nebaigta gaminti produkcija, pagaminta produkcija, įrengimų atsarginės dalys, degalai ir kt. Atsargų būna tokia įvairovė, kad dažniausiai pralenkia visas kitas įmonės turto rūšis.

Grynieji pinigai – tai Lietuvos Respublikos pinigai, užsienio valiuta, laikomi įmonės kasoje arba banke, piniginės perlaidos, indėliai iki pareikalavimo ir kiti dokumentai, kuriuos pripažįsta bankas ir jais remdamasis daro įrašus indėlininkų sąskaitose.

Finansinės investicijos – tai rinkos vertybiniai popieriai, įsigyti už laikinai nenaudojamus pinigus. Investuodama pinigais, įmonė tikisi gauti iš šios veiklos pelną dividendų ar palūkanų pavidalu. Plačiausiai taikomi rinkos vertybiniai popieriai yra akcijos, obligacijos bei vekseliai.

Būsimųjų laikotarpių sąnaudos – tai įmonės jau padarytos išlaidos, kurios sąnaudomis taps per būsimą laikotarpį. Išankstiniai mokėjimai atliekami tikintis, jog padarytos išlaidos uždirbs tam tikras pajamas ateityje. Iš anksto dažniausiai mokamos nuomos, draudimo sutartys.

Sukauptos pajamos – tai per ankstesnį laiką įmonės uždirbtos, bet dar neapmokėtos pajamos. Išeina, kad įmonė uždirbo pajamas, o pinigai bus sumokėti ateinančiais laikotarpiais.

Gautinos sumos – tai pinigai, kurių įmonė dar negavo už kitoms įmonėms parduotas prekes, suteiktas paslaugas arba anksčiau suteiktas ir dar negrąžintas paskolas. Tai įmonei priklausantis turtas, kuriuo laikinai ji nedisponuoja (įvairių įmonių ir piliečių skolos mūsų įmonei).

4.2. TRUMPALAIKIO TURTO BENDROJO POREIKIO NUSTATYMAS

Įmonės trumpalaikio turto poreikis yra nustatomas pagal atskirus trumpalaikio turto straipsnius. Kiekviena įmonė, norėdama dirbti normaliai, turi turėti gamybinių atsargų. Į jas yra investuoti pinigai, todėl svarbu gamybinės atsargas naudoti efektyviai. Dėl netolygaus aprūpinimo jomis vienoje įmonėje susidaro gamybinių atsargų trūkumas, kitose – perteklius.

Nepatenkinama gamybinių atsargų kontrolė įmonėje rodo tai, kad gamyba neveiksminga, įrengimai prastovi, maža medžiagų apyvarta, pritrūksta vietos sandėliuose, gamybos atsargų apimtis nuolat svyruoja, blogėja finansinė padėtis.

Pasaulinėje praktikoje yra žinoma keletas efektyvių nuoseklaus aprūpinimo sistemų. JAV, Japonijoje naudojama „tiksliai laiku“ sistema. Visam sutarties laikui numatomas tiekimo kiekis tiekiamas mažomis siuntomis; tiekėjai pasirenkami kuo arčiau įmonės, todėl iki minimumo sumažėja į gamybinės atsargas investuotos lėšos, medžiagų nuostoliai, nes pasyviai laikyti atsargas yra nuostolinga ir brangu.

Kitas metodas yra vadinamas „atsargų kontrolės atrankos“ metodas. Jis vadinamas ABC grafiku. Pagal šį metodą atsargos skirstomos į 3 grupes:

- a) pačios svarbiausios medžiagos ir žaliavos, kurioms įsigyti panaudota daugiausia lėšų.
- b) įgyjamos ne tokios svarbios medžiagos;
- c) pigios ir retai naudojamos medžiagos.

Vidutiniškai 75 % visų išlaidų priskiriama A grupei, todėl reikėtų atkreipti dėmesį į jų poreikio apskaičiavimą.

4.2.1. ATSARGŲ OPTIMALAUS POREIKIO NUSTATYMAS

Gamybinių atsargų turto poreikis apskaičiuojamas pagal normas ir normatyvus tam tikram laikotarpiui, kuris priklauso nuo žaliavų ir medžiagų pobūdžio, atstumo tarp tiekėjo ir pirkėjo, apyvartų skaičiaus per metus, laiko trukmės tarp apyvartų.

Norma yra skaičiuojama dienomis.

Norma dienomis, apskaičiuojant gamybinių atsargų poreikį, susideda iš:

1. Laiko, kurį žaliavos ir medžiagos išbūna kelyje, t. y. transporto atsarga;
2. Laiko, reikalingo medžiagoms iškrauti, rūšiuoti, sandėliuoti, laboratoriniams tyrimams atlikti, šis laikas apskaičiuojamas pagal chronometražą;
3. Laiko, reikalingo pagal technologinį procesą, medžiagoms paruošti gamybai (pvz., medienos džiovinimas);
4. Laiko, per kurį žaliavos išbūna tarp einamųjų sandėliavimo atsargų. Šis laikas priklauso nuo tiekimų dažnumo;
5. Laiko, per kurį žaliavos ir medžiagos išbūna kaip garantinės atsargos (draustinė atsarga). Ji dažniausiai sudaro pusę einamųjų atsargų. Šiuo metu apskaičiuojant poreikį įvertinamos tik einamosios atsargos.

Norint apskaičiuoti optimalų gamybinių atsargų poreikį reikia turėti:

1. Vienos dienos sąnaudas: $S_{d.g.a.}$
2. Vidutinę normą gamybinių atsargų: $n_{g.a.}$ (dienomis)
Prognozuojama sąnaudų suma per laikotarpį

$$S_{d.g.a.} = \frac{Lt}{\text{Dienų skaičius (360, 90, 30 d.)}}$$

Norma apskaičiuojama pagal dalines atskirų medžiagų grupių normas, taikant aritmetinį svertinį vidurkį. Skaičiuojant vidutinę normą atkreipiamas dėmesys tik į pačias stambiausias planuojamų turėti medžiagų grupes. Trumpalaikio turto atsargų poreikis apskaičiuojamas pagal formulę:

$$P_{g.a.} = S_{d.ga} \times n_{g.a.};$$

$S_{d.ga}$ – žaliavų vienos dienos sąnaudų vertė (Lt);
 $n_{g.a.}$ – prognozuojama atsargų norma (dienomis).

4.2.2. NEBAIGTOS GAMYBOS OPTIMALAUS POREIKIO APSKAIČIAVIMAS

Nebaigta gamyba – tai apdorojimo stadijos gaminiai: kai atliekama bent viena operacija pagal nustatytą technologinį procesą. Nebaigtos gamybos laikas apima laiką nuo pirmos technologinės operacijos atlikimo momento iki gatavos produkcijos atidavimo į sandėlį. Norint apskaičiuoti optimalų nebaigtos gamybos poreikį, būtina išmanyti:

1. Vienos dienos išlaidas, sunaudojamas nebaigtai gamybai: $S_{d.n.g.}$;

2. Nebaigtos gamybos normą.

Vienos dienos nebaigtos gamybos išlaidos apskaičiuojamos:

$$S_{d.n.g} = \frac{\text{Numatomos išlaidos produkcijai pagaminti, Lt}}{\text{Dienų skaičius (360, 90, 30 d.)}}$$

Norint apskaičiuoti nebaigtos gamybos normą būtina turėti:

Vidutinę gamybos ciklo trukmę, T_c (apskaičiuojama pagal aritmetinį svertinį vidurkį);

Išlaidų didėjimo koeficientą ($K_{isl.}$);

$$k_{isl} = \frac{a + \frac{1}{2}b}{a + b};$$

a – tiesioginės išlaidos;

b – netiesioginės išlaidos;

$$P_{n.g.} = S_{d.n.g.} \cdot n_{vid.};$$

$$n_{vid.} = T_c \cdot K_{isl.}$$

Vidutinis gamybos ciklas apskaičiuojamas pagal atskirų gaminių grupių gamybos ciklus, taikant aritmetinį svertinį vidurkį.

Gamybos ciklas susideda iš:

§ Gaminių technologinio apdorojimo proceso trukmės, t.y. technologinės atsargos;

§ Laiko, per kurį apdorojami gaminiai išbūna prieš ir po operacijos apdirbimo vietoje, t. y. laiko, sugaišto perduodant žaliavas ir medžiagas iš vienos operacijos į kitą, t.y. transporto atsargos;

§ Laiko, per kurį išbūna atskiruose cechuose, t. y. laukiama kitų technologinių operacijų, apyvartinės atsargos;

§ Laiko, per kurį apdorojimo gaminiai išbūna kaip garantinės atsargos, kad galima būtų išvengti prastovų.

Optimalus poreikis nebaigtos gamybos gaunamas dauginant vienos dienos išlaidas, tenkančias bendrajai produkcijai – iš nebaigtos gamybos normos.

$$P_{n.g.} = S_{dn.g.} \cdot T_c \cdot k_{isl}$$

4.2.3. OPTIMALUS PAGAMINTOS PRODUKCIJOS POREIKIS

Pagaminta produkcija – tai gaminiai, kuriems jau yra taikytas visas technologinis procesas ir jie priimti į pagamintos produkcijos sandėlį. Norint apskaičiuoti optimalų pagamintos produkcijos poreikį, reikia turėti:

1. Vienos dienos išlaidas sunaudojamas produkcijai pagaminti ($S_{dp.p.}$);

2. Vidutinę pagamintos produkcijos normą (apskaičiuotą pagal aritmetinį svertinį vidurkį).

$$S_{dp.p.} = \frac{\text{Prekinės produkcijos išlaidos}}{\text{Dienų skaičius (360, 90 30 d.)}}$$

$$P_{p.p.} = S_{d.p.p.} \cdot n_{p.p.}$$

Norint apskaičiuoti vidutinę normą pagamintos produkcijos pirmiausia apskaičiuojama norma pagamintos produkcijos sandėlyje.

Norma apskaičiuojama pagal aritmetinį svertinį vidurkį ir apima:

1. Laiką, reikalingą gaminiams sukomplektuoti į partijas ir išrūšiuoti;
2. Gaminių įpakavimo laiką;
3. Pagamintos produkcijos pristatymo į geležinkelio stotį ar uostą laiką

ir pan.

4. Pakrovimo ir iškrovimo laiką;

5. Laiką, reikalingą dokumentams įforminti ir pateikti į banką.

Visas šis laikas (arba apyvartinių lėšų norma), išskyrus dokumentų įforminimą ir pateikimą bankui, apskaičiuojamas pagal galiojančias normas, nustatomas pagal gaminių grupes. Apskaičiuojama kiekvienos grupės gaminio norma.

Vidutinė visos produkcijos atsargų sandėlyje norma nustatoma:

4.1 lentelė

Gaminių pavadinimas	Gaminių dalis nuo visos gamybinės savikainos (%)	Apyvartinių lėšų norma dienomis	2 sk. · 3 sk.
1.	2.	3.	4.
A	10	3	30
B	30	4	120
C	20	8	160
D	40	5	200
Iš viso	100	5,1	510

Atsargų norma 5,1 dienos ($\frac{510}{100} = 5,1 \text{ d.}$)

Skaičiuojant atsargų normą dienomis reikalingas apmokėjimas banko įstaigoms. Ji nustatoma ne ilgesnė kaip 2 – 3 kalendorinės dienos.

4.3. APYVARTUMO RODIKLIAI IR JŲ APSKAIČIAVIMAS

Trumpalaikio turto naudojimas ir jo valdymas visada yra susijęs su investicijomis į trumpalaikius aktyvus.

Trumpalaikio turto valdymui įmonėje apskaičiuoti yra naudojama daugybė rodiklių:

1. Nuosavas grynasis trumpalaikis turtas = Trumpalaikis turtas – Trumpalaikiai įsipareigojimai;

2. Likvidumo (mokumo) rodikliai:

2.1. *Padengimo koeficientas arba bendrojo trumpalaikio mokumo rodiklis;*

$$K_{\text{pad}} = \frac{\text{Trumpalaikis turtas}}{\text{Trumpalaikiai įsipareigojimai}}$$

Jis parodo, kiek trumpalaikio turto pinigais yra turima trumpalaikiams įsiskolinimams apmokėti, arba kiek kartų trumpalaikis turtas viršija trumpalaikius įsipareigojimus.

Trumpalaikius įsiskolinimus sudaro:

§ Trumpalaikė banko paskola;

§ Mokesčių mokėjimo įsiskolinimas ;

§ Kredito įsiskolinimas;

§ Kiti įsiskolinimai (pvz., ilgalaikės skolos, kurių mokėjimo terminas jau suėjęs).

Europos šalių įmonėse pageidaujama, kad padengimo koeficientas įmonėse būtų nuo 1,2 iki 2. Jei šis rodiklis mažesnis nei 1, t. y. didelė tiesioginio nemokumo rizika. Įmonės vadovas pageidauja, kad šis santykis būtų mažas, nes jis nori pelningiau panaudoti trumpalaikį turtą savo įmonėje. Jei šis santykis per didelis, tai rodo, kad trumpalaikio turto įmonėje yra per daug ir kad jis nepakankamai panaudojamas. Skolintojai pageidauja didesnės šio santykio reikšmės, nes tada būna saugesnės jų investicijos.

2.2. *Kritinio įvertinimo koeficientas;*

$$K_{\text{Kr.įv.}} = \frac{\text{Mobilus trumpalaikis turtas}}{\text{Trumpalaikiai įsipareigojimai}}$$

Mobilus trumpalaikis turtas = Trumpalaikis turtas – Atsargos – Išankstiniai mokėjimai

Šis koeficientas parodo įmonės gebėjimą nedelsiant patenkinti skolintojų reikalavimus nerealizuojant atsargų. Šis santykis parodo, kiek vienam trumpalaikio įsipareigojimo litui apmokėti turima mobilaus trumpalaikio turto. Idealus santykis 1 : 1.

3. *Įvertinant įmonės finansų struktūrą yra skaičiuojama:*

$$\frac{\text{Savininkų nuosavybė}}{\text{Skolintojų nuosavybė}}$$

Šis santykis parodo, kiek savininkų nuosavybės tenka kiekvienam skolos litui.

Šį santykį nustato bendrovės vadovybė ir nėra nustatytos šio santykio geriausios reikšmės. Šis rodiklis gali būti lygus vienetui.

Dar gali būti skaičiuojami tokie rodikliai:

$$\text{Apyvartinio kapitalo koeficientas} = \frac{\text{Pastovus kapitalas (Lt)}}{\text{Ilgalaikis turtas (Lt)}}$$

$$\text{Skolintosios ir savininkų nuosavybės koeficientas} = \frac{\text{Ilgalaikiai ir trumpalaikiai įsipareigojimai}}{\text{Savininkų nuosavybės}}$$

$$\text{Pastoviojo kapitalo koeficientas} = \frac{\text{Ilgalaikiai įsipareigojimai}}{\text{Savininkų nuosavybės}}$$

$$\text{Kritinio mokumo koeficientas} = \frac{\text{Įmonės skolos, vertybiniai popieriai, pinigai}}{\text{Visi trumpalaikiai įmonės įsipareigojimai}}$$

$$\text{Bendrojo mokumo koeficientas} = \frac{\text{Visas trumpalaikis turtas}}{\text{Visi trumpalaikiai įmonės įsipareigojimai}}$$

4.4. TRUMPALAIKIO TURTO VALDYMAS

Trumpalaikio turto valdymas apima trumpalaikio turto ir trumpalaikių įsiskolinimų valdymą.

Didžiausia finansų skyriaus viršininko laiko dalis skiriama kasdieninėms vidinėms operacijoms, t. y. trumpalaikio turto, sudarančio apie 40% viso įmonės turto, valdymui.

Trumpalaikis turto valdymas yra ypač svarbus mažoms įmonėms, kurios dėl nuomos gali sumažinti investicijas, tačiau negali išvengti įdėjimų į grynujų pinigų sąskaitą, atsargas (debitoriniai įsiskolinimai).

Pagal trumpalaikio turto naudojimo politiką siekiama įmonės apyvartinio turto grupės planinio lygio ir rūpinamasi, kaip finansuojamas apyvartinis turtas.

Trumpalaikio turto sąvoka atsirado tuo metu, kai smulkūs prekyautojai skolindavosi pinigus prekių atsargoms pirkti. Parduodavo šias prekes gaudami pinigų, apmokėdavo skolas, ir vėl viską pradėdavo iš naujo. Ši sąvoka vėliau panaudota ir taikyta sudėtingesnėms veiklos sritims. Šios sąvokos esmė – pinigų apytakos ciklas, t. y. laiko trukmė nuo įmonės faktinių piniginių išlaidų, skirtų gamybiniais ištekliams (medžiaginiams ir darbo jėgai), iki jos debitorinių įsiskolinimų susidarymo dėl produkcijos realizacijos.

Nagrinėjant apytaką naudojami tokie terminai:

1. *Atsargų apytakos laikotarpis* (AAL) – tai laikas, reikalingas medžiagoms arba gamybinėms atsargoms paversti pagaminta produkcija ir ją realizuoti. Jis apskaičiuojamas:

$$\text{Atsargų apytakos laikotarpis (dienomis)} = \frac{365 \text{ (90) dienų}}{\text{Atsargų apyvartumas}}$$

Pavyzdys: Realizacijos apimtis 5 mln. Lt; vidutinės atsargos – 1 mln. Lt, tai atsargų apyvartumo santykinis rodiklis yra 5,0.

Atsargų apytakos periodas = $365 : 5 = 73$ d. Tai vidutinis dienų skaičius nuo atsargų įsigijimo iki produkcijos realizavimo.

$$\text{Atsargų apyvartumas apskaičiuojamas} = \frac{\text{Realizacijos apimtis (Lt)}}{\text{Vidutinės atsargos (Lt)}}$$

$$\text{Vienos dienos realizacijos apimtis} = \frac{\text{Realizacijos apimtis (Lt)}}{365 \text{ d.}}$$

2. *Debitorinių įsiskolinimų apytakos laikotarpis* – tai laikas, reikalingas debitorinį įsiskolinimą paversti grynais pinigais. Jis dar gali būti vadinamas neapmokėta realizacija dienomis. Apskaičiuojamas kaip debitoriniai įsiskolinimai, tenkantys 1 dienos realizacijos apimčiai.

$$\text{Debitorinių įsiskolinimų apytakos laikotarpis} = \frac{\text{Debitoriniai įsiskolinimai}}{\text{Vienos dienos realizacijos apimtis}}$$

$$\text{Realizacijos apimtis per vieną dieną} = \frac{\text{Realizacijos apimtis}}{\text{Dienų skaičius (365, 90)}}$$

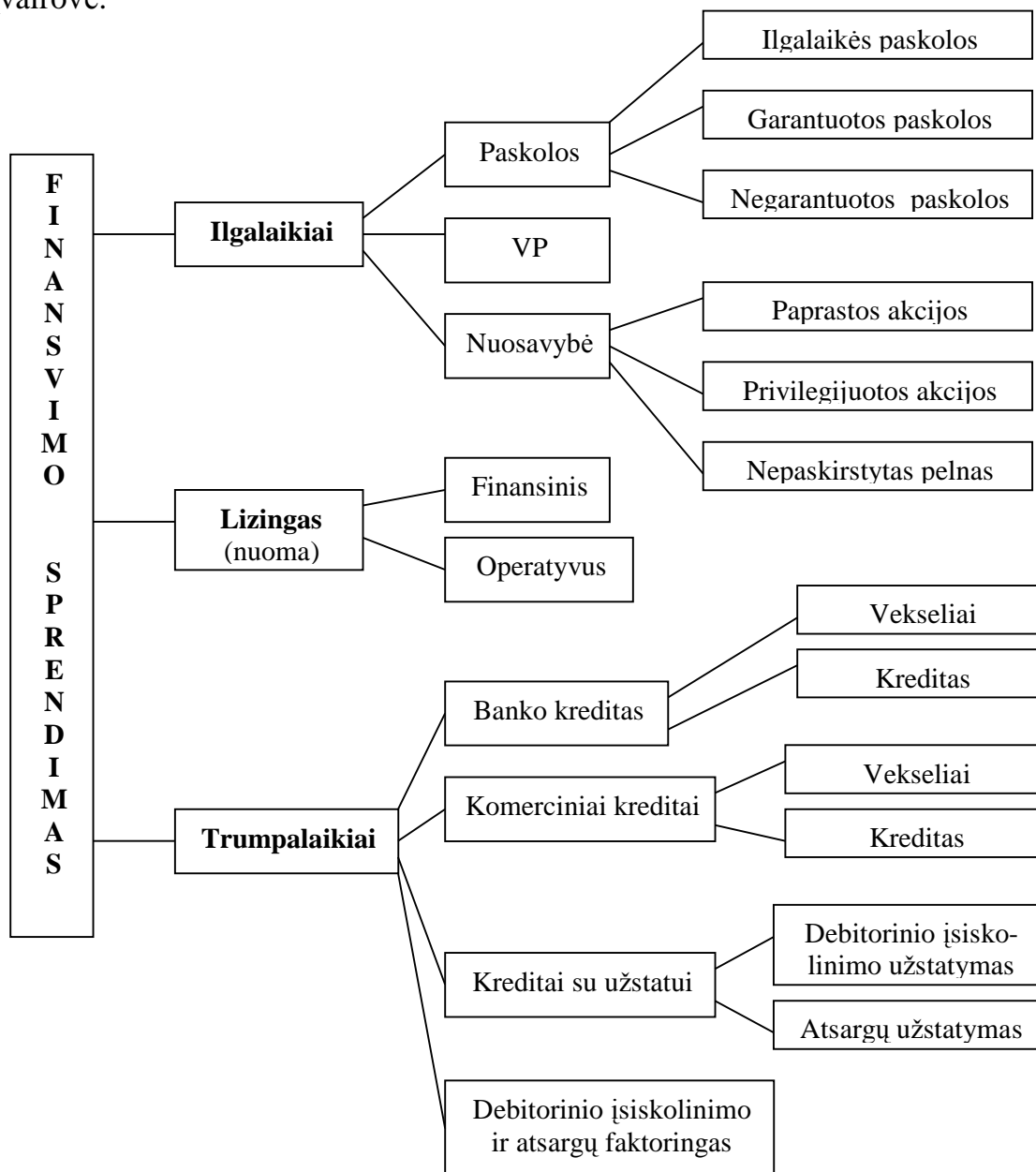
3. *Kreditorinio įsiskolinimo likvidavimo laikotarpis* nusakomas laiko trukme medžiagoms, atsargoms ir darbo jėgai įsigyti ir mokėti už juos.

Pavyzdys: Tarkime, kad šis laikas vidutiniškai yra 30 dienų.

Pinigų apytakos ciklas = 79,5 dienos (73 + 36,5 – 30 = 79,5).

4.5. TRUMPALAIKIO TURTO INVESTAVIMAS IR FINANSAVIMAS

Įmonėms yra prieinama labai didelė finansavimo metodų ir šaltinių įvairovė.

4.1 pav. Įmonės finansavimo šaltiniai

Kapitalo finansavimas gali būti ilgalaikis, trumpalaikis bei gaunamas nuomojant. Įmonė gali pasirinkti kelis finansavimo šaltinius ir metodus tuo pačiu metu. Įmonės turto finansavimo šaltiniai yra pateikiami buhalterinio balanso dešinėje pusėje.

Trumpalaikis finansavimas – tai trumpalaikės skolos, kurias įmonei reikia sumokėti per vienerius metus. Jis naudojamas finansuoti trumpalaikį turtą. Dažniausiai tai trumpalaikiai įsiskolinimai naudojami prekių, paslaugų

tiekėjams, įsiskolinimas darbuotojams už jau uždirbtą, bet dar neužmokėtą atlyginimą, banko kreditai, vekseliai ir vertybiniai popieriai, kurie gali būti greitai realizuojami, pensijos, nesumokėti mokesčiai ir kitos skolos.

Trumpalaikio finansavimo privalumai:

1. Greitas paskolų gavimas;
2. Ankstyvas jų grąžinimas;
3. Lankstumas;
4. Mažesni kaštai.

Finansavimo trūkumai:

1. Palūkanų normos rizika (didesni svyravimai);
2. Mokėjimo termino rizika (pavojus, kad trumpalaikė paskola nebus tęsiama).

Trumpalaikio finansavimo šaltiniai:

1. Trumpalaikiai banko kreditai – suteikiami paskolomis ar vekseliais. Vekseliai – tai skoliniai įsipareigojimai, kurie išduodami 90 dienų.

2. Komerciniai kreditai ir vekseliai – tai skolos tarp įmonių parduodant ar perkant prekes kreditu su tam tikromis sąlygomis.

Komercinis vekselis – tai stambių įmonių skoliniai įsipareigojimai be garantijų (jų galiojimas yra nuo dviejų iki šešių mėnesių).

3. Kreditas su užstatu – įmonė užstato savo atsargas (debitorinis įsiskolinimas).

4. Debitorinis įsiskolinimas ir paskolų faktoringas.

Faktoringo paslaugos suteikiamos:

§ Be finansavimo;

§ Su finansavimu.

Pirmuoju atveju įmonė gauna atitinkamą pinigų sumą suėjus mokėjimo laikui (30 – 90 dienų). Antruoju atveju gali pareikalauti skubiai apmokėti sąskaitą, nepriklausomai nuo mokėjimo termino. Tuo atveju ji gauna kreditą išankstinio mokėjimo pavidalu (pristatytų prekių). Dažniausiai skubiai mokama 80 – 90% nurodytos sąskaitoje sumos. Likusi dalis padengiama suėjus mokėjimo terminui. Naudojant faktoringą įmonė gauna mokėjimo garantiją.

Faktoringo paslaugų vertę sudaro du elementai:

1. Komisiniai;
2. Procentai, mokami išankstinio mokėjimo atveju.

Įmonės ilgalaikį finansavimą lemia ilgalaikės paskolos, vertybinių popierių išleidimas ir savininkų nuosavybė. Ilgalaikės skolos – tokios, kurias reikia grąžinti vėliau nei po vienerių metų nuo jų gavimo, laiko.

Ilgalaikės paskolos gali būti kelių tipų:

1. Terminuota ilgalaikė paskola – gaunama iš banko ar draudimo kompanijų;

2. Garantuotos paskolos – tai skolos, kurios garantuojamos pagrindinėmis priemonėmis, kurias bendrovė užstato kaip užstatą, sudarydamos įkeitimo raštus;

3. Negarantuotos paskolos – šiuo atveju reikalavimas mokėti skolą apsaugota nuosavybės dalimi, kuri yra niekaip kitaip neužstatyta;

4. Lizingas – kuris buhalterijoje rašomas kaip skola.

Lizingas – tai mašinų, įrengimų, transporto priemonių, skaičiavimo technikos, gamybinės paskirties pastatų, statinių nuoma, kurią tvarko bankai arba jų dukterinės įmonės – lizingo kompanijos.

Įmonė – nuomininkė turi teisę įsigyti šį turtą pagal iš anksto nustatytą kainą.

Lizingo sutartyje numatoma:

1. Nuomos terminas;
2. Nuomos suma, mokėjimo periodiškumas;
3. Įrengimų draudimo sąlygos;
4. Įvairiausi variantai, pasibaigus sutarčiai;
5. Kitos sąlygos.

Lizingas yra labai populiarus. Jis teikia visišką finansavimą, dėl to paspartėja investicijos, padedama išvengti nuostolių, susijusių su įrengimų moraliniu nusidėvėjimu. Pasibaigus sutarčiai, įmonė gali išsinuomoti modernesnę techniką.

Yra išskiriama: finansinė arba kapitalo nuoma – ji visiškai susidėvi per įrengimų naudojimo laiką, ir operatyvinė nuoma – kai nuomotojas eksploatuoja ir tvarko nuomojamas pagrindines priemones, o eksploatacijos išlaidos įskaitomos į nuomos mokėjimą. Tokios sumos dažniausiai visiškai nurašomos ir gana dažnai nuomininkui suteikiama teisė anuliuoti sutartį prieš jos pabaigą.

Savininkų nuosavybė – tai įmonės savininkų finansinė teisė į įmonės turtą. Pirminę teisę į įmonės turtą turi skoliniojo, o padengus skolas likęs turtas tenka jos savininkams.

Savininkų nuosavybę balanse atspindi šie rodikliai:

1. Į apyvartą išleistų akcijų skaičius;
2. Nominalioji vertė;
3. Akcijos kaina;
4. Nepaskirstytas pelnas.

Faktoringas atsirado gana seniai ir buvo žinomas jau XIII–XVI amžiuje, bet tik 60–aisiais mūsų šimtmečio metais faktoringo operacijos pakeitė komercinio kredito vekselius ir plačiai paplito kredituojant realizaciją. Tai buvo susiję su infliacija bei ekonomikos nestabilumu daugelyje šalių, o dėl tokios padėties reikėjo kuo greitesnio realizacijos proceso, t. y. greitesnio kapitalo pavertimo iš prekinio į piniginį.

Atsiskaitymai ne laiku priverčia įmones kreiptis į bankus paramos.

Komerciniai bankai, plėsdami faktoringo kreditą, turi papildomų galimybių išplėsti savo operacijas stiprindami ryšį su klientais.

Yra dvi faktoringo rūšys:

1. Konvensinis (atvirasis);
2. Konfidencialus (uždaras).

Konvensinis faktoringas – kai tiekėjas savo sąskaitoje užrašo, kad reikalavimas parduotas faktoringo firmai.

Konfidencialus faktoringas – kai neinformuoja apie tiekėjo pardavimų kreditavimą faktoringo kompanijas. Todėl konfidencialių operacijų vertė yra aukštesnė negu konvencinių ir daug brangesnė už kitus banko kreditus.

Rinkos ekonomikos šalyse faktoringo operacijomis užsiima specialios faktoringo kompanijos, kurios paprastai tiesiog susijusios su banku arba yra banko antriniai filialai.

Nusistovėjęs faktoringas, toks yra taikomas Vakarų Europos šalyse, yra komercinis kreditas, išduodamas mokėjimams atidėti (30 – 90 dienų) už išsiųstą pirkėjams produkciją.

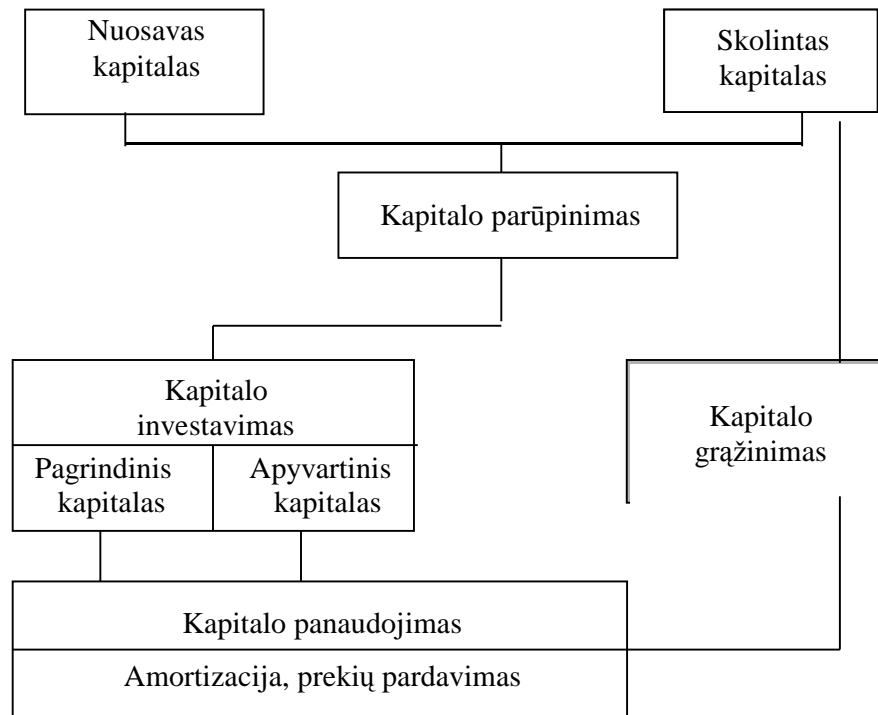
4.2 lentelė

SKOLINTOJŲ NUOSAVYBĖS ELEMENTAI

Skolintojų nuosavybė (įsipareigojimai) arba mokėtinos sumos	Ilgalaikiai įmonės įsipareigojimai	Finansinės skolos
		Prekybos skolos
		Kitos mokėtinos sumos
	Trumpalaikiai įmonės įsipareigojimai	Finansinės skolos
		Prekybos skolos
		Avansu gautos sumos pagal pasirašytas sutartis
		Mokesčiai, atlyginimai ir socialinis draudimas
		Kitos mokėtinos sumos
	Sukauptos sąnaudos ir būsimąjo laikotarpio pajamos	

SAVININKŲ NUOSAVYBĖS ELEMENTAI

S A V I N K Ų N U O S A V Y B Ė	Kapitalas	Valstybinis kapitalas			
		Akcinis kapitalas	Privilegijuotos akcijos		
			Paprastosios akcijos		
	Kapitalo padidėjimas	Papildomas kapitalas	Akcijų priedai	Privilegijuotų akcijų vertės perviršijimas	
				Paprastųjų akcijų nominalios vertės perviršijimas	
			Perkainojimo rezervai	Nerealizacinis perviršis, perkainojus ilgalaikį materialųjį ir finansinį turtą	
			Gautos subsidijos ir dotacijos		
		Rezervai	Įstatymo numatyti		
			Nepaskirstytinieji		
			Paskirstytinieji		
		Nepaskirstytas pelnas			
	Kapitalo	Nuostolis			
	sumažėjimas	Nepareikalautas įmokėti kapitalas			

4.2 pav. Kapitalo apytakos schema

SAVIKONTROLĖS KLAUSIMAI

1. Apibūdinkite įmonės kapitalo sąvoką.
2. Išvardykite ir apibūdinkite kapitalo sąvokas.
3. Kokios yra trumpalaikio turto savybės?
4. Kas tai yra finansų struktūra?
5. Kaip yra skirstomas trumpalaikis turtas balanse?
6. Kokios yra nuoseklaus aprūpinimo sistemos?
7. Apibūdinkite ABC grafiką?
8. Kaip apskaičiuojamas gamybinių atsargų turto poreikis?
9. Ką reikia išmanyti norint apskaičiuoti gamybinių atsargų optimalų poreikį?
10. Kaip apskaičiuojamos vienos dienos sąnaudos?
11. Kas priskiriama prie nebaigtos gamybos?
12. Kaip apskaičiuojamas išlaidų didėjimo koeficientas?
13. Iš ko susideda gamybos ciklas, apskaičiuojant nebaigtos gamybos poreikį?
14. Kaip apskaičiuojamas pagamintos produkcijos optimalus poreikis?
15. Kaip apskaičiuojamas nuosavas grynasis trumpalaikis turtas?
16. Kokius rodiklius priskirsite prie likvidumo (mokumo) grupės?
17. Kas sudaro įmonės trumpalaikius įsipareigojimus?
18. Kaip apskaičiuojamas kritinio įvertinimo koeficientas?

19. Kokius dar rodiklius gali apskaičiuoti įmonė (be anksčiau išvardytų)?
20. Apibūdinkite, kaip valdomas trumpalaikis turtas.
21. Apibūdinkite pinigų apytakos ciklą.
22. Kokie terminai vartojami nagrinėjant pinigų apytaką?
23. Kaip apskaičiuojamas debitorinių įsiskolinimų apytakos laikotarpis?
24. Kaip suprantate trumpalaikį finansavimą?
25. Išvardykite trumpalaikio finansavimo privalumus.

5 TEMA. FINANSINIO REZULTATO VALDYMAS

5.1. PAJAMŲ, SĄNAUDŲ IR KAINŲ PRIKLAUSOMYBĖ

Kiekvienas įmonės lėšų apytakos ciklas pasibaigia realizuojant produkciją ir sumokant už ją pinigus. Realizavimo pajamų rodiklis yra vienas iš svarbiausių finansinių rodiklių, susijusių su baigiamuoju produkcijos judėjimo etapu. Nuo šio rodiklio priklauso įmonių finansinė padėtis, trumpalaikio turto būklė, pelno dydis. Šis rodiklis efektyviai veikia gamybą, nes prastą produkciją sunku realizuoti. Kad būtų realizuota produkcija, ji turi būti aukštos kokybės, pakankamai išreklamuota, ištirta jos rinka.

Realizacijos pajamos įmonėje priklauso nuo tokių veiksnių:

1. Gamybos apimtys – kuo daugiau pagaminame, tuo didesnis bus realizacijos pelnas;
2. Asortimento – jis turi būti atnaujinamas ne pagal galimybes, o pagal poreikį;
3. Kokybės;
4. Kainų lygio;
5. Atsiskaitymo formos.

Kaina – tai prekės vertės pinigine išraiška. Rinkos sąlygomis dėl konkurencijos kainos nuolat keičiasi, jos negali būti pastovios. Kainos Lietuvoje didėja todėl, kad jos artėja prie pasaulinių kainų.

Kainos nustatomos šiais atvejais:

1. Skelbiama naujos prekės kaina naujoje rinkoje, panaudojami naujos prekės realizavimo būdai ir pan.;
2. Dėl pasikeitusios padėties rinkoje reikia peržiūrėti tam tikro gaminio ar gaminių kainas.
3. Konkurentai keičia prekės kainą;
4. Reikia susieti įvairaus asortimento prekių kainas, kad būtų gautas didžiausias pelnas.

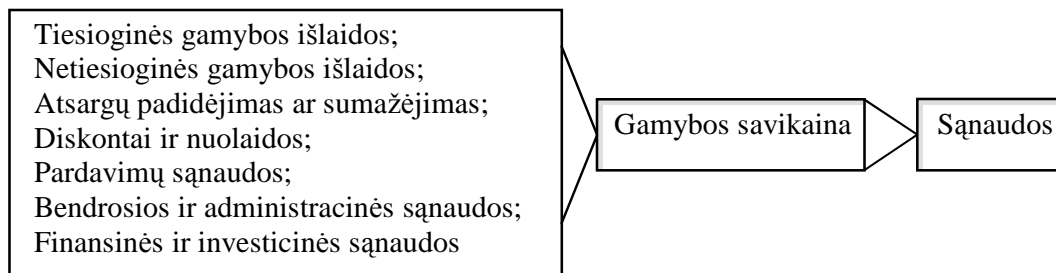
Nuo įmonėje taikomos kainų politikos, nuo savikainos apskaičiavimo metodo priklausys ir įmonės veiklos rezultatas.

Pajamos už parduotą produkciją ir atliktas paslaugas įregistruojamos į apskaitą ir įtraukiamos į finansinę atskaitomybę nepriklausomai nuo pinigų gavimo laiko (Forma B). Sąnaudos patirtos uždirbant ataskaitinio laikotarpio pajamas turi būti registruojamos įmonėje pagal duomenų kaupimo ir pajamų bei sąnaudų palyginimo principą. Vadinas, ne visos per ataskaitinį laikotarpį padarytos išlaidos laikomos sąnaudomis ir ne visos per ataskaitinį laikotarpį gautos sąnaudos yra susijusios su šio laikotarpio išlaidomis. Per ataskaitinį laikotarpį padarytos išlaidos, kurios nelaikomos sąnaudomis, parodomos balanse kaip turtas.

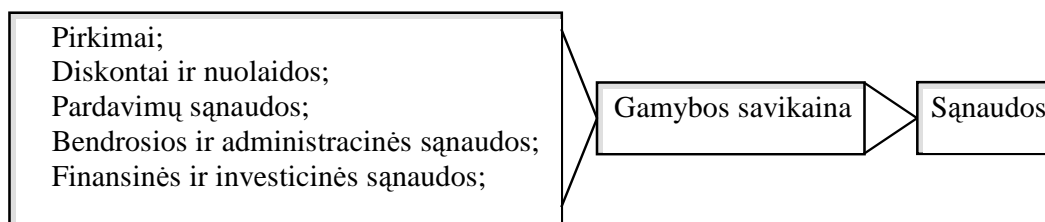
Sąnaudomis laikomas ne bet koks turto sumažėjimas ar įmonės skolų padaugėjimas, o tik ta jų dalis, kuri per tam tikrą laikotarpį buvo panaudojama pajamoms uždirbti. Pasibaigus ataskaitiniam laikotarpiui įmonės apskaitoje uždaromos pajamų ir sąnaudų sąskaitos ir pagal šiuos duomenis apskaičiuojamas įmonės finansinis rezultatas: pelnas ar nuostolis.

Sąnaudos – tai vienerūšių išlaidų grupavimas ir jų susumavimas. Yra šios sąnaudos:

1. Sąnaudos, reikalingos produktui pagaminti ir parduoti;
2. Parduodamų prekių ar teikiamų paslaugų sąnaudos.

5.1 pav. Gamybinės įmonės veiklos sąnaudų struktūra

5.2 pav. Parduotų prekių (paslaugų) sąnaudų struktūra

5.2. *REALIZAVIMO APIMTIES PROGNOZAVIMAS. LŪŽIO TAŠKO NUSTATYMAS*

Kiekvienos įmonės lėšų apytakos ciklas pasibaigia realizuojant produkciją ir už produkciją sumokant. Realizacinių pajamų rodiklis yra vienas iš svarbiausių įmonės finansinių rodiklių.

Produkcijos realizavimo apimties prognozavimas – tai įmonės realizacijos apimties plano natūrinė ir vertinė išraiška per tam tikrą laiko tarpą. Jis sudaromas atsižvelgiant į praeito laikotarpio realizacijos apimtį, atitinkamų pramonės šakų, regionų ekonominių perspektyvų prognozes.

Realizavimo apimties prognozavimą reikia susieti su gamybos sąnaudų prognozėmis, finansų rinkos duomenimis. Kai realizacijos prognozės netikslios, įmonės gali patirti rimtų pasekmių. Jeigu numatyta nepakankama realizacijos apimtis, įmonė negebės patenkinti vartotojų poreikių. Tokiu atveju vartotojai

ieškos kitų gamintojų ir įmonė praras savo dalį rinkoje. O jei realizacijos apimtis per daug didelė, įmonė per daug išplės gamybą įsigijusi įrengimų, atsargų, sulėtės apyvartinio kapitalo apyvartumas, o tai veiks ir produkcijos kainą bei smukdys akcijų kainas.

Realizavimo apimties prognozė nustatoma tiesioginiu būdu, t. y. gaminių apimtį dauginant iš jų kainos:

$$RP = A \times K;$$

A – gaminių apimtis;

K – gaminių kaina.

Nustatant realizavimo prognozes svarbūs bus ir nerealizuoti likučiai, perkeliama į metų pradžią (L_1), ir likę metų pabaigoje (L_2). Prognozuojama realizavimo apimtis nustatoma pagal formulę:

$$RP = L_1 + G - L_2;$$

L_1 – nerealizuoti likučiai metų pradžioje;

L_2 – nerealizuoti likučiai metų pabaigoje;

G – gamybos apimtis.

Pavyzdys: Nustatykite prognozuojamas realizacijos pajamas, jeigu $L_1 = 2,88$ tūkst. Lt, o L_2 yra planuojama 2% nuo pagamintos produkcijos. Gamybos apimtis pateikta lentelėje.

5.1 lentelė

Gaminiai	Gamybos apimtis (vnt.)	Vieneto kaina (Lt)
A	500	307
B	200	682
C	100	1041

Apskaičiuokite realizavimo pajamas.

Sprendimas:

$$G = 500 \times 307 + 200 \times 682 + 100 \times 1041 = 394 \text{ tūkst. Lt};$$

$$L_2 = 394000 \times 2 / 100 = 7880 \text{ Lt};$$

$$RP = 2880 + 394000 - 7880 = 389000 \text{ Lt}.$$

Kad numatytume lūžio tašką turime žinoti:

1. Tiesioginių sąnaudų sumą produkcijos vienetui (**TV**);
2. Realizavimo pajamas (**RP**);
3. Realizuojamos produkcijos vieneto kainą (**K**);
4. Netiesioginių sąnaudų sumą (**N**);
5. Bendrą sąnaudų sumą (**SS**);
6. Realizuojamos produkcijos apimtį vienetais (**A**).

$$LT : RP = A \times K = SS = N + A \times TV = N + T;$$

$$T = TV \times A;$$

$$TV = T/A;$$

$$A = N/K - TV ;$$

T – tiesioginių sąnaudų suma.

Pavyzdys: Nustatyti produkcijos apimtį vienetais lūžio taške ir nubraižyti lūžio grafiką, jei:

1. Vieneto pardavimo kaina 10 Lt (**K**);
2. Netiesioginių sąnaudų suma 6 000 Lt (**N**);
3. Produkcijos vieneto tiesioginių sąnaudų suma 7 Lt (**TV**).
4. Prognozuojama gamybos apimtis 1 600 vnt. arba 2 400 vnt. (**A**);
Sprendimas: $A = N/K - TV$; $A = 6\,000/10 - 7 = 2\,000$
vnt.

Jei apskaičiavus lūžio tašką neįmanoma nustatyti TV (tiesioginių sąnaudų), tai naudojamas būdas, kuris vadinamas pelno marža. Lūžio taškas nustatomas išreiškiant jį pinigais.

$$\text{Pelno marža} = \frac{\text{Bendras pelnas}}{\text{Realizavimo pajamos}} \times 100\%$$

$$\text{Lūžio taškas} = \frac{\text{Veiklos sąnaudos}}{\text{Pelno marža}} \times 100\%$$

5.3. ĮMONĖS ŪKINĖS IR KOMERCINĖS VEIKLOS FINANSINIS REZULTATAS IR JO APSKAIČIAVIMO TVARKA

Pelnas – įmonės ištekliai, atsiradę jai veikiant. Pelnas sudaro galimybę finansuoti, t. y. įsigyti materialinį turtą, suteikti paskolas pirkėjams bei turėti grynujų pinigų.

Pelnas yra įmonės turtėjimo šaltinis ir parodo galutinį finansinį įmonės komercinės ir ūkinės veiklos rezultatą: pelną ar nuostolį. Šio rezultato apskaičiavimas parodytas Pelno (nuostolio) ataskaitoje:

- I. Pardavimai ir paslaugos;***
- II. Parduotų prekių savikaina;***
- III. Bendrasis pelnas (nuostolis) (I - II);***
- IV. Veiklos sąnaudos;***
- V. Veiklos pelnas (nuostolis) (III - IV);***
- VI.1. Kitos veiklos pajamos;***
- VI.2. Kitos veiklos sąnaudos;***
- VII.1. Finansinės ir investicinės veiklos pajamos;***
- VII.2. Finansinės ir investicinės veiklos sąnaudos;***
- VIII. Įprastinės veiklos pelnas (nuostolis) + VI.1 + VII.1;***
- IX. Pagautė (ypatingas pelnas);***
- X. Netekimai (ypatingi praradimai);***
- XI. Pelnas prieš apmokestinimą;***
- XII. Pelno mokestis investicijoms;***
- XIII. Grynasis pelnas (nuostolis).***

Investicija – pinigų įdėjimas į ilgalaikį materialųjį turtą, kapitalinę statybą, nebaigtą gamybą ir panašiai. Pateikiame jų apibūdinimus smulkiau:

1. Pardavimų ir paslaugų rodiklis atspindi pajamas, uždirbtas pardavus įmonės prekes pagal jos veiklą bei paslaugas, atėmus prekių grąžinimus.

2. Parduotų prekių ir atliktų paslaugų savikainos rodiklis – atspindi uždirbtas pajamas, sunaudotas žaliavoms, komplektavimo gaminiams ir perparduoti skirtoms prekėms, atėmus prekių grąžinimus. Jis taip pat apima paslaugų, darbų bei tyrimų, tiesiogiai susijusių su parduotomis prekėmis ir atliktomis pareigomis, pirkinius bei kitas tiesiogines sąnaudas ir vertės koregavimus, susijusius su parduotų prekių ir atliktų darbų savikaina.

3. Bendrasis pelnas – skirtumas tarp pardavimų ir paslaugų bei parduotų prekių savikainos (t. y. 1 – 2).

4. Veiklos sąnaudos – atspindi padarytas per ataskaitinį laikotarpį apmokėtas ir apmokėtinas išlaidas, kurių neįmanoma priskirti ataskaitiniam laikotarpiui. Negali būti priskirtos finansinės ir investicinės veiklos sąnaudos ir netekimai bei išlaidos turtui įsigyti.

5. Veiklos pelnas = Bendrasis pelnas – Veiklos sąnaudos.

6.1. Kitos veiklos pajamos – atspindi gautas ar gautinas iš pašalinių (trečiųjų) asmenų pajamas, nesusijusias su įmonės tipinės veiklos prekių ir paslaugų pardavimu. Jis taip pat apima nuosavos statybos sumą, kuri laikoma pajamomis. Kitos pagal veiklą pajamoms nepriskiriamos finansinės ir investicinės veiklos pajamos ar pagautė.

6.2. Kitos veiklos sąnaudos – atspindi apmokėtas ar apmokėtinas pašaliniams trečiųjų asmenų pajamas, nesusijusias su įmonės veikla.

7. Prie finansinės ir investicinės veiklos pajamų yra priskiriamos gautos ir gautinos palūkanos už banke laikomus pinigus ir suteiktos paskolos kapitalo pavidalu teikiamų subsidijų ir dotacijų metinė dalis, piniginės sąnaudos ir diskontai, susiję su prekybos bei kitomis skolomis, valiutų kursų pasikeitimas, baudos.

7.2. Finansavimo ir investicinės veiklos sąnaudoms priskiriamos sumokėtos ar mokėtinos palūkanos už paskolas, valiutų kursų pasikeitimus, sąnaudos, susijusios su skolomis, TT netekimai, jei neatitinka kitas pelno straipsnis, dėl ilgalaikio turto perleidimo gautinų sumų diskontavimo sąnaudos, susijusios su išduotais vekseliais, išrašytais sąskaitomis ir pan., su faktoringu susijusios sąnaudos, taip pat investicinės veiklos netekimai (nurašytos sumos ir susidėvėjimas, susijęs su investicijomis, paskolomis ir pan.).

8. Veiklos pelnas + kitos veiklos pajamos – kitos veiklos sąnaudos + finansinės ir investicinės pajamos – finansinės ir investicinės sąnaudos = įprastinės veiklos pelnas (nuostolis).

9. Pagautė (ypatingą pelną) sudaro nauda, gauta iš neįprastinės įmonės veiklos – t. y. ilgalaikio ir trumpalaikio turto anksčiau nurodytų sumų atkūrimas, nesusijęs su įprastine įmonės veikla, nauda iš kompensacijų už stichines nelaimes ar kitas netikėtas aplinkybes ir kita nauda (pagautė), nepriklausanti nuo įmonės valdytojų valios.

10. Netekimų (ypatingų praradimų) rodiklis apima praradimus, nesusijusius su įmonės įprastine veikla. Apima ypatingu būdu (greičiau) nurašomų sudarymo sąnaudų dalį, ilgalaikio ir trumpalaikio turto, ypač

nurašomos sumos, atidėjimus, skirtus ypatingiems įsipareigojimams ir reikalavimams padengti, netekimus dėl stichinės nelaimės ir pan.

11. Pelnas prieš apmokėjimą = Įprastinės veiklos pelnas + Pagautė – Netekimai.

12. Pelno mokestis atspindi bankui sumokėtas ar mokėtinas sumas. Jis apskaičiuojamas pagal juridinių asmenų pelno mokesčio įstatymą bei kitus juridinius dokumentus, reglamentuojančius pelno mokesčio mokėjimą, taip pat išankstinius pelno mokesčio mokėjimus ir išskaitymus iš biudžetui mokėtinų sumų, išskyrus, kai bendra išankstinių apmokėjimų suma viršija nustatytą mokėtiną mokesčių sumą (perviršis balanso turto dalyje).

13. Grynasis pelnas = Pelnas prieš apmokestinimą – Pelno mokestis,
Pardavimai ir paslaugos,
– Parduodamų prekių savikaina,
= Bendrasis pelnas,
– Veiklos sąnaudos,
= Veiklos pelnas (nuostolis),
+ Kitos veiklos pajamos,
– Kitos veiklos sąnaudos,
+ Finansinės investicinės veiklos pajamos,
– Finansinės investicinės veiklos sąnaudos,
= Įprastinės veiklos pelnas (nuostolis),
+ Pagautė ,
– Netekimai,
= Pelnas prieš apmokestinimą,
– Pelno mokestis,
= Grynasis pelnas (nuostolis).

5.4. PELNINGUMO RODIKLIAI IR JŲ APSKAIČIAVIMAS

Įmonių veiklos efektyvumas gali būti įvertintas apskaičiuojant ir nagrinėjant atitinkamus rodiklius. Jie gali parodyti įmonės finansinę būklę.

Užsienio šalyse firmų finansinė būklė nustatoma pagal tokias rodiklių grupes:

1. Pelningumo (rentabilumo);
2. Finansinio statuso (likvidumo, mokumo, įsiskolinimo);
3. Išteklių valdymo.

Pelningumo rodiklių grupė yra pati svarbiausia dėl šių priežasčių:

a) pelningumo rodikliai geriausiai apibendrina galutinius firmos laimėjimus;

b) pagal šiuos rodiklius yra nustatoma, kokią realią naudą gaus akcininkai ir investitoriai, rizikuodami investuoti savo kapitalą.

Antros grupės rodikliai apibūdina firmos finansinį patikimumą. Tai rodo jos sugebėjimą laiku įvykdyti finansinius įsipareigojimus (trumpalaikius ir ilgalaikius).

Trečios grupės rodikliai (išteklų valdymo) padeda valdytojams išsiaiškinti, ar ne per daug eikvojamas nuosavas kapitalas, kuris gali greitai ištirpti, o už skolinamą kapitalą tenka brangiai mokėti.

Išteklų valdymo rodikliai priskiriami finansų sferai, nes jie nustatomi pagal išteklų panaudojimo finansinius rezultatus, pardavimų pajamas, įvairias pelno rūšis ir pan.

Pelningumo rodikliai apibūdina įmonės gamybos lėšų gražos lygį. Pelno (nuostolio) ataskaitoje pateikiamas bendrasis pelnas, veiklos pelnas, grynasis pelnas ir pan., tačiau joje neparodoma, pagal kokias investicijas gaunamas tas pelnas. Tam tikslui yra skaičiuojami atitinkami rodikliai.

Pelningumas yra procentais išreikštas grynujų pinigų atgavimas. Pelningumo analizės pagrindas yra grynasis pelnas.

Šie rodikliai naudojami nustatant kelių metų veiklos efektyvumą ir parodo įmonės finansinį pajėgumą.

Svarbiausi rodikliai būtų šie:

1. Pardavimų pelningumo rodiklis, arba marža.
2. Turto pelningumo, arba gražos, rodiklis.
3. Akcinio kapitalo (nuosavybės) pelningumo, arba gražos, rodiklis.

Šiuos tris svarbiausius pelningumo rodiklius apibūdina 2 lentelė.

Pelno marža dažnai yra nustatoma bendrojo pelno pagrindu.

5.2 lentelė

PELNINGUMO RODIKLIAI

Rodiklis	Formulė	Turinys	Ką apibūdina rodiklis
Pelno marža, arba pardavimų pelningumas	$\frac{\text{Pelnas}}{\text{Pardavimai}}$	Nustato, kiek pelno gaunama pagal kiekvieną pardavimų piniginių vienetą	Parodo, kaip pelninga parduoti prekes (paslaugas)
Turto pelningumas, arba graža	$\frac{\text{Pelnas}}{\text{Visas turtas}}$	Nustato, kiek pelno gaunama pagal kiekvieną viso turto piniginių vienetą	Parodo, kokia viso turto dalis susigražinama pelno pavidalu, t. y. apibūdina įmonės gebėjimą pelningai naudoti turtą
Akcinio kapitalo (nuosavybės) pelningumas, arba graža	$\frac{\text{Pelnas}}{\text{Akcinis kapitalas (nuosavybė)}}$	Nustato, kiek pelno gaunama pagal kiekvieną akcinio kapitalo piniginių vienetą	Parodo, kokia akcinio kapitalo dalis susigražinama pelno pavidalu, t. y. apibūdina įmonės gebėjimą pelningai naudoti akcininkų nuosavybę.

PELNINGUMO RODIKLIAI

Rodiklio pavadinimas	Rodiklio apskaičiavimas (remiantis Lietuvos finansine atskaitomybe)	N įmonė	Ekonominės veiklos vidurkis
1. Pardavimų pelningumas (pelno marža)			
a) Bruto	$\frac{\text{Bendrasis pelnas}}{\text{Pardavimai ir paslaugos}}$	$\frac{1000000 \times 100}{4000000} = 25,0\%$	20 %
b) Neto	$\frac{\text{Ataskaitinių metų pelnas prieš apmokestinimą}}{\text{Pardavimai ir paslaugos}}$	$\frac{240000 \times 100}{4000000} = 6,0\%$	8 %
	$\frac{\text{Grynasis ataskaitinių metų pelnas paskirstymui}}{\text{Pardavimai ir paslaugos}}$	$\frac{200000 \times 100}{4000000} = 5,0\%$	6,7 %
2. Turto pelningumas	$\frac{\text{Grynasis ataskaitinių metų pelnas paskirstymui}}{\text{Turtas}}$	$\frac{200000 \times 100}{1600000} = 12,5\%$	10 %
3. Akcinio kapitalo (nuosavybės) pelningumas	$\frac{\text{Grynasis ataskaitinių metų pelnas paskirstymui}}{\text{Kapitalas ir rezervai}}$	$\frac{200000 \times 100}{1000} = 20\%$	15 %

$$\text{Bendrojo pelno marža} = \frac{\text{Bendrasis pelnas}}{\text{Pardavimai ir paslaugos}} \times 100\%$$

$$\text{Bendrasis pelningumas} = \frac{\text{Bendrasis pelnas}}{\text{Pardavimo pajamų}}$$

Šis rodiklis rodo, ar yra pakankamas skirtumas tarp pardavimų bendros apimties, t. y. jų kiekio, kainų ir savikainos, ir ar ne per brangiai kainuoja produkcijos gamyba ir paslaugos.

Grynasis pelningumas, arba neto pelno marža, nustatomas panašiai kaip ir bendrasis pelningumas. Tačiau ekonominėje literatūroje pasitaiko du šio rodiklio skaitiklio variantai:

$$1. \text{ Grynasis pelningumas} = \frac{\text{Ataskaitinių metų pelnas prieš apmokestinimą}}{\text{Pardavimai ir paslaugos}}$$

$$2. \text{ Grynasis pelningumas} = \frac{\text{Grynasis ataskaitinių metų pelnas paskirstymui}}{\text{Pardavimai ir paslaugos}}$$

Abu šie rodikliai, palyginti su turto pelno marža, yra daugiau visapusiški, t. y. parodo įmonės visos veiklos: gamybinės, komercinės, finansinės, įprastinės veiklos rezultatyvumą. Pirmasis apibūdina veiklos rezultatyvumą iki mokesčių atskaitymo, o antrasis rodo galutinį viso gamybos, pardavimų ir kitos veiklos rezultatyvumą.

Turto pelningumas:

$$\text{Turto pelningumas} = \frac{\text{Grynasis ataskaitinių metų pelnas paskirstymui}}{\text{Visas turtas}}$$

Šis rodiklis rodo, ar efektyviai įmonė naudoja savo turtą grynajam pelnui uždirbti.

Akcinio kapitalo (nuosavybės) grąža:

Šis rodiklis rodo, ar yra pakankamas akcininkų nuosavybės uždirbtas pelnas, ar nevertėjo geriau parinkti kitos investavimo srities, kuri duotų daugiau grynujų pajamų.

Šis rodiklis Lietuvoje nustatomas taip:

$$\text{Akcinio kapitalo grąža} = \frac{\text{Grynasis ataskaitinių metų pelnas paskirstymui}}{\text{Savininkų nuosavybė}}$$

Šį rodiklį plačiai taiko akcininkai (savininkai), lygindami gaunamą pelną su grąža, gautina iš kitų potencialių lėšų investavimo būdų.

Arba jis gali būti apskaičiuojamas:

$$\text{Akcinio kapitalo grąža} = \frac{\text{Pelnas, atskaičius mokesčius}}{\text{Akcinis kapitalas + rezervai}}$$

Parodo, kiek pelno gaunama kiekvienam akcinio kapitalo piniginiam vienetui.

$$\text{Dividendai, tenkantys vienai paprastajai akcijai} = \frac{\text{Metinių dividendų suma} - \text{Privilegijuotų akcijų dividendai}}{\text{Paprastųjų akcijų skaičius}}$$

$$\text{Pelnas, tenkantis vienai paprastajai akcijai} = \frac{\text{Grynasis metų pelnas} - \text{Privilegijuotų akcijų dividendai}}{\text{Paprastųjų akcijų skaičius}}$$

Įmonėse gali būti apskaičiuojami ir kiti pelningumo rodikliai.

5.5. PELNO PASKIRSTYMO TVARKA

5.5.1. PELNO PASISKIRSTYMAS AKCINĖSE BENDROVĖSE

Pelno paskirstymo tvarką bendrovėse reglamentuoja Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas, priimtas 2000 m. liepos mėn. 13 d. Minėto įstatymo 61 straipsnyje nurodoma, kad per ūkinius metus uždirbtas grynasis pelnas, kuris yra gaunamas prieš tai atskaičius visus mokesčius, turi būti paskirstytas ne vėliau kaip per 4 mėnesius, pasibaigus ūkiniams metams, kai tvirtinama metinė finansinė atsakomybė visuotiniame akcininkų susirinkime.

Nutarime dėl grynojo pelno paskirstymo turi būti nurodyta:

1. Nepaskirstytasis pelnas (nuostolis) finansinių metų pradžioje;
2. Grynasis finansinis metų rezultatas (pelnas ar nuostolis);
3. Paskirstytinas rezultatas (pelnas ar nuostolis);
4. Pervedimai iš rezervų;
5. Akcininkų įmokos nuostoliams padengti (jeigu visą ar dalį paskirstytinojo rezultato (nuostolio) nusprendė padengti akcininkai);
6. Pelno paskirstymas į privalomąjį rezervą;
7. Pelno paskirstymas į kitus rezervus (paskirstytinieji ir nepaskirstytinieji);
8. Pelno paskirstymas dividendams išmokėti;
9. Kiti pelno paskirstymo atvejai: metinės išmokos (tantjemos) valdybos ir stebėtojų tarybos nariams, pelno panaudojimas darbuotojų premijoms ir kitiems tikslams;
10. Nepaskirstytasis rezultatas, perkeliamas į kitus finansinius metus.

Visuotinis akcininkų susirinkimas, skirstydamas paskirstomąjį rezultatą, turi teisę į jį įtraukti nepaskirstomąjį rezultatą finansinių metų pradžioje, grynąjį ūkinių metų rezultatą – pelną ar nuostolį, pervedimus iš rezervų, akcininkų įnašus nuostoliams padengti.

Tantjemoms, darbuotojų premijoms ir kitiems tikslams (9 punktas) gali būti skirta ne daugiau kaip vienas penktadalis grynojo pelno ir ne didesnė pelno dalis, negu skirta dividendams. Premijos darbuotojams iš pelno gali būti mokamos avansu kiekvieną ketvirtį, jei pagal ekonominius ūkinės veiklos rezultatus numatoma gauti pakankamai pelno. Tantjemas mokėti avansu draudžiama. Jeigu privalomojo rezervo ir akcijų priedų dydžių suma yra mažesnė kaip viena dešimtoji įstatinio kapitalo, tai atskaitymai į privalomąjį rezervą yra privalomi ir negali būti mažesni kaip viena dvidešimtoji paskirstytinojo pelno. Mokėti dividendus, tantjemas, premijas darbuotojams bei kitaip skirstyti ir naudoti pelną draudžiama, jeigu per nustatytus terminus neatsiskaityta su žemės ūkio gamintojais už parduotą produkciją. Kol bendrovė nesumoka įstatymų nustatytų mokesčių, ji neturi teisės naudoti pelno kitiems tikslams. Bendrovei, neatsiskaičiusiai su kreditoriais per nustatytus terminus,

jeigu įsiskolinimas didesnis kaip 5 % bendrovės įstatinio kapitalo, draudžiama investuoti turtą į kitą įmonę be raštiško šių kreditorių sutikimo.

Jei visuotinis akcininkų susirinkimas per keturis mėnesius atsisako paskirstyti pelną ar nepriima nutarimo dėl pelno paskirstymo, tai bendrovės valdyba ne vėliau kaip per 30 dienų po susirinkimo turi paskirstyti pelną pagal šias taisykles.:

1. Į privalomąją rezervą (jeigu privalomasis rezervas nėra sudarytas reikiamo dydžio), kitus rezervus skiriama pelno dalis, kuri buvo panaudota ilgalaikiam materialiajam ir finansiniam turtui įsigyti tais finansiniais metais, kurių pelnas yra skirstomas.

2. Likęs paskirstytinasis pelnas skirstomas į dvi lygias dalis: viena – dividendams, kita – naujiems finansiniams metams.

5.4 lentelė

PELNO (NUOSTOLIO) PASKIRSTYMO ATASKAITOS STRUKTŪRA:

Eilės Nr.	Straipsniai
1.	Nepaskirstytasis rezultatas – pelnas (nuostolis) – ataskaitinio laikotarpio pradžioje
2.	Grynasis ataskaitinio laikotarpio rezultatas + pelnas (nuostolis)
3.	Paskirstytinasis rezultatas – pelnas (nuostolis) – ataskaitinio laikotarpio pabaigoje
4.	Akcininkų įmokos nuostoliams padengti
5.	Pervedimai iš rezervų
6.	Paskirstytinasis pelnas
7.	Pelno paskirstymas į:
7. 1.	Pagal įstatymą numatytus rezervus
7. 2.	Kitus rezervus
7.3.	Dividendams
7.4.	Kitus
8.	Nepaskirstytasis rezultatas – pelnas (nuostolis) – ataskaitinio laikotarpio pabaigoje

Taigi praktiškai skirstomas paskirstytinasis pelnas, t. y. 6 eilutėje įrašyta suma. Visuotinis akcininkų susirinkimas, skirstydamas pelną, paskirsto įnašų nuostoliams padengti sumą. Rezervus, kurių negalima paskirstyti, sudaro:

1. Nustatyto dydžio privalomojo rezervo suma;

2. Nepaskirstytinieji rezervai;

3. Perkainojimo rezervas;

4. Rezervo savoms akcijoms įsigyti dalis, lygi įsigytų savų akcijų verčių sumai. Jeigu skirstomojo rezultato suma teigiama, iš jos pirmiausia atimami atskaitymai į privalomąją rezervą. Likusi dalis skirstoma akcininkų nuožiūra į kitus rezervus, dividendams, metinėms išmokoms (tantjemoms) valdybos ir stebėtojų tarybos nariams, darbuotojų premijoms ir kitiems tikslams. Paskirsčius pelną ar padengus nuostolį, gali būti paliekamas nepaskirstytasis rezultatas, kuris keliamas į kitus finansinius metus.

Pajamos, gautos dėl bendrovės akcijų emisijos – pardavimo kainos bei jų nominalios vertės skirtumo, t. y. akcijų priedai (nominalios vertės perviršijimas), neskiriamos prie paskirstytinojo rezultato ir negali būti skirstomos. Visuotinio

akcininkų susirinkimo nutarimu pagal akcijų priedus gali būti didinamas įstatinis kapitalas.

5.5.2. PELNO PASKIRSTYMAS VALSTYBĖS, SAVIVALDYBĖS ĮMONĖSE

Pelno paskirstymo tvarką valstybės (savivaldybės) įmonėse reglamentuoja Lietuvos Respublikos valstybės (savivaldybės) įmonių įstatymas, priimtas 1994 m. gruodžio mėn. 21 d., su vėlesniais pakeitimais ir papildymais.

Minėto įstatymo 18 str. numatoma, kad pelnas šiose įmonėse turi būti paskirstytas ne vėliau kaip per 2 mėnesius po ūkinių metų pabaigos. Įmonės pelnas skiriamas:

1. Įstatymų nustatytiems mokesčiams į biudžetą;
2. Draudimo įmokoms už įmonėje turimą valstybės ar savivaldybės kapitalą;
3. Atsiskaitymams į įmonės pelno rezervą, kuris sudaromas taikant ne mažesnius kaip 5% metinius atskaitymus iš pelno. Rezervas kasmet papildomas, kol jo dydis pasiekia vieną dvidešimtąją įmonės įstatinio kapitalo.

Likusi pelno dalis pagal steigėjo nustatytą santykį skiriama įmonės įstatiniam kapitalui didinti ir ne mažiau kaip 25% – kitoms įmonės reikmėms (premijoms, socialinėms ir kultūrinėms priemonėms ir kt. finansuoti bei rezervams sudaryti). Kol įmonė nesumoka įstatymais nustatytų mokesčių, ji neturi teisės naudoti pelno kitiems tikslams. Premijos įmonės darbuotojams gali būti išmokamos kiekvieną ketvirtį, jeigu gauta pakankamai pelno. Draudžiama iš pelno mokėti premijas darbuotojams, jeigu per nustatytus terminus neatsiskaityta su kreditoriais.

Įmonės ūkinės veiklos nuostoliai ir įsiskolinimai padengiami iš:

1. Įmonės nepaskirstyto pelno;
2. Pelno rezervo lėšų;
3. Gaunamų dotacijų iš valstybės ar savivaldybės tais atvejais, kada Lietuvos Respublikos Vyriausybė ar steigėjas nustato įmonei privalomas užduotis, produkcijos bei paslaugų kainas, įkainius, tarifus.

Įmonės pareigūnai, dėl kurių veiklos ar neveiklumo buvo prarastas valstybės ar savivaldybės turtas, pažeista nustatyta amortizacinių atskaitymų ar pelno paskirstymo tvarka, neteisingai sumokėti mokesčiai, atsako įstatymo nustatyta tvarka.

5.5.3. PAJAMŲ PASKIRSTYMAS ŪKINĖSE BENDRIJOSE IR INDIVIDUALIOSE (PERSONALINĖSE) ĮMONĖSE

Pasibaigus metams sudaromas bendrijos buhalterinis balansas. Jos pajamos paskirstomos bendrijos nariams proporcingai pagal jų įmokas (neatsižvelgiant, kad jo visos dalies nėra įdėjęs).

Komanditoriui tenkanti pajamų dalis nustatoma proporcingai jo faktinį įmokos dydį. Pajamų dalis, kuria padidinamos įmokos, proporcingai pagal jų dalis, gali būti paliekama bendrijoje.

Bendrijos jungtinės veiklos sutartyje gali būti nustatytos ir kitokios pajamų paskirstymo taisyklės.

Bendrijos pajamos skirstomos remiantis visų tikrųjų narių nutarimu, priimtu vienbalsiai.

Individualiose (personalinėse) įmonėse pelnas skirstomas panašiai kaip ir ūkinėse bendrijose. Iš pajamų, kurias reikia apmokestinti, atėmus pajamų mokesčių sumą, gaunama pajamų suma, kuri lieka įmonės savininko (-ų) žinioje. Tą sumą savo nuožiūra paskirsto pats savininkas ar savininkai.

SAVIKONTROLĖS KLAUSIMAI

1. Kokie veiksniai lemia realizavimo pajamas įmonėje?
2. Apibūdinkite sąnaudų sąvoką.
3. Apibūdinkite, kaip prognozuojama produkcijos realizavimo apimtis.
4. Kaip apskaičiuojama realizavimo apimtis įmonėje?
5. Kas lemia realizavimo prognozę?
6. Apibūdinkite lūžio tašką.
7. Ką turime išmanyti, kad galėtume nustatyti lūžio tašką?
8. Kokiais atvejais naudojama pelno marža? Kaip ji apskaičiuojama?
9. Apibūdinkite įmonės pelną.
10. Kas atsispindi pelno (nuostolio) ataskaitoje?
11. Kaip nustatomas veiklos pelnas?
12. Kaip apskaičiuojamas įmonės grynasis pelnas?
13. Kokie pelningumo rodikliai yra skaičiuojami įmonėje?
14. Kaip apskaičiuojamas grynasis pelningumas?
15. Ką parodo turto pelningumo rodiklis?
16. Kas reglamentuoja pelno paskirstymo tvarką akcinėse bendrovėse?
17. Kas turi būti nurodyta nutarime dėl grynojo pelno paskirstymo?
18. Ar gali būti mokamos premijos bendrovės darbuotojams?
19. Kokia tvarka skirstomas pelnas valstybės, savivaldybės įmonėse?
20. Kaip skirstomos pajamos ūkinėse bendrijose?

6 TEMA. ATSISKAITYMŲ TVARKYMAS

IVADAS

Pinigų savybė, pagal kurią jie išskiria iš visų kitų turto rūšių, yra ta, kad pinigai greičiausiai gali pakeisti savo pavidalą ar šeiminingą. Ši savybė nulemia poreikį sudarant pinigų apskaitą ir vykdant kontrolę. Finansuose ir apskaitoje dažnai vartojama sąvoka „pinigų apyvarta, arba cirkuliacija“, kuri apibūdina pinigų judėjimą tarp bankų leidėjų emitentų – ir gavėjų, tarp mokėtojų– ir gavėjų. Visa pinigų ir kitų mokėjimo priemonių visuma vadinama pinigų kiekiu, kurį apibūdina šios sąvokos:

M1 – tai visi gryniesi pinigai, popierinių pinigų, monetų, kredito kortelių pavidalu esantys apyvartoje, ir komercinių bankų čekių sąskaitų likučiai;

M2 – yra visi gryniesi pinigai, čekių sąskaitų likučiai ir visi indėliai bankų sąskaitose.

Pinigų apskaita ir kontrolė įmonės viduje turi būti organizuota pagal M1, M2, t. y. pagal kiekinį principą:

- § Grynųjų pinigų apskaita (Lietuvoje vadinama kasa);

- § Visų įmonės pinigų apskaita (kasa ir pinigai esantys banko sąskaitose).

Piniginiai dokumentai – tai visi dokumentai, kurie naudojami mokėjimams tvarkyti. Visi mokėjimo dokumentai ir jų apskaita taip pat skirstoma pagal M1, M2 principą – grynųjų ir negrynųjų pinigų mokėjimo dokumentų tvarkymą. Įmonės gali pasirinkti piniginių dokumentų formas savarankiškai, tačiau tai brangus ir ne kiekvienai įmonei prieinamas būdas.

Grynųjų pinigų mokėjimo dokumentų būtini rekvizitai:

- § įmonės pavadinimas;

- § dokumento pavadinimas, numeris, data;

- § gavėjo pavadinimas, (pageidautina, kad būtų nurodytas adresas), įgaliotinio pavardė;

- § mokėjimo paskirtis;

- § pinigų suma skaičiais ir žodžiais, valiutos rūšis;

- § mokėtojo (įgaliotinio) pavardė, vardas, parašas;

- § įrašas, kad pinigai jau išmokėti ir operacija atlikta.

Tarptautinėje praktikoje priimta, kad visi piniginiai dokumentai nėra taisomi. Jei pasitaiko klaida, tuomet per visą dokumentą rašoma „sugadinta“ ir ruošiamas naujas dokumentas, esantis be jokių taisymų.

Lietuvoje įmonėms atsiskaitant kyla problemų. Įmonių finansinę būklę pablogina sutrikę atsiskaitymai tarp ūkio subjektų, taip pat – ir biudžeto. Negavus laiku apmokėjimo už pateiktas vertybes ar suteiktas paslaugas, įmonėse susidaro apyvartinių lėšų trūkumas.

6.1. ATSISKAITYMŲ NEGRYNAISIAIS PINIGAIS TVARKA, PINIGŲ APSAUGA ĮMONĖJE

Atsiskaitymų negrynaisiais pinigais tvarką Lietuvoje reglamentuoja Lietuvos Respublikos mokėjimų įstatymas, priimtas 1999 m. spalio mėn. 28 dieną. Bankai įmonių pinigines lėšas apskaičiuoja jų sąskaitose, į jas įrašo gaunamas lėšas, įmonių nurodymu perveda arba išduoda iš sąskaitų pinigus, atlieka kitas operacijas. Iš įmonių sąskaitų mokama pagal tam tikrą eilę. Šis eiliškumas numatytas Lietuvos Respublikos mokėjimų eilės tvarkos įstatyme, kuris buvo priimtas 1999 m. gruodžio mėn. 2 dieną. Šiame įstatyme numatyta tokia atsiskaitymų eilė:

1. Su darbo santykiais susijusios išmokos, žalos dėl profesinio susirgimo, sveikatos sužalojimo ar žuvimo darbe atlyginimai; mokėtinos sumos už Lietuvoje supirktą ar perdirbtą žemės ūkio produkciją, nurodytą atsiskaitymų už žemės ūkio produkciją įstatyme;
2. Valstybinio socialinio draudimo ir privalomojo sveikatos draudimo įmokos;
3. Mokesčiai ir kiti privalomi mokėjimai į valstybės biudžetą bei kitus valstybės pinigų fondus;
4. Kiti mokėjimai pinigų gavėjams.

Atsiskaitant negrynaisiais, yra naudojamos šios atsiskaitomųjų dokumentų rūšys (formos):

- 1) mokėjimo pavedimai;
- 2) inkasiniai pavedimai;
- 3) akredityvai;
- 4) čekiai;
- 5) vekseliai;
- 6) debeto pavedimai;
- 7) banko (debeto, kredito) kortelė;
- 8) iš anksto apmokėta banko kortelė;
- 9) ne banko kortelė.

Atsiskaitymų būdą pasirenka patys jų dalyviai. Ją numato savo sutartyse. Pagal atsiskaitymų dokumentus sumos neribojamos. Bankai apmoka dokumentus iš įmonių sąskaitų, atsižvelgdami į lėšų likutį. Atskirais atvejais atsiskaitymams pagal dokumentus mokėti bankai gali suteikti kreditus. Įmonių susitarimu aplenkiant banką gali būti daromos savitarpio skolų įskaitos.

Atsiskaitomieji dokumentai turi atitikti standartų reikalavimus ir turėti šiuos rekvizitus:

1. dokumento pavadinimą;
2. dokumento numerį ir datą;
3. mokėtojo banko pavadinimą ir kodą;
4. mokėtojo pavadinimą, jo sąskaitos banke numerį;
5. lėšų gavėjo pavadinimą, jo sąskaitos banke numerį;

6. lėšų gavėjo banko pavadinimą ir kodą;
7. mokėjimo paskirtį;
8. sumą skaitmenimis, žodžiais, turi būti nurodyta valiutos rūšis;
9. mokėtojo ar įgaliotinio pavardė, vardas, parašas;
10. įrašas apie pinigų išmokėjimą.

Metai ir diena rašomi skaitmenimis, mėnuo – žodžiu. Atsiskaitymų dokumentuose, išrašant juos skaičiavimo mašinomis, leidžiama mėnesį spausdinti skaitmenimis. Pirmasis dokumento egzempliorius turi būti pasirašytas įmonės skirtų pagal pareigas asmenų, turinčių teisę tvarkyti sąskaitą banke, ir patvirtintas jos antspaudu. Fizinį asmenų atsiskaitomieji dokumentai patvirtinami vienu sąskaitos savininko parašu.

Mokėjimo pavedimai, mokėjimo reikalavimai – pavedimai išrašomi nustatytos formos blankuose rašomąja, faktūrų, elektronine mašinėle arba tušinuku per kopijavimo popierių. Čekiai ir vekseliai išrašomi rašalu arba tušinuku.

Pinigų apsauga įmonėje

Pinigai ir kitas savininko turtas įmonėje gali būti apsaugotas šiais būdais:

1. Atskiriant tarnautojų pareigas. Tai atsakingų tarnautojų už bet kokio turto apskaitą ir saugojimą pareigų atskyrimas. Šie asmenys negali tvarkyti turto visos įmonės mastu. Nerekomenduotina net mažoje įmonėje derinti kasininko pareigas su vyriausiojo buhalterio ar vadovo pavaduotojo pareigomis.

2. Išskiriant tarnautojų funkcijas. Kiekvieno darbo dalis, funkcija, turi būti pavesta atskiriems asmenims, raštiškai įgaliotiems tą darbą atlikti. Tarnybinių funkcijų išskyrimas reikalingas, kad, esant reikalui, galima būtų greitai surasti atsakingus asmenis.

3. Keičiant tarnautojų tarnybinius įgaliojimus (rotacija). Praktiškai tai įgyvendinama tokiu būdu: apskaitos skyriaus darbuotojai kiekvienais metais dirba skirtinguose padaliniuose, o materialiai atsakingi asmenys – kiekvienais metais dirba skirtinguose sandėliuose.

4. Panaudojant įvairius mechaninius įrenginius. Jiems priskirtini čekių registratoriai, nes mechanškai išmuštų skaitmenų negalima pakeisti arba tai būna labai sudėtinga operacija.

Pinigų apskaita turi būti tvarkoma taip, kad jie būtų visą laiką matomi, nepriklausomai nei nuo įmonės nuosavybės, nei nuo jos veiklos pobūdžio.

6.2. ATSISKAITYMŲ NEGRYNAISIAIS PINIGAIS FORMOS (RŪŠYS)

6.2.1. MOKĖJIMO PAVEDIMAI

Mokėjimo pavedimas yra įmonės nurodymas savo bankui pervesti atitinkamą sumą iš jos sąskaitos į lėšų gavėjo sąskaitą. Pavedimai galioja dešimt dienų, neskaiciuojant išrašymo dienos. Pavedimai apmokėti priimami tik esant

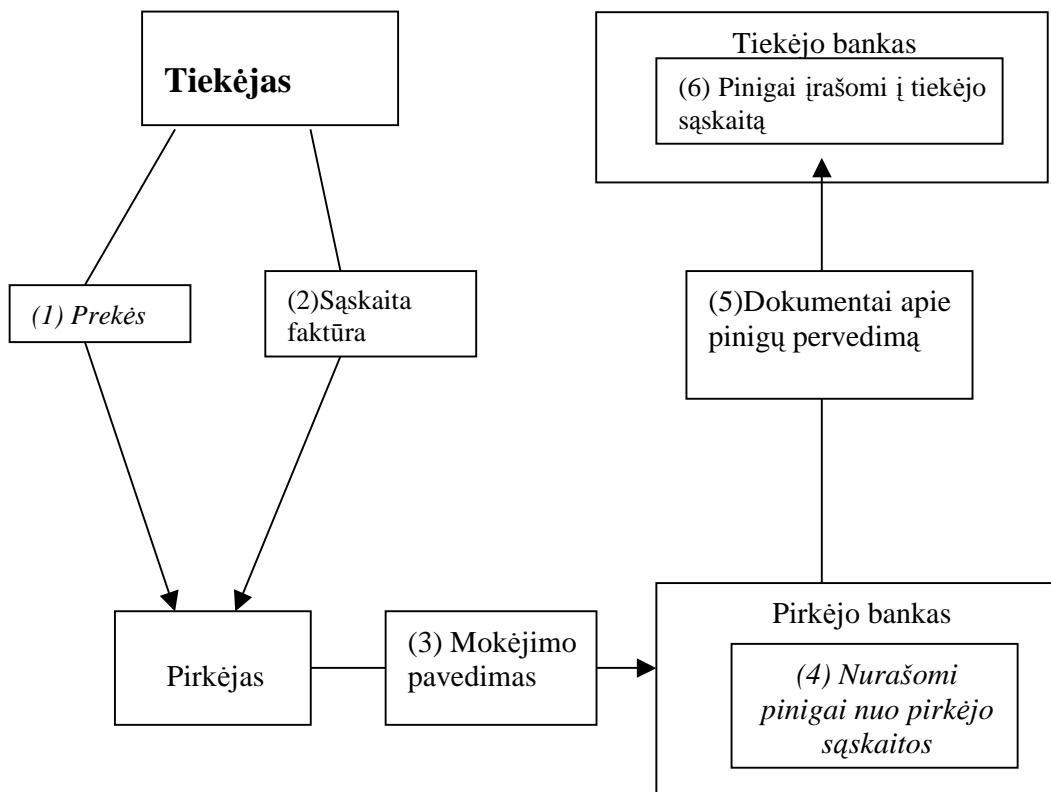
mokėtojo sąskaitoje pakankamai lėšų arba pagal išankstinį susitarimą išduodant kreditą.

Jeigu mokėtojas ir lėšų gavėjas turi sąskaitas tame pat banke, pateikiami trys pavedimo egzemplioriai. Pirmasis egzempliorius naudojamas kaip memorialinis orderis mokėtojo banke, antrasis – įteikiamas lėšų gavėjui kartu su jo asmeninės sąskaitos išrašu, trečiasis – su banko darbuotojo parašu ir banko spaudu, tvirtinančiais apmokėjimą, atiduodamas mokėtojui.

Jeigu mokėtojo ir lėšų gavėjo sąskaitos yra skirtinguose bankuose, pavedimas pateikiamas keturiais egzemplioriais: pirmasis – naudojamas kaip memorialinis orderis, antrasis ir trečiasis – po mokėjimo išsiunčiami lėšų gavėjo bankui, antrasis egzempliorius naudojamas kaip memorialinis orderis ir lieka banke, o trečiasis pridedamas prie lėšų gavėjo asmeninės sąskaitos išrašo. Ketvirtasis egzempliorius su banko darbuotojo parašu ir spaudu grąžinamas mokėtojui.

Mokant trims ar daugiau gavėjų, turinčių sąskaitas viename banke, pateikiamas suvestinis pavedimas.

Įmonės gali atsiskaityti banko akceptuotais pavedimais. Akceptas – raštiškas sutikimas įvykdyti išsipareigojimą, apmokėti sąskaitą, priimti partnerio siūlymą. Atsiskaitymai akceptuotais pavedimais rekomenduojami nemokioms įmonėms. Akceptuojant pavedimą, lėšos deponuojamos sąskaitoje „Akceptuoti mokamieji pavedimai“. Pagal akceptuotą pavedimą mokama tik visa jo suma. Gauti grąžą grynais pinigais arba pavedimą pakeisti į grynuosius pinigus neleidžiama.

6.1 pav. Atsiskaitymų mokėjimo pavedimais schema

6.2.2. INKASINIAI PAVEDIMAI

Pinigams ne ginčo tvarka išieškoti iš įmonių naudojami inkasiniai pavedimai. Iškilus nesutarimams tarp įmonių, arbitražas išrašo inkasinius pavedimus nurašyti lėšas nuo mokėtojo sąskaitos. Jie išrašomi mokėjimo reikalavimo blankuose, atitinkamai juos pataisant. Inkasiniai pavedimai bankui pristatomi su vykdomaisiais ar jiems prilygstančiais dokumentais, jei nėra pasibaigęs senaties terminas. Vietiniuose atsiskaitymuose inkasiniai pavedimai atiduodami mokėtojo bankui, o tarp miestiniuose – pinigų ieškovo bankui.

Lietuvos bankas priima inkasinius pavedimus:

1. Išrašytus, vadovaujantis tarpbankinio kredito sutartimi, jei bankas (kreditore) įgijo teisę reikalauti, kad bankas skolininkas įvykdytų prievolę, t. y. nuo tada, kai pastarasis negrąžina paskolos, ir palūkanų sutartyje numatytais terminais;

2. Išrašytus, vadovaujantis banko garanto išduotu garantiniu raštu, jei bankas (kreditore) įgijo teisę reikalauti, kad garantą davęs bankas įvykdytų prievolę, t. y. jei banko reikalavimas nebuvo patenkintas teismo sprendimu.

3. Išrašytus, vadovaujantis laidavimo sutartimi, jei bankas kreditore įgijo teisę reikalauti, kad bankas laiduotojas įvykdytų prievolę, t. y. nuo tada, kai skolininkas negrąžina paskolos ir palūkanų sutartyje numatytais terminais.

Gavėjas kartu su inkasiniu pavedimu turi pateikti Civilinio proceso kodekse nurodytą vykdomąjį dokumentą. Mokėtojo bankas inkasinių pavedimų priima ir tada, kai mokėtojo sąskaitoje nėra lėšų. Mokėjimai atliekami pagal inkasinių pavedimų pateikimo laiką, jeigu įstatymas nenumato kitaip.

6.2.3. AKREDITYVAI (AKREDITYVŲ DOKUMENTAI)

Akreditivas – tai pirkėjo prašymu išleistas dokumentas, kuriuo bankas įsipareigoja pardavėjui apmokėti už išsiųstas prekes, pastarajam pateikus bankui akreditivo terminus ir sąlygas atitinkančius dokumentus. Visos mokėjimo sąlygos nurodomos pareiškime akreditivui atidaryti. Ši atsiskaitymų forma naudojama tarp miestiniuose, tarptautiniuose atsiskaitymuose, taip pat kai partneriai mažai pažįsta vienas kitą.

Akreditivas atidaromas iš savo įmonės lėšų arba kredito ir skiriamas atsiskaityti tik su vienu tiekėju (pardavėju). Atidaromo akreditivo suma pervedama į tiekėjo banką. Siekiant, kad akreditivas būtų atidarytas, mokėtojas pateikia pareiškimą (prašymą) bankui, kuriame būtinai turi būti nurodyta:

1. Akreditivo galiojimo laikas;
2. Tiekėjo pavadinimas;
3. Tiekėjo banko pavadinimas ir kodas;
4. Tikslus dokumentų pavadinimas, pagal kuriuos bus mokama iš akreditivo, dokumentų pateikimo išsiuntus prekes laikas ir įforminimo tvarka;

5. Prekių (paslaugų) pavadinimai ir jų išsiuntimo (suteikimo) terminai;
6. Sutarties numeris ir data;
7. Akredityvo suma;
8. Lėšų iš akredityvo išmokėjimo tvarka (su pirkėjo įgaliotinio akceptu ar be jo).

Pareiškimas akredityvui atidaryti pateikiamas 5 egzemplioriais. Pirmąjį egzempliorių pasirašo pirkėjas ir patvirtina jį savo antspaudu. Pareiškimo pirmasis egzempliorius naudojamas kaip memorialinis orderis, antrasis ir trečiasis siunčiami tiekėjo bankui, ketvirtasis egzempliorius lieka mokėtojo banke. Paskutinis egzempliorius atiduodamas pirkėjui.

Akredityvo suma pervedama iš pirkėjo sąskaitos į tiekėjo banką. Atidaryti akredityvai pirkėjo banke apskaitomi nebalansinėje sąskaitoje: „Išsiųsti akredityvai“. Iš tiekėjo banko gauti asmeninės sąskaitos „Akredityvai“ įrašai, sąskaitų rejestrai ir pagal akredityvo sąlygas nurodyti dokumentai įteikiami pirkėjui pasirašytinai. Pasirašoma pareiškimo akredityvui atidaryti ketvirtajame egzemplioriuje. Nepanaudota akredityvo suma grąžinama į tą pirkėjo sąskaitą, iš kurios buvo atidarytas akredityvas.

Trečiasis akredityvo egzempliorius jo gavimo ar kitą dieną turi būti įteiktas tiekėjui. Iš akredityvo mokama visa suma arba dalimis. Mokėti iš akredityvo grynaisiais pinigais neleidžiama. Tiekėjo bankas iš akredityvo moka pagal tiekėjo pateiktus nustatytos formos sąskaitų rejestrus pridėdamas transporto arba priėmimo ir perdavimo dokumentus, kuriais patvirtinama apie prekių išsiuntimą (perdavimą), ir kitus dokumentus. Esant neaiškioms akredityvo sąlygoms, tiekėjo bankas dėl to privalo faksu paklausti pirkėjo banką. Kol bus gauti papildomi nurodymai, iš akredityvo nemokama.

Jeigu akredityvo sąlygomis numatytas pirkėjo įgaliotinio akceptas, įgaliotinis privalo pateikti tiekėjo bankui:

1. Pasą arba jį pakeičiantį kitą asmens dokumentą;
2. Akredityvą atidariusios įmonės įgaliojimą;
3. Savo parašo pavyzdį.

Tiekėjas savo bankui sąskaitų rejestrus pateikia 3 egzemplioriais. Pirmasis naudojamas kaip memorialinis orderis lėšoms iš sąskaitos „Akredityvai“ nurašyti ir įskaityti jas į tiekėjo sąskaitą ir lieka banke, antrasis – su prekių bei transporto ir kitais dokumentais ir asmeninės sąskaitos „Akredityvai“ išrašu išsiunčiamas bankui emitentui, kad būtų įteikiamas mokėtojui, trečiasis, kaip sąskaitų rejestro priėmimo patvirtinimas, atiduodamas tiekėjui.

Tiekėjo banke akredityvas uždaromas:

1. Pasibaigus akredityvo galiojimo terminui;
2. Tiekėjui atsisakius toliau naudoti akredityvą;
3. Pirkėjui per savo banką atšaukus visą arba dalį akredityvo sumos.

Prieš akredityvo uždarymą tiekėjo bankas visais atvejais praneša pirkėjo bankui. Tiekėjo bankas privalo rūpintis, kad akredityvas būtų laiku uždarytas. Akredityve nurodyta uždarymo data yra paskutinė mokėjimų iš jo diena. Nepanaudota akredityvo suma uždarymo dieną pagal memorialinį orderį

nurašoma iš asmeninės sąskaitos „Akredityvai“ ir pervedama į pirkėjo banką, kad būtų įskaityta į pirkėjo sąskaitą, pagal kurią buvo atidarytas akredityvas.

Akredityvas yra savarankiškas sandoris, tvarkomas nepriklausomai nuo prekių pirkimo ir pardavimo sutarties, tačiau joje turi būti numatyta atsiskaitymo pagal akredityvą sąlyga. Akredityvai yra vadinami dokumentiniais akredityvais, nes akredityvo gavėjas turi pateikti dokumentus, patvirtinančius, kad jis parengė ir pateikė pirkėjui jo prašomus dokumentus, pagal kuriuos jis gali gauti prekes pastarojo šalyje. Tie dokumentai yra: komercinis invoisas, muitinės ar konsulo invoisas, konosamentas ar kitas sutartas transporto dokumentas. Atsižvelgiant į prekių pobūdį, prekybos sąlygas, gali būti pateikiami: prekių draudimo sertifikatas (polisas), pakavimo sąrašas, prekių kilmės pažymėjimas (sertifikatas), analizės sertifikatas bei kiti dokumentai.

Dokumentinis akredityvas – saugiausia ir patikimiausia tarptautinių atsiskaitymų forma, naudojama tarp eksportuotojų ir importuotojų (fizinių ir juridinių asmenų). Akredityvas puikiai tinka abiem interesantams, kai pardavėjas nepasitiki pirkėju, kad šis jam sumokės, o pirkėjas nepasitiki pardavėju, kad pastarasis išsiųs prekes. Šiais atvejais geriausia atsiskaityti pagal akredityvą. Pirkėjo prašymu bankas emitentas įsipareigoja mokėti akredityvo gavėjui, kai šis išsiuntęs prekes, pateikia prekių išsiuntimo dokumentus bankui. Dokumentai turi griežtai atitikti akredityvo reikalavimus.

Akredityvų rūšys:

Atšaukiamas akredityvas yra: bankas emitentas pareiškėjo prašymu gali pakeisti arba atšaukti akredityvą be išankstinio pranešimo.

Neatšaukiamas akredityvas: bankas emitentas pirkėjo prašymu gali pakeisti ar atšaukti akredityvą tik pranešęs apie tai akredityvo gavėjui ir gavęs jo sutikimą.

Patvirtintas neatšaukiamas akredityvas: gavėjui įsipareigoja apmokėti du nepriklausomi bankai – bankas emitentas ir tvirtinantis bankas (bankas korespondentas).

Nepatvirtintas akredityvas: bankas emitentas įsipareigoja pats arba įpareigoja kitą banką mokėti ar priimti mokėti pardavėjo pateiktus prekių išsiuntimo dokumentus.

Pagal apmokėjimo rūšį akredityvai skirstomi:

Į mokamus pagal juos „iš karto“, tai yra bankas mokėtojas, gavęs prekių išsiuntimo dokumentus, moka pagal juos ne vėliau kaip per 7 banko darbo dienas.

„Atidėtų apmokėjimų“, tai yra bankas mokėtojas moka pagal juos po tam tikro dienų skaičiaus. Šitaip pirkėjas turi laiko patikrinti prekių kiekį, kokybę ir panašiai.

Mokamus akceptuojant vekselius, gavėjo išrašytus tvirtinančiam bankui ar kitam bankui.

Mokamus realizuojant, tai yra realizuojantis bankas apmoka vekselius ir prekių išsiuntimo dokumentus, gavęs mokėjimą, tačiau išskyrus tuos atvejus, kai realizuojantis bankas sutinka mokėti pagal dokumentus, negavęs mokėjimo iš banko išleidėjo, arba pats tvirtina akredityvą.

Dokumentinio akredityvo panaudojimas

Pirkėjui ir pardavėjui pasirašius kontraktą, kuriame tarpusavio atsiskaitymo forma numatytas akredityvas, pirkėjas prašo savo banką išleisti akredityvą. Prašymo formoje jis turi tinkamai nustatyti akredityvo sąlygas, tai yra pateikti bankui šiuos duomenis:

Atšaukiamas ar neatšaukiamas akredityvas;
Patvirtintas banko korespondento ar nepatvirtintas;
Transferinis (pervedamasis) ar paprastas akredityvas;
Visas ir tikslus akredityvo gavėjo pavadinimas ir adresas;
Visa akredityvo suma ir valiutos rūšis;
Trumpas prekių aprašymas, nurodant vieneto kainą ir kiekį;
Prekių išsiuntimo ar priėmimo pervežti vieta (remiantis INCOTERMS

1990);

Tranzitas leidžiamas ar draudžiamas;
Prekių pervežimo išlaidas moka pirkėjas ar pardavėjas;
Vėliausia prekių išsiuntimo data;
Vėliausia dokumentų pateikimo bankui data;
Akredityvo galiojimo laikas ir vieta;
Banko išlaidas apmoka pirkėjas ar pardavėjas.

Dažniausiai naudojami dokumentai yra šie:

Pervežimo dokumentai (jūros, oro, geležinkelio konosamentas; pervežėjo kvitas, pervežimo dokumentas ir kita);

Draudimo dokumentai (draudimo polisas ir sertifikatas);

Prekiniai dokumentai (komercinė sąskaita, sąskaita – faktūra, įpakavimo lapas, kiekio sertifikatas ir kita);

Finansiniai dokumentai: solo (paprastieji) ir tratos (įsakomieji) vekseliai).

Akredityvo teikiami privalumai:

Pirkėjui:

Garantuojamas mokumas;

Pardavėjui nebus sumokėta tol, kol šis neįvykdys savo įsipareigojimų pirkėjui;

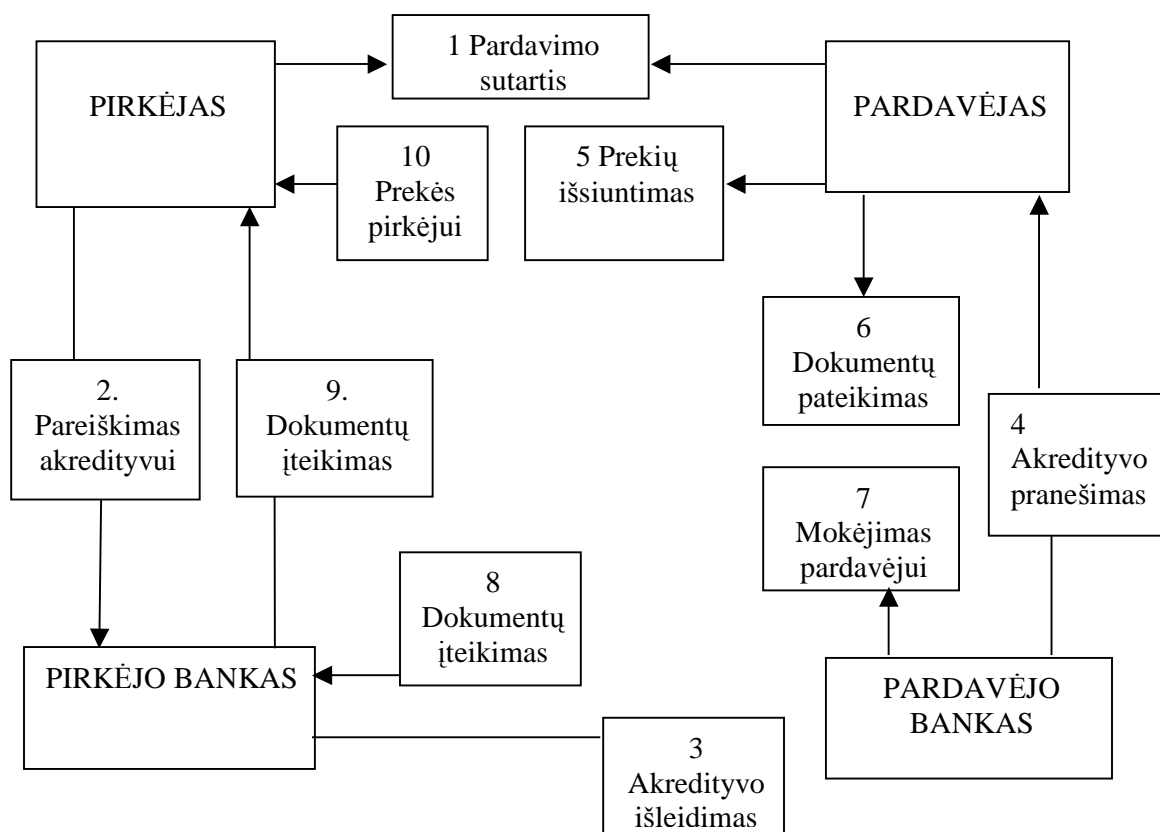
Galimybė gauti paskolą išleidžiant akredityvą.

Pardavėjui:

Mokėjimas garantuojamas neatsižvelgiant į pirkėją, tik su ta sąlyga, kad pardavėjas įvykdys visus akredityvo reikalavimus;

Banko išleistas akredityvas garantuoja, kad nebus sutrikdytas mokėjimas;

Esant išskirstytiems tiekimams naudojant pervedamąjį akredityvą bus lengviau atsiskaityti su tiekėjais (pervedamasis/transferinis akredityvas yra tada, kai akredityvo gavėjas turi teisę akredityvą visą arba dalimis pervesti antram gavėjui).

6.2 pav. Akredityvo atidarymo schema

Akredityvo atidarymo schemos smulkesnis paaiškinimas

1 – pardavėjas ir pirkėjas sudaro sutartį, kurioje numato atsiskaitymą pagal akredityvą.

2 – pirkėjas prašo savo banką išleisti akredityvą. Pareiškime akredityvui atidaryti yra nurodomos akredityvo sąlygos, galiojimo laikas ir dokumentai, pagal kuriuos turi būti sumokėta.

3 – bankas emitentas išleidžia akredityvą ir lėšos deponuojamos pardavėjo banke.

4 – pardavėjo bankas informuoja pardavėją apie akredityvo atidarymą ir jo sąlygas, bet neįsipareigoja mokėti pardavėjui.

5 – pardavėjas patikrina akredityvo sąlygas ir išsiunčia prekes pirkėjui (jei akredityvo sąlygos sutampa su sutarties sąlygomis).

6 – pardavėjas pristato pranešančiam bankui reikiamus dokumentus.

7 – pardavėjo bankas sumoka pardavėjui pagal akredityvą, jeigu dokumentai atitinka akredityvo sąlygas, jei ne, tai pranešantis bankas gali paprašyti pirkėjo banko įgaliojimo akceptuoti neatitikimus arba tartis dėl tolesnių veiksmų. Po tam tikro laiko pranešantis bankas akceptuoja dažniausiai

pirkėjo banko vardu išrašytą pardavėjo įsakytinį vekselį arba sutinka mokėti be vekselio.

8 – pardavėjo bankas perduoda dokumentus pirkėjo bankui.

9 – pirkėjo bankas patikrina dokumentus ir atlygina bankui, tad bankas įteikia dokumentus pirkėjui.

10 – pirkėjas gauna dokumentuose nurodytas prekes.

6.2.4. ČEKIAI

Tarptautiniuose atsiskaitymuose gali būti naudojami atsiskaitymai pervedimu arba pagal čekį. Pavedimą galima atlikti laišku, faksu arba S.W.I.F.T. – u, t. y. ne dokumentinė distancinė duomenų pervedimo sistema, įkurta 1977 m. Briuselyje. Įrašyta į kompiuterį informacija pasiekia bet kurį, prisijungusį prie šios sistemos respondentą, bet kurioje šalyje. Speciali programų sistema suteikia galimybę naudoti daugybę kodų ir slaptažodžių, slepiančių informaciją apie siuntėjus, gavėjus, sąskaitų numerius bei siunčiamas pinigų sumas. Ši informacija tampa aiški tik galutiniame persiuntimo punkte. Ypač svarbus privalumas – kompiuteris nepriima klaidingai įrašytos informacijos. S.W.I.F.To dokumentų patikimumas sudaro sąlygas atlikti bankų operacijas, nelaukiant lydinčiųjų dokumentų originalų. Tai pats moderniausias, saugiausias ir greičiausias atsiskaitymų būdas.

Atsiskaitymai čekiais gali būti atliekami naudojant banko orderių čekį arba kliento čekį. Banko orderių čekiai išrašomi:

1. Kai to reikalauja klientai;
2. Kai bankas neturi kitų galimybių atsiskaityti su kokia nors šalimi;
3. Kai pinigų gavėjo šalyje čekiai yra priimtina atsiskaitymo forma;
4. Kai nežinomas gavėjo bankas ir pan.

Čekių apyvarta reguliuojama pagal čekių teisę, kurios pagrindinis dokumentas yra 1930 m. Ženevos konvencija. Atsiskaitymą pagal čekių Lietuvoje reglamentuoja Lietuvos Respublikos čekių įstatymas, priimtas 1999 m. kovo mėn. 16 dieną.

Čekis yra besąlygiškas kliento įsakymas bankui apmokėti jį pateikusiai asmeniui nurodytą sumą iš banke esančios čekio davėjo sąskaitos. Paprastai čekiai išduodami, kai bankas gali kredituoti čekį išduodantį klientą. Čekis apmokamas jį pateikus. Pagal Ženevos konvenciją čekio pateikimo mokėti terminas šalies viduje nustatytas 8 dienos, o esant tarptautiniams atsiskaitymams – nuo 20 iki 70 dienų, tai priklauso nuo atstumo tarp šalių. Čekis, kai mokama kitoje šalyje, negu jis yra išduotas, turi būti pateiktas apmokti per 20 dienų, jei jo išrašymo ir mokėjimo vieta yra toje pačioje pasaulio dalyje, ir per 70 dienų – jei yra skirtingose pasaulio dalyse. Tačiau čekiai gali būti išduoti bet kurioje Europos valstybėje ir pagal juos turi būti mokama bet kurioje Viduržemio pajūrio valstybėje, arba atvirkščiai, laikomi išduoti ir pagal juos turi būti mokama toje pat pasaulio dalyje.

Čekis yra vertybinis popierius, kuriame turi būti:

1. Žodis „čekis“ dokumento tekste ta kalba, kuria jis išrašytas;
2. Besąlygiškas pavedimas sumokėti nurodytą sumą;
3. Įrašytas mokėtojas (banko pavadinimas);
4. Mokėjimo vieta;
5. Čekio išrašymo vieta ir data (mėnuo rašomas žodžiu);
6. Čekio davėjo parašas;
7. Pinigų gavėjo pavadinimas.

Čekis gali būti išrašomas tikrai jo davėjo bankui. Čekis gali būti išrašytas mokėti:

- * konkrečiam asmeniui su įsakmia pastaba „įsakymu“ arba be šios pastabos;
- * konkrečiam asmeniui su pastaba „ne įsakymu“ arba su tolygia pastaba;
- * jo pateikėjui.

1. Pirmuoju atveju čekis gali būti perduodamas indosamentu (indosavimas – perdavimas). Indosamentu perduodamos visos čekio teisės. Indosantai gali čekį perduoti toliau. Indosuojamo čekio turėtojas laikomas teisėtu čekio savininku. Indosamentas turi būti įrašytas čekyje arba jo tąsoje (pridėjame prie čekio lape). Jis turi būti indosanto pasirašytas. Indosamentas mokėtojui turi tik kvito galią. Indosamente pinigų gavėjas gali būti neparašytas arba gali būti tik indosanto parašas (indosamento blanke). Jeigu indosamentas yra pagal blankus, laikytojas gali:

1.1. Užpildyti jį savo ar kurio nors kito asmens vardu;

1.2 Perduoti čekį toliau pagal blanką indosamentu arba kitam konkrečiam asmeniui;

1.3 Perduoti čekį trečiajam asmeniui, neužpildęs indosamento blanko ir čekio neindosudamas.

Indosantas atsako už čekio mokėjimą

2. Antruoju atveju čekis gali būti indosuotas laikantis įprastinio perdavimo įforminimo taisyklių.

Čekio apmokėjimas gali būti užtikrinamas laidavimu (avalis). Jis įforminamas trečiojo asmens. Laidavimas įrašomas čekyje arba jo tąsoje ir pasirašomas. Asmuo, pasirašęs čekio pirmoje pusėje, laikomas laiduotoju, jeigu jis nėra čekio davėjas. Jeigu nenurodyta už ką laiduojama, tai laikoma, kad laiduojama už davėją.

Kiekvienas čekis sieja 3 asmenų sandėrį: banko, gavėjo ir mokėtojo. Lietuvos bankuose naudojami čekių blankai tik su išpaustais spaustuvėje numeriais. Kiekviename čekyje yra informacija apie mokėtoją – jo adresas, pavadinimas, kartais telefonas. Čekio blankas susideda iš dviejų dalių – šaknelės, kurioje lieka informacija, ir čekio palikto banke. Čekio šaknelė užpildoma pirmiausia, dar prieš tai, kai čekio dalis, skirta bankui, atplėšiama ir paliekama. Visi čekiai pildomi ranka rašalu arba šratinuku.

Čekius išrašo jų davėjai specialiuose blankuose, kurių knygeles gauna savo bankuose. Čekio blanko antroje pusėje neturi būti atspausdintas joks

tekstas. Visuose čekiuose turi būti įrašyti čekio davėjo pavadinimas, adresas ir sąskaitos, iš kurios bus apmokami čekiai, numeris. Įrašydamas čekį, davėjas užpildo ir jo šaknelę, esančią knygelėje. Šaknelėje įrašoma kam ir kada išduotas čekis, jo suma bei pasirašo čekį gavęs asmuo.

Visi apmokėti čekiai įmonėje turi būti patikrinti. Gavus banko ataskaitas, šis darbas atliekamas tokia tvarka:

1. Patikrinama, ar banke išmokėtos sumos atitinka čekyje išrašytas sumas;
2. Čekiai surūšiuojami pagal numerius;
3. Nustatomi čekiai, kurie surašyti, bet pagal juos dar nemokėta;
4. Nustatomos pagal tuos čekius nemokėjimo priežastys, negaliojantys pažymimi užrašu „sugadinta“ ir paliekami saugoti;
5. Čekių numeriai patikrinami pagal banko ataskaitoje pažymėtus numerius.

Šiuo metu yra naudojami tokie čekiai:

1. Paprastasis skiriamasis čekis;
2. Specialusis skiriamasis čekis;
3. Atsiskaitomasis čekis.

Pagal čekį apmokama jį pateikus. Jeigu čekis pateikiamas mokėti prieš tą dieną, kuri nurodyta kaip išdavimo diena, tai pagal jį yra mokama pateikimo diena. Lietuvos bankai priima čekius, kurių išrašymo terminas ne vėlesnis kaip 8 dienos. Į nurodytą laiką įskaičiuojama čekio išdavimo diena.

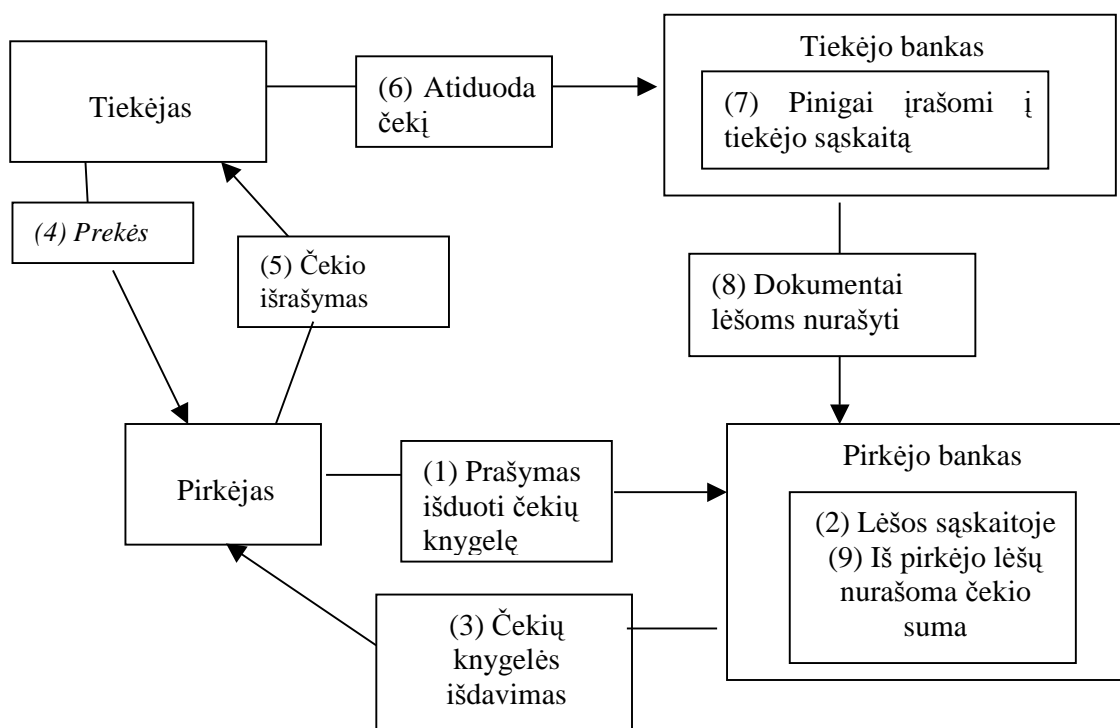
Kai čekis yra išrašytas mokėti pinigais, kurie nenaudojami mokėjimo vietovėje, jo sumą galima sumokėti tos šalies pinigais pagal tos dienos kursą. Jeigu pateiktas čekis iš karto nebuvo apmokėtas, savininkas savo nuožiūra gali reikalauti, kad čekio suma būtų išmokėta šalies pinigais pagal pateikimo ar mokėjimo dienos kursą.

Čekio davėjas, taip pat jo laikytojas gali uždrausti čekio sumą išmokėti grynais pinigais, įrašydamas pirmoje čekio pusėje įstrižai žodį „atsiskaitomasis“ arba analogišką posakį. Tokio čekio suma nurašoma iš mokėtojo sąskaitos ir įrašoma į čekio pateikėjo sąskaitą. Toks atsiskaitymas prilygsta čekio apmokėjimui. Čekio laikytojas gali reikšti pretenzijas indosantams, davėjui, laiduotojui, jeigu laiku pateiktas čekis nebuvo apmokėtas ir jeigu atsisakymas mokėti yra paliudytas oficialiu aktu (protestu) arba mokėtojo pareiškimu. Apie tai, kad pagal čekį nesumokėta, laikytojas turi pranešti savo indosantui ir davėjui per 4 darbo dienas po protesto arba kitokio paliudijimo dienos. Kiekvienas perdavėjas (indosantas), gavęs žinią, per 2 darbo dienas, turi apie tai pranešti savajam perdavėjui. Taip daroma, kol bus pranešta davėjui. Čekio laikytojas, pareikšdamas ieškinį, gali reikalauti sumokėti:

1. Nesumokėtą čekio sumą;
2. 6 % palūkanas, skaičiuojamas nuo čekio pateikimo dienos;
3. Protestų, pranešimo siuntimo bei kitas išlaidas;
4. Vieną trečdalį čekio sumos komisinius.

Dabartiniu metu dažnai naudojami kelioniniai čekiai. Šio atsiskaitymo pradžia atsirado dar XVIII amžiuje Jungtinėse Valstijose, o XIX amžiaus

pabaigoje jie jau buvo nuolat išleidžiami. Kelioninių čekių leidėjai išplatina juos per pasaulio bankus ir kelionių agentūras, pardavinėjančias čekius klientams. Tuo metu leidėjas tvarko išsamią apskaitą apie čekių kiekį kiekvienoje juos parduodančioje institucijoje ir esant reikalui nuolat papildo jų kiekį, o bankai ir agentūros pateikia leidėjui informaciją apie kiekvieno čekio pirkėją. Klientui banke iškeitus čekį į pinigus, čekis siunčiamas leidėjui. Leidėjas sumoka pinigus bankui, kuriame čekis buvo deponuotas ir kartu fiksuoja apskaitoje, kad šitas kelioninis čekis jau apmokėtas. Jie tapo populiarūs dėl savo patogumo ir saugumo, kadangi juos išleidžiančios institucijos yra įsipareigojusios išmokėti nurodytą sumą kiekvienam čekio pateikėjui, arba grąžinti pinigus pirkėjui, jeigu čekis buvo pamestas ar pavogtas. Lietuvos bankuose labiausiai perkami kelioniniai čekiai už JAV dolerius ir Vokietijos markes.

6.3 pav. Atsiskaitymų čekiais schema

6.2.5 VEKSELIAI

Vekseliai prekyboje naudojami jau keletą šimtmečių, maždaug nuo XVII amžiaus. Vekselių apyvarta reguliuojama pagal vekselių teisę, kurios pagrindinis dokumentas yra 1930 m. Ženevos konvencija ir 1962 m. Vieningos Prekybos Kodeksas. Vekselis – ypatingas skolos įsipareigojimas, kuris apima

kelias funkcijas: skolos inkasavimo, apyvartos ir mokėjimo priemonės. Atsiskaitymą vekseliais reglamentuoja Lietuvos Respublikos vekselių įstatymas, priimtas 1999 m. rugsėjo mėnesio 13 dieną.

Vekselis yra vertybinis popierius. Tai dokumentas, pagal kurį išrašantis jį asmuo besąlygiškai įsipareigoja (pasižada) tiesiogiai ar netiesiogiai sumokėti tam tikrą sumą vekselyje nurodytam asmeniui pats arba tai padaryti paveda kitam. Vekseliai būna dviejų rūšių:

1. Solo (paprastieji);
2. Trata (įsakomieji).

Solo vekselis – tai vekselio davėjo pasižadėjimas dokumente nurodytu laiku ir vietoje sumokėti tam tikrą sumą vekselio turėtojiui.

Trata – tai vekselio davėjo (trasanto) pavedimas mokėtojiui (trasantui) nurodytu laiku sumokėti tam tikrą pinigų sumą vekselio gavėjiui (remitentui).

Kiekvienas vekselis gali būti perduotas indosamentu, laiduojamas „avalistų“ (laiduotojų). Jei vekselis išperkamas anksčiau nurodyto laiko, tuomet jo savininkas gali gauti nuolaidą, vadinamą diskontu. Lietuvos bankai pasilieka teisę atsisakyti diskontuoti vekselius be jokio komentaro.

Įsakomajame vekselyje turi būti:

1. Žodis „vekselis“ dokumento tekste ta kalba, kuria jis išrašytas;
2. Besąlygiškas pavedimas sumokėti nurodytą sumą;
3. Mokėtojo pavedimas;
4. Mokėjimo terminas;
5. Mokėjimo vieta;
6. Nurodymas, kam arba kieno įsakymu turi būti sumokėta;
7. Vekselio išrašymo vieta ir data;
8. Vekselio davėjo parašas.

Jeigu vekselio suma, įrašyta žodžiais ir skaitmenimis, nesutampa, galioja žodžiais išrašyta suma.

Vekselis gali būti išrašytas mokėti:

1. Jį pateikus: vekselis turi būti pateiktas per 1 m. nuo jo išrašymo datos. Vekselio davėjas gali šį laiką sutrumpinti arba pailginti. Šiuos terminus indosantai gali sutrumpinti.

2. Per tam tikrą laiką po pateikimo: mokėjimo terminas nustatomas pagal vekselio akcepto arba protesto datą. Jeigu protesto nėra, be datos akceptas laikomas būti pareikštu paskutiniąją akceptui skirtą dieną.

3. Per tam tikrą laiką nuo išrašymo dienos: jeigu nurodyta mėnesio pradžia, vidurys arba pabaiga, vadinasi, tai yra pirmąją, penkioliktąją arba paskutiniąją mėnesio dieną.

4. Nustatytą dieną.

Vekselį, kurį reikia apmokėti nustatytą dieną arba per tam tikrą laiką po jo išrašymo arba pateikimo, vekselio savininkas privalo pateikti mokėjimo dieną arba vieną iš tolesnių dviejų dienų.

Jei vekselyje nenurodytas pateikimo terminas, tuomet jis turi būti apmokėtas jį pateikus. Jei vekselyje nenurodyta pagal jį mokėjimo vieta, tuomet

jo mokėjimo vieta laikoma jo išrašymo vieta. Jei vekselyje nenurodyta jo išrašymo vieta, tuomet jo mokėjimo vieta laikoma mokėtojo vieta.

Vekseliai pildomi ranka rašalu ar šratinuku, Išrašomas tik vienas egzempliorius, o jei reikia tuomet padaromos kopijos, ant kurių būtinai turi būti įrašas „kopija“. Vekselio originalas gražinamas tada, kai sumokama. Prie vekselio nepridedami jokie papildomi dokumentai (sąskaitos – faktūros, važtaraščiai ir pan.), kai jis pateikiamas apmokėti. Jie paprastai perduodami asmeniškai.

Visi, išrašę, akceptavę, indosavę arba laidavę vekselį, jo savininkui atsako solidariai. Ieškinys, pareikštas vienam iš įsipareigojusiųjų, netrukdo ieškoti iš kitų, net jeigu jie įsipareigojo vėliau už tą, kuriam ieškinys jau pateiktas.

Vekselio savininkas, pareikšdamas ieškinį, gali reikalauti sumokėti:

1. Sumą su palūkanomis, jeigu jos bus numatytos;
 2. 6% palūkanas, skaičiuojamas nuo mokėjimo termino;
 3. Protesto išlaidas, pranešimų siuntimo bei kitas išlaidas;
 4. 3% vekselio sumos delspinigius, skaičiuojamus nuo mokėjimo termino.
- Jeigu reikalaujama mokėti prieš terminą, iš vekselio sumos atimama diskonto suma. Ji skaičiuojama atsižvelgiant į laiką, likusį iki vekselio mokėjimo, ir diskonto palūkanų normą, kuri galioja tą dieną vekselio savininko vietovėje.

Vekselių ataskaita

Asmuo, turintis vekselį, gali laisvai perduoti jį kitam asmeniui. Bet vekselio laikytojas negali iš skolininko reikalauti, kad vekselio suma būtų prieš laiką apmokėta. Laukti, kol vekselis bus apmokėtas, pvz, prekyboje, reikėtų daryti sau nuostolį. Todėl įstaiga (įmonė) sutinka atsisakyti nuo sumos dalies, kad tik gautų prieš laiką gyvus pinigus ir jais verstųsi. Vekselio turėtojas turi teisę perduoti vekselį prieš laiką kitam asmeniui arba bankui ir gauti pinigus.

Perduodant vekselį, kurio apmokėjimo laikas pasibaigęs, paprastai yra atimama tam tikra palūkanų dalis nuo vekselio sumos, išvesta iš metinio procento, o likusi suma mokama pardavėjui.

Suma, kuri išmokama už vekselį prieš laiką, vadinasi **gyvoji** (grynoji) **vekselio kaina**. Skirtumas tarp vekselio valiutos sumos ir jo gyvosios kainos vadinasi **vekselio ataskaita**. Kitaip sakant, gavimas prieš vekselio laiką atitinkamos sumos, sumokant prieš tai procentų procentus, vadinasi ataskaita arba **diskontas**. Norint gauti gyvąją vekselio kainą, reikia vekselį išskaičiuoti arba diskontuoti. Vadinasi, ataskaita yra nuolaida, duodama už pinigų sumos sumokėjimą iki apmokėjimo laiko.

Vadinasi, atskaičiuoti vekselį iš 6 % , tai yra atmesti nuo vekselio sumos po 6 Lt. nuo kiekvieno 100 Lt., jei vekselį norima apmokėti 1 m. prieš paskirtąjį laiką. Ataskaita – tai vekselio sumos palūkanos tam laikui, kuris palieka iki apmokėjimo laiko.

Pavyzdys: 5742,60 Lt vekselį reikia išskaičiuoti birželio 9 d. iš 4 1/2%; vekselis išduotas balandžio 27 dieną trims mėnesiams.

1. Nustatysim vekselio laiką, t. y. tą mėnesį ir dieną, kada jis turi būti apmokėtas:

$27/4+3=27/7$. Apmokėjimo laikas bus liepos 27 dieną.

2. Dabar nustatysime dienų skaičių, arba per kurį laiką reikia vekselį išskaičiuoti. Reikia iš nustatyto vekselio laiko atimti ataskaitos dieną:

$27/7 - 9/6=18/1$ arba 48 dienos.

3. Apskaičiuosime ataskaitą arba palūkanas:

$5742,6 \times 48 / 100 \times 80 = 34,46$ Lt

Palūkanos už 80 dienų 57,426 Lt

Palūkanos už 40 dienų 28,713 Lt

Palūkanos už 8 dienas (5 x mažiau) 5,742 Lt

Palūkanos už 48 dienas 34,455 Lt arba 34,46 Lt

4. Vadinasi, vekselio valiuta 5742,60 Lt

Ataskaita už 48 dienas 34,46 Lt

Gyvoji vekselio kaina 5708,14 Lt

Pavyzdys: 2400 Lt vekselį reikia atskaityti iš 8% per 3 mėnesius prieš terminą (laiką).

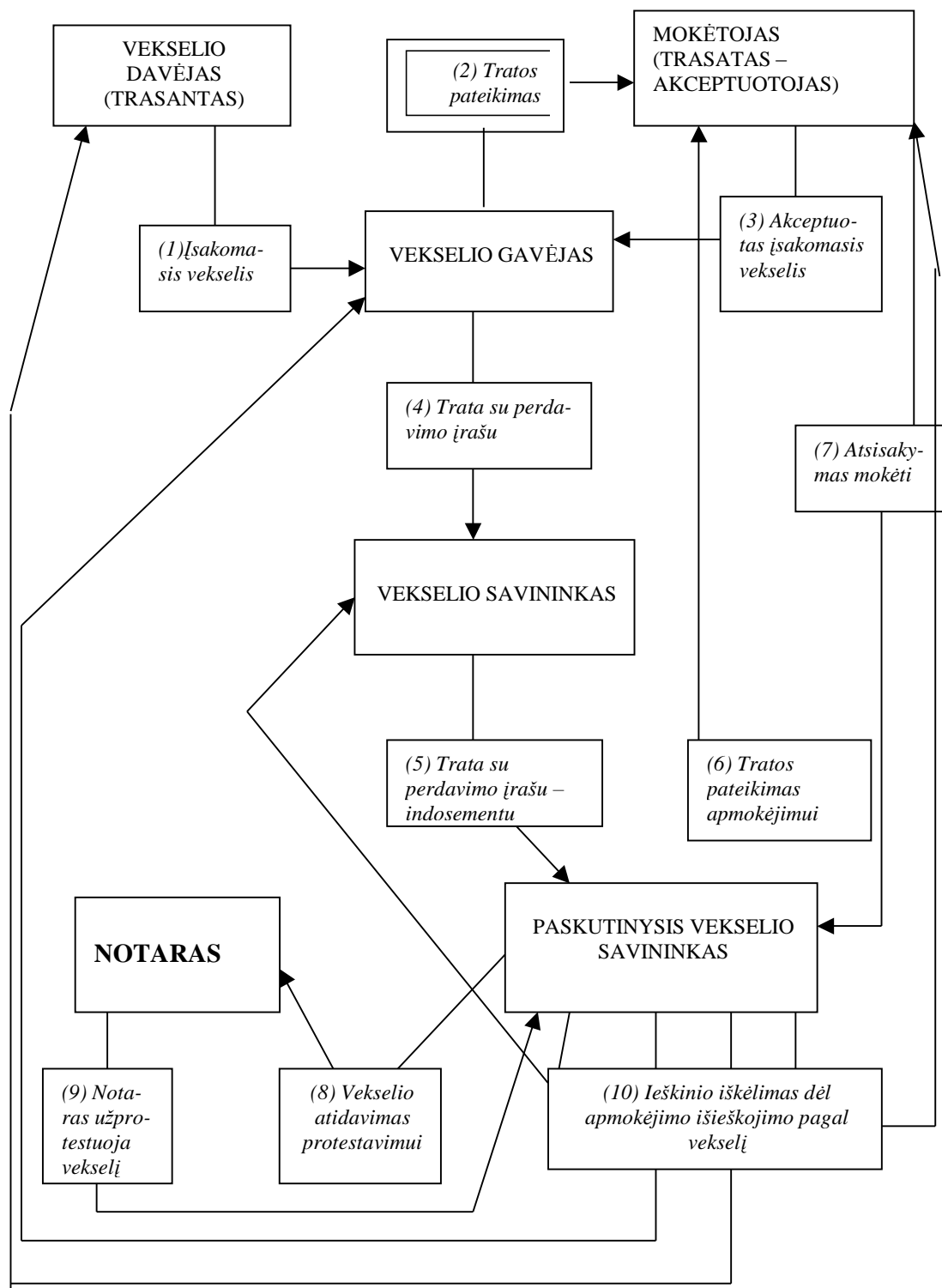
1. Nustatysime pagal komercinę skaičiuotą procentų trupmeną – $8 \times 3 / 12 = 2\%$.

2. Ataskaita 1% 24 Lt

2% 48 Lt

3. **Gyvoji vekselio kaina 2400 – 48 = 2352 Lt**

Vekselių ataskaita dažniausiai verčiasi komerciniai bankai. Bankas, priimdamas vekselį ataskaitai, esti labai atsargus ir stebi, ar vekselio davėju galima pasitikėti, ar vekselis bus laiku apmokėtas. Asmuo, pristatydamas vekselį ataskaitai, pasirašo antroje vekselio pusėje šitaip pasižadėdamas apmokėti vekselį pats, jei vekselio davėjas laiku neapmokės.

6.4 pav. Įsakomojo vekselio judėjimas

6.2.6 DEBETO PAVEDIMAS

Debeto pavedimas – gavėjo parengtas ir pasirašytas popierinis arba elektroninis dokumentas, kuriame yra mokėjimo nurodymo rekvizitai. Tai atsiskaitymo priemonė, kurią parengti gali lėšų gavėjas, turėdamas mokėtojo sutikimą atsiskaityti debeto pavedimu. Debeto pavedimu galima atsiskaityti už prekes, paslaugas, superkamą ir perdirbtą žemės ūkio produkciją, kitus verslo ar prekybos sandorius. Debeto pavedimus apmokėti už parduotą žemės ūkio produkciją iš prekybos įmonių, kooperatinių bendrovių narių bei kitais atvejais bankas priima, jei kliento sąskaitoje bus pakankamas lėšų likutis ir įmonė turės raštišką vienkartinį arba daugkartinį jo sutikimą apmokėti šiuos dokumentus. Debeto pavedimas turi būti su šiais rekvizitais:

Dokumento pavadinimas „debeto pavedimas“

Išrašymo data (mėnuo rašomas žodžiu);

Mokėtojo pavadinimas, kuris atitiktų pavadinimą įmonės registracijos pažymėjime;

Mokėtojo banko sąskaitos numeris, banko pavadinimas ir kodas;

Lėšų gavėjo pavadinimas;

Gavėjo banko sąskaitos numeris, banko pavadinimas ir kodas;

Suma skaitmenimis ir žodžiais;

Mokėjimo paskirtis.

Ūkio subjektai debeto pavedimus spausdina, o individualios įmonės ir gyventojai juos gali pildyti ranka didžiosiomis raidėmis. Debeto pavedimą reikia parengti trim egzemplioriais, jei lėšų gavėjo ir mokėtojo sąskaitos yra viename banko filiale, ir keturiais egzemplioriais, jei mokėtojo sąskaita yra kitame banke. Ūkio subjektai, parengę debeto pavedimą, pirmąjį jo egzempliorių patvirtina dviem parašais ir antspaudu, o gyventojai tik pasirašo. Bankui pateiktuose debeto pavedimuose negali būti jokių taisymų. Bankas, gavęs mokėtojo sutikimą, reikalaujamą sumą nurašys nuo jo sąskaitos ir perveda į kliento sąskaitą.

6.2.7. BANKO (DEBETO, KREDITO) KORTELĖ

Banko kortelę išleidžia bankas. Debeto kortele atliekami tokie mokėjimai, kurie neviršija sąskaitos likučio. Kredito kortelė suteikia galimybę naudotis paskola mokėjimams atlikti. Kortelių įsigijimo ir naudojimosi sąlygas nustato bankai. Mokėjimą inicijuoja mokėtojas, pateikdamas gavėjui kortelę, pagal kurią sudaromas mokėjimo nurodymas. Iš kortelės galima nustatyti jos leidėją, sąskaitą, kortelėje užfiksuotos sumos likutį ir ją įsigijusį asmenį.

6.2.8. IŠ ANKSTO APMOKĖTA BANKO KORTELĖ

Iš anksto apmokėtą banko kortelę išleidžia bankas. Šios kortelės leidėjas suteikia teisę jos turėtojui (mokėtojui) mokėti bet kuriam gavėjui, galinčiam priimti tokius mokėjimus, neviršijant šioje kortelėje užfiksuotos ir mokėtojo iš anksto apmokėtos lėšų sumos. Mokėjimą iš anksto su apmokėta banko kortele inicijuoja mokėtojas, pateikdamas šią kortelę gavėjui, kuris, nurašęs mokamą sumą iš šios kortelės, sudaro mokėjimo nurodymą mokėtojo bankui sumažinti šio banko įsipareigojimus išskaičiavus bendrą gautų iš įvairių mokėtojų lėšų sumą. Iš šios kortelės galima nustatyti jos leidėją, sąskaitą, kortelėje užfiksuotos sumos likutį ir ją įsigijusį asmenį.

6.2.9. NE BANKO KORTELĖ

Ne banko kortelę išleidžia asmenys, užsiimantys komercine ūkine veikla. Ne banko kortelė skirta sumokėti tik už ją išleidusių asmenų parduotas prekes arba suteiktas paslaugas. Mokėjimas ir atsiskaitymas ne pagal banko kortelę vyksta tiesiogiai tarp gavėjo ir mokėtojo. Ne banko kortelės yra debeto, kredito ir iš anksto apmokėtos. Kortelėje yra galimybė identifikuoti jos leidėją, kortelėje užfiksuotos sumos likutį ir ją įsigijusį asmenį.

SAVIKONTROLĖS KLAUSIMAI

1. Apibūdinkite pinigų cirkuliaciją.
2. Ką vadiname pinigų kiekiu?
3. Išvardykite grynųjų pinigų mokėjimo dokumento būtinus rekvizitus.
4. Kokia tvarka taisomi sugadinti dokumentai?
5. Koks įstatymas reglamentuoja atsiskaitymų tvarką Lietuvoje?
6. Išvardykite atsiskaitymų eilę.
7. Išvardykite atsiskaitymų negrynais pinigais formas.
8. Išvardykite atsiskaitomųjų dokumentų būtinus rekvizitus.
9. Kokiais būdais gali būti apsaugotas įmonės turtas ir pinigai?
10. Apibūdinkite mokėjimo pavedimą.
11. Apibūdinkite inkasinį pavedimą.
12. Kokie rekvizitai turi būti nurodyti akredityve?
13. Kokiais atvejais uždaromas akredityvas?
14. Kokios yra akredityvų rūšys?
15. Apibūdinkite dokumentinį akredityvą.
16. Kodėl pagal akredityvą patogiau atsiskaityti pirkėjui ir pardavėjui.
17. Apibūdinkite čekį.
18. Išvardykite būtinus čekio rekvizitus.
19. Kuo gali būti užtikrinamas čekio apmokėjimas?
20. Kokia tvarka tikrinami apmokėti čekiai įmonėse?
21. Apibūdinkite vekselį.

22. Išvardykite vekselių rūšis ir jas apibūdinkite.
23. Kas turi būti nurodyta įsakomajame vekselyje?
24. Apibūdinkite vekselių ataskaitą.
25. Kokiais atvejais taikomi debeto pavedimai?

7 TEMA. INVESTICIJŲ VALDYMAS

7.1. INVESTICIJŲ ESMĖ. INVESTAVIMO SĄLYGOS LIETUVOJE. PROJEKTŲ KLASIFIKAVIMAS

Ekonomikos augimas šalyje yra įmanomas dviem būdais:

1. Didinant naudojamų išteklių kiekį;
2. Taikant mokslo ir technikos pasiekimus.

Nepriklausomai nuo to, kokį būdą pasirinksimė, būtina sąlyga, kad ekonomika augtų, todėl reikia tam tikro dydžio investicijų. Nuo 1997 metų investicija yra: ilgalaikio materialaus turto įsigijimas ir išlaidos nebaigtoms statyboms. *Investicija* – tai finansinio kapitalo vienos formos pavertimas kita tiek kapitalo savininko įmonėje, tiek svetur, siekiant gauti pelną. *Tai kapitalo įdėjimai naujam realiam kapitalui kurti.*

Investicijos – tai lėšos ilgalaikiam materialiam turtui kurti, įsigyti arba modernizuoti ir nekilnojamam turtui įsigyti, siekiant gauti pelną ar lėšų socialinėms reikmėms.

Investicijų projektas – tai dokumentas, kuriame ekonomiškai, techniškai ir socialiai pagrindžiami investavimo tikslai, įvertinama, kaip investicijų vertė gali grįžti, bei kiti efektyvumo rodikliai, numatomos projektui įgyvendinti reikalingos lėšos bei finansavimo šaltiniai.

Projektas – tai yra iš anksto parengta dokumentacija, pagal kurią galima sukurti, rekonstruoti ar patobulinti tam tikrą projektą. Projektas yra lotynų kilmės žodis ir reiškia „mestas į priekį“.

Užsienio investicija – tai užsienio investitoriaus piniginis, materialinis indėlis į tam tikros veiklos sritis Lietuvos Respublikoje, teisių į intelektualinę ar pramoninę nuosavybę perdavimas.

Investicijos į Lietuvą patenka dviem pagrindiniais būdais:

1. Per užsienio investitorius, kuriant naujas bendras su užsienio kapitalu ar užsienio kapitalo įmones;
2. Per kreditą bei lėšų pavidalu iš tarptautinių rėmimo fondų ar Vakarų bankų.

Tarptautinės investicijos – tai tarsi vienos šalies santaupų persiuntimas kitos šalies ekonomikai plėtoti, kuris būtų neįmanomas dėl pastarosios šalies savų lėšų trūkumo. Pereinant į rinkos ekonomiką, investicijų reikia kiekvienai valstybei, todėl valstybė ir vaidina svarbiausią vaidmenį plėtodama investicijas. Ji yra finansiškai stipriausia investicinio proceso dalyvė. Valstybė dažniausiai investuoja į stambias šakas, kurdama palankias sąlygas mažesnei, privačių investuotojų veiklai. Valstybė yra investicinio proceso iniciatorė, tą ji daro leisdama atitinkamus teisinius aktus, kurie reguliuoja įdėjimus ir gina investuotojų interesus.

Investicijos gali būti tokių *formų*:

1. Tiesioginis investavimas – šiuo atveju pinigai yra persiunčiami tam tikram konkrečiam pramonės objektui kurti;
2. Netiesioginis investavimas – kai yra perkami vertybiniai popieriai, kurie būdami apyvartoje duoda pelną;
3. Humanitariniai tikslai – tai dažniausiai pelno nesiekiantis investavimas, kurį vykdo vyriausybės.

Finansų tvarkytojas įmonėje turi spręsti trijų tipų *problemas*:

1. Kokias ilgalaikes investicijas daryti įmonei?
2. Kaip gauti pinigų šioms investicijoms?
3. Kokias trumpalaikes investicijas daryti?

Investuojant kartu su užsieniečiais juos pirmiausia domina bendros **verslo sąlygos Lietuvoje**:

1. Politinės padėties stabilumas, demokratijos brandumas;
2. Derami teisiniai santykiai, veikiantys įstatymai;
3. Palankios tarptautinės sąlygos;
4. Viešoji tvarka, socialinė aplinka;
5. Ekonomikos reformų produktyvumas: numatomo lygio privatizacija, mokesčių, licencijų, kainų, pinigų reforma;
6. Investicijas tvarkančių struktūrų rinka: bankų, draudimo įstaigų veikla, konsultavimo firmų paslaugos;
7. Vietos verslininkų nuovokumas, žinios, patirtis, patikima partnerystė, finansinė galia.

Ne visos šios sąlygos sukurtos Lietuvoje.

Daugiausia lėšų skiriama energetikai, valiutos stabilumui, branduoliniam kurui atominėms elektrinėms įsigyti, žemės ūkio produktų importui ir t.t.

Daugiausia paskolų yra suteikę Tarptautinis valiutos fondas (TVF), Pasaulio bankas (PB), Europos rekonstrukcijos ir plėtros bankas (ERPB), Europos Sąjungos (ES) šalys, keli Japonijos bankai ir pan. Paskolų galiojimo laikas– nuo 1 metų iki neapibrėžto termino. Metinė palūkanų normą 2–15%.

Investicijų efektyvumas = gautas pelnas / investicijų suma.

Investicijos į Lietuvos Respublikos ūkį yra būtinos, nes ūkio restruktūrizacija be svarbesnių investicijų yra neįmanoma.

2002 01 29 Finansų ministerijos pranešime spaudai pateikiami tokie duomenys. Visa valstybės skola gruodį sumažėjo 204,8 mln. litų ir baigiantis mėnesiui buvo 12903,4 mln. litų. Tiesioginiai valstybės įsipareigojimai (prisiimti valstybės vardu) gruodžio 31 dieną sudarė 10723,8 mln. litų, arba 83,1 proc. visos skolos, netiesioginiai valstybės įsipareigojimai (valstybės garantijos dėl paskolų) buvo 2179,6 mln. litų, arba 16,9 proc. visos skolos. Tiesioginė užsienio skola (valstybės vardu pasiskolintos lėšos) per mėnesį sumažėjo 129,2 mln. litų ir gruodžiui baigiantis buvo 7795,6 mln. litų, arba 60,4 proc. visos valstybės skolos. Gruodį valstybė daugiau grąžino paskolų - 121 mln. litų, nei gavo pagal anksčiau pasirašytas paskolų sutartis - 30,5 mln. litų. Be to, skolos likutį paveikė valiutų kursų pokyčiai, dėl kurių jis sumažėjo 38,7 mln. litų.

Tiesioginė vidaus skola gruodį sumažėjo 88 mln. litų ir mėnesiui baigiantis sudarė 2928,2 mln. litų, arba 22,7 proc. visos valstybės skolos. Netiesioginė užsienio skola (išduotos valstybės garantijos dėl paskolų užsienio valiuta) gruodį sumažėjo 9,1 mln. litų ir buvo 2060,5 mln. litų, arba 16 proc. visos valstybės skolos. Per mėnesį skolininkai gavo 26,4 mln. litų ir grąžino 31,5 mln. litų užsienio paskolų su valstybės garantija. Netiesioginė vidaus skola (išduotos valstybės garantijos dėl paskolų litais) padidėjo 21,5 mln. litų ir mėnesio pabaigoje buvo 119,1 mln. litų, arba 0,9 proc. visos skolos. Visa ilgalaikė skola (įskaitant valstybės suteiktas garantijas) buvo 12099 mln. litų, arba 93,8 proc. visos skolos; trumpalaikė skola – 804,4 mln. litų, arba 6,2 proc. visos skolos. Visa užsienio skola šių metų gruodžio 31 dieną sudarė 9856,1 mln. litų, arba 76,4 proc. visos valstybės skolos. Lietuva buvo skolinga užsienio valiuta: tarptautinėms plėtros organizacijoms (Pasaulio bankui, Europos rekonstrukcijos ir plėtros bankui, Europos bei Šiaurės investicijų bankams ir kitoms tarptautinėms organizacijoms) – 2095,3 mln. litų, užsienio šalių valdymo institucijoms – 743 mln. litų, Tarptautiniam valiutos fondui – 603,8 mln. litų, kitiems kreditoriams (komerciniams bankams ir finansų institucijoms) – 6414 mln. litų. Visa vidaus skola gruodžiui baigiantis sudarė 3047,3 mln. litų, arba 23,6 proc. visos valstybės skolos. Valstybė buvo skolinga litais: komerciniams bankams – 1990,9 mln. litų, finansų institucijoms ir privatiems asmenims – 999,4 mln. litų, kitiems valstybės sektoriams – 57 mln. litų.

Tvarkant gamybą tenka naudoti didelį kiekį turto – pastatų, įrengimų, prietaisų, o jie nusidėvi ir juos reikia nuolat atnaujinti (renovuoti).

Bet kuriam darbui atlikti iš anksto reikia parengti techninius ir ekonominius apskaičiavimus, tai yra parengti projektus.

Projektai yra klasifikuojami:

1. Gamyboje eksploatuojamų priemonių atnaujinimas – tai išlaidos, reikalingos pelningos produkcijos gamybai naudojamiems nusidėvėjusiems ar sugedusiems įrengimams pakeisti;

2. Gamybos priemonių atnaujinimas mažinant kaštus – tai išlaidos tinkamiems, bet pasenusiems įrengimams pakeisti;

3. Produkto gamybos arba rinkos išplėtimas – tai išlaidos produkto gamybos apimčiai didinti, realizavimo rinkoms arba paskirstymo paslaugoms išplėsti;

4. Naujo produkto apimties arba naujos rinkos išplėtimas;

5. Darbo ir aplinkos apsaugos projekto vykdymas – apima išlaidas, kurių reikia pagal vyriausybės nurodymus darbams atlikti, sąlygoms pagal darbo sutartis ir draudimui gerinti;

6. Kiti projektai – skirti įstaigų pastatams, automobilių stovėjimo aikštelėms įrengti ir t.t.

7.2. PROJEKTO FINANSAVIMAS

Projekto finansavimas – tai tam tikro ekonominio vieneto finansavimas, kai skolintoją tenkina pradinis pinigų srautas ir pelnas, kaip ekonominis vieneto fondas, iš kurio bus gražinama skola bei ekonominio vieneto aktyvai, kaip garantas už paskolą.

Svarbiausia šiame apibrėžime yra pradinis pinigų srautas. Skolintojas nori išmanyti apie pradinį pinigų srautą kaip fondą, iš kurio bus gražinama skola.

Norint, kad projekto finansavimas atsieitų už pačią mažiausią kainą, reikia kruopščiai suplanuoti viską nuo pradžios iki galo. Projektui sukurti parenkami ne tik geri specialistai, bet ir partneriai, investuotojai ir skolintojai. Svarbiausias vaidmuo įgyvendinant bet kurį projektą priklauso jo rėmėjui. Projektas gali turėti vieną ar keletą rėmėjų.

Projekto finansavimas kartais gali būti nebalansinis finansavimas. Tai vykdoma panaudojant trečiosios šalies paskolą. Projektai retai finansuojami be trečiosios šalies, kuri yra suinteresuota, kad projektas būtų įgyvendintas. Dėl projekto sėkmingo įgyvendinimo dažnai yra samdomas patarėjas finansų klausimais. Jį samdyti apsimoka tik tada, kai išlaidos jo paslaugoms nėra didesnės už projekto pelną. Patarėjas finansų klausimais, sudarydamas verslo planą, turi numatyti palūkanų normas, valiutos kurso ir infliacijos riziką, dydį ir pan. Taip pat gali padėti formuluojant sąskaitybos tikslus ir planuojant būtiną kapitalą, nustatant nuosavybės ir paskolos santykį, laukiamą pinigų srautą.

Patarėjas finansų klausimais privalo parengti projekto finansinį modelį, patikrinti, ką galima padaryti pagal projektą, atsižvelgdamas į skirtingus finansavimo planus ir rizikos atvejus.

Pasiūlymo projektas apima šiuos *punktus*:

- a) yra pristatomi projekto rėmėjai (tiesiogiai suinteresuoti asmenys ir kompanijos). Aprašomas tarnautojo išsilavinimas, jo reputacija, patyrimas;
- b) pristatomos kitos projektu suinteresuotos šalys. Aprašoma trečioji šalis, kuri suteiks garantiją (įrangos tiekėjai, žaliavų tiekėjai ir pan.);
- c) projekto įgyvendinimo vieta. Turi būti aptartos problemos, kurios gali iškilti dėl projekto vietos (pvz., ekologinės, transporto, darbo jėgos ir t. t.);
- d) statybos išlaidos (tai yra apskaičiuoti visas statybos išlaidas, kurias reikia finansuoti);
- e) finansinis planas. Šioje dalyje apžvelgiamas pinigų srautas, kaip jie bus panaudojami, išmokamos paskolos. Reikia aptarti, kas bus skolintojai, paskolų tiekėjai, indėlininkai ir t. t.;
- f) numatyti finansavimo sąlygas – tai pasiūlymo pagrindinis uždavinys, svarbiausias taškas. Jis nusako finansavimo sumas, pirmenybes, išmokėjimo terminus bei laiką.

Patarėjas finansų klausimais turi prižiūrėti kredito ėmimo ir statybų planą, nustatyti kiekvieno pakeitimo privalumus ir trūkumus, rinkos pokyčius.

Visuose etapuose pagrindinis patarėjo finansų klausimais tikslas – išvengti, kad nebūtų netikėtai nustebinti skolintojai. Jis visada turi būti objektyviai ir greitai informuotas apie įvairius atsiradusius pokyčius. Jei šito nebus, gali būti prarastas pasitikėjimas ir jis pareikalaus grąžinti skolą anksčiau laiko.

Patarėjais finansų klausimais dažniausiai būna komerciniai ar investicijų bankai, didelės finansinės kompanijos, nepriklausomi konsultantai. Jų turėtų būti gera reputacija, žinios, pozicija rinkoje ir pan.

7.3. PROJEKTŲ RIZIKOS ĮVERTINIMAS IR APSKAIČIAVIMO METODAI

Tam tikram kapitaliniam darbui atlikti yra rengiami projektai. Projektai gali būti individualūs ir tipiniai. Paruošus projektus yra organizuojami konkursai ir jų metu yra atrenkami geriausi projektai. Projektams įvertinti yra naudojami keturi pagrindiniai būdai:

1. Atsipirkimo periodas;
2. Grynoji esamoji vertė;
3. Vidutinis pelningumas;
4. Modifikuota vidinė pelno norma arba vidutinio pelningumo

metodas.

Atsipirkimo periodas – tai yra laikas, per kurį gaunamos grynosios iplaukos iš investicijų ir padengiamos investicijai skirtos išlaidos. Atsipirkimo periodą lengviausia apskaičiuoti sumuojant projekto grynuosius pinigų srautus, kol bendra suma tampa teigiama. Kuo trumpesnis atsipirkimo periodas, tuo geresnis yra projektas. Atsipirkimo periodo yra šie trūkumai:

1. Pagal šį kriterijų nepaisoma pinigų srauto po atsipirkimo periodo;
2. Nepaisoma laiko veiksnio, todėl pinigų vertė ir vėlesniais, ir ankstesniais metais yra tokia pati.

Pranašumai yra šie:

1. Lengvai apskaičiuojamas;
2. Parodo, kiek laiko lėšos yra siejamos su projektu.

Pavyzdys:

Įmonėje IEVA svarstomi du projektai A ir B. Kiekvieno projekto pradinė investicija 100 tūkst. Lt. Apskaičiuoti atsipirkimo periodą ir nustatyti kokį projektą pasirinkti.

7.1 lentelė

Metai	Laukiamas grynas pinigų srautas (tūkst. Lt)		Gaunama grynų pinigų srauto suma (tūkst. Lt)	
	A	B	A	B
0	100	100	-100	-100
1	10	70	-90	-30
2	60	50	-30	+20
3	80	20	+50	+40

Projekto **A** suminis grynasis pinigų srautas po pirmųjų metų yra $-100 + 10 = -90$ tūkst. Lt.

Pasibaigus antriems metams jis sudaro $-90 + 60 = -30$ tūkst. Lt.

Pasibaigus trečiams metams $-30 + 80 = +50$ Lt $= -100 + 10 + 60 + 80 = +50$ tūkst. Lt.

Projekto **B** grynojo pinigų srauto suma tampa teigiama tarp antrųjų ir trečiųjų metų.

1 m. $= -100 + 70 = -30$ tūkst. Lt;

2 m. $= -30 + 50 = +20$ tūkst. Lt;

3 m. $= +20 + 20 = +40$ Lt $= -100 + 70 + 50 + 20 = +40$ tūkst. Lt.

Taigi geriau yra pasirinkti projektą **B**, nes jis greičiau atsiperka.

Projekto grynoji esamoji vertė (GEV) yra lygi būsimųjų grynujų pinigų srautų, diskontuotų pagal ribinius kapitalo kaštus, esamųjų verčių sumai. Kaštai skaičiuojami procentais.

Jeigu grynoji esamoji vertė yra teigiama, tai projektas turi būti priimtas. Jeigu yra du projektai su teigiamomis grynosiomis esamosiomis vertėmis tarpusavyje nesuderinami, tai pasirenkamas tas, kurio teigiama vertė yra ankstesnė.

Gryniosios esamosios vertės metodo esmė – įmonės vertė yra lygi jos dalių verčių sumai. Jei įmonė investuoja į projektą, kurio grynoji esamoji vertė lygi 0, tai jos dabartinių akcininkų turtas nesikeičia. Įmonės vertė padidėja investicijos apimties dydžiu, tačiau jo akcijų vertė lieka nepakitusi.

Jei priimto projekto grynoji esamoji vertė yra teigiama, dabartinis akcininkų turtas padidėja. Ši vertė parodo, kiek padidėja turtas per tam tikrą laiko tarpą, atsižvelgiant į laiką.

$$EV = BV \times \frac{1}{1+D} \quad GEV = \sum_{i=1}^n \frac{I}{(1+D)^i}$$

EV – esamoji vertė; BV – būsimoji vertė.

D – reikalaujamas pelningumas; n – turto panaudojimo laikas (metais);

I – laikotarpio pinigų srautai.

Pavyzdys. Apskaičiuoti esamąją turto vertę, jei turo reikalaujamas pelningumas 12 % ir planuojamos pajamos per metus 200 litų. Turta numatoma naudoti penkerius metus.

$$GEV = \sum_{i=1}^5 \frac{200}{(1+0,12)^i} = 720,96 \text{ Lt}$$

INVESTICIJŲ ESAMOJI VERTĖ

Metai	Pinigų srautai (tūkst. Lt)	Diskonto norma (12%)	Diskontuoti pinigų srautai (tūkst. Lt)
1	200	0,8929	178,58
2	200	0,7972	159,44
3	200	0,7118	142,36
4	200	0,6355	127,1
5	200	0,5674	113,48
Iš viso	1000		720,96

Projekto **vidutinis pelningumas** yra taikomas įvertinant investicijų į turtą pelno normą. Jis apskaičiuojamas surandant tokią diskonto normą, kuriai esant būsimųjų pinigų įplaukų esamoji vertė tampa lygi pinigų įdėjimų esamajai vertei. Nustatant projekto vidinį pelningumą galima remtis tokiais būdais:

1. Bandymo ir klaidų metodu;
2. Naudoti grafinį sprendimą;
3. Taikyti kompiuterinį modeliavimą.

Modifikuota vidinė pelno norma – sulygina investuojamo kapitalo diskontuotą vertę su gautinų grynujų pinigų srautų diskontuota verte. Tai tokia diskonto norma, kuriai esant projekto įdėjimų esamoji vertė lygi jos būsimosios vertės esamajai vertei.

Projektų rizikos įvertinimas ir jos nustatymo metodika. Riziką įvertinti yra svarbu sprendžiant visus finansinius uždavinius, ypač tada, kai tai susiję su įdėjimų planavimu. Skiriami trys projektų rizikos tipai:

Išskirtinė rizika – tai rizika, kuri gresia turtui, jei jis sudarytų vienintelę įmonės nuosavybę. Ji nustatoma pagal laukiamų įplaukų, kurias lemia turtas, kitimą.

Vidinė rizika – kyla tada, kai atsižvelgiama į akcininkų atliekamą diversifikavimo poveikį. Ji susijusi su tuo, kaip projektas gali lemti įmonės pelną. Diversifikavimo principas: „Nedėk visų kiaušinių į vieną pintinę“.

Rinkos rizika – yra ta projekto rizikos dalis, kuri negali būti eliminuota (padalijama, panaikinama) atliekant diversifikavimą. Ši rizika susijusi su įmonės veikla rinkoje.

Diversifikavimas bendrovės lygiu dažnai kritikuojamas, bet jeigu akcininkai gali diversifikuoti savo asmeninius portfelius, tai kodėl to paties negali daryti įmonės.

Pvz.: Nauja automobilių įmonė nusprendžia Baltijos šalyse sukonstruoti saulės energijos varomus automobilius.

Įmonė nebus garantuota, kad jos naudojamos technologijos ypatumai, esant masinei gamybai, bus tinkami, todėl išskirtinė jos rizika yra aukšta. Įmonės valdytojai mano, kad projekto sėkmė labai priklauso nuo kitų padalinių.

Todėl šis projektas turi aukštą vidinę įmonės riziką. Jei jos pelnas stipriai koreliuoja su daugelyje kitų įmonių gaunamu pelnu – tai projekto rinkos rizika taip pat bus aukšta.

Galimi trys rizikos įvertinimo metodai:

- Jautrumo analizė;
- Analogiškai pagal scenarijus;
- Monte Karlo modeliavimo metodas.

Pirmasis metodas yra rizikos jautrumo analizės metodas. Jo esmė yra ta, kad pirmojo pagrindinio kintamojo keitimas vyksta nuolat, kai kiti yra nekintami. Yra nustatoma, kaip įmonės grynojo pelno dydį lems vieno iš kintamųjų dydžio pasikeitimas (pardavimų apimtys, bendrojo pelno ar veiklos pelno pokyčiai). Siekiant įmonės veiklos kintamumą įvertinti skaičiuojami įmonės veiklos ir finansiniai svertai. Finansinis svetas parodo grynojo ir veiklos pelno dydžių procentinių pasikeitimų santykį. Jei įmonė turi daug skolinto kapitalo tai jos finansinis svetas bus aukštas. Kuo aukštesnis finansinis svetas, tuo sudėtingesnė priklausomybė nuo grynojo pelno ir veiklos pelno dydžių pasikeitimo. Finansinio sveto rodiklis apskaičiuojamas:

$$FS = \text{Grynasis pelnas} / \text{Veiklos pelno}$$

Antrasis metodas – tai metodas, kurio esmė – „blogų“ ir „gerų“ aplinkybių visumų palyginimas su labiausiai tikėtina padėtimi arba su pagrindiniu variantu.

Trečiasis metodas – tai rizikos analizės metodas, pagal kurį ateities įvykiai modeliuojami kompiuteriu.

7.4. ILGALAIKIŲ PASKOLŲ IŠDAVIMO IR GRAŽINIMO TVARKA

Ilgalaikė paskola yra tokia paskola, kurią reikia grąžinti per ilgesnį laiką nei per vienerius metus. Kreditai įvairiems objektams statyti yra teikiami valstybės įmonėms, individualioms įmonėms, kurios disponuoja tam tikru turtu ir gali grąžinti paskolą kartu su palūkanomis. Kreditų dydį, palūkanų normą, suteikimo sąlygas nustato banko vadovybė, laikydamasi tokių *taisyklių*:

1. Kreditui gauti įmonė turi pateikti prašymą, įmonės registravimo dokumentus bei verslo planą;
2. Savivaldybės leidimą vykdyti investicijas;
3. Rangos sutartis;
4. Kredito teikimo ir grąžinimo sąlygos, terminai ir palūkanos turi būti aptariamose kredito sutartyje.

Kredito sutartis yra pagrindinis teisinis dokumentas, nusakantis kreditavimo objektą, kredito tiekimo sąlygas nustatant atsakomybę už sutartinių įsipareigojimų dalies ar visišką nevykdymą. Kredito sutartyje nurodoma:

1. Suteikiamo kredito suma;
2. Kredito apdraudimas (garantas ir laiduotojas);
3. Kreditavimo tvarka ir trukmė;
4. Išduoto kredito ir palūkanų mokėjimo terminai;
5. Aptariamose pagrindinės sąlygos, kurioms susiklosčius sutartis gali būti nutraukiama arba keičiamos sąlygos.

Išduodant kreditus veikiančių įmonių gamybiniams fondams plėsti, modernizuoti, kreditų dydis neturėjo viršyti 80 proc. registruoto įmonės įstatinio kapitalo, apskaitomo įmonės balanse.

Investuojant į objektus pagal valstybinius užsakymus, pasitelkiami banko kreditai ir kredituojant yra reikalinga garantija. Garantinių raštą pateikia Vyriausybė (Finansų ministerija).

Bet kokiam darbui atlikti iš anksto reikia atlikti techninius ir ekonominius apskaičiavimus, t. y. parengti projektus ir sąmatas.

Įdėjų sąmata parodo planuojamas išlaidas, susijusias su investicijomis. Sąmata reiškia planą, kuris apima tam tikram periodui prognozuojamas įplaukas ir įdėjimus.

Kapitalinė statyba yra viena iš svarbiausių įdėjimo rūšių. Sudaromi jos techniniai ir ekonominiai apskaičiavimai, parengiami statybos projektai, sąmatos.

Statybos projektai yra dviejų rūšių:

1. Individualūs;
2. Tipiniai.

Projektavimas – tai statybos etapas, kurio metu nustatomas įdėjų efektyvumas. Projektus rengia projektavimo organizacija pagal pateiktą projekto užduotį. Statybos projektavimas gali būti:

1) Vienos stadijos projektavimas yra tada, kai objekto statyba nesudėtinga, kai parengiama projekto užduotis ir suvestiniai sąmatos skaičiavimai;

2) Dviejų stadijų projektavimas susideda iš: pirmosios stadijos ir sudaromo darbo brėžinių. Šitaip projektuojama, kai yra vykdoma sudėtingų objektų statybą.

Projekto užduotyje nurodoma:

§ numatyto statyti objekto paskirtis:

§ statybos vieta ir kt.

Visam statybos laikui yra sudaromi vardiniai – tituliniai sąrašai. Juose yra nurodoma statybos vieta, sąmatos vertė, projekto didumas, statybos terminai ir atidavimo naudoti terminai. Dėl kapitalinės statybos nepasirašoma, jei kredito gavėjas turi uždelstų skolų bankui.

Sąmatos finansiniuose skaičiavimuose atsispindi visam objektui reikalingų lėšų suma, išlaidos susijusios su sąmatos dokumentacijos parengimu. Projekto – sąmatos dokumentacija turi būti patvirtinta, išskyrus darbo brėžinius. Kredito gavėjo garantas negali būti savivaldybė, jei einamųjų metų biudžete numatytas biudžeto deficitas.

Jei pateikti neteisingi duomenys, kreditui gauti ar kreditas naudojamas ne pagal tikslinę paskirtį, bankai gali nutraukti tolesnį objekto kreditavimą ir prieš terminą išieškoti išduotas paskolas.

Lietuvoje daugiausia kapitalo išteklių turi komerciniai bankai. Jie susideda iš pagrindinio akcinio kapitalo ir rezervinio fondo. Lietuvos Respublikos ir banko kapitalo turto santykis turi būti ne mažesnis kaip 13 proc. Lietuva, kaip valstybė, ilgai neturėjo savo nacionalinės valiutos, buvo didelė

infliacija, todėl teikti įmonėms ilgalaikes paskolas bankams būtų buvę nuostolinga.

Ilgalaikiai kreditai išduodami už užstatą 10 – 20 m.

Garantavimo būdai, kad kreditas bus grąžintas:

1. Hipoteka (nekilnojamas turtas, įkeitimas);
2. Netesybos – tai įstatyme ar kapitalinei statybai numatyta pinigų suma, kurią skolininkas privalo sumokėti kreditoriui, jei prievolė įvykdyta netinkamai. Susitarimas dėl netesybų sudaromas rašytine forma;
3. Laidavimas – laiduotojas įsipareigoja atsakyti kito asmens kreditoriui, jei tas asmuo, už kurį laiduojama, neįvykdys visų savo prievolių, ar jos dalies. Sudaromas rašytine forma;
4. Garantija nuo laidavimo skiriasi. Garanto atsakomybė kreditoriui: kai įsipareigojimai nevykdomi, reikliai primenamas kreditoriui reikalavimas reikalauti, kad garantas įvykdytų prievolę, tik tuo atveju, kai jo reikalavimo pagrindinis skolininkas visiškai nepatenkina.

SAVIKONTROLĖS KLAUSIMAI

1. Apibūdinkite investicijos sąvoką.
2. Kas tai yra investicijų projektas?
3. Kokiais būdais į Lietuvą patenka užsienio investicijos?
4. Kas tai yra tarptautinė investicija?
5. Išvardykite investicijų formas.
6. Kokias problemas sprendžia finansų tvarkytojas įmonėje?
7. Kokiomis verslo sąlygomis Lietuvoje domisi užsienio investuotojai?
8. Kaip apskaičiuojamas investicijų efektyvumas?
9. Kaip yra klasifikuojami projektai?
10. Apibūdinkite projekto finansavimą.
11. Kas parengia projekto finansinį modelį?
12. Išvardykite pasiūlymo projekto pagrindinius punktus.
13. Kokie būdai taikomi siekiant įvertinti projektus?
14. Apibūdinkite atsipirkimo periodą.
15. Kokias būdais remiamasi nustatant projekto vidinį pelningumą?
16. Apibūdinkite išskirtinės, vidinės ir rinkos rizikos sąvokas.
17. Išvardykite rizikos įvertinimo metodus.
18. Su kokiais statybos projektais esate susipažinę?
19. Apibūdinkite projektavimo pobūdį.
20. Kas turi būti nurodyta vardiniuose ir titulinuose sąrašuose?

8 TEMA. KREDITAVIMAS

IVADAS

Žodis „bankas“ kilęs iš italų kalbos žodžio „banco“, kuris reiškia stalą. Bankininkystė atsirado jau gilioje senovėje. Pirmieji bankai atsirado Lombardijoje (t. y. Italijoje) ir labai paplito. Nuo XII a. Florencijoje žinomi bankininkai – Medičiai, Vokietijoje – Fugeriai ir Velseriai.

Pirmieji bankai, kurie buvo įsteigti pagal valstybinės valdžios aktus buvo Šv. Jurgio bankas Genujoje (1407 m.), Milane (1593 m.), Hamburge (1691 m.) ir kiti.

Plečiantis pramoninei gamybai, bankinių operacijų mastai išaugo. Todėl reikėjo ir bankinio kapitalo koncentracijos. Pirmieji akciniai bankai: 1833 m. „National Provincial Bank“ (Didžioji Britanija), 1834 m. – „Westminster Bank“ (Vokietijoje) ir kt.

XVII a. pabaigoje JAV atsirado žemės bankai, teikiantys hipotekos kreditą, o XVIII a. pabaigoje nacionaliniai bankai – valstijose, kurie atliko pinigų emisijos ir komercinių bankų funkcijas.

Bankai Lietuvoje atsirado 1797 m, o ypač steigėsi panaikinus baudžiavą, nes žemvaldžiai ir valstiečiai siekė atsikratyti lupikautojų paslaugų ir ieškojo pigesnių kredito šaltinių. 1872 m. buvo įkurtas Vilniaus akcinis žemės ūkio bankas, kuris teikė paskolas tik įkeitus pelningus dvarus. Hipotekos kreditą teikdavo valstybiniai žemės ūkio bankai.

Per Pirmąjį pasaulinį karą vokiečiai įsteigė Rytų skolinamąją kasą, kuri iki 1922 m. rudens buvo centrinė pinigų emisijos bei kredito įstaiga.

Tarpukario Lietuvoje veikė tokie bankai: Lietuvos bankas (1922 m.), Žemės bankas (1924 m.), Ūkio bankas (1920 m.) ir kiti. Būdingas tų laikų bankų bruožas buvo jų siejimas su ekonominės ir socialinės plėtros planu. Atkūrus Lietuvoje nepriklausomybę, 1990 m. Įsteigtas Lietuvos bankas. 1996 m. pradžioje Lietuvos banke buvo įregistruoti 27 bankai. 2001 m. Lietuvoje veikė 10 komercinių bankų, trys užsienio ir 3 bankų atstovybės.

Šiuolaikinio banko veikla yra įvairiapusiška ir todėl sunku ją apibrėžti. Bankai vykdo tokią veiklą:

- 1) Organizuoja pinigų apyvartą;
- 2) Kreditinius santykius;
- 3) Finansuoja ūkį;
- 4) Atlieka draudimo operacijas;
- 5) Perka ir parduoda vertybinius popierius;
- 6) Atlieka lizingo operacijas;
- 7) Forfeitingo ir faktoringo operacijas ir kt.

Bankas yra finansinio tarpininko įmonė, kuri atlieka specialias paslaugas, sukuria mokėjimo priemones, o emisijos ar centriniai – pinigus. Bankas yra savarankiškas ūkio subjektas, turi juridinio asmens statusą, teikia paslaugas, daro poveikį ūkiui. Jie prekiauja labai specialia preke – pinigais,

pagal kurią ji ir išsiskiria iš kitų įmonių. Dažniausiai bankai apibūdinami kaip tarpininkavimo įmonė. Šio apibūdinimo dingstis yra kilusi nuo išteklių, laikinai atsirandančių per vienus ir reikalingų kitiems, paskirstymo. Bankas – tai ir kreditorius, ir paskolų ėmėjas, ir tarpininkas tarp jų. Laikui bėgant bankas palaipsniui tapo kredito centru, tačiau banko negalima sutapatinti su kreditu.

Kreditas – tai santykiai tarp kreditoriaus ir besiskolinančiojo, atsiradę dėl paskolintos vertės judėjimo atgal.

Kreditas lotynų kilmės žodis „creditum“ – paskola, skola, prekių ar pinigų skolinimas už palūkanas. Kreditiniuose santykiuose dalyvauja kreditorius ir paskolos ėmėjai. Kredito sandoryje visada yra dvi šalys. Skirtingai nuo kredito, bankas kartu gali būti tiek kreditorius, tiek besiskolinantysis. Tokiu būdu bankas – tai ne pats santykis, o vienas iš santykio subjektų.

Dar vienas skirtumas tarp banko ir kredito yra tas, kad kreditas – tai tiek piniginės ir prekinės išraiškos santykis. Banke yra sukoncentruoti ir cirkuliuoja tik pinigų srautai. Bankas atsirado tik tada, kai atsirado pinigai, o kreditas funkcionavo dar prieš atsirandant pinigams. Bankas tai yra kredito plėtros rezultatas. Taigi bankai yra ypatingos įmonės sistema, kuri užsiima kredito ir pinigų emisijos reikalais.

Pagal vykdomų operacijų pobūdį bankai gali būti skirstomi į:

- 1) Emisijų;
- 2) Komercinius.

Pirmuoju atveju bankas atlieka emisijų (pinigų ar vertybinių popierių leidimo) kiekio reguliavimą ūkyje. Šią operaciją dažniausiai atlieka centriniai bankai (valstybiniai, nacionaliniai).

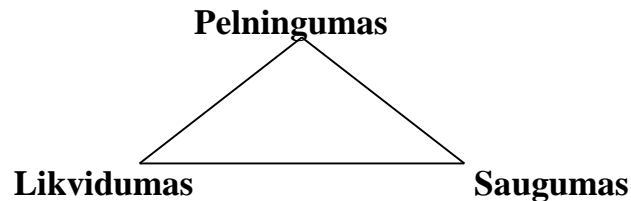
Komercinis bankas yra akcinio kapitalo pagrindu veikianti įmonė, kuri vadovaujasi akcinių bendrovių įstatymu bei komercinių bankų įstatymu. Šio banko steigėjų ir akcininkų negali būti mažiau kaip septyni. Komercinis bankas gali būti steigiamas atviruoju ar uždaruoju būdais. Jie teikia kreditus įmonėms, piliečiams, priima saugoti iš klientų vertybes, nuomoja klientams seifų kameras. Tvarko atsiskaitymus, perka ir parduoda valiutą ir panašiai.

Dėl kreditavimo kylantys sunkumai: pernelyg aukšti palūkanų procentai už bankų teikiamas paskolas.

8.1. TRUMPALAIKIO KREDITAVIMO PRINCIPAI

Vykdydamos nepertraukiamą gamybos ir realizacijos procesą įmonės naudoja apyvartines lėšas. Jų kiekis įmonėje nuolat kinta ir priklauso nuo gamybos pobūdžio, tiekimo, realizavimo sąlygų ir pan.. Apyvartinių lėšų apytakoje yra tik dalis lėšų, kuri būtina gamybai, o kita dalis reikalinga tik tam tikram laikui (sezonui) ar tam tikram atvejui. Nuolat reikalingos apyvartinės lėšos sudaromos iš banko kreditų. Išduodamas kreditas bankas turi tris skirtingus tikslus, kurių siekdamas kartu visko negali atlikti gerai. Norint, kad veikla būtų sėkminga, reikia, kad būtų:

1. *Pelningumas*. Kad jis būtų didelis, bankas turi didinti ilgalaikių kreditų apimtį;
2. *Likvidumas*. Kad jis būtų tinkamas, bankas turi optimaliai nustatyti trumpalaikių kreditų apimtį;
3. *Saugumas*. Kad jis būtų pakankamas, bankas turi rinktis, kam duoti kreditus.

8.1 pav. Magiškasis banko politikos trikampis

Kredito tikslas – plėtoti gamybą. Trumpalaikis kreditavimas duodamas laiko tarpui nuo 1 mėn. iki 12 mėn.. Jo *privalumai* būtų šie:

1. Greitas paskolų gavimas;
2. Ankstyvas jų grąžinimas;
3. Žemesni kaštai;
4. Lankstumas.

Trūkumai:

1. Palūkanų normos rizika, t. y. didesni svyravimai;
2. Mokėjimo termino rizika, t. y. pavojus, kad trumpalaikė paskola nebus tęsiama.

Kreditai yra suteikiami atsižvelgiant į šiuos principus:

1. *Terminuotumas* – paskola turi būti grąžinama pagal sutartyje numatytą terminą (visa iš karto ar dalimis). Pvz., 1 mėn., 3 mėn., metams ir daugiau, o pats trumpiausias paskolos terminas – vienos nakties paskola.

2. *Grąžintinumas* – paskolos gavėjas įsipareigoja bankui laiku grąžinti gautą paskolą. Paskolos gavėjas gali grąžinti paskolą ir prieš terminą. Negrąžinus paskolos tuo laiku kaip buvo numatyta, bankas pradeda išieškojimą nuo paskolos gavėjo įkeisto turto, neginčo tvarka nurašo nuo garanto ar kitos sąskaitos.

3. *Tikslinis pobūdis* – paskolos sutartyje skolininkas turi nurodyti tikslinę paskolos paskirtį, t. y. kokiam tikslui bus panaudotas kreditas. Bankas turi teisę tikrinti, ar paskola naudojama pagal paskirtį.

4. *Apdraudimas* – įmonė turi turėti tiek vertybių, kad galėtų padengti kredito apimtį. Paskolai apdrausti gali būti priimami garantiniai raštai, įkeitimo ir laidavimo sutartys. Jei iškyla grėsmė, kad kreditas nebus laiku grąžintas, bankas gali vienašališkai nutraukti sutartį arba pareikalauti papildomos kredito garantijos.

5. *Atlygintinumas* – palūkanos už išduotas paskolas priskaičiuojamos kiekvieną mėnesį ir nurašomos nuo sąskaitos. Jos grąžinamos tokiu būdu, koku

nurodyta paskolos sutartyje: mokėjimo pavedimu, grynais ar nurašant nuo sąskaitos. Kredito sutartyje turi būti numatyta: kiek skolininkas mokės palūkanų už laiku negrąžintą paskolą ir pan. Laiku nesumokėjus palūkanų, yra priskaičiuojami delspinigiai.

Anglų racionalaus kreditavimo principai dažnai nusakomi sutrumpinimu CAMPARI. Jis sudarytas iš pirmųjų raidžių tokių angliškų žodžių:

§ *Charakter* – kliento charakteristika, t. y. asmeninės savybės;

§ *Ability* – sugebėjimas sugrąžinti paskolą (kokia kliento finansinė padėtis, kuo jis verčiasi ir kt)

§ *Margin* – išduodamos paskolos marža (pelningumas), svarbu, su kokiomis palūkanomis išduodama paskola .

§ *Purpose* – tikslas, kuriam bus panaudoti gauti pinigai.

§ *Amount* – paskolos dydis.

§ *Repayment* – paskolos sugrąžinimo sąlygos (paskolos grąžinamos įvairiais terminais, pvz., kas mėnesį, ketvirtį ir t. t.).

§ *Insurance* – rizikos, susijusios su paskolos nesugrąžinimu, draudimas

8.2. SPECIALIOSIOS KREDITO INSTITUCIJOS

Trumpalaikiai finansavimo šaltiniai yra šie:

1. Trumpalaikis banko kreditas, kuris suteikiamas paskolomis ar vekseliais;

2. Komercinis kreditas ir komerciniai vekseliai. Komercinis kreditas – tai skolos tarp įmonių parduodant ar perkant kreditan. Komerciniai vekseliai – tai didelių įmonių skoliniai įsipareigojimai be garantijų. Jų galiojimo terminas – nuo 2 iki 6 mėn;

3. Kreditas su užstatu. Užstatu gali būti įmonės debitorinis įsiskolinimas, atsargos, nekilnojamas turtas, mišrus užstatas;

4. Faktoringas – šiuo metu pakeičia vekselio formas, tačiau atsiskaitymo vekseliais forma ne visada garantuoja, kad lėšos bus laiku gautos, todėl įmonės pardavėjos yra priverstos kreiptis pagalbos į bankus, į juose veikiančias faktoringo kompanijas. Šios kompanijos superka iš pardavėjų pirkimo įsiskolinimus, ir pačios dalimis ar viską sumoka tiekėjui už išsiųstas prekes, produkciją ar paslaugas. Faktoringo kompanijų tarpininkavimas padeda įmonėms pirkėjoms greičiau atsiskaityti su tiekėjais ir, nors šios paslaugos suteikiamos už papildomą mokestį, pardavėjai jomis naudojasi, nes būna garantuoti, kad jiems bus sumokėta, be to, faktoringo kompanijos pačios tvarko atsiskaitymų su pirkėjais apskaitą. Faktoringas gali būti dviejų rūšių:

1) Konvencinis (atvirasis) – šiuo atveju tiekėjas savo sąskaitoje užrašo, kad mokėjimo reikalavimas perduotas faktoringo kompanijai;

2) Konfidencialus (uždaras) – šiuo atveju pirkėjas neinformuojamas apie tiekėjo pardavimų kreditavimą.

Per paskutinius dešimtmečius ypač išaugo faktoringo operacijų apimtys. Faktoringo operacijoms atlikti bankas dažniausiai įkuria antrines įmones. Lietuvoje 1998 m. faktoringo operacijas pradėjo atlikti „Hansa lizingas“ bankas ir per 1999 m. pirmąjį pusmetį labai išaugo faktoringo operacijų apyvarta. Taip pat faktoringo paslaugas teikia Ūkio bankas bei kiti Lietuvos bankai.

Faktoringo davėjai gali būti:

1) Komeraciniai bankai ir prie jų įkurti faktoringo skyriai bei antrinės įmonės;

2) Finansinės kompanijos;

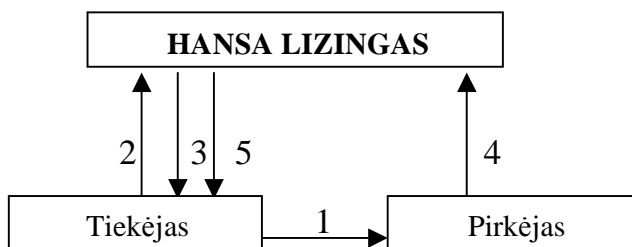
3) Specializuotos faktoringo firmos;

Faktoringo operacijos dalyviai:

1) Faktoringo kompanija;

2) Produkcijos pirkėjas;

3) Produkcijos tiekėjas.

8.2 pav. Faktoringo operacijos dalyviai.

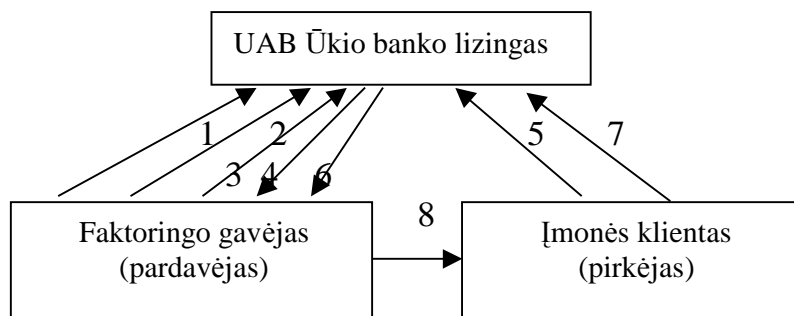
1) Tiekėjas išrašo sąskaitą – faktūrą ir parduoda prekę pirkėjui;

2) Vienas sąskaitos – faktūros egzempliorius pateikiamas UAB „Hansa lizingas“;

3) UAB „Hansa lizingas“ sumoka tiekėjui avansą pagal akceptuotas sąskaitas – faktūras 70 – 80%;

4) UAB „Hansa lizingas“ pagal sąskaitą – faktūrą gauna 100%. Pirkėjas viską sumoka;

5) UAB „Hansa lizingas“ sumoka likusį likutį 10 – 30%.

8.3 pav. Ūkio banko lizingas.

1) Pardavėjas kreipiasi į UAB Ūkio banko lizingą dėl finansavimo suteikimo faktoringo būdu;

2) Pardavėjas ir UAB Ūkio banko lizingas sudaro faktoringo sutartį, kad bus atliekama tokia operacija;

3) Išsiunčiamos prekės arba suteikiama paslauga;

4) Pardavėjas pateikia UAB Ūkio banko lizingui sąskaitas – faktūras, t.y. faktūrų kopijas, faktoringo pažymėtas;

5) Pirkėjas patvirtina UAB Ūkio bankas, kad gavo prekes;

6) UAB Ūkio bankas sumoka faktoringo gavėjui išmoką 70 – 90% , kurios dydis nustatomas faktoringo sutartyje;

7) Suėjus mokėjimo terminui, pirkėjas sumoka už prekes ir paslaugas UAB;

8) Banko lizingas perveda faktoringo gavėjui (pardavėjui) likusią nesumokėtą sumą 10 – 30%.

Dokumentai reikalingi faktoringui gauti:

1) Faktoringo prašymas;

2) Verslo planas;

3) Įmonės įregistravimo pažymėjimas (originalas ir kopija);

4) Įmonės steigimo sutartis (įstatų originalas ir kopija);

5) Įmonės valdybos arba akcininkų nutarimas prašyti faktoringo ir įgaliojimas nurodytam asmeniui pasirašyti faktoringo sutartį;

6) Įmonės einamųjų metų ir paskutinių 2 metų visų ataskaitinių laikotarpių finansinės ataskaitos;

7) Didžiausias sumas tvarkančių klientų sąrašas, nurodant kiekvieno pirkimo apimtį ir apmokėjimo sąlygas;

8) Įmonės vadovo paso kopija;

9) Pažymos iš VMI ir SODROS apie įsiskolinimus;

10) Įmonės parašų pavyzdžių kortelės;

11) Informacija apie susijusius su įmone asmenis.

Forfeitingas. Tai prancūzų kilmės žodis „a forfait“ – teisių atsisakymas. Jis panašus į faktoringą, tik skiriasi tuo, kad sandėris vyksta vieną kartą (vienkartinė operacija). Forfeitingas yra komercinio kredito pakeitimas bankiniu kreditu. Stambiausias forfeitingo centras yra Šveicarija.

Lizingas. Tai yra ilgalaikė išperkamoji nuoma. Ši sąvoka yra labai plati ir apima finansinius, komercinius, teisinius bei techninius reikalus. Plačiąją prasme jis apima daugybę turtinių santykių, susijusių su turto pardavimu laikinai naudoti, to turto įsigijimu ir tolesniu jo panaudojimu. Finansiniu požiūriu lizingas yra specifinė gamybos priemonių, nekilnojamo turto bei ilgalaikio vartojimo prekių įsigijimo finansavimo forma. Paprastai jis gali būti apibrėžiamas kaip ūkinė veikla, kai sutartiniais pagrindais ūkio subjektas perleidžia teisę naudotis tam tikru turtu (kilnojamu ar nekilnojamu) fiksuotam ar neapibrėžtam laikotarpiui kitam ūkio subjektui, už kurią pastarasis moka, iš anksto susitarus, nuomos mokėjimus.

Lizingas yra tarptautinis žodis ir neturi lygiaverčio atitikmens.

Lizingo sandoryje dalyvauja:

- 1) Lizingo davėjas;
- 2) Lizingo gavėjas.

Lizingo davėjas – tai lizingo objekto savininkas, kuris tą objektą įsigijo lizingo gavėjo užsakymu, kad perleistų pastarajam pagal nuomos lizingą (sutarties pagrindą).

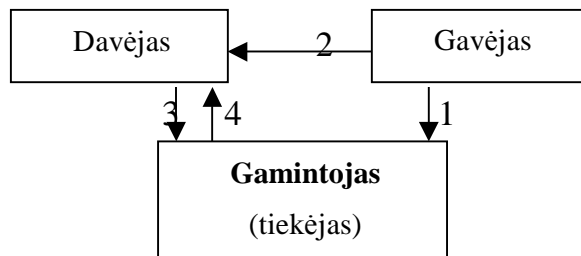
Lizingo davėjai:

1. Finansų kredito institucijos:
 - a) Bankai arba jų filialai;
 - b) Kitos kredito institucijos (pvz., draudimo kompanijos).
2. Įmonės, firmos:
 - a) Finansų lizingo kompanijos;
 - b) Specializuoto lizingo kompanija;
 - c) Brokerių lizingo kompanija;
 - d) Filialo lizingo kompanija.
3. Įmonės, firmos padalinys:
 - a) Gamybinis padalinys;
 - b) Marketingo valdymo tarnyba.

Lizingo gavėjas – tai bet kuris fizinis ar juridinis asmuo, nuomojantis lizingo objektą ir įgyjantis jo naudojimo teisę.

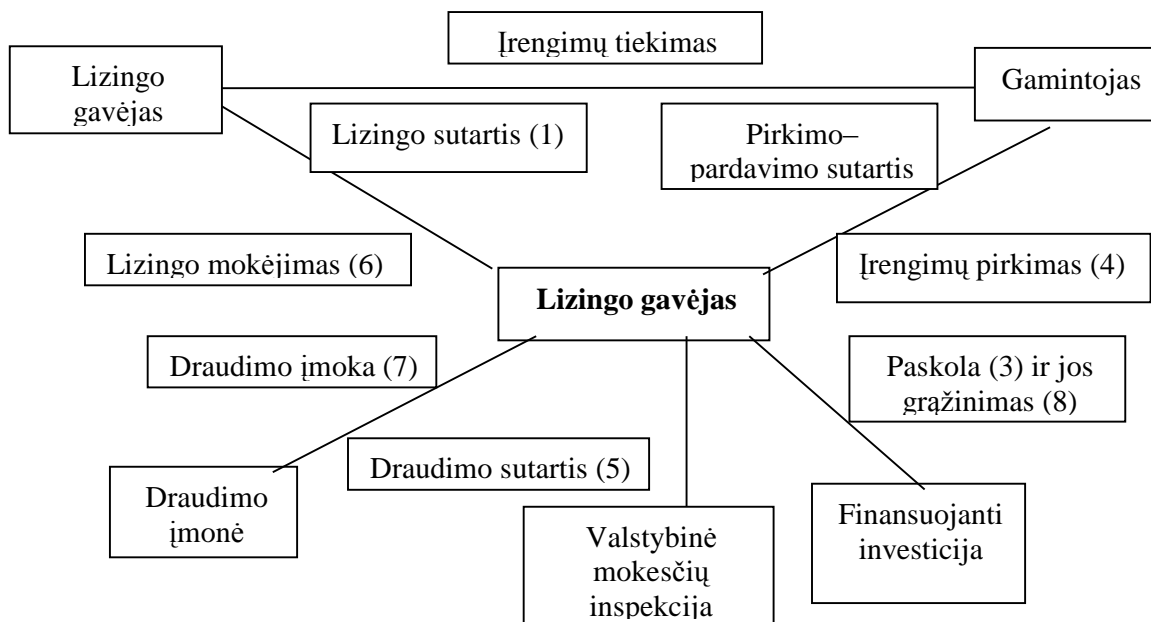
Įprasta lizingo forma yra laikoma tada, kai yra trys dalyviai:

1. Gamintojas;
2. Davėjas;
3. Gavėjas.

8.4 pav. Lizingo dalyviai.

Dar lizingo operacijoje dalyvauja lizingo įmonę finansuojanti institucija (bankas, draudimo kompanija, mokesčių inspekcija).

8.5 pav. Tipiška lizingo sandorio schema

§ *Grynasis lizingas* – t. y. tada, kai visą lizingo objektą prižiūri ir tvarko gavėjas;

§ *Lizingas teikiant visas paslaugas*;

§ *Lizingas teikiant dalį paslaugų* (kada davėjas atlieka kitą dalį funkcijų);

§ „*Šlapias*“ lizingas – tai tokia nuoma, kada savininkas pateikia klientui objektą naudoti ir viską techniškai tvarko.

§ „*Šlapias*“ lizingas teikiant papildomų paslaugų – tai brangios ir specialios įrangos, technologijos nuoma, kurią tvarko patys gamintojai arba didelės didmeninės prekybos įmonės. Tai pati brangiausia lizingo rūšis. Klientui suteikiamas visas paslaugų kompleksas, t. y. techninis tvarkymas, remontas, draudimas, žaliavų tiekimas, kvalifikuoto personalo parengimas, marketingas ir pagamintos produkcijos reklama;

§ *Vidaus lizingas* – kada visi dalyviai yra vienos šalies dalyviai;

§ *Išorės (tarptautinis) lizingas* – kada nors viena sandorio dalyvė yra iš kitos šalies. Jis skirstomas į eksporto ir importo.

§ *Eksporto* – bus tada, kai lizingo gavėjas yra kitos šalies dalyvis.

§ *Importo* – kai lizingo davėjas yra užsienio šalyje.

§ *Piniginis* – mokami piniginiai įnašai.

§ *Kompensacinis* – kai mokama su avansu.

§ *Mišrus* – kada mokama pinigais ir prekėmis, pagamintomis tuo įrengimu, kuris nuomojamas.

Finansinis lizingas. Svarbiausias šio lizingo požymis toks: iš anksto numatoma, kad pagal lizingo sutartį tam tikram laikui išnuomojamas turtas visiškai nusidėvi. Lizingo sutartis nuomojamos priemonės savininkui (lizingo

davėjui) garantuoja, kad investuotos į šį turtą lėšos bus sugrąžinamos, taip pat pagal lizingą bus gaunamas pelnas. Pasibaigus sutarties terminui, turto nuosavybės teisė pereina lizingo gavėjui. Finansinio lizingo sutartyje nenumatyta galimybė anksčiau nutraukti sutartį ir taip pat nenumatoma, kad parduotą turtą tvarkytų lizingo davėjas.

Pagal finansinio lizingo pobūdį nuomojamos priemonės savininkas kartu perleidžia visą riziką ir naudą, susijusią su nuomojama nuosavybe, lizingo gavėjui. Finansinio lizingo sutarties laikas dažniausiai trunka 5 – 10 metų. Čia nustatytas visiškas objekto nusidėvėjimas.

Išperkamosios nuomos sutarties sąlygos leidžia nuomininkui (gavėjui) :

Pajamuoti išnuomotas priemones ir pateikti apskaitoje kaip ilgalaikį materialųjį turtą;

Skaičiuoti išnuomoto turto nusidėvėjimą, mokėti lizingo davėjui nustatytus mokėjimus;

Mokėti lizingo tiekėjui numatytus mokėjimus;

Pasibaigus sutarties terminui perimti nemokamai arba pirkti pagal likutinę vertę išnuomotą turtą savo nuosavybėn.

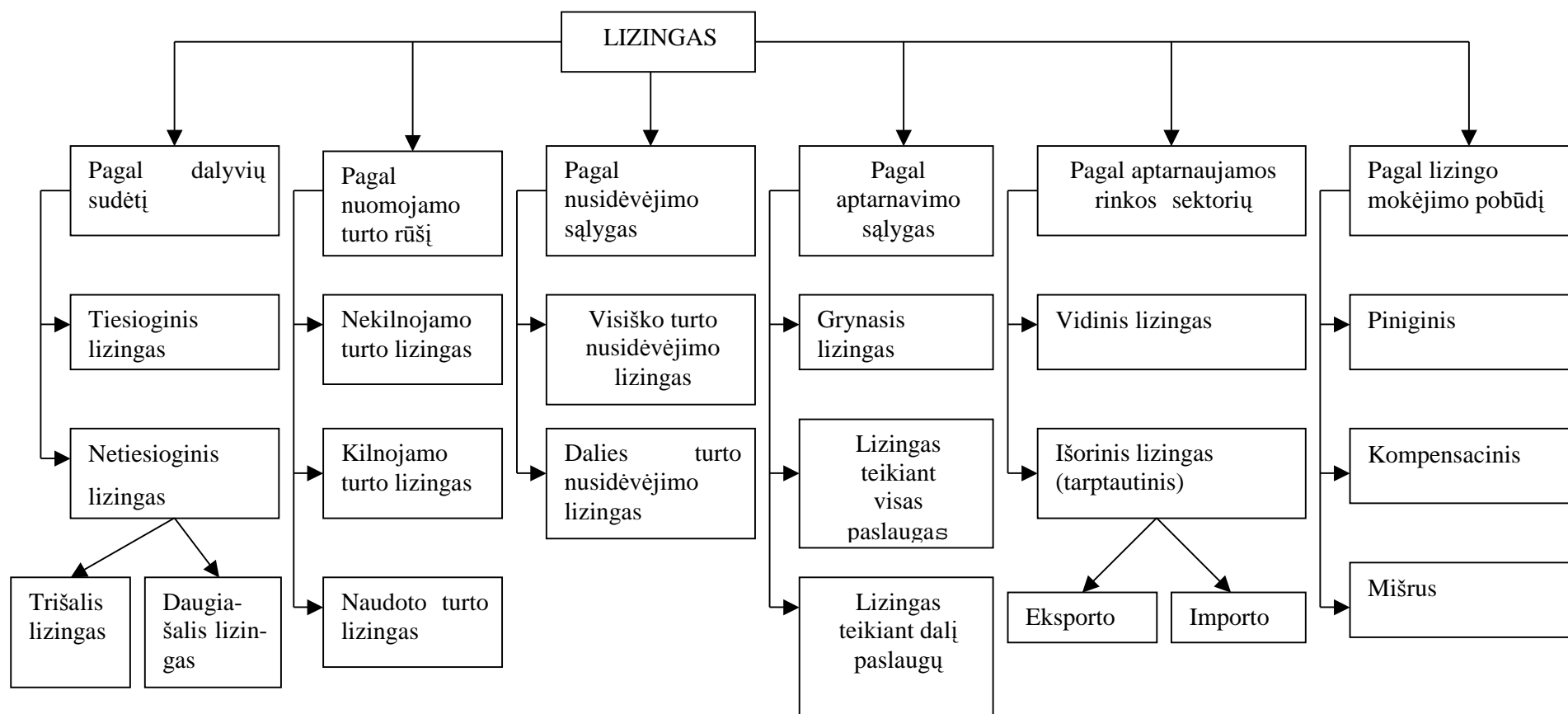
Išnuomotas priemones savininkas gali:

Įsigaliojus lizingo sutarčiai nurašyti į išlaidas išnuomoto turto vertę;

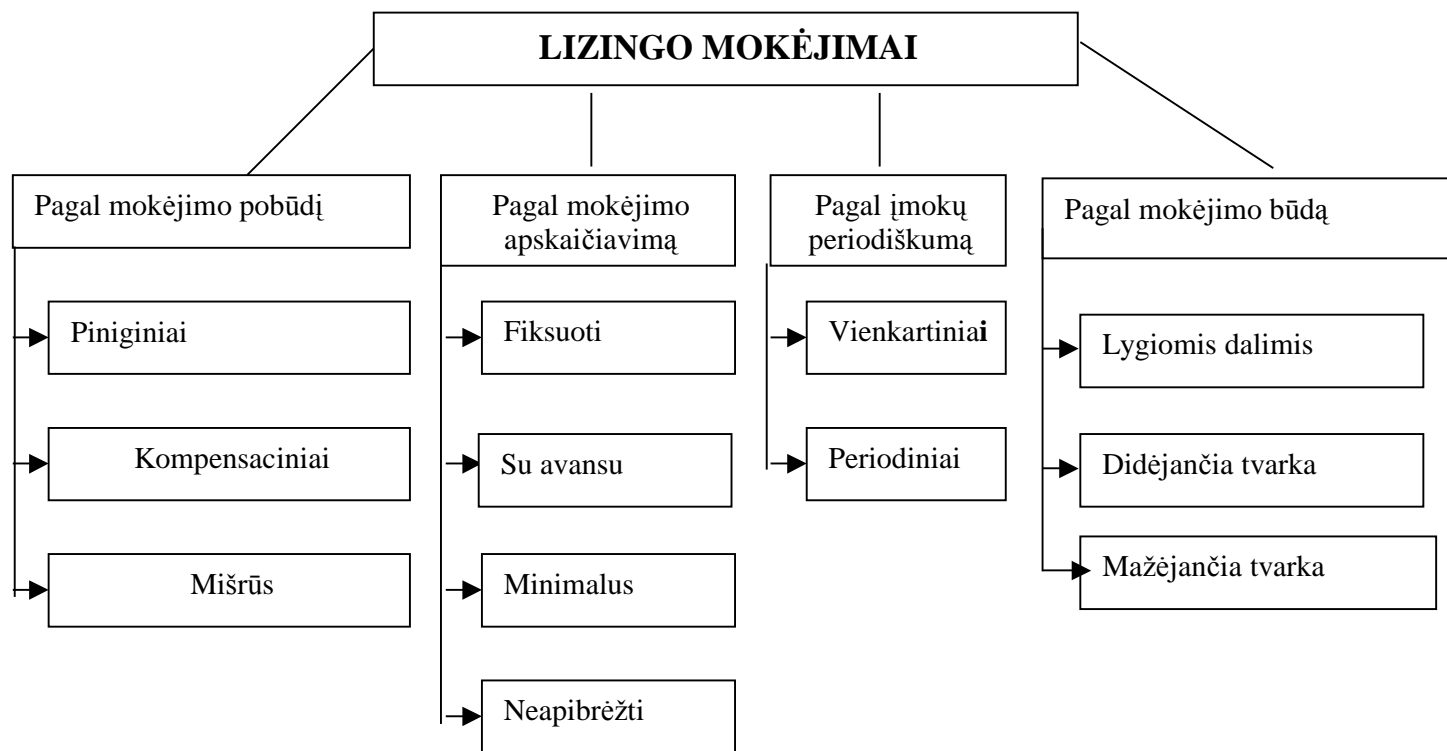
Gauti sutartyje numatytas mokėjimo sumas;

Pasibaigus sutarčiai, perduoti turtą nuomininko nuosavybėn.

Operatyvinis lizingas. Svarbiausia operatyvinio lizingo sutarties ypatybė ta, kad jos terminas yra trumpesnis negu nuomojamo turto naudojimo laikas. Numatyti lizingo mokesčiai nepadengė viso turto vertės. Nuomojamo turto savininkas gali nuomoti tą patį turtą daugelį kartų, tačiau neperleidžia nuomininkui nuosavybės teisių į nuomojamą priemonę. Visą riziką ir naudą, susijusią su nuosavybės teisėmis, savininkas palieka sau. Operatyvinio lizingo sutartyje numatyta nuomotojo galimybė aptarnauti išnuomotą turtą. Išlaidos aptarnavimo paslaugoms įtraukiamos į lizingo mokėjimų sumą, kurią nuomotojui moka nuomininkas. Pasibaigus sutarties terminui, turtas grąžinamas nuomotojui arba abi šalys tęsia lizingo sutartį, joje taip pat numatyta galimybė įsigyti likutinę vertę. Šio tipo sutartyse dažniausiai numatyta teisė nuomininkui anksčiau nutraukti sutartį ir grąžinti objektą savininkui. Nuomininkui tai aktualu, nes jis gali grąžinti priemonę, jei ji moraliai paseno, nereikalinga ar atsirado finansinių lėšų įsigyti techniniu ir technologiniu požiūriu efektyvesnę priemonę. Operatyvinio lizingo sutarties objektai – tai greitai, morališkai senstantys įrenginiai, kompiuterinė ir informacinė technika, automobiliai ir kt..

8.6 pav. Lizingo rūšių klasifikacija

8.7 pav. Lizingo mokėjimai

8.3. PASKOLŲ GRUPAVIMAS.

Komercinių bankų išduodamas paskolas galima skirstyti įvairiais būdais. Dažniausiai jos klasifikuojamos pagal:

1. Apdraudimą;
2. Gražinimo laikotarpį;
3. Skolintojus;
4. Paskolos gavėjus ir paskolos tipą;
5. Skolinimosi rūšį;
6. Susitarimo būdą.

I. Pagal draudimo pobūdį paskolos yra skirstomos:

1. *Apdraustosios*. Jų gražinimas garantuojamas įkeičiant turtą:

- a) Nekilnojamą turtą;
- b) Vertybinius popierius;
- c) Piniginius depozitus arba taupomąsias sąskaitas;
- d) Gamybos inventorių arba atsargas;
- e) Gautinas pinigų sumas;
- f) Gaunant trečiųjų asmenų garantijas.

Jas išduodant siekiama sumažinti banko riziką, patirti nuostolius tuo atveju, jei paskola nebūtų sugrąžinta.

2. *Neapdraustosios*. Paskolos išdavimo pagrindą sudaro jos gavėjo finansinė padėtis ir bankas visiškai priklauso nuo kliento finansinės veiklos.

II. Pagal paskolų gražinimo laikotarpį ir palūkanų rūšį jos skirstomos į:

1. Paskolos su fiksuota paskolų norma. Palūkanos nekinta nuo paskolos išdavimo iki sugrąžinimo;

2. Paskolos su kintama palūkanų norma. Palūkanos kinta priklausomai nuo rinkos palūkanų;

3. Paskolos iki pareikalavimo: nėra nustatytos gražinimo datos ir gražinamos pareikalavus, paprastai išduodamos su kintama palūkanų norma;

4. Paskolos gražinamos lygiomis dalimis. Jos gražinamos periodiškai mokant pastovią sumą, kurią sudaro gražinamos paskolos dalis ir mokamų palūkanų dalis;

5. Vienkartinio gražinimo paskolos. Visa paskola arba didesnioji jos dalis gražinama pasibaigus paskolos terminui;

6. Trumpalaikės paskolos. Jos išduodamos laikotarpiui iki vienerių metų, paprastai su fiksuotąja palūkanų norma. Paskola gali būti atnaujinama kitam laikotarpiui;

7. Ilgalaikės paskolos. Jos išduodamos ilgesniam nei vienerių metų laikotarpiui (paskolos išduodamos iki 5 metų, dar vadinamos vidutinės trukmės paskolomis). Palūkanos šioms paskoloms skaičiuojamos pridedant fiksuotą normą, kuri nustatoma periodiškai.

III. Pagal pinigų skolintojus paskolos skirstomos:

1. Tiesioginės – kai bankas skolina pinigus tiesiogiai klientui;

2. Sindikuotosios – kai paskolos gavėjui reikia daug pinigų, kurių vienas bankas neturi. Tokiu atveju susivienija keli bankai ir kiekvienas paskolina dalį sumos. Atitinkamai pagal išduotos sumos dydį bankai pasidalija ir kredito riziką. Kiekvienas bankas įneša tam tikrą kvotą;

3. Netiesioginio dalyvavimo (bendrininkavimo) paskola: kai bankai skolina pinigus ne konkrečiam klientui. Šiuo atveju paskolos sąlygos yra aptariamose su banku tarpininku (tiesiogiai skolinančiu pinigus klientui) ir paprastai šios sąlygos skiriasi nuo tų, pagal kurias paskola išduodama klientui.

IV. Pagal paskolos gavėjus ir skolinimo būdą jos skirstomos:

1. Komercinės paskolos ir paskolos gamybai plėsti, jos teikiamos juridiniams asmenims ir skiriamos :

- a) Apyvartinėms lėšoms finansuoti;
- b) Projektams finansuoti;
- c) Gamykloms ir įrengimams įsigyti;
- d) Kompanijų akcijoms įsigyti;
- e) Kompanijoms įsigyti;
- f) Filialams užsienyje atidaryti ir finansuoti.

2. Vartotojiškos paskolos. Tai tipiški mažmeniniai sandoriai, sudaromi su privačiais asmenimis ir paprastai yra naudojami:

- a) Vartojimo prekėms įsigyti (automobiliui, baldams);
- b) Namams, butams, remontui;
- c) Mokymo išlaidoms padengti;
- d) Gydomo išlaidoms padengti;
- e) Asmeniniams mokesčiams sumokėti;
- f) Atostogoms;
- g) Kitiems asmeniniams poreikiams padengti.

3. Paskolos bankams, draudimo ir finansinėms institucijoms – jos gali būti su garantija ar be jos, gali būti įvairios – nuo vienkartinų paskolų išdavimo iki pastovių kreditų teikimo;

4. Valstybinės rizikos paskolos – tai skolinimas vyriausybei ar kitoms valstybinėms institucijoms, nevalstybinėms įstaigoms ar centriniam bankui. Veiksniai, nuo kurių priklauso tokios paskolos sugrąžinimas, yra susiję su šalies ekonominiu pajėgumu:

- § Darbo jėgos klasifikacija;
- § Gamtiniai ištekliai;
- § Politinis stabilumas;
- § Infrastruktūra;
- § Gebėjimas uždirbti užsienio valiutą.

V. Pagal skolinimo rūšį paskolos skirstomos:

1. Projektų finansavimas. Šios paskolos yra paskolos, skiriamos kokio nors turto, kuris dar neduoda pelno, statyboms užbaigti;

2. Apyvartinio kapitalo finansavimas. Bankas teikia kreditus skolininkui, kaip garantiją, naudodamas jo debitorines sąskaitas ir atsargas;

3. Faktoringas. Bankas perka kliento gautinas sumas už grynus pinigus. Šiuo atveju bankas prisiima visą riziką, jei šios sumos nesumokamos;

4. Forfeitingas. Tai toks procesas, kai bankas nuperka apmokėjimo dokumentus, kurie yra gaunami sudarius eksporto sandorį (bankas prisiima riziką ir eksportuotojas gauna pinigus). Paprastai yra reikalaujama garantijos iš šalies importuotojos banko;

5. Paralelinę, arba lygiagrečią, paskolą. Kai kuris nors vienas iš bankų grupės išduoda paskolą, o kitas tos pačios grupės bankas iš kliento, kuriam išduota paskola, ar kitos šalies, priima depozitą, kaip paskolos garantiją;

6. Antrinę paskolą. Tai toks susitarimas, kai bankas išduoda paskolą klientui, o kita šalis padeda depozitą į banką, kaip garantiją. Ši paskola dar vadinama paskola, kurios garantas yra kita paskola;

7. Garantijas. Bankas jas suteikia trečiai šaliai, kad jis įvykdys savo kliento įsipareigojimus, jeigu klientas nesugeba to įvykdyti, pvz.:

§ Tenderio obligacijos. Bankas garantuoja, kad būtų vykdomos tenderio sąlygos;

§ Kontrakto vykdymo obligacijos. Bankas garantuoja, kaip vykdomos kontrakto sąlygos;

§ Išankstinio apmokėjimo garantija. Bankas garantuoja, kad pirkėjas susigražins pinigus, jei tiekėjas nepristatys prekių.

8. Vekselių diskontavimą. Banko pirkti vekseliai diskontuojami (paprastai su represo teise). Klientas už juos gauna pinigus iš karto (atėmus mokestį ir palūkanas), bankas gauna pinigus, suėjus vekselio apmokėjimo terminui.

VI . Pagal susitarimo būdą paskolos skirstomos:

1. Overdraftą – tai tokia paskolos rūšis, kai klientas nusiima pinigus iš savo einamosios sąskaitos, viršydamas turimas lėšas sąskaitoje. Dažniausiai overdraftas turi banko nustatytą limitą ir klientas negali jo viršyti;

2. Palankumo kreditą. Šitaip vadinama paskola, kuri yra išduodama palankiomis sąlygomis.

VII. Sandoriai:

1. Rapo – tai juridinis asmuo, kuris skolinasi, parduoda savo vertybinius popierius, kuriuos skolino. Atėjus sutartai datai, skolininkas išperka VP už sutartą sumą. Skirtumas tarp pardavimo ir išpirkimo kainos yra palūkanos už skolą;

2. Svapo – tai tarpbankinės paskolos, kai bankas skolininkas užstato valiutą.

8.4. KREDITŲ SUTEIKIMO TVARKA ĮMONĖMS IR FIZINIAMS ASMENIMS

Lietuvos Respublikos juridiniai asmenys, norėdami gauti kreditą, turi atidaryti einamąją (atsiskaitomąją) sąskaitą banke. Bankui privalo pateikti tokius dokumentus:

1. Prašymą;
2. Įmonės registracijos dokumentų originalą ir nuorašą;
3. Įstatų (nuostatų) originalą ir nuorašą;

4. Parašų ir antspaudų pavyzdžių korteles (2 egz.) arba sąrašą asmenų, įgaliotų disponuoti sąskaita su jų parašų pavyzdžiais, patvirtintais notaro ar banko vadovo, ar jo paskirto asmens.

Einamosios sąskaitos uždaromos šiais atvejais:

1. Pagal sąskaitos turėtojo prašymą;
2. Banko iniciatyva (pvz., kai sąskaitoje metus nebuvo lėšų ar jų apyvartos);
3. Įstatymų nustatyta tvarka.

Atsidariusios einamąją (atsiskaitomąją) sąskaitą įmonės turi pateikti bankui šiuos dokumentus (tai priklauso nuo kliento juridinio statuso):

1. *Juridinis asmuo, arba įmonė, neturinti juridinio asmens teisių, pateikia:*

- 1) Paraišką paskolai gauti;
- 2) Verslo planą;
- 3) Registracijos dokumentus (registracijos pažymėjimo kopiją, steigimo sutarties kopiją, įstatų kopiją, parašų ir antspaudų pavyzdžių kortelę, licenciją įstatuose numatyta veiklai, valdybos, stebėtojų tarybos ar visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimą įkeisti turtą, suteikti garantiją ar laidavimą už gaunamą paskolą, dokumentus, nurodančius konkretų fizinį asmenį, turintį teisę paskolos gavėjo vardu pasirašyti skolines sutartis, administracijos vadovo ir sutartį pasirašyti įgalioto asmens, vyr. finansininko paso kopijas);

4) Informaciją, padedančią nustatyti, ar paskolos gavėjas susijęs su banku, ar kitais banko skolininkais:

§ Paskolos gavėjo visą akcininkų ar savininkų sąrašą su turimu akcijų skaičiumi ir kapitalo dalimi;

§ Stebėtojų tarybos narių sąrašą, nurodant kiekvieno tarybos nario šeimos sudėtį (sutuoktinio, vaikų ir tėvų vardus bei pavardes);

§ Valdybos narių sąrašą, nurodant kiekvieno valdybos nario šeimos sudėtį;

§ Revizorių sudėtį, nurodant kiekvieno revizoriaus šeimyninę padėtį (sutuoktinį, vaikus ir tėvus);

§ Valdybos sprendimą apie administracijos vadovo paskyrimą ir duomenis – nurodant vadovo vardą, pavardę, jo šeimyninę padėtį, sutuoktinio, vaikų, tėvų vardus ir pavardes;

§ Jei paskolos gavėjas yra tiesiogiai ir netiesiogiai įsigijęs ar valdo per 10 procentų kitų įmonių akcijų, ar kapitalo, visas tas įmones pagal sąrašą su turimų akcijų skaičiumi, ar kapitalo dalimi.

5) Dokumentus apie įmonės ūkinę ir finansinę būklę, paskolos panaudojimo tikslą, tai:

§ Įmonės balansus, pažymėtus mokesčių inspekcijos, pelno (nuostolių) ataskaitą ar pajamų deklaracijas už du paskutinius ataskaitinius metus ir visus einamųjų metų ketvirčius;

§ Įmonės debitorinių ir kredito skolų paaiškinimą, nurodant debitorių sąskaitų apmokėjimo terminus;

§ Paskolos panaudojimo ir sugrąžinimo planą;

§ Kontraktus, kuriuos įgyvendinant bus panaudota paskola;

§ Mokesčių inspekcijos ir socialinio draudimo įstaigos pažymas apie sumokėtus mokesčius;

§ Pinigų srautų ataskaitą už paskutinį ketvirtį ir kaip numatoma panaudoti per tą laikotarpį, kuriam skolinamasi.

6) Paskolos grąžinimo garantiją, kuri gali būti:

§ Turto įkeitimas;

§ Laidavimas;

§ Garantija;

§ Kiti banko valdybos nustatyti grąžinimo būdai.

2. *Fizinis asmuo, norintis gauti paskolą, kreditavimo skyriui pateikia:*

1) Paraišką paskolai gauti;

2) Paso kopiją;

3) Asmens, pasirašančio paskolos gavėjo vardu, notaro patvirtintus įgaliojimus, šio asmens paso kopiją;

4) Paskolos panaudojimo ir sugrąžinimo planą;

5) Sutartis, kontraktus;

6) Paskolos grąžinimo garantavimas (turto įkeitimas, laidavimas, garantija, kiti banko nustatyti būdai);

7) Įkeičiamo turto draudimo polisus;

8) Jei įkeičiamas turtas, įgytas santuokos metu, kito sutuoktinio sutikimas sandoriui sudaryti turi būti parašytas raštu;

9) Pažyma apie per paskutinius 12 mėn. gautas šeimos pajamas;

10) Pažyma iš vaikų teisių apsaugos tarnybos (jei turto įkeitėjas turi nepilnamečių vaikų);

11) Duomenys apie sutuoktinį (vardą, pavardę);

12) Vaikų ir tėvų vardus ir pavardes;

13) Licenciją, patentą, jei to reikia pagal paskolos panaudojimo pobūdį;

14) Turto ir pajamų deklaracijos nuorašą.

Klientai, norintys gauti kreditą, kreipiasi į kredito skyriaus viršininką, banko filialuose – į direktorių ar jo pavaduotoją. Banko darbuotojai, atsižvelgdami į banko kredito išteklių likutį bei išanalizavę kredito gavėjo ūkinę finansinę veiklą pagal jo balansą, garantijas, galimybes laiku grąžinti kreditą, kitus pateiktus dokumentus, supažindina klientą su kredito suteikimo ir grąžinimo sąlygomis, palūkanų dydžiu ir mokėjimo tvarka. Jei klientas sutinka su kredito sąlygomis, užpildo išvadą, t.y. įmonės valdymo personalo sprendimą, suteikiantį teisę prašyti kredito. Po to rašoma paraiška, kurioje nurodomas įmonės pavadinimas, adresas, jo banko pavadinimas ir adresas, atsiskaitomosios sąskaitos numeris, data, paskolos suma žodžiais, terminas žodžiais, paskolos tikslas bei garantas. Įmonė turi pateikti ir verslo planą. Paskola turi būti apdrausta, t. y. kitas juridinis asmuo turi garantuoti, kad paskola bus grąžinta.

Bankas, suteikdamas paskolą, neprisiima galimos paskolos gavėjo plėtojamo verslo rizikos, todėl reikalauja antrinės paskolos grąžinimo garantijos. Ji gali būti:

Turto įkeitimas – įkeitimo objektas gali būti nekilnojamas turtas, kilnojamas turtas, piniginės lėšos, esančios bankuose, vertybiniai popieriai, brangieji metalai, brangakmeniai ir pan.

Paskolos suma, įkeičiant turta, neturi viršyti:

§ 70 procentų gyvenamo namo ar buto vertės (rinkos kainos), nuosavybės teise priklausančios skolininkui;

§ 50 procentų komercinės, gamybinės ar kitos paskirties nekilnojamojo turto vertės;

§ 50 procentų transporto priemonių vertės (visiškai apdraustų draudimo įmonėje), kai jų naudojimo laikas ne ilgesnis kaip trys metai;

§ 30 procentų visiškai apdraustų pagrindinių priemonių, atsargų ar kito apyvartinio turto vertės.

Įkeičiant turta turi būti pateikti šie dokumentai:

1. Kai įkaito davėjas – juridinis asmuo, įkeičiamas butas, patalpos:

§ Nuosavybės pasitikėjimo teisę patvirtinantis dokumentas (pirkimo ir pardavimo sutartis, dovanojimo sutartis ir kt.);

§ Pažyma apie nekilnojamo turto registre įregistruotą statinį (butą, patalpas) ir teisę į jį (galioja 15 dienų);

§ Juridinio asmens įstatai;

§ Juridinio asmens registracijos pažymėjimas;

§ Visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimas, leidžiantis įkeisti turta;

§ Įgaliojimas asmens vardu pasirašyti įkeitimo sutartį;

§ Visas akcininkų sąrašas su turimų akcijų skaičiumi;

§ Draudimo sutarties polisas.

2. Kai įkaito davėjas juridinis asmuo, įkeičiama transporto priemonė:

§ Transporto priemonės registracijos pažymėjimas;

§ Pažyma iš policijos transporto registracijos tarnybos su duomenimis apie įkeitimą ir (arba) areštą;

§ Ir anksčiau išvardytus dokumentus (juridinio asmens įstatai, juridinio asmens registracijos pažymėjimas ir kt.)

3. Kai įkeičiamos prekių atsargos:

§ Balansas;

§ Įkeičiamų prekių atsargų aprašas, patvirtintas administracijos vadovo parašu ir antspaudu;

4. Kai įkeičiami įrengimai:

§ Įrengimų techniniai pasai;

§ Draudimo sutarties polisas;

§ Įkeičiamo turto nuosavybę įrodantis dokumentas (sąskaita–faktūrą ir pan.);

§ Visas akcininkų sąrašas su turimų akcijų skaičiumi ir anksčiau išvardyti dokumentai.

Paskola yra išduodama iš paskolų sąskaitos. Ji atidaroma išduotų paskolų apskaitai. Paskolų sąskaita atidaroma kaip ir atsiskaitomoji ar einamoji sąskaitos. Jeigu klientas turi banke atsiskaitomąją sąskaitą ir nori atidaryti paskolų sąskaitą, tai naujos parašų ir antspaudų pavyzdžių kortelės užpildyti nereikia.

Paskolos kainą sudaro:

§ administravimo mokestis;

- § įsipareigojimo mokestis;
- § palūkanos;
- § išankstinio grąžinimo mokestis;
- § delspinigiai;
- § valiutos kurso pakitimo mokestis;
- § kiti galimi mokesčiai

Administravimo mokestis paprastai būna vienkartinis mokestis, jis sumokamas pasirašius paskolos sutartį. Mokesčio dydis tiesiogiai priklauso nuo darbo apimties paskolos parengimo momentu. Šis mokestis gali būti mokamas sutarta valiuta.

8.5. PASKOLOS GRĄŽINIMO UŽTIKRINIMAS

Paskola yra išduodama, kai už paskolos gavėją laiduoja kitas juridinis asmuo. Laiduotojas atsako visu savo turtu ir lėšomis (turtas smulkiai nenurodomas). Juo atsakoma solidariai ta pačia apimtimi kaip ir skolininkas už visą ir laiku paskolos grąžinimą, palūkanų sumokėjimą.

Sudarant laidavimo sutartį, laiduotojas turi pateikti:

1. Paraišką paskolai gauti;
2. Registracijos dokumentus;
3. Informaciją, ar paskolos laiduotojas susijęs su banku;
4. Dokumentus apie ūkinę ir finansinę veiklą.

Užtikrinant paskolos grąžinimą laiduojant, būtina išsiaiškinti, kaip laiduotojas ir paskolos gavėjas yra susiję tarpusavyje (pvz., parašomas paaiškinamasis raštas). Draudžiama sudaryti laidavimo sutartį su Valstybės ir savivaldybės įmonėmis.

Paskolos grąžinimo garantavimas

Paskola apdrausta garantija yra tuomet, kai be banko ir kliento yra trečia šalis, dažniausiai juridinio asmens garantija. Garantija yra vieno asmens pareiga visiškai ar iš dalies atsakyti kreditoriui – Bankui, jei Banko skolininkas laiku negrąžins paskolos, nesumokės palūkanų ir tik po to, kai nustatoma, kad skolininkas daugiau turto nebeturi. Garantija pateikiama rašytine forma – garantijos sutartimi. Priimant paskolos grąžinimo užtikrinimą – įmonės (juridinio asmens) garantiją, pateikiami tokie dokumentai, kaip ir paskolai gauti. Taip pat būtina užfiksuoti, kaip garantas ir paskolos gavėjas yra susiję tarpusavyje, ir įvertinti garanto ūkinę ir finansinę veiklą.

8.6. *KLIENTO KREDITO BYLA*

1. *Fizinio asmens kredito bylos dokumentai:*

- 1.1. Pasų kopijos;
- 1.2. Įkeičiamo turto dokumentai;
- 1.3. Įkeičiamo turto draudimo polisai;
- 1.4. Įkeičiamo turto įvertinimo aktas;
- 1.5. Pažymos apie šeimos pajamas;
- 1.6. Licencijos kopija;
- 1.7. Veiklos planas;
- 1.8. Paraiška paskolai gauti;
- 1.9. Valdybos ar paskolų komiteto sprendimas suteikti paskolą;
- 1.10. Paskolos sutarties su visais papildymais ir pakeitimais kopijos;
- 1.11. Turto įkeitimo sutartis;
- 1.12. Parašų pavyzdžių kortelė;
- 1.13. Paskolos lėšų išdavimo dokumentai;
- 1.14. Palūkanų mokėjimo dokumentai;
- 1.15. Korespondencija su paskolos gavėju paskolos panaudojimo metu.

2. *Juridinio asmens kredito bylos dokumentai:*

- 2.1. Pasų kopijos;
- 2.2. Registracijos dokumentai;
- 2.3. Visas akcininkų sąrašas;
- 2.4. Sprendimai dėl paskolos gavimo ir turto įkeitimo, įgaliojimai;
- 2.5. Įkeičiamo turto dokumentai;
- 2.6. Įkeičiamo turto draudimo polisai;
- 2.7. Įkeičiamo turto įvertinimo aktas;
- 2.8. Pažymos iš socialinio draudimo fondo ir mokesčių inspekcijos;
- 2.9. Finansinės ataskaitos;
- 2.10. Sutartys, kontraktai, ketinimų protokolai;
- 2.11. Verslo planas;
- 2.12. Paraiška paskolai gauti;
- 2.13. Valdybos ar paskolų komiteto sprendimas suteikti paskolą;
- 2.14. Paskolos sutarties su visais papildymais ir pakeitimais kopijos;
- 2.15. Turto įkeitimo sutartis;
- 2.16. Parašų pavyzdžių kortelė;
- 2.17. Paskolos lėšų išdavimo dokumentai;
- 2.18. Palūkanų mokėjimo dokumentai;
- 2.19. Korespondencija su paskolos gavėju paskolos panaudojimo metu.

8.7. OVERDRAFTAS (KREDITO PERVERŠIS)

Overdraftas yra kontokorentinis kreditas. „Konto“ yra italų kilmės žodis, kuris reiškia vieną sąskaitą. Overdraftas – tai viena kreditavimo formų, suteikianti teisę klientui atsiskaitomojoje sąskaitoje tam tikrą laiką turėti debeto likutį. Vienkartinis overdraftas – tai kliento sąskaitos aktyvinis (debeto) likutis tam tikrą dienų skaičių iš eilės. Jis suteikiamas trūkstant lėšų atsiskaitomojoje sąskaitoje. Atsiskaitomoji sąskaita, turinti debeto likutį, įgyja paskolos sąskaitos pobūdį. Už šį likutį klientas bankui moka nustatyto dydžio palūkanas. Jis suteikiamas banko klientų elitui (fiziniams ir juridiniams asmenims).

Overdrafto limitas – tai nustatyta maksimali suma, kuri gali viršyti atsiskaitomosios sąskaitos likutį. Maksimali suma negali viršyti 30 procentų vidutinės debeto metinės apyvartos, susiklosčiusios už paskutinius 6 mėnesius kliento atsiskaitomojoje sąskaitoje. Jis gali būti suteikiamas litais ir JAV doleriais. Klientas nuo rezervuotos, bet nepanaudotos, overdrafto sumos, moka bankui 1 % metinių palūkanų, t. y. „įsipareigojimo mokestį“. Šis mokestis skaičiuojamas nuo overdrafto suteikimo iki jo pasibaigimo dienos.

Norėdamas gauti pinigų pagal overdraftą klientas turi pateikti bankui:

1. Paraišką overdraftui gauti (nurodant jo panaudojimo tikslą);
2. Įmonės paskutinių metų balansą ar pajamų deklaraciją ir ketvirtinius balansus;
3. Įmonės valdybos, tarybos ar akcininkų susirinkimo sprendimą gauti pinigų pagal overdraftą;
4. Asmens įgaliojimą pasirašyti sutartį dėl pinigų pagal overdraftą suteikimo, jei ją pasirašo ne įmonės vadovas, bei paso kopiją (paskutiniai lapai su nuotrauka).

Klientai dokumentus pateikia banko filialo vadovui, kuris rašo pastabą ir kartu su pateiktais dokumentais perduoda „Paskolų komitetui“.

Palūkanos už overdraftą nustato ir keičia banko valdyba. Mokamas palūkanų procentas yra fiksuojamas overdrafto sutartyje. Jos yra skaičiuojamos už kiekvieną panaudojimo dieną nuo faktiškai panaudotos lėšų sumos. Overdraftas yra grąžinamas ta valiuta, kuria jis buvo paimtas. Grąžinant kita valiuta, išlaidas, susijusias su valiutos konversija, padengia klientas.

Jei overdraftas negrąžinamas sutartyje nustatytu laiku, debeto operacijų vykdymas sustabdomas ir sąskaitos aktyvinio likučio palūkanos neskaičiuojamos, bet skaičiuojama 0,2 procento delspinigių už kiekvieną overdrafto dieną (pradedant aštunta diena).

8.8. VARTOTOJIŠKOS PASKOLOS

Vartotojiškoji paskola – tai paskola fiziniams asmenims, skirta pagamintoms prekėms bei paslaugoms savam naudojimui pirkti. Šios paskolos skiriasi nuo

komercinių paskolų tuo, kad komercinės paskolos yra skirtos kredituoti komercinę veiklą. Vartotojiškos paskolos gali būti skirstomos pagal:

- § Panaudojimo pobūdį;
- § Paskolos terminą;
- § Paskolos suteikimo būdą;
- § Paskolos grąžinimo būdą.

Vartotojiškos paskolos, pagal jų panaudojimo tikslus yra skirstomos:

1. Paskolos neatidėliotiniams poreikiams tenkinti – gydymo, mokslo išlaidoms padengti,

2. Mokesčiams, draudimo įmokoms sumokėti, būtiniams įrenginiams įsigyti ir pan. Šios paskolos suteikiamos klientams, turintiems nuolatinį pajamų šaltinį arba likvidų užstatą.

3. Paskolos nekilnojamam turtui įsigyti bei kapitalinio remonto išlaidoms padengti. Šiuo atveju kreditoriui turi būti pristatomi paskolos naudojimą patvirtinantys dokumentai. Gyvenamojo būsto kreditavimas skirstomas į 3 tipus:

- § Trumpalaikė ar ilgalaikė paskola žemei įsigyti;
- § Ilgalaikė paskola gyvenamojo būsto statybai arba jam įsigyti;
- § Trumpalaikė paskola gyvenamojo namo kapitaliniam remontui atlikti.

Paskolai gauti klientas bankui turi pristatyti šiuos dokumentus:

1. Leidimą įsigyti žemę ar nekilnojamą turtą iš atitinkamų valdymo institucijų;

2. Gyvenamojo būsto statybos projektą ir darbų vykdymo planą.

Paskola turi būti apdrausta bent pagal vieną iš žemiau išvardytų būdų:

- § Užstatomas įsigytas nekilnojamas turtas;
- § Užstatomas kitas nekilnojamas turtas arba teisės į nekilnojamą turtą;
- § Paskolos grąžinimą garantuoja arba už jį laiduoja keli patikimi fiziniai ar

juridiniai asmenys;

§ Paskolos grąžinimą garantuoja draudimo kompanija.

Užstatomas turtas turi būti apdraustas ir jį draudžiama parduoti ar perleisti kitam asmeniui, kol nebus visai padengta paskola. Paskola neturi viršyti 70 % užstato vertės.

Vartotojiškų paskolų suteikimo terminai labai įvairūs. Dažniausiai išduodamos:

1. Trumpalaikė paskola iki metų;
2. Vidutinio ilgumo paskola 1 – 5 metų;
3. Ilgalaikės paskolos, kurių grąžinimo terminas daugiau kaip 5 metai.

Paskolos grąžinimo terminas priklauso nuo paskolos naudojimo tikslo. Pvz., buitinėms prekėms įsigyti paskolos suteikiamos nuo vienerių iki trejų metų; automobiliui įsigyti – 5 metams ir daugiau; būsto statybai – daugiau kaip 10 metų.

Paskola be užstato yra išduodama daug trumpesniai laikui negu paskola su užstatu. Vartotojiškos paskolos pagal grąžinimą gali būti skirstomos:

1. Paskolos periodiškai grąžinti;
2. Per vieną mokėjimą grąžinamos paskolos.

Yra apskaičiuota, kad 80% visų paskolų sudaro paskolos, kurios gražinamos mokant periodiškai. Tiek skolininkui, tiek skolintojui yra patogiau paskolą gražinti dalimis, kas mėnesį, nei kaupti sumą ir visą gražinti iš karto.

Paskolos gražinant periodiškai dažniausiai išduodamos ilgalaikio vartojimo prekėms įsigyti. Tokios paskolos išduodamos 6 – 10 metų, o jei užstatomas nekilnojamas turtas – 20 – 30 metų. Vartotojiškos paskolos gali būti suteikiamos gyvenamajam būstui remontuoti ir modernizuoti ir jas patogiau padengti periodiškai mokant. Per vieną mokėjimą gražinamas paskolas išduoda tokiems pat tikslams kaip ir periodiškai mokant gražinamas paskolas, tik jos suteikiamos mažesnėmis sumomis ir išduodamos trumpesniai laikotarpiui (dažniausiai iki 12 mėnesių).

Vartotojiškų paskolų suteikimo būdai

Komeraciniai bankai šias paskolas gali suteikti tiesiogiai besikreipiantiems asmenims į banką arba bankai pasirašo sutartis su prekiaujančiomis kompanijomis (pvz., automobilių, buitinių prekių ir kt.), įsipareigodami suteikti paskolas prekėms įsigyti. Šios sutartys yra vadinamos dilerinėmis (gaunamomis per tarpininką) – finansinėmis sutartimis.

Pagal paskolos suteikimo būdą, jos yra skirstomos:

§ Tiesiogines (paskola suteikiama į banką besikreipiančiam asmeniui);

§ Netiesiogines (sudarant sutartis su įmonėmis, prekybos kompanijomis, įsipareigojant suteikti paskolas būsimiems pirkėjams).

Tiesioginės vartotojiškos paskolos suteikiamos į banką besikreipiančiam fiziniui asmeniui atidarant jam paskolos sąskaitą. Šiuo metu atsirado tiesioginis vartotojų kreditavimo būdas, t. y. paskolos pagal čekius arba kredito kortelėmis. Suteikiant paskolą pagal čekį yra atidaroma čekių sąskaita, kurioje klientas laiko savo lėšas. Jam yra numatomas limitas, iki kurio jis gali įsiskolinti (t. y. daryti overdraftą). Klientams yra pigiau naudotis čekių kreditu nei kortelėmis.

Išduodant paskolą pagal kredito kortelę, viršyti sąskaitoje esantį likutį suteikiama teisė tik debeto kortelę turinčiam asmeniui. Limitas nustatomas pagal kliento patikimumą, apyvartas sąskaitoje, pagal jo, kaip skolintojo, reputaciją ir panašiai.

8.9. HIPOTEKA

Hipotekos sąvoka yra kilusi iš graikiško žodžio *hypothēke*, reiškiančio įkeitimą, užstatą. Paprastai hipoteka suprantama kaip įkaitas, skolos apsaugojimas padengiant koku nors turtu. Naudojant hipotekos sąvoką plačiau, tai visa turto bei įsiskolinimų registravimo sistema su jos įstaigomis ir hipotekos knygomis bei įkeitimo teisė, reglamentuojanti skolininko ir kreditoriaus tarpusavio santykius.

Įkeitimo teisės institucija atsirado labai seniai. Senovėje graikai, įkeisdami žemę kreditoriui, savo žemėje prie kelio statydavo akmenį, į kurį įrėždavo kreditoriaus vardą, pavardę ir metus. Tai darydavo, kad kiekvienam būtų matyti, kad žemė įkeista.

Per kelis tūkstantmečius įkeitimo teisė gerokai pasikeitė ir išsiplėtojo. Atskirose šalyse susiformavo skirtingos hipotekos sistemos, ypatingai skiriasi

Europos žemyno šalių ir Didžiosios Britanijos bei JAV hipotekos civilinė teisė. Hipotekų bendras bruožas yra jos dalykas. Ji susiformavo, kad sureguliuotų visus teisinius santykius, susijusius su nekilnojamu turtu

Hipoteką įregistruojant turi būti pateikti šie dokumentai:

§ Patvirtinantys turto įkeitėjo nuosavybės teisę į įkeičiamą turtą;

§ Žemės ir kito nekilnojamojo turto kadastro ir registro valstybės įmonės pažymą;

§ Nepriklausomų turto vertintojų turto vertinimo pažymą;

§ Turto įkeitėjo valdymo institucija, turinti teisę spręsti turto įkeitimo klausimus;

§ Asmenų, pasirašančių sutartį turto įkeitėjo vardu, notaro patvirtintas įgaliojimas;

§ Išsamus turto įkeitėjo turimo turto sąrašas ir dokumentai, įrodantys nuosavybės teisę į šį turtą;

§ Notariškai patvirtintas sutuoktinio sutikimas įkeisti turtą.

Galima priimti paskoloms apdrausti neįkeistus kitiems subjektams pastatus, statinius, įrengimus, depozitus, prekes ir kitas materialines vertybes, vekselius, vertybinius popierius, paliekant juos saugoti banko saugykloje. Mokestis už saugojimą nustatomas šalių susitarimu.

Už įkeistus bankui tauriuosius metalus suteikiama paskola neturi viršyti 50% tauriųjų metalų vertės, už valstybės vertybinius popierius – 80% vertybinių popierių vertės, už įkeistą nekilnojamą turtą, žemę paskola suteikiama neviršijant 70% įkeisto turto rinkos kainos.

8.10. PALŪKANOS IR JAS LEMIANTYS VEIKSNIAI

Palūkanos yra paskolintų pinigų prieaugis. Palūkanų norma tai yra kaina, kuri yra sumokama už kapitalo pasiskolinimą. Palūkanų normą sąlygoja tokie veiksniai:

1. Verslo plėtojimo galimybės;
2. Laikas bei kreditavimo vieta;
3. Infliacija;
4. Rizika.

Verslo plėtojimo galimybės yra siejamos su galimu pelningumu, t. y. kuo aukštesnis pelningumas, tuo palankesnės šios galimybės.

Kreditavimo vieta bei laikas nuolat veikia kredito kainą.

Infliacijos pasekmė yra kainų didėjimas. Infliacija – piniginio vieneto perkamosios galios smukimas, pasireiškiantis bendrojo kainų lygio kilimu.

Riziką kelia tai, kad paskola gali būti negrąžinta, gali kristi pinigų vertė ir panašiai.

Rizika ir infliacija tiesiogiai susijusios su palūkanų normos dydžiu, t. y. kuo didesnė rizika ir infliacija, tuo didesnės ir palūkanos.

Palūkanų norma parodo, kad kiekvienas pasiskolintas piniginis vienetas turi būti sugrąžintas su palūkanų normos dydžio prieaugiu. Pvz., 12% palūkanų norma reiškia, kad paskolintas 1 Lt turi būti grąžintas su 0,12 Lt priedu (t. y. 1,12 Lt).

Palūkanų normos dydis priklauso nuo valstybės vykdomos politikos, pasiūlos, paklausos ir pan. Mažiau patikimiems klientams palūkanų normos gali būti taikomos aukštesnės, nes bankas prisiima riziką dėl kliento.

Palūkanų normos dydis nustatomas abipusiu susitarimu tarp skolininko ir kreditoriaus. Palūkanų normos gali būti vienkartinės ir pakopinės.

Vienkartinė norma – tai vienkartinis atlyginimas kreditoriui nepriklausomai nuo kredito trukmės.

Pakopinės naudojamos apmokėti už kreditą pagal nustatytus terminus, proporcingai pagal sumą ir paskolos trukmę.

Palūkanų normos priklauso nuo kredito rūšies, jo trukmės, pasiūlos ir paklausos santykio, kredito garantavimo ir pan.

Palūkanos gali būti paprastos ir sudėtinės.

Paprastos – tai tokios, kurios mokamos paskolą grąžinant ir yra proporcingos laiko tarpui, kuriam pagrindinė suma yra skolinama. Tai būdinga trumpalaikiam ir vidutinės trukmės kreditui. Jos apskaičiuojamos:

$$P = S \times T \times N$$

S – pradinė suma;

T – palūkanų laikotarpis;

N – palūkanų norma.

Pavyzdys: Skolinamasi 1000 Lt su 12 proc. metinių paprastų palūkanų, tai palūkanos pirmųjų metų pabaigoje bus: $P = 1\,000 \times 1 \times 0,12 = 120$ Lt.

Pagrindinė suma su palūkanomis bus 1 120 Lt ir ji bus išmokėta metų pabaigoje.

Palūkanos gali būti apskaičiuojamos bet kokiam laikotarpiui. Ilgalaikiai kreditai dažniausiai yra grąžinami dalimis. Kai skaičiuojamos palūkanos už dalį metų, yra nagrinėjami metai, susidedantys iš 12 mėnesių po 30,5 dienų, t. y. 366 dienų.

Pavyzdys: 1 000 Lt paskola su 12 % metinių palūkanų nuo vasario mėnesio 1 d. iki balandžio 20 d. Palūkanas reikia sumokėti balandžio 20 d. Kartu su pradine 1 000 Lt suma. Tai sudarys:

$$0,12 \times (1000) \times (81 : 366) = 3,19 \text{ Lt.}$$

Sudėtinės palūkanos yra skaičiuojamos kiekvieno laikotarpio pabaigoje, kai paskola imama keliems metams. Šitaip galima mokėti palūkanas kiekvieno laikotarpio pabaigoje ir galima visas palūkanas sumokėti, kai reikia grąžinti paskolą.

Pvz., 1 000 Lt paskola mokant 4 metus, sutarus dėl 16 % metinių palūkanų, kurias reikės mokėti kasmet.

8.1 lentelė

<i>Metai</i>	<i>Turima suma metų pradžioje (Lt)</i>	<i>Palūkanos, mokamos metų pabaigoje (Lt)</i>	<i>Suma, turima metų pabaigoje (Lt)</i>	<i>Suma, mokama metų pabaigoje (Lt)</i>
1	1000	160	1160	160
2	1000	160	1160	160
3	1000	160	1160	160
4	1000	160	1160	160
<i>Suma iš viso:</i>				1640

Jei palūkanos sumokamos kartu su pagrindine suma, tai sakoma, kad palūkanos yra sudėtinės. Šių metų palūkanos apima palūkanas, kurios buvo uždirbtos ankstesniais laikotarpiais.

Pvz., 1 000 Lt paskolos palūkanos su 16 % palūkanų norma, sudedamos kasmet, per 4 metus sudarys:

8.2 lentelė

<i>Metai</i>	<i>Suma, turima metų pradžioje (Lt)</i>	<i>Palūkanos, pridamos prie paskolos metų pabaigoje (Lt)</i>	<i>Suma, turima metų pabaigoje (Lt)</i>	<i>Suma, skolininko mokama metų pabaigoje (Lt)</i>
1	1000	$1000 \times 0,16 = 160$	$1000 \times 1,16 = 1160$	1160
2	1160	$1160 \times 0,16 = 185,60$	$1000 \times 1,16^2 = 1345,60$	1345,60
3	1345,60	$1345,60 \times 0,16 = 215,3$	$1000 \times 1,16^3 = 1560,90$	1560,90
4	1560,90	$1560,90 \times 0,16 = 249,75$	$1000 \times 1,16^4 = 1810,64$	1810,64

Pirmuoju atveju išvengiama palūkanų mokėjimo nuo palūkanų, o antruoju atveju, kuris vadinamas *palūkanų skaičiavimas, naudojant procentų procentus*.

Palūkanos skaičiuojamos ir mokamos nuo pirmos lėšų nurašymo nuo sąskaitos dienos ir mokamos tol, kol bus visiškai atsiskaityta. Jos mokamos kiekvieną mėnesį iki 25 dienos arba pagal sutartyje numatytą terminą. Už laiku nesumokėtas palūkanas imami delspinigiai.

Iš paskolos gavėjo sumokėtos sumos eilės tvarka skaičiuojami ir dengiami:

§ Delspinigiai už laiku nesumokėtas palūkanas;

§ Palūkanos;

§ Padidintos palūkanos už laiku negrąžintą paskolą;

§ Paskolos dalis, esanti praleisto termino sąskaitoje;

§ Paskola.

Laiku negrąžinta paskola per 10 dienų nuo termino pasibaigimo iškeliamą į uždelstų skolų sąskaitą.

Rinkos ekonomikos šalyse nėra vienodo mėnesių ir dienų skaičiavimo tvarkos. JAV, Anglijoje ir kt. šalyse imamos 365 (366) dienos, Vokietijoje – 360 dienų, bet visose šalyse tikslus dienų skaičius imamas skaičiuojant piliečių palūkanas.

Pavyzdys: Įmonė „Pušis“ gavo 100 tūkst. Lt paskolą 5 metams. Metinė palūkanų norma – 12 proc. Palūkanos mokamos kas pusmetį. Kreditas pradedamas gražinti antrais metais, tokiomis dalimis: 5,5,10,10,15,15,20,20 tūkst. Lt. Nustatyti pusmetines ir metines palūkanas:

8.3 lentelė
(tūkst. Lt)

Rodikliai	1 metai		2 metai		3 metai		4 metai		5 metai	
	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
Pusmetinės palūkanos	6	6	6	5,7	5,4	4,8	4,2	3,3	2,4	1,2
Paskolos gražinimas	–	–	5	5	10	10	15	15	20	20
Metinės palūkanos	12		11,7		10,2		7,5		3,6	

Paskolų valdymo santykiniai rodikliai yra šie:

1. Paskolos ir viso turto santykis (%) = visos paskolos (trumpalaikės ir ilgalaikės) / iš bendro turto. Šis rodiklis parodo, kokį viso turto procentą užtikrina kreditoriai.

2. Palūkanų uždirbimo laikas (kartais) = bendrasis pelnas yra dalijamas iš išlaidų palūkanoms mokėti. Šis rodiklis matuoja lygį, kuriuo gali sumažėti bendrasis pelnas, kol įmonė yra nepajėgi mokėti savo metines palūkanas. Jei rodiklis lygus 1 ar mažesnis, tai įmonė arti bankroto.

Užsienio kreditinės linijos

Kredito linija – tai firmos susitarimas su banku dėl tam tikro dydžio kredito suteikimo ir jo pareikalavimo.

Kredito linija – tai iš užsienio banko gauta paskola be Lietuvos Vyriausybės garantijos. Taikant kreditines linijas, verslininkai gali gauti pigesnių paskolų beveik iš viso pasaulio. Jas turi tvarkyti Lietuvos bankai, pvz., Vilniaus bankas tvarko kredito linijas su šiomis šalimis: Vokietija, Danija, Lenkija, Prancūzija, Austrija ir kt.

SAVIKONTROLĖS KLAUSIMAI

1. Išvardykite banko vykdomas funkcijas.
2. Kuo išsiskiria bankas iš kitų įmonių?
3. Apibūdinkite kredito sąvoką.
4. Išvardykite banko ir kredito skirtumus.
5. Kaip skirstomi bankai pagal operacijų pobūdį?
6. Kokių tikslų siekia bankas išduodamas kreditus?
7. Išvardykite trumpalaikio kreditavimo privalumus.
8. Išvardykite ir apibūdinkite kreditavimo būdingumus.

9. Kas tai yra CAMPARI?
10. Išvardykite trumpalaikio finansavimo šaltinius.
11. Apibūdinkite konvencinį ir konfidencialų faktoringą.
12. Kokių reikia dokumentų norint gauti faktoringą?
13. Apibūdinkite forfeitingą.
14. Apibūdinkite lizingą, davėją ir gavėją.
15. Apibūdinkite „šlapią“ lizingą.
16. Kokie yra operatyvinio lizingo sutarties objektai?
17. Kaip klasifikuojamos komercinių bankų išduodamos paskolos?
18. Kaip skirstomos paskolos pagal apdraudimą?
19. Apibūdinkite sindikuotas ir bendrininkavimo paskolas.
20. Kokiems tikslams išduodamos vartotojiškos paskolos?
21. Kaip gali būti užtikrinamas paskolos grąžinimas?
22. Kokia tvarka suteikiami kreditai įmonėms?
23. Kokius reikia pateikti dokumentus gaunant paskolą banke?
24. Kas gali būti turto įkeitimo objektas?
25. Išvardykite paskolos grąžinimo garantavimo būdus.
26. Ką reikia pateikti sudarant laidavimo sutartį?
27. Apibūdinkite „overdraftą“ – kredito perviršį.
28. Išvardykite vartotojiškų paskolų suteikimo terminus.
29. Išvardykite veiksnius, kurie sąlygoja palūkanų normą.

9 TEMA. FINANSINIS PROGNOZAVIMAS

9.1. ĮVADAS. VERSLO PLANO SUDARYMO TIKSLAI, SUDĖTIS, ETAPAI

Kiekvienam verslininkui, steigiančiam naują įmonę, įgyvendinančiam stambius projektus, keičiančiam funkcionuojančių įmonių gamybos struktūrą, reikia parengti verslo planą.

Verslo planas – tai dokumentas, kuriame aiškiai išdėstoma verslo sumanymo esmė, apibūdinama esama įmonės padėtis (jei ji jau veikia), numatoma būsima strategija ir ateities perspektyvos, pateikiama finansinė informacija. Verslo plano struktūra ir jo smulkus išdėstymas siejamas su steigiamos įmonės bei įgyvendinamo projekto dydžiu, veiklos sritimi. Verslo plano sudarymo procesas verčia verslininką kritiškai įvertinti savo jėgas, galimybes. Tenka atsakyti į daugybę klausimų: kuo iš tikrųjų geras sumanymas, kam skirtas naujas produktas (paslauga), ar atsiras jo pirkėjų, kas bus konkurentai, kaip bus organizuojama įmonės veikla ir pan.

Verslo plano struktūra nėra griežtai apibrėžta. Šį planą sudaro:

1. Titulinis lapas (įmonės pavadinimas, steigėjų vardai, pavardės, adresai, projekto pavadinimas, kaina, nuoroda apie slaptumą);
2. Anotacija – pagrindiniai siūlomo projekto teiginiai;
3. Verslo šakos analizė (dabartinė padėtis, potencialūs konkurentai, vartotojai);
4. Siūlomo projekto esmė (produktai, paslaugos, įstaigos patalpos, įrengimai, personalas, žinios apie verslininką, jo partnerius);
5. Gamybinis planas;
6. Marketingo planas (tikslai, uždaviniai, kainos, realizavimo būdai, reklama, naujos produkcijos pardavimo prognozės);
7. Organizacinis planas (nuosavybės forma, organizacinė struktūra, funkcijų pasiskirstymas);
8. Rizikos įvertinimas (įmonės pažeidžiamumas, naujų technologijų pasirodymo tikimybė);
9. Finansinis planas;
10. Priedai (laiškai, kontraktų, licencijų ir kitų dokumentų kopijos, tiekimų kainininkai).

Kad ir koks sudėtingas būtų verslo planas, jis neturi būti labai ilgas. Dažniausiai jis būna 10 – 30 p. ir neviršija 40 p.

Verslo planas reikalingas ir pačiam verslininkui, bankininkams, potencialiems investuotojams, partneriams, tiek būsimiems įmonės darbuotojams, kadangi:

1. Padeda nustatyti būsimos įmonės „veiklumą“ konkurencijos sąlygomis;
2. Yra orientyras, pagal kurį bus siekiama tikslo;
3. Yra svarbus dokumentas, kuris padės gauti finansinę paramą iš investuotojų.

9.2. VERSLO PLANO FINANSINĖS DALIES APIBŪDINIMAS, JO SUDĖTIS. VERSLO PLANO FINANSINĖS DALIES APIFORMINIMAS

Visame pasaulyje nė vienas verslininkas nepradeda veiklos, neparengęs prieš tai verslo plano. Sudarant verslo planus, labai svarbu įvertinti, kas ir kaip jį skaitys. Investitoriai labai didelį dėmesį skiria numatydami finansus. Daug investuotojų mano, kad net pagal sėkmingus naujus sumanymus paprastai gaunama tik apie pusę numatytų finansinių rezultatų. Investuotojai pirmiausiai nustato reikiamo investuoti kapitalo dydį. Paskui įvertina sumanymą pateikusio verslininko dalykines savybes (kartais tai būna pats svarbiausias dalykas, ir galiausiai susipažįsta su visu verslo planu). Skaitydamas verslo planą, investuotojas sužino apie įmonę ir jos vadovus.

Verslo plano paskutiniame skyriuje pateikiama visa finansinė informacija. Tai svarbiausia ir labiausiai analizuojama verslo plano dalis. Jos pagrindinė svarba – įtikinti banką ar kitus investuotojus, kad verslo sumanymas yra ne tik patrauklus, bet ir pelningas, kad paskola bus gražinta laiku. Šioje verslo plano dalyje apibendrinama ankstesniųjų skyrių medžiaga, pateikiami vertinės išraiškos duomenys. Jeigu įmonė jau veikia, būtinai reikėtų pateikti trumpą veiklos finansų raidą ir parodyti, kaip pasikeis firmos finansiniai rodikliai tada, kai siūlomas projektas bus įgyvendintas. Finansinės prognozės yra glaudžiai susijusios ne tik su firmos veikla. Aplinkos veiksniai taip pat darys poveikį verslui. Dėl šios priežasties patartina pateikti kelis finansinių prognozių variantus: pesimistinį ir optimistinį, t. y. „konservatyvius“ ir „realius“ prognozes, paremtas skirtingomis prielaidomis. Paprasčiausias būdas joms nustatyti būtų toks: paskui, kai padarėte pirmines, Jūsų supratimu, realias prielaidas ir apskaičiavote galimas realizacijos apimtis ir kainas, gautąjį rezultatą reikia padalyti pusiau ir tuomet apskaičiuoti pinigų srautus bei kitus finansinius rodiklius. Lygia greta galima daryti ir „Kas, jeigu“ sensityvumo analizę, kuri Jums parodytų, pvz., koks bus efektas, jei realizacijos apimtys sumažėtų 10%, o žaliavų kainos išaugtų 20% ir pan. Geriausia tokias finansines prognozes atlikti apskaičiuojant pagal kompiuterines programas: Super Calc, Lotus 1.2.3., Excel ir kt.

Laikotarpis, kuriam sudaromos finansinės prognozės, priklauso nuo laikotarpio, kuriam yra suteikiama paskola.

Potencialūs investuotojai labiausiai domisi:

- Projekto finansavimo poreikiu ir šaltiniais;
- Prognozuojamo pelno ataskaita;
- Sąskaitų balanso lentelė;
- Grynujų pinigų srautu;
- Lūžio taško grafiku.

Rengiant finansinius planus, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad ne visų nuosavybės tipų įmonės teikia vienodas finansines ataskaitas.

Kaip vertinti infliaciją? Šiuo atveju Jūs turite dvi alternatyvas:

1. Nepaisyti infliacijos ir parodyti visus skaičiavimus einamosiomis kainomis. Dėl to gali būti iškreipti būsimų pajamų apskaičiavimai;

2. Numatyti tam tikrą infliacijos lygį ir taikyti jį pagal savo apskaičiavimus. Aišku, kad yra sunku tiksliai numatyti infliaciją, ypač remiantis mūsų ekonomikos padėtimi.

Abi galimybės yra priimtinos, bet tais atvejais, kai infliacijos lygis yra žemas, pirmoji alternatyva yra priimtinesnė. Esant aukštam infliacijos lygiui, jos veikimas turi būti numatomas diskontuojant investicijų apimtį, grynųjų pinigų įplaukas, skaičiuojant grynais pinigais pajamų realią vertę (diskontavus į numatomus kapitalo kaštus).

Pateikus šią informaciją, toliau aprašoma finansinė strategija: čia verslininkas turėtų atsakyti į tris klausimus:

1. Kiek iš viso reikia lėšų, kad projektą būtų galima realizuoti?

2. Iš kur tikimasi gauti šių lėšų ir kokių?

3. Kada tikimasi visą skolą grąžinti investuotojams ir kokios pajamos jiems numatomos už investuotas lėšas?

Į pirmą klausimą turi būti atsakyta pagal visų aukščiau minėtų lentelių ir ataskaitų nuostatas. Antrojo klausimo atsakymas priklauso nuo to, ar lėšos reikalingos naujai įmonei steigti ar jau funkcionuojančiai. Finansavimas iš kreditų daugiau tinka dirbančioms rentabilioms įmonėms. Iš tokių įmonių bankininkai nereikalauja didesnių palūkanų, nes investavimo rizika nėra didelė. Dėl kreditų materialinio padengimo nekyla rūpesčių, nes blogiausiu atveju galima padengti iš jau turimų aktyvų. Į šį klausimą padeda atsakyti lūžio taško grafikas ir jo analizė.

Kokia prognozių trukmė? Vakarų šalyse rengiamuose verslo planuose finansinės prognozės, kaip smulkus verslas plėtojamas sudaromos mažiausiai trejiems metams. Kai kalbama apie stambų biznį – prognozuojama penkeriems metams. Smulkaus verslo įmonės per pirmus trejus metus dažnai pakeičia savo veiklos pobūdį, užsidaro ar bankrutuoja. Pagal prancūzų statistiką tik 20 – 30% iš naujai susikūrusių smulkių įmonių išgyvena ilgiau nei trejus metus. Stambi kompanija gali investuoti savo kapitalą ir laukti, kol jis atsipirks per 5 – 7 metus, o tuo tarpu smulkiam verslininkui investicijų atsipirkimas per 3 ir daugiau metų beveik visuomet reikš žlugimą.

Finansiniai verslo plano rodikliai yra surašomi dažniausiai į lenteles, kad būtų galima greit šiuos duomenis susirasti ir išanalizuoti. Dažniausiai pirmųjų metų duomenys pateikiami mėnesiais, nes jau yra žinomi būsimi pirkėjai, yra išankstinės sutartys dėl pirkimų. Antrųjų metų duomenys pateikiami ketvirčiais, trečiųjų ir vėlesniųjų – už visus metus. Duomenys turi būti realūs. Pagal šiuos skaičius verslininkas turės pirkti įrengimus, samdyti naujus darbininkus, investuoti savas pinigines lėšas, daryti išlaidų reklamai.

Pateiktų skaičių apibūdinimai turi būti parašyti aiškiu ir paprastu stiliumi, vengiant specialių terminų, kurie sunkiai suprantami paprastam skaitytojui. Jeigu tokie terminai vartojami, turi būti pateikiamas ir jų paaiškinimas (kartu su techninių terminų aiškinamuoju žodynėliu verslo plano prieduose). Dokumentai turi būti estetiškai apipavidalinti, o tekstas švariai išspausdintas. Priedai ir įvairūs paaiškinimai pateikiami atskirai.

9.3. PROJEKTO FINANSAVIMO POREIKIS IR FINANSAVIMO ŠALTINIAI

Finansinę verslo plano dalį patartina pradėti apskaičiuojant projekto finansavimo poreikį ir nustatant finansavimo šaltinius. Tai nėra griežtos formos finansinis dokumentas. Jame numatysite savo verslo pradinio finansavimo šaltinius ir parodysite, kaip juos panaudosite įsigydami turtą, kurio reikia verslui pradėti. Šią prognozę galima parengti laisva forma arba tiesiog aprašyti, kokiems tikslams ir kiek lėšų numatoma panaudoti savo projektui įgyvendinti, kokią kaštų dalį padengs firma iš savo šaltinių ir kiek lėšų reikės iš paskolos. Ją sudarytų dvi dalys:

1. Projekto kaštai;
2. Projekto finansavimo šaltiniai.

9.1 lentelė

Projekto kaštai	Tūkst. Lt	Finansavimo šaltiniai	Tūkst. Lt
1. <i>Formavimo savikaina.</i> 2. <i>Ilgalaikiam turtui įsigyti:</i> pastatai, statiniai, įrengimai ir t.t.; 3. <i>Trumpalaikiam turtui įsigyti:</i> žaliavos, medžiagos, atsarginės dalys ir t.t. ; 4. <i>Statybos montavimo darbų kaštai;</i> 5. <i>Pinigai.</i> <i>Iš viso kaštų</i>		1. <i>Akcininkų nuosavybė:</i> akcinis kapitalas, savininkų įnašai (kuriant personalinę įmonę ar ūkinę bendriją); 2. <i>Paskolos:</i> ilgalaikės, vidutinės trukmės, trumpalaikės; 3. <i>Lėšos, kurias įmonei laikinai skolingi tiekėjai.</i> <i>Iš viso šaltinių</i>	

Lentelėje pateikiamų projekto kaštų suma turi būti lygi visų finansinių šaltinių (piniginių lėšų) sumai.

Projekto kaštų apskaičiavimas pradedamas nuo kaštų, kurie reikalingi nekilnojamam turtui įsigyti (paprastai įrengimams), apskaičiavimo. Tai didžiausio lygio svorį sudaranti kaštų dalis. Jeigu įmonė numachiusi įsigyti įrengimų iš konkrečių tiekėjų arba yra pasirašiusi įrengimų pirkimo sutartį, gamybos priemonių kaštai apskaičiuojami pagal sutartyje nurodytas kainas. (Jeigu sutartis pasirašyta, jos kopija turi būti pateikta verslo plano prieduose). Verslo sumanymui įgyvendinti dažniausiai reikia gamybinių bei kitokių pagalbinių patalpų. Jų įsigijimo arba statybos kaštai skiriami į šių kaštų grupę.

Kitas projekto kaštų elementas – trumpalaikio turto įsigijimo kaštai. Tai žaliavų, medžiagų, pusfabrikačių, atsarginių dalių įsigijimo ir kitos sąnaudos, reikalingos įgyvendinant projektą. Verslo plano marketingo dalyje pateikta firmos gaminių bei paslaugų pardavimo prognozė. Pagal joje pateiktus skaičiavimus įmonė gali apskaičiuoti, kiek reikės apyvartinių lėšų projekto įgyvendinimo pradžioje. Šie kaštai priklauso nuo pasirinktos veiklos pobūdžio, gamybos ciklo, žaliavų saugojimo galimybių bei kaštų, tiekėjų geografinės padėties ir t. t.

Projekto kaštuose taip pat reikia numatyti statybos ir montavimo darbų, personalo mokymo, komandiruočių bei kitus kaštus.

Patartina pateikti kuo smulkesnį gamybos kaštų įvertinimą ir numatyti visus kaštus. Absoliutaus tikslumo nepasieksite. Tačiau, įvertinant kaštus, geriau jų sumą padidinti, o ne sumažinti. Šie apskaičiavimai svarbūs dar ir todėl, kad jų pagrindu atliksite pelno prognozes bei pinigų srautų apskaičiavimus.

Suskaičiavus projektui įgyvendinti reikalingus kaštus, galima nustatyti projekto finansavimo šaltinius. Paprastai jų yra du:

- § Nuosavos įmonės lėšos (akcininkų nuosavybė), kurias įmonė pasirengusi investuoti į projektą;

- § Bankų (arba kitų investuotojų) paskolos.

9.4. PROGNOZUOJAMO PELNO ATASKAITA

Prognozuojamo pelno ataskaitos tikslas – parodyti, kaip bus formuojamas ir kaip keisis pelnas, nustatyti, ar verslas efektyvus. Kiekviena įmonė, sumaniusi realizuoti savo verslo sumanymą, tikisi, kad jos veikla bus sėkminga ir ji gaus pelną. Be to, pelnas, kurį numato gauti įmonė, yra svarbus rodiklis bankui suteikiant įmonei paskolą.

Sudarant pelno prognozę, būtina įvertinti pardavimų prognozę, kurią atlikote verslo plano marketingo dalyje. Pagal ją galėsite apskaičiuoti pajamas, kurias numato gauti įmonė. Po to, įvertinę produkcijos (paslaugų) gamybos bei realizavimo sąnaudas, galėsite atlikti pelno prognozės apskaičiavimus. Laikotarpio, per kurį įmonė numato gauti pelną, trukmė priklauso nuo jos veiklos pobūdžio, gamybinio ciklo trukmės, paskolos sumos, rizikos laipsnio ir kitų veiksnių. Nereikia bijoti, kad pirmaisiais metais įmonė neturės pelno arba netgi dirbs nuostolingai. Nuostolius kompensuos vėlesnio laikotarpio pelnas. Todėl šią finansinę formą galima pavadinti pelno (nuostolio) ataskaita. Sudaryti ją galima keliais būdais.

9.2 lentelė

PELNO (PAJAMŲ) NUMATYMAS

(tūkst. Lt)

Rodikliai	1 mėn.	2 mėn.	...	12 mėn.	Per metus
1. Pardavimo pajamos (įplaukos) (be PVM)					
2. Parduotų prekių savikaina*					
3. Bendrasis veiklos pelnas (pajamos)					
4. Veiklos sąnaudos					
4.1.					
4.2.					
4.3. Mokesčiai:					
4.3.1. Kelių mokestis;					
4.3.2. Nekilnojamo turto mokestis;					
4.3.3. Kiti mokesčiai.					
5. Veiklos pelnas (pajamos)					
6. Kita veikla, palūkanos					
7. Apmokestinamasis pelnas (pajamos)					
8. Pelno (pajamų) mokestis					
9. Grynas pelnas (pajamos)					

* – kol įmonė yra ne PVM mokėtoja, tai pirkimai rodomi su PVM

* – kai įmonė tampa PVM mokėtoja, pirkimai rodomi be PVM, nes pirkimo PVM – sugrąžinamas.

9.3 lentelė

PVM PROGNOZĖ

(tūkst.Lt)

RODIKLIAI	5 mėn.	6 mėn.	12 mėn.
1. Pardavimai (be PVM):				
1.1 Parduotos prekės;				
1.2. Suteiktos paslaugos.				
2. Pardavimo PVM				
3. Pardavimai (su PVM)				
4. Pirkimai (su PVM):				
4.1. Žaliavos;				
4.2. Ryšių paslaugos;				
4.3. Šiukšlių išvežimas;				
4.4. Dovanos darbuotojams;				
4.5. Darbuotojų maitinimas;				
4.6. Kiti pirkimai.				
5. Pirkimo PVM:				
5.1. Grąžinamas (atskaitomas) PVM;				

5.2.Negražinamas (neatskaitomas). PVM*				
6. Pirkimai be PVM				
7. Mokamas į biudžetą PVM (2 - 5.1.)				

* – negražinamas pirkimo PVM traukiamas į sąnaudas, tenkančias realizuotai produkcijai, suteiktoms paslaugoms.

Apskaičiavus grynąjį pelną, nustatoma, kokią jo dalį planuojama skirti dividendams ir kokia suma padidės nepaskirstytas pelnas. Finansų tvarkytojas neturi rūpintis pagaminimo kaštais, o turi rūpintis pelnu, pirmiausiai atsižvelgdamas į akcininkus. Tokia pelno numatymo ataskaita yra glausta ir informatyvi. Joje pateiktų duomenų pagrindu galima apskaičiuoti rodiklius, kurie yra svarbūs priimant sprendimą investuoti ar neinvestuoti pinigus į firmos pasirinktą veiklą. Tai, pavyzdžiui, projekto *pelningumo koeficientas*:

$$K_p = \text{Bendrasis veiklos pelnas (Grynasis pelnas)} / \text{Pardavimo įplaukos}$$

Šis koeficientas parodo, kiek pelno gaus įmonė už kiekvieną parduotą produkcijos ar paslaugų vienetą. Pelningumo koeficientas sudaro sąlygas palyginti praėjusio ir būsimą laikotarpį įmonės pelningumą. Firmos pelningumo koeficientas gali būti palygintas su kitų įmonių, pretenduojančių gauti paskolą, pelningumo koeficientais. Bankas ar kiti potencialūs investuotojai pasirinks firmą su aukštesniu koeficientu.

Kitas svarbus rodiklis, kurį galima apskaičiuoti naudojant pelno prognozių ataskaitoje pateiktą informaciją, yra *išlaidų koeficientas*:

$$K_i = \text{Pardavimų kaštai} / \text{Pardavimo išlaidos.}$$

9.5. PINIGŲ SRAUTŲ PLANAVIMAS

Pinigų srautų ataskaitos ir prognozė – tai nauja finansinė forma, kuri pradėta naudoti JAV nuo 1987 metų. Šios finansinės formos naudojimo tikslas – suteikti informaciją apie tam tikro laikotarpio pinigų įplaukas ir išmokėjimus. Bankai, analizuodami įmonės pinigų srautų prognozę ir sprenddami klausimą dėl paskolos suteikimo, šią verslo plano finansinę formą vertina labai kritiškai.

Pinigų srautų ataskaitos yra labai svarbios planuojant vidutinį ir ilgalaikį finansavimą. Jos parodo, kaip pinigai įteka ir išteka iš įmonės per tam tikrą laikotarpį. Pinigų įtekėjimas ir ištekėjimas gali būti suskirstytas į 3 kategorijas: ūkinę veiklą, investicijas ir finansavimą (žr.1 temos 6 klausimą). Pinigų srautų šaltinius ir jų panaudojimą schematiškai būtų galima pavaizduoti taip:

9.4 lentelė

ŪKINĖ VEIKLA

Pinigai iš	Grynieji pinigai įplaukia į
realizacijos; išaugusių kreditorinių įsiskolinimų; sumažėjusių debitorinių įsiskolinimų/ atsargų.	išlaidas; sumažėjusių kreditorinių įsiskolinimų; išaugusių debitorinių įsiskolinimų/ atsargų.

9.5 lentelė

INVESTICIJOS

Pinigai iš	Grynieji pinigai įplaukia į
pagrindinių priemonių realizacija; savininko nuosavybės (vertybinių; popierių) ir kitų vertybių realizacija.	pagrindinio kapitalo įsigijimas; savininko nuosavybės (vertybinių; popierių ir kitų vertybių) pirkimas.

9.6 lentelė

FINANSAVIMAS

Pinigai iš	Grynieji pinigai įplaukia į
išaugusios skolos; išaugęs savininko kapitalas.	skolos grąžinimas; dividendų išmokėjimas.

Pinigų srautų numatymas gali būti sudaroma pagal tokią formą:

9.7 lentelė

PINIGŲ SRAUTŲ PROGNOZĖ

(tūkst. Lt)

RODIKLIAI	5 mėn.	6 mėn.	...	12 mėn.
GAUTA PINIGŲ* Iš pagrindinės veiklos: 1. Pardavus produkciją (suteikus paslaugas); 2. Prekybos veiklos pajamos (įplaukos). IŠ VISO GAUTA PINIGŲ. IŠLEISTA PINIGŲ**. Pagrindinei veiklai: 1. Apmokėti tiekėjams už medžiagas; 2. Išmokėti atlyginimams; 5. Nuomos mokėjimai; 6. Ryšių paslaugos; 7. Šiukšlių išvežimas; 8. Mokesčiai: 8.1. Kelių mokestis; 8.2. Nekilnojamo turto mokestis;				

8. 3. PVM, mokamas į biudžetą. <i>Investicinei veiklai.</i> <i>Finansinei veiklai.</i> IŠ VISO IŠLEISTA PINIGŲ: Pinigų likutis laikotarpio pradžioje; Pinigų gavimas; Pinigų išleidimas; Pinigų likutis laikotarpio pabaigoje.				
--	--	--	--	--

* – kai įmonė tampa PVM mokėtoja, pardavimai – su PVM;

** – pirkimai rodomi su PVM.

Formą sudaro dvi pagrindinės dalys: vienoje jų – kiek įmonė pinigų gauna, kitoje – kiek jų išleidžia. Prognozuojant pinigų gavimus ir išleidimus yra sudaromas pinigų *biudžetas*. Šie planai sudaromi mėnesiams ir metams. Turint tokią informaciją, lengva nustatyti įmonės pinigų poreikius, sudaryti šių poreikių finansavimo planą ir valdyti pinigus.

Geriausiai ir tiksliausiai galima parengti mėnesines (kelių mėnesių į priekį) prognozes. Tolesnę ateitį sunkiau prognozuoti, jeigu pinigų srautai yra stabilūs, tai galima gana neblogai suplanuoti ilgesniam laikotarpiui.

Kuo tikslesnės yra pardavimų prognozės, tuo tiksliau galima sudaryti pinigų biudžetą. Pirmiausia yra prognozuojami atskirų gaminių pardavimai, paskui visos įmonės pardavimai.

Šitokios prognozės – tai tik įmonės vidinės prognozės, neatsižvelgiant į bendrus ekonomikos procesus, rinkos pasikeitimus, sisteminę riziką. Todėl gali būti prognozuojama „išoriškai“, taikant matematinius ir statistinius modelius ir nustatant šakos kryptis. Kai išaiškinama, kokios yra šakos perspektyvos, analizuojama, kokia bus atskirų produktų rinka. Todėl gali būti, kad išorinių ekspertų parengta prognozė skiriasi nuo vidinio pardavimo plano. Vadybininkai turi gerai apsvastyti ir parengti patikslintą prognozę.

Pinigų gavimo prognozavimas

Pinigų gavimai priklauso nuo to, ar parduodama už grynus pinigus, ar parduodama skolon. Jeigu parduodama skolon, reikia žinoti, koks atsiskaitymo laikotarpis yra nustatytas pirkėjams – 30, 60 ar 90 dienų. Iš praėjusių laikotarpių reikia taip pat apskaičiuoti, koks procentas pirkėjų užmoka už prekes per 1 mėnesį, koks procentas per 2 ar 3 mėnesius ir koks procentas yra beviltiškų skolų.

1 pavyzdys:

Įmonėje X už grynus pinigus parduodama 10 procentų produkcijos, skolon – 90 procentų. Žinoma, kad 90% pirkėjų užmoka per 30 dienų, o likusieji (10%) per 2 mėnesius. Nustatyti, kaip pinigai bus gaunami 2002 m. pirmąjį ketvirtį.

9.8 lentelė
(tūkst. Lt.)

	2001 m.		2002 m.			
	11 mėn.	12 mėn.	01 mėn.	02 mėn.	03 mėn.	04 mėn.
1. Pardavimai	300	350	250	200	250	300
1.1. Skolon (90%)	270	315	225	180	225	270
1.2. Už grynus pinigus (10%)	30	35	25	20	25	30
2. Pinigų gavimai						
2.1. Einamojo mėnesio pardavimai už grynus (10%)			25	20	25	30
2.2. Paskutinio mėnesio pardavimai (90%)			283,5	202,5	162,0	202,5
2.3. Dviejų mėnesių pardavimai skolon (10%)			27	31,5	22,5	18,0
Iš viso gauta:			335,5	254,0	209,5	250,5

Įmonės taip pat gali nustatyti, koks yra pardavimų ir pinigų gavimų ryšys infliacijos metu, ekonomikos pagyvėjimo metu ar sąstingio metu. Reikia atsižvelgti ir į tai, jog pinigų gaunama gali būti daugiau parduodant turta, o ne tik pagamintas prekes.

Pinigų išleidimo prognozė

Turint pardavimų prognozę, įmonė turi nuspręsti, ar gamybos grafiką derinti su pardavimais, ar turėti vienodo tempo gamybą. Pirmuoju atveju atsargų kaštai yra mažesni, tačiau bendra gamybos kaštų suma būna didesnė negu pastoviai gaminant. Čia gamybos kaštai yra mažesni, bet atsargų kaštai didesni. Reikia pasirinkti ir nutarti, kaip pasielgsime.

Kai pasirenkama, pagal kokį grafiką bus gaminama produkcija, reikia parengti tokius planus: medžiagų, darbo, papildomo ilgalaikio turto.

Pirmiausia reikia išmanyti, kiek laiko praeina nuo medžiagų pirkimo iki pinigų apmokėjimo.

2 pavyzdys:

Įmonė X už nupirktais medžiagas turi sumokėti per 1 mėnesį, gamybos ciklas iki pardavimų taip pat 1 mėnuo (nereikia užmiršti, kad pinigus išleidžiame ne tik gamybai, bet yra ir kitų piniginių išlaidų: dividendams, mokesčiams, skoloms grąžinti, palūkanoms). Apskaičiuojame, kiek pinigų išleidžiama 2002 m. pirmąjį ketvirtį.

9.9 lentelė
(tūkst. Lt)

	2001 m. gruodis	2002 m. sausis	2002 m. vasaris	2002 m. kovas
1. Pirkimai	100	80	100	120
2. Pinigų išmokėjimai:				
2.1. 100% mėn. žaliavoms pirkti;		100	80	100
2.2. Algos		80	80	90
2.3. Kitos išlaidos		50	50	50
Iš viso:		230	210	240
3. Kapitalinėms investicijoms			150	50
4. Dividendams				20
5. Pelno mokesčiai		30		
Iš viso išleista:		260	360	310

Kai suskaičiuojama, kiek per kiekvieną mėnesį pinigų gaunama ir išleidžiama, nustatomas ir skirtumas jų, kuris perkeliamas iš vieno mėnesio į kitą. Gali būti ir pinigų deficitas. Gal tada reikalingas papildomas finansavimas. Įmonė turi nuspręsti, kiek pinigų mažiausiai ji turi turėti kiekvieną mėnesį ir jeigu tas pažeidžiama, reikia skolintis. Jeigu ta mažiausia suma gerokai viršijama, vadybininkai turi nuspręsti, kur juos tinkamai investuoti.

Galutinė pinigų srautų prognozės lentelė atrodytų šitaip:

9.10 lentelė
(tūkst. Lt)

	Sausis	Vasaris	Kovas
1. Pinigų balansas mėn. pradžioje	100	175,5	69,5
2. Iš viso gauta	335,5	254	209,5
3. Iš viso išleista	260	360	310
4. Grynieji srautai	75,5	- 106	- 100,5
5. Pinigų balansas mėn. pabaigoje	175,5	69,5	-31

Pinigų srautų prognozė apibūdina visus anksčiau pateiktus finansinius firmos rodiklius: pajamas ir išlaidas, pelną, turtą, kapitalą, skolas. Pagal šią finansinę formą taip pat galima apskaičiuoti, kokią veiklą plėtos įmonė, kokios bus jos pajamos ir išlaidos. Tačiau skirtingai negu pagal pelno prognozę, čia atsispindės ne įmonės pelnas, o jos grynujų pinigų judėjimas. Iš esmės pinigų srautų prognozė ir pelno prognozė yra panašios, tačiau yra keletas svarbių skirtumų:

1. Pagal pelno prognozę pateikiamos firmos pajamos, gautos realizavus produkciją ir paslaugas. Pinigų srautų prognozė rodo grynuosius įmonės pinigus,

kuriuos ji gavo iš savo produkcijos ar paslaugų vartotojų. Šis rodiklis yra susijęs su produkcijos tiekimo ir atsiskaitymo terminais;

2. Skaičiuojant, kiek pinigų išleido firma, reikia įvertinti ne tik produkcijos gamybos kaštus, bet ir atsiskaitymo su tiekėjais terminus;

3. Pelno prognozių formoje vienas iš pateiktų rodiklių – pagrindinio kapitalo nusidėvėjimas. Tai firmos gamybos kaštų elementas. Pinigų srautų prognozė šio rodiklio neparodo, nes įrengimų nusidėvėjimui padengti skirti pinigai lieka įmonės sąskaitoje ir nelemia gryųjų pinigų balanso;

4. Pelno prognozių ataskaitoje neatsispindi mokami ir gaunami dividendai, įsigijami ir parduodami įrengimai, kitos veiklos pajamos ir išlaidos. Nustatant pinigų srautų prognozę tokio pobūdžio mokėjimai turi būti parodyti.

Analizuojant pinigų srautų prognozę, galima įvertinti įmonės turto likvidumą – galimybę, kaip turtas gali virsti pinigais, įmonės mokumą ir finansinį lankstumą.

Sudarius pinigų srautų prognozės lentelę, galima apskaičiuoti tokius rodiklius:

1. Pelno „kokybės“ = gryųjų pinigų srautas gamyboje (+, -) / grynas pelnas, t. y. „kokybiški“ pinigai, be jokių įsipareigojimų, jei +, tai gerai;

2. „Laisvų“ pinigų srautas = gamybinės veiklos pinigų srautas (+, -) minus kapitalo išlaidos kapitaliniams pajėgumams išlaikyti (atstatyti, remontuoti, bet ne išplėsti) minus išlaidos dividendams. Po to apskaičiuojamas procentas nuo grynojo pinigų srauto. Pvz., 20% „laisvų“ pinigų;

3. Ar pakankamas pinigų srautas = piniginės įplaukos gamybinėje veikloje / išleisti pinigai investicijoms į gamybą + papildomoms atsargoms pirkti + išleisti dividendams. Jei šis rodiklis mažesnis už vienetą, tai pinigų srautas yra nepakankamas;

4. Pinigų reinvestavimo koeficientas = pinigų srautas iš gamybinės veiklos – išmokėti dividendai / nuosavas trumpalaikis turtas + kt. ilgalaikis turtas + investicijos į nekilnojamą turtą jam atkurti (plėsti). Šis koeficientas lyginamas su kitų įmonių tokiais pat rodikliais.

9.6. PROGNOZUOJAMAS BALANSAS

Mokymo tikslais sudarant prognozinį balansą patogiausia naudotis 1993 m. lapkričio 12 d. Lietuvos Respublikos Finansų ministerijos rašte Nr. 83 patvirtinta balanso forma.

Lygindami prognozuojamo balanso lentelę su pelno prognoze, pastebėsime, kad pastaroji apibūdina firmos tam tikro laikotarpio veiklos rezultatus. Tuo tarpu sąskaitų balanso lentelė – tai tarsi fotonuotrauka, fiksuojanti įmonės finansinę būklę tam tikru momentu.

Sudarant sąskaitų balanso lentelę, reikėtų pateikti praėjusio laikotarpio rodiklius (auditas) ir parodyti, kaip pasikeis sąskaitų balansas, gavus paskolą ir pradėjus veiklą.

Ilgalaikis turtas – tai įmonės disponuojamo turto, kurį galima naudoti ilgiau nei vienerius metus, dalis. Jį galima suskirstyti į 3 pagrindines dalis: ilgalaikis materialus, nematerialus turtas ir ilgalaikės investicijos. Svarbu išmanyti, kad šiai įmonės turto grupei priskiriame tik turtą, kurį firmą naudoja ir naudos savo veikloje. Jeigu įsigytą turtą numatoma parduoti, jo vertė sąskaitų balanso lentelėje neskaičiuojama. Svarbiausioji problema, su kuria susiduriama apskaičiuojant šiuos rodiklius – kaip įkainoti įmonės turtą. Paprastai gamybos priemonės yra įkainojamos pagal jų likutinę vertę, t. y. prie įrengimų įsigijimo kainos pridedame jų montavimo bei kitokias įsigijimo išlaidas ir atimame įrengimų nusidėvėjimo vertę. Ilgalaikis turtas apskaičiuojamas prie jo balanso pridedant planuojamus kapitalinius įdėjimus.

Nematerialaus turto taip pat gali būti galiojimo laikas. Todėl šis turtas yra įvertinamas pagal jo likutinę vertę, skaičiuojant nusidėvėjimą analogiškai materialinio turto nusidėvėjimui. Jeigu įsigytų patentų bei licencijų galiojimo laikas nenustatytas, jų vertė sąskaitų balanso lentelėje pateikiama pagal jų įsigijimo vertę ir planuojamu laikotarpiu nekinta.

Ilgalaikio turto grupei taip pat priskiriamos įmonės ilgalaikės investicijos, jeigu įmonė numato įsigyti kitų firmų akcijų ir obligacijų, suteiks paskolas ir pan.

Įmonės ***trumpalaikis turtas*** – turto dalis, kurią įmonė numato panaudoti greičiau negu per vienerius metus. Tai gryniesi įmonės pinigai, gamybinės atsargos, gautinos skolos, atėmus įmonės įsiskolinimus tiekėjams.

Grynieji pinigai – tai pinigai įmonės kasoje, banko čekiai, kiti dokumentai, kurių pagrindu bankas daro įrašus įmonės sąskaitose.

Gamybinių atsargų yra kiekvienoje įmonėje. Jų įkainavimas yra svarbus darbas, kurį įmonė turi atlikti labai kruopščiai. Paprastai ši suma sudaro pagrindinę įmonės išlaidų dalį, o nuo jos priklausys įmonės pelno rodikliai. Gamybines atsargas galima įvertinti pagal jų savikainą arba rinkos kainą. Į sąskaitų balanso lentelę įrašoma mažesnė suma. Tačiau ši verslo plano forma sudaroma būsimos veiklos laikotarpiui. Aišku, kad dėl šios priežasties sunku įvertinti medžiagų bei žaliavų kainas. Be to, jei pasikeis įmonės tiekėjai, kainos taip pat gali keistis.

Gautinos skolos arba pirkėjų įsiskolinimai, – tai pinigai, kurių įmonė dar negavo iš savo vartotojų, nors prekės yra išsiųstos. Trumpalaikis įmonės turtas sumažės, jeigu įmonė pati turi įsiskolinimų tiekėjams. Įsiskolinimai tiekėjams yra planuojami pridedant prie sausio mėnesio įsiskolinimo sumos dar ir pirkimus per metus ir atimant pinigų sumokėjimus už pirkimus. Įsiskolinimas už darbą apskaičiuojamas remiantis gamybos planais. Panašiai apskaičiuojamos ir kitos trumpalaikės skolos. Įmonės sąskaitoms apmokėti taip pat nustatomas 30, 60 ir 90 dienų laikotarpis. Planinės pirkėjų įsiskolinimo sumos nustatomos prie esamo jų balanso pridedant planuojamą pardavimų skolon apimtį ir atimant planuojamų pinigų gavimo sumą. Šie duomenys imami iš pinigų biudžeto.

Jeigu iš pinigų biudžeto negalima nustatyti pirkėjų įsiskolinimo sumų, galima pasinaudoti pirkėjų įsiskolinimo apyvartumo koeficientu. Kitaip tariant, planuojama pardavimų skolon suma yra padalijama iš pirkėjų įsiskolinimo apyvartumo (pardavimai skolon / pirkėjų įsiskolinimo) ir gausime planuojamą įsiskolinimo sumą.

Turint praėjusių laikotarpių atsargų apyvartumo rodiklį (parduotų prekių savikaina / atsargos), galima apskaičiuoti ir atsargų sumą. Žinant prekių savikainą ir apyvartumo koeficientą, lengva apskaičiuoti atsargų sumą.

Sąskaitų balanso lentelėje turi būti parodytos ir įmonės *trumpalaikės skolos*. Tai trumpalaikės banko paskolos. Šis rodiklis taip pat apima ir ilgalaikių paskolų palūkanas, kurias privaloma mokėti kasmet.

Grynasis įmonės turtas yra sąskaitų balanso rodiklis, pagal kurį įvertinamas firmos nuosavas turtas ir išsiskolinimai. Šis rodiklis apskaičiuojamas kaip firmos ilgalaikio turto ir grynojo trumpalaikio turto suma, atėmus ilgalaikės skolas.

Finansinėje verslo plano dalyje būtina nubraižyti lūžio taško grafiką arba apskaičiuoti nenuostolingumo tašką per pelno maržą. Taip pat verslo plano finansinėje dalyje reikia pateikti finansinius rodiklius, kurie apskaičiuojami pagal sudaryto prognozuojamo balanso duomenis.

SAVIKONTROLĖS KLAUSIMAI

1. Apibūdinkite verslo planą.
2. Nuo ko priklauso verslo plano struktūra?
3. Išvardykite verslo plano struktūrą.
4. Koks pagrindinis verslo plano finansinės dalies tikslas?
5. Kuo domisi potencialūs investuotojai?
6. Į kokius klausimus turi atsakyti verslininkas, aprašydamas finansų strategiją?
7. Apibūdinkite finansavimo poreikius ir šaltinius.
8. Išvardykite projekto finansavimo šaltinius.
9. Koks yra prognozuojamo pelno ataskaitos tikslas?
10. Ką reikia įvertinti sudarant pelno prognozę?
11. Kaip apskaičiuojamas projekto pelningumo koeficientas?
12. Apibūdinkite pinigų srautų planavimą.
13. Koks yra pinigų srautų planavimo tikslas?
14. Kokie yra pinigų srautų šaltiniai?
15. Nuo ko priklauso, kiek pinigų per tam tikrą laiką gauna įmonė?
16. Kokius finansinius įmonės rodiklius apibūdina pinigų srautų prognozė?
17. Kuo skiriasi pinigų srautų prognozė ir pelno prognozė?
18. Kaip apskaičiuojamas „laisvų“ pinigų srautas?
19. Kas tai yra prognozuojamas balansas?
20. Ką reikia pateikti sudarant sąskaitų balanso lentelę?

ŽODYNĖLIS**Lietuviškas terminas****Angliškas terminas**

Akcija	share / stock
Akcijų priedai	share's enclosure / additions
Akcinio kapitalo (nuosavybės) grąža	Return on shareholders capital
Apskaitinė turto vertė	assets book value
Asortimentas	Assortment
Atsargos	inventory, inventories
Atsargų apytakos laikotarpis	inventories circulation period
Atsipirkimo periodas	Period of buying out
Bendrasis pelnas	Gross profit (total profit)
Bendrų sąnaudų suma	sum of general (common) expenditure
Būsimųjų laikotarpių sąnaudos	expenditure of the future times (period)
Debitorinių įsiskolinimų apytakos laikotarpis	debitorial circulation period
Dividendai	Dividend
Dotacijos ir negrąžintos subsidijos	grant subsidy unreturned
Faktoringo paslaugos	Factoring's service
Finansinės investicijos	Financial investment
Finansinis kapitalas	Financial capital
Finansų struktūra	the structure of finance
Gamybos ciklo trukmė	length of production cycle
Garantija	Guarantee
Garantuotos paskolos	guaranteed loan
Gautinos sumos	received (amount)/receivables
Grynasis pelnas	Net income, Net profit
Gryni pinigai	Cash
Hipoteka	Hypotec / mortgage
Įmonės finansavimo šaltiniai	Company's financing sources
Investicija	investment
Investicijų sąmata	Estimate of investment
Investitorius	Investor
Investuotojas	Investor
Įprastinės veiklos pelnas	Operating profit
Įstatinis kapitalas	Capital
Išlaidų didėjimo koeficientas	expense increasing factor (coefficient)
Išskirtinė rizika	Exceptional risk
Kaina	Price
Kapitalas	Capital
Kapitalo finansavimas	Financing of capital
Kapitalo nuoma	capital lease / lease of capital

Kapitalo vertė	capital value
Kaštai	Cost
Kiti rezervai	other reserve
Kokybė	Quality
Komerciniai kreditai ir vekseliai	commercial credit / bill
Konkurentai	competitors, rivals
Kreditas su užstatu	collateralized credit
Kreditorinio įsiskolinimo likvidavimo laikotarpis	credit liquidating period
Kupono palūkanų norma	coupon interest rate
Laidavimas	Warranty
Likvidacinė vertė	liquidation value
Likvidumo rodikliai	liquidity index/norm
Lizingas	Leasing
Lūžio taškas	break– even point
Mobilus trumpalaikis turtas	Mobil short–term asset
Nebaigta gamyba	unfinished production
Nepaskirstytas pelnas	unallorated profit / undistributed
Netekimai	Loss
Netesybos	Forfeit
Netiesioginių sąnaudų suma	sum (amount) of indirect expenditure
Neto pelno marža	Net profit margin
Nominali vertė	nominal value
Nuosavas grynasis trumpalaikis turtas	one's (own) assets
Nuosavas kapitalas	property capital /debit / boan capital
Obligacija	Bond
Pagaminta produkcija	finished production
Pagautė	Gain
Pajamos	Income
Palūkanos	Interest
Paprastoji akcija	common stock
Parduotų prekių savikaina	cost of goods sold or cost of sales
Pelnas	Profit, Income
Pelningumo rodikliai	profitability ratios
Pelno (nuostolio) ataskaita	income statement
Pelno marža	Profit Margin
Pelno mokestis	Profit taxes
Perkainojimo rezervas	revaluation / reappraisal reserve(s)
Pinigų apytakos ciklas	money circulation cycle
Pradinė vertė	primary / elementary/ initial /first / value
Privalomasis rezervas	obligatory / compulsory reserves /required reserve
Privilegiuota akcija	Preferred stock
Projektų klasifikavimas	Classification of project

Realizacija	realization
Realizavimo apimtis	volume of realization/extent
Realizavimo pajamos	realization income/income from realization
Realizuojamos produkcijos apimtis	volume by the piece of realization production
Realusis kapitalas	real capital
Rezervai	Reserves
Rinkos rizika	Market risk
Šaartinė vertė	Object site
Sąnaudos	expenditure (outlay), costs
Skolintas kapitalas	credit (lend) capital, loan capital/debt capital
Statybos terminai	Budget value
Statybos vieta	Construction site
Sukauptos pajamos	accumulated income /income accrued
Terminuota ilgalaikė paskola	fixed long-term loan
Tiesioginių sąnaudų suma	sum of direct expenditure
Tikroji (esminė) vertė	real (main) value
Trumpalaikiai banko kreditai	short-term credit / lending
Trumpalaikio turto valdymas	short-term asset's management
Trumpalaikis finansavimas	short-term financing
Trumpalaikis turtas	current assets
Turtas	Assets
Turto pelningumas	profitability
Veikiančios įmonės vertė	active firm / company value
Veiklos pajamos	operating income
Veiklos pelnas	operating profit
Veiklos sąnaudos	operating expenses
Vidinė rizika	Inner risk
Vidutinė norma	average norm
Vienos dienos sąnaudos	one's day's input (expenditure)
Žmogiškasis kapitalas	human capital

LITERATŪRA

1. Anglijos bankas ir finansų rinka. Vilnius: Lietuvos bankas, 1994.
2. Angliškų terminų aiškinamasis žodynas. Vilnius, 1992.
3. BAGDONAS E., KAZLAUSKIENĖ E. Biznio įvadas. Kaunas: Technologija, 2000.
4. BAGDONAS E.. Biznio įvadas. K: Technologija, 1994.
5. BAGDŽIŪNIENĖ V. Pinigai ir verslas. Vilnius: TŪB "Virginija", 1993.
6. BIVAINIS J., GRIŠKEVIČIUS A., JAKŠTAS V. Investicinių projektų vertinimas. Vilnius, 1997.
7. BUŠKEVIČIŪTĖ E., MAČERINSKIENĖ I. Finansų analizė. Kaunas, 1998.
8. BUŠKEVIČIŪTĖ E., PUKELIENĖ V. Valstybės mokesčių sistema. Vilnius, 1998.
9. Cyril Pat Obi. Verslo finansų pagrindai. Kaunas, 1999.
10. ČEPIENĖ S., MEIDŪNAS V., PUZINAUSKAS P., SMALENSKAS G. Įmonių finansai. Kaunas, 1995.
11. DAUDERIS H. Finansų apskaita. Kaip pasirinkti sprendimą. T. 1. Kaunas, 1993.
12. Ekonomikos teorijos terminų žodynelis. Vilnius, 1991.
13. GAIDIENĖ Z. ABAZORIUS D. Akcijos, verslas, pelnas. Vilnius, 1992.
14. GAIDIENĖ Z. Finansų valdymas. Kaunas, 1998.
15. GARŠKIENĖ A. Verslo planavimas. Vilnius, 1997.
16. GAUČAITĖ V. Finansinė biznio plano dalis. Vilnius, 1993.
17. GAUČAITĖ V., URBONAVIČIUS S. Biznio planas. Vilnius, 1993.
18. GRIŠKEVIČIUS A., SILICKAS J. Investicijų projektų valdymas. Vilnius: Lietuvos informacijos institutas, 1998.
19. Įmonės finansų valdymas. Mokomoji knyga. Parengė DARŠKUVIENĖ V. (pagal prof. Bubnio paskaitas). Kaunas, 1998.
20. Interneto puslapis: <http://www.lbank.lt>
21. Įstatymai ir norminiai aktai, reglamentuojantys Lietuvos bankų veiklą. Vilnius, 1998, Nr. 1.
22. IVAŠKEVIČIUS D., SAKALAS A. Bankų vadyba. Kaunas: KTU, 1997.
23. JANKAUSKAS M., JANKAUSKAS G. Kaip pačiam parengti smulkaus verslo (biznio) planą. Vilnius, 1993.
24. JOVAIŠA A. Kaip parengti biznio planą. Vilnius: „Pačiolis“, 1997.
25. JOVAIŠA A. Kaip parengti verslo planą. Vilnius: UAB „Pačiolis“, 2001.
26. JUOZAITIENĖ L. Įmonės finansai. Analizė ir valdymas. Šiauliai, 2000.
27. KATKUS V. Privačioji bankininkystė (Asmeninio turto valdymo principai). Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas, 2000.
28. KATKUS V. Tarptautinė bankininkystė (Tarptautinės banko operacijos). Vilnius, 2000.

- 29.Kreditavimas. I ir II dalis. Parengė TARAILA S. Vilnius, 1998.
- 30.Kreditavimo principai. Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas, 1997.
- 31.KVEDARAITĖ V. Firmos finansinė analizė (antrasis pataisymas ir papildytas leidimas).Vilnius: Lietuvos informacijos institutas, 1996.
- 32.KVEDARAITĖ V. Pelningumo analizė ir prognozavimas.Vilnius: Lietuvos informacijos institutas, 1996.
- 33.LABUTIENĖ E. S., Autukienė R. Mažų ir vidutinių įmonių kūrimas ir valdymas. Vilnius: Lietuvos informacijos institutas, 1995.
- 34.LAZAUSKAS J. Apskaita ir finansai. Vilnius, 1995.
- 35.LEONIENĖ B. Verslo pradmenys. Vadovėlis XI – XII klasėms. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 1997.
- 36.Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas.// Valstybės žinios, 2000, Nr.64.
- 37.Lietuvos Respublikos čekių įstatymas// Valstybės žinios, 1999, Nr.30.
- 38.Lietuvos Respublikos finansų ministerijos darbo reglamentas.
- 39.Lietuvos Respublikos investicinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios, 1995, Nr. 63; 1995; 1996, Nr. 57; 1998, Nr.42.
- 40.Lietuvos Respublikos mokėjimų eilės tvarkos įstatymas// Valstybės žinios,
- 41.Lietuvos Respublikos mokėjimų įstatymas// Mokesčių žinios, 1999, Nr. 47.
- 42.Lietuvos Respublikos valstybės (savivaldybės) įmonių įstatymas // Valstybės žinios, 1994, Nr. 102.
- 43.Lietuvos Respublikos vekselių naudojimo taisyklės// Valstybės žinios, 1999, Nr.
- 44.MACKEVIČIUS J., POŠKAITĖ D. Finansinė analizė. Vilnius, 1998.
- 45.MACKEVIČIUS V.. Prekybos įmonių finansai. Vilnius, 1994.
- 46.MAYER T., DUESENBERY J. S., ALIBER R. Z. Pinigai, bankai ir ekonomika. Vilnius, 1995.
- 47.MARTINKUS B., ŽILINSKAS V. Ekonomikos pagrindai. Vilnius: Technologija, 1997.
- 48.MARTINKUS B., ŽILINSKAS V. Pinigai, vertybiniai popieriai, bankai. Kaunas, 1996.
- 49.Mažmeninės bankininkystės rinkodara. Vilnius, 1999.
- 50.MEIDŪNAS V., PUZINAUSKAS P. Mokesčiai: teorija, vaidmuo, raida. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2001.
- 51.NORKUVIENĖ A. Rinkos ekonomikos terminų žodynėlis. Šiauliai, 1994.
- 52.Overdrafto suteikimo taisyklės.// UAB Medicinos bankas, 1998 03 03, pakeitimai 1999 sausio 12d., protokolai Nr. 01 – 2/99.//
- 53.PEČIŪRA V., PETKUVIENĖ J. Ką reikia žinoti apie pinigų srautų ataskaitą. Vilnius „Visola“, 1995.
- 54.PELANIENĖ N. Firmos verslo planas. Vilnius, 1997.
- 55.RUTKAUSKAS A. Finansų rinkos ir institucijos. Vilnius, 1998.

- 56.Šiuolaikinės bankininkystės principai.// Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas. Vilnius, 1997.
- 57.Teisės aktai, reglamentuojantys Lietuvos Bankų veiklą. Vilnius: Lietuvos bankas, 1999.
- 58.The World Bank Group /About us/ The World Bank Group at a Glance <http://www.worldbank.org/html/extdr/about/glance.htm>
- 59.The World Bank Lithuania Office <http://www.worldbank.lt/aboutwb.htm>
- 60.USEVIČIUS K. Įmonės veiklos analizė ir verslo plano pagrindai. Pokytis. 1998.
- 61.USEVIČIUS K. Kaip parengti biznio planą. Vilnius,1998.
- 62.VAITKEVIČIENĖ V. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: „Žodynas“, 1999.
63. VALAKEVIČIUS E. Investicijų mokslas. Kaunas, Technologija, 2001.
64. VAŠKELAITIS V. Piniginiai atsiskaitymai. Teorija ir praktika.Vilnius: „Eugrimos“, 2001.
- 65.Verslininko darbo knyga. Vilnius, 1994.
- 66.Vertybinių popierių rinka. Vilnius: Informacijos ir leidybos centras, 1994.

PRAKTIKOS DARBAI

1 TEMA: ĮVADAS Į ĮMONIŲ FINANSŲ VALDYMĄ

1 UŽDUOTIS

Įmonė „Vilga“, kurios ataskaitinis laikotarpis yra vienas mėnuo, vasario 1 d. turėjo 35 000 Lt. Vasario mėnesį įmonė atliko tokias ūkines operacijas:

- a) vasario 2 d. sumokėjo 2 000 Lt už patalpų nuomą vasario mėnesį;
- b) vasario 23 d. įsigijo skolon prekybos atsargų už 14 000 Lt;
- c) vasario 28 d. pardavė prekių skolon už 21 000 Lt (jų įsigijimo savikaina 14 000 Lt).

Sudarykite įmonės „Vilga“ balansą ir parenkite pelno (nuostolio) ataskaitą vasario 28 dienai.

2 UŽDUOTIS

Įmonė „Metalas“, kurios ataskaitinis laikotarpis yra vienas mėnuo, spalio 1d. turėjo 235 000 Lt. Spalio mėnesį įmonė atliko tokias ūkines operacijas:

- a) a) spalio 1 d. sumokėjo 98 000 Lt už spalio mėnesio patalpų nuomą;
- b) b) spalio 20 d. įsigijo skolon prekybos atsargų už 125 000 Lt.
- c) spalio 31d. pardavė prekių skolon už 170 000 Lt (jų įsigijimo savikaina 125 000 Lt)

Sudaryti įmonės „Metalas“ balansą ir pelno (nuostolio) ataskaitą spalio 31 dienai.

3 UŽDUOTIS

Įmonė „Svaras“ įsigijo automobilį už 320 000 Lt. Apskaičiuokite išlaidas, kurios skiriamos nusidėvėjimui padengti (pagal MACRS metodą).

4 UŽDUOTIS

Įmonė „Svaras“ įsigijo kompiuterį už 70 000 Lt. Apskaičiuokite išlaidas, skiriamas nusidėvėjimui padengti (pagal MACRS metodą).

5 UŽDUOTIS

Įmonė „Vyturys“, realizavusi produkciją, pajamas gauna grynais pinigais. Visos išlaidos, išskyrus tas, kurios skiriamos nusidėvėjimui padengti, taip pat

mokamos grynais pinigais. Koks pinigų srautas bus gautas per įmonės ūkinės veiklos laiką ?

Eil. Nr.	Rodikliai	Pelno ataskaita (tūkst. Lt)	Pinigų srautai (tūkst. Lt)
1	Pardavimai	900	
2	Išlaidos (be nusidėvėjimo)	400	
3	Nusidėvėjimas	300	
4	Apmokestinamasis pelnas		
5	Mokesčių suma (24%)		
6	Grynasis pelnas		
7	Nusidėvėjimo įskaitymas		
8	Grynasis pinigų srautas		

6 UŽDUOTIS

Įmonė „Sodžius“, realizavusi produkciją, pajamas gauna grynais pinigais. Visos išlaidos, išskyrus tas, kurios skirtos nusidėvėjimui padengti, taip pat tvarkomos grynais pinigais. Koks pinigų srautas bus gautas per įmonės ūkinės veiklos laiką ?

Eil. Nr.	Rodikliai	Pelno ataskaita (tūkst. Lt)	Pinigų srautai (tūkst. Lt)
1	Pardavimai	800	
2	Išlaidos (be nusidėvėjimo)	400	
3	Nusidėvėjimas	80	
4	Apmokestinamasis pelnas		
5	Mokesčių suma (24%)		
6	Grynasis pelnas		
7	Nusidėvėjimo įskaitymas		
8	Grynasis pinigų srautas		

2 TEMA: FINANSŲ VALDYMO ELEMENTAI**7 UŽDUOTIS**

Apskaičiuoti laukiamo pelningumo dydį, vidutinę kvadratinę paklaidą, įmonės „Voras“ variacijos koeficientą, kai duoti tokie duomenys:

Ekonomikos padėtis	Tikimasi tokios padėties	Pelningumas, kai yra tokia padėtis
Nuosmukis	5	-70
Smukimas	35	-10
Normali	20	30
Kilimas	35	70
Klestėjimas	5	100

8 UŽDUOTIS

Apskaičiuoti laukiamo pelningumo dydį, vidutinę kvadratinę paklaidą, įmonės „Voras“ variacijos koeficientą, kai duoti tokie duomenys:

Ekonomikos padėtis	Tikimasi tokios padėties	Pelningumas, kai yra tokia padėtis
Nuosmukis	10	-50
Smukimas	20	-30
Normali	55	30
Kilimas	10	70
Klestėjimas	5	100

Gautus rezultatus palyginti su įmonės „Bitė“ duomenimis. Pastarosios laukiamo pelningumo dydis yra 35%, vidutinė kvadratinė paklaida yra 30%. Nustatykite, į kurią įmonę investuoti yra saugiau ir patikimiau.

9 UŽDUOTIS

Turėjome 5 000 Lt, kuriuos pervedėme į Komercinį banką su sąlyga, kad gautume 8 procentų palūkanų kasmet. Apskaičiuokite būsimąją vertę, kokia ji bus po aštuonerių metų.

10 UŽDUOTIS

1. Apskaičiuoti, koks bus laukiamo pelningumo dydis, vidutinė kvadratinė paklaida, įmonės „Butanas“ variacijos koeficientas, kai duoti tokie duomenys:

Ekonomikos padėtis	Tikimasi tokios padėties	Pelningumas, kai yra tokia padėtis
Nuosmukis	10	-60
Smukimas	20	-20
Normali	30	10
Kilimas	30	70
Klestėjimas	10	100

Gautus rezultatus palyginti su įmonės „Vilga“ duomenimis. Pastarosios laukiamo pelningumo dydis yra 40%, vidutinė kvadratinė paklaida 38%. Nustatykite, į kurią įmonę investuoti yra saugiau ir patikimiau.

11 UŽDUOTIS

Apskaičiuoti, koks laukiamo pelningumo dydis, vidutinė kvadratinė paklaida, įmonės „Pergalė“ variacijos koeficientas, kai duoti tokie duomenys:

Ekonomikos padėtis	Tikimasi tokios padėties	Pelningumas, kai yra tokia padėtis
Nuosmukis	10	-50
Smukimas	30	-20
Normali	30	20
Kilimas	10	80
Klestėjimas	20	100

12 UŽDUOTIS

Turime 20 000 Lt, kuriuos investuosime į dvi akcijas A ir B. Taip pat 10 000 Lt pervesime į Komercinį banką, tikėdamiesi gauti 6% metinių palūkanų. Akcijos A laukiamas pelningumas – 10 procentų, o akcijos B – 12 procentų. Į akciją A investuosime 8 000 Lt.

Apskaičiuokite, koks gali būti laukiamas pelningumas pagal vertybinių popierių portfelį.

13 UŽDUOTIS

Studentė Rita taupo pinigus kelionei į JAV. Ji ruošiasi keliauti po ketverių metų. Kasmet, gruodžio mėnesį, padeda į Komercinį banką po 1 300 Lt, tikėdamasi gauti 12% metinių palūkanų.

Kokia pinigų suma bus sukaupta po ketverių metų ?

14 UŽDUOTIS

Turime 10 000 Lt, kuriuos galime investuoti į akcijas A ir B. Akcijos A laukiamo pelningumo dydis 8%, akcijos B – 20%. Jeigu į akciją A investuosime 6 000 Lt, o į akciją B – 4 000 Lt, tai kokio galime tikėtis pelningumo pagal vertybinių popierių portfelį?

15 UŽDUOTIS

Turime 18 000 Lt, kuriuos investuosime į dvi akcijas A ir B. Į akciją A investuosime 8 000 Lt, į akciją B – 4000 Lt, o likusią dalį padėsime į taupomąjį banką su sąlyga, kad gautume 8 procentus metinių palūkanų.

Apskaičiuoti, kokio pelningumo galime tikėtis pagal vertybinių popierių portfelį.

16 UŽDUOTIS

Turėjome 20 000 Lt, kuriuos pervedėme į Vilniaus banką su sąlyga, kad gautume 5 procentus palūkanų kasmet. Nustatyti, kiek pinigų turėsime po dvejų metų ?

17 UŽDUOTIS

Studentas Giedrius taupo pinigus kelionei į Indiją. Kelionė bus po trejų metų. Kasmet, sausio mėnesį, Giedrius padeda į Komercinį banką po 1 500 Lt su sąlyga, kad gautų 16 procentų metinių palūkanų. Kokia suma bus sukaupta po trejų metų ?

18 UŽDUOTIS

Ko šiandien yra verti 5 000 Lt, kuriuos gausiu po penkerių metų, kai diskonto norma yra 6% ?

19 UŽDUOTIS

Šiandien Tomui buvo pasiūlyta padedant pinigus į banką pasirinkti vieną iš dviejų variantų:

- a) Be jokios rizikos po trejų metų gauti 1200 Lt;
- b) Gauti 800 Lt šiandien.

Diskonto norma 6%.

Kuris variantas Tomui yra priimtinesnis dabar ?

20 UŽDUOTIS

Šiandien Rasai buvo pasiūlyta banke padėti pinigus pagal du variantus:

a) a) Be jokios rizikos po trejų metų gauti 1000 Lt.

b) b) Gauti 900 Lt šiandien.

Diskonto norma 5%.

Kuris variantas Rasai yra priimtinesnis dabar ?

21 UŽDUOTIS

Ponia Stasė taupo pinigus, kad galėtų sumokėti už savo vaiko mokslą po ketverių metų nuo šio momento. Kasmet metų pabaigoje ji perveda po 1100 Lt į Komercinio banko sąskaitą su sąlyga, kad gautų 12 procentų palūkanų kasmet. Kokia pinigų suma bus sukaupta šioje sąskaitoje po ketverių metų ?

22 UŽDUOTIS

Profesorius J. Petraitis po vienerių metų ketina dvejiems metams išvažiuoti į JAV. Jis apskaičiavo, kad nuo šių metų per kitus trejus metus jam reikės kasmet po 8 000 Lt. Jam nutaria padėti draugai ir įmoka (su sąlyga, kad gautų 12% metinių palūkanų) į profesoriaus J. Petraičio sąskaitą tokią pinigų sumą, kuri padengs jo draudimo išlaidas. Ši suma yra pakankama trims mokėjimams po 8 000 Lt. Draugas perveda pinigus šiandien.

a) Kokią sumą draugas turi pervesti šiandien ?

b) Kokia pinigų suma liks sąskaitoje pirmą kartą išėmus pinigus ?

c) Koks bus sąskaitos likutis išmokėjus pinigus antrąjį ir trečiąjį kartą.

23 UŽDUOTIS

Apskaičiuoti A ir B pinigų srautų esamąją eilių vertę, pagal kiekvieną eilę taikant 12 procentų diskonto normą.

Metai	Eilė A	Eilė B
1	200	300
2	300	400
3	400	400
4	400	300
5	300	200

24 UŽDUOTIS

Apskaičiuoti A ir B pinigų srautų esamąją eilių vertę, pagal kiekvieną eilę taikant:

Metai	Eilė A	Eilė B
1	100	300
2	400	400
3	400	400
4	400	400
5	300	100

3 TEMA: KAPITALO VERTĖ, SUDĖTIS, DIVIDENDAI**25 UŽDUOTIS**

Apskaičiuoti tikrąją akcijos vertę, kai dividendų prieaugis lygus nuliui ir sudaro 10 Lt. Diskonto norma – 18 procentų.

26 UŽDUOTIS

Apskaičiuoti tikrąją akcijos vertę, kai dividendų prieaugis nuolatinis ir sudaro 12 procentų, pageidaujamas akcijos pelningumas – 20 procentų, o paskiausiai sumokėtas dividendas – 3,80 Lt.

27 UŽDUOTIS

1. Apskaičiuoti tikrąją akcijos vertę, kai pageidaujamas pelningumas – 20 procentų, o dividendų kintamas prieaugis:

$$D_0 = 3,50 \text{ Lt}$$

$$D_1 = 4,06 \text{ Lt}; \quad q_1 = +16 \%$$

$$D_2 = 3,74 \text{ Lt}; \quad q_{1-2} = -8 \%$$

$$D_3 = 4,19 \text{ Lt}; \quad q_{2-3} = +12 \%$$

2. Nustatyti dividendų pelningumą ir pajamas procentais nuo pelno, gauto pasikeitus kainoms.

28 UŽDUOTIS

Apskaičiuoti akcijos vertę, kai pageidaujamas pelningumas $K_a = 36 \%$. Dividendų prieaugis yra kintamas.

$$D_0 = 4,2 \text{ Lt};$$

$$D_1 = 4,08 \text{ Lt}; \quad q_1 = -3 \%$$

$$D_2 = 3,84 \text{ Lt}; \quad q_2 = -6 \%$$

$$D_3 = 4,42 \text{ Lt}; \quad q_3 = +15 \%$$

Nustatyti pajamas procentais pagal dividendus ir nuo pelno, gauto kintant kainoms.

29 UŽDUOTIS

Apskaičiuoti akcijos vertę, kai dividendų pageidaujamas pelningumas – 20 proc., o paskiausiai sumokėta suma 3,20 Lt.

30 UŽDUOTIS

1. Apskaičiuoti privilegijuotos akcijos vertę, kai pageidaujamas pelningumas K_a - 22 proc., o dividendai kintami:

$$D_0 = 3,50 \text{ Lt};$$

$$D_1 = 4,06 \text{ Lt}; \quad q_1 = + 16 \%$$

$$D_2 = 3,74 \text{ Lt}; \quad q_2 = - 8 \%$$

$$D_3 = 4,19 \text{ Lt}; \quad q_3 = + 12 \%$$

2. Nustatyti pajamas procentais nuo dividendų prieaugio ir pajamas procentais kintant kainoms.

31 UŽDUOTIS

Apskaičiuokite tikrąją akcijos vertę, kai pageidaujamas pelningumas K_a – 17%, dividendų prieaugis nulinis ir paskiausiai sumokėtas dividendas – 3,50 Lt.

32 UŽDUOTIS

1. Apskaičiuokite tikrąją akcijos vertę P_0 , kai pageidaujamas pelningumas – 16 %.

Dividendų kintamas prieaugis:

$$D_0 = 2,80 \text{ Lt};$$

$$D_1 = 3,08 \text{ Lt}; \quad q_1 = + 10 \%$$

$$D_2 = 2,68 \text{ Lt}; \quad q_2 = - 15 \%$$

$$D_3 = 2,83 \text{ Lt}; \quad q_3 = + 8 \%$$

2. Nustatykite pajamas procentais nuo dividendų prieaugio ir gautas kainoms kintant.

33 UŽDUOTIS

1. Apskaičiuokite tikrąją akcijos vertę P_0 , kai pageidaujamas pelningumas – 16 %.

Dividendų kintamas prieaugis:

$$D_0 = 2,80 \text{ Lt};$$

$$D_1 = 3,08 \text{ Lt}; \quad q_1 = + 10 \%$$

$$D_2 = 2,68 \text{ Lt}; \quad q_2 = - 15 \%$$

$$D_3 = 2,83 \text{ Lt}; \quad q_3 = + 8 \%$$

2. Nustatykite pajamas procentais nuo dividendų prieaugio ir gautas kainoms kintant.

34 UŽDUOTIS

1. Apskaičiuoti tikrąją akcijos vertę, jeigu pageidaujamas pelningumas $K_a = 35$ proc.

Dividendų kintamas prieaugis:

$$D_0 = 3,80 \text{ Lt};$$

$$D_1 = 3,61 \text{ Lt}; \quad q_1 = -5 \%$$

$$D_2 = 3,36 \text{ Lt}; \quad q_2 = -7 \%$$

$$D_3 = 3,86 \text{ Lt}; \quad q_3 = +15 \%$$

Nustatykite pajamas procentais nuo dividendų prieaugio ir pajamas, gautas kainoms kintant.

35 UŽDUOTIS

1. Apskaičiuokite tikrąją akcijos vertę, kai pageidaujamas pelningumas – 15 %, o dividendai kintami:

$$D_0 = 2,50 \text{ Lt};$$

$$D_1 = 2,00 \text{ Lt}; \quad q_1 = -20 \%$$

$$D_2 = 2,90 \text{ Lt}; \quad q_2 = +45 \%$$

$$D_3 = 3,00 \text{ Lt}; \quad q_3 = +3 \%$$

$$D_4 = 3,40 \text{ Lt}; \quad q_4 = +13 \%$$

2. Nustatykite pelningumą pagal dividendus ir pajamas procentais nuo pelno, gauto kainoms pasikeitus.

36 UŽDUOTIS

1. Apskaičiuokite tikrąją akcijos vertę, kai pageidaujamas pelningumas – 50 proc., o dividendai yra kintami:

$$D_0 = 2,00 \text{ Lt};$$

$$D_1 = 1,80 \text{ Lt}; \quad q_1 = -10 \%$$

$$D_2 = 2,30 \text{ Lt}; \quad q_2 = +28 \%$$

$$D_3 = 2,60 \text{ Lt}; \quad q_3 = +13 \%$$

$$D_4 = 2,73 \text{ Lt}; \quad q_4 = +5 \%$$

2. Nustatyti pelningumą pagal dividendus ir pajamas procentais nuo pelno, gauto kainoms pasikeitus.

37 UŽDUOTIS

1. Apskaičiuokite tikrąją akcijos vertę, kai pageidaujamas pelningumas – 10 proc., o dividendai yra kintami:

$$D_0 = 3,00 \text{ Lt};$$

$$D_1 = 2,90 \text{ Lt}; \quad q_1 = -3 \%$$

$$D_2 = 3,60 \text{ Lt}; \quad q_2 = +24 \%$$

$$D_3 = 3,73 \text{ Lt}; \quad q_3 = +4 \%$$

2. Nustatyti pelningumą pagal dividendus ir pajamas procentais nuo pelno, gauto kainoms pasikeitus.

38 UŽDUOTIS

Akcinė bendrovė „Aura“ 200X m. sausio 2 d. išleido obligacijas, kurių galiojimo laikas – 6 metai. Už obligacijas bendrovė mokės 160 Lt per metus, t.y. po 80 Lt kas pusmetį. Suėjus obligacijos mokėjimo laikui „Aura“ turi padengti 1 000 Lt nominalinę vertę. Pageidaujamas pelningumas obligacijų emisijos metu – 18 procentų.

Apskaičiuoti:

1. Kuponų palūkanų normą.
2. Obligacijų vertę jos emisijos metu.
3. Obligacijos vertę po vienerių metų, kai pageidaujamas pelningumas – 24 procentai.
4. Obligacijos vertę po dvejų metų, kai pageidaujamas pelningumas – 14 procentų.

39 UŽDUOTIS

Apskaičiuoti tikrąją akcijos vertę, jei yra duota:

- 1) Pageidaujamas pelningumas $K_a = 25 \%$;
 - 2) Dividendų prieaugis yra pastovus $q = 12 \%$.
- Paskiausiai išmokėta dividendų suma $D_0 = 2,80$ Lt.

40 UŽDUOTIS

Bendrovė „Rasa“ išleido obligacijas 200X m. sausio 2 d., jų galiojimo terminas – 5 metai. Bendrovė mokės už obligacijas palūkanas 2 kartus per metus – 300 Lt. Suėjus obligacijos mokėjimo terminui bendrovė turi padengti 1 000 Lt nominalinę vertę. Pageidaujamas pelningumas jos emisijos metu buvo lygus 30 %.

Apskaičiuoti:

1. Obligacijų vertę jos emisijos metu.
2. Obligacijos vertę po 1 metų, kai pageidaujamas pelningumas – 22%.

41 UŽDUOTIS

Akcinė bendrovė „Mažeikių nafta“ 200X m. sausio 2 d. išleido obligacijas. Jų galiojimo laikas – 15 metų. Už obligacijas bendrovė mokės du kartus per metus po 80 Lt. Suėjus obligacijos mokėjimo terminui „Mažeikių nafta“ turi padengti 1 000 Lt nominalinę vertę. Pageidaujamas pelningumas jos emisijos metu – 16 procentų.

Apskaičiuoti:

1. Kupono palūkanų normą.
2. Obligacijų vertę po 3 metų, kai pageidaujamas pelningumas – 16 %.
3. Obligacijos vertę po 3 metų, kai pageidaujamas pelningumas – 20%.
4. Obligacijos vertę po 3 metų, kai pageidaujamas pelningumas – 8 %.

42 UŽDUOTIS

Akcinė bendrovė „Pušis“ išleido obligacijas 200X m. sausio 2 d. Obligacijų galiojimo terminas – 10 metų. Už šias obligacijas palūkanos bus mokamos du kartus per metus – 140 Lt. Suėjus obligacijos mokėjimo terminui AB „Pušis“ turės padengti 1 000 Lt nominalinę vertę. Pageidaujamas pelningumas – 14 procentų.

Apskaičiuoti:

1. Kupono palūkanų normą.
2. Obligacijų vertę po 1 metų, kai pageidaujamas pelningumas – 14 %.
3. Obligacijos vertę po 5 metų, kai pageidaujamas pelningumas – 20 %.
4. Obligacijos vertę po 6 metų, kai pageidaujamas pelningumas – 12 %.

44 UŽDUOTIS

Bendrovė „Adrija“ 200X m. sausio 2 d. išleido obligacijas. Obligacijų galiojimo terminas yra dešimt metų. Bendrovė mokės už obligacijas palūkanas 140 Lt du kartus per metus. Suėjus obligacijos mokėjimo terminui „Adrija“ turi padengti 1 000 Lt nominalinę vertę. Pageidaujamas pelningumas jos emisijos metu – 14 procentų.

Apskaičiuoti:

1. Obligacijų vertę jos emisijos metu.
2. Obligacijos vertę po 1 metų, kai pageidaujamas pelningumas – 20 %.

45 UŽDUOTIS

Bendrovė „Rūta“ išleido obligacijas 200X m. sausio 2 d., jų galiojimo terminas – dvylika metų. Bendrovė už obligacijas mokės palūkanas 200 Lt du kartus per metus. Suėjus obligacijos mokėjimo terminui bendrovė turi padengti 1000 Lt nominalinę vertę. Pageidaujamas pelningumas jos emisijos metu buvo lygus 20 procentų.

Apskaičiuoti:

1. Obligacijų vertę jos emisijos metu.
2. Obligacijos vertę po 1 metų, kai pageidaujamas pelningumas – 26%.

43 UŽDUOTIS

Akcinė bendrovė „Ąžuolas“ išleido 200X m. sausio 2 d. obligacijas. Obligacijų galiojimo terminas yra šešeri metai, palūkanos mokamos vieną kartą per metus - 40 Lt. Suėjus obligacijos mokėjimo terminui AB „Ąžuolas“ turės padengti 1 000 Lt nominalinę vertę. Pageidaujamas pelningumas jos emisijos metu – 40 %.

Apskaičiuoti:

1. Kupono palūkanų normą.
2. Obligacijų vertę emisijos metu, kai pageidaujamas pelningumas – 40 %.
3. Obligacijos vertę po 5 metų, kai pageidaujamas pelningumas – 18%.

4 TEMA: TRUMPALAIKIO TURTO VALDYMAS**45 UŽDUOTIS**

Apskaičiuoti, kiek reikia turėti trumpalaikio turto naudojant jį pusfabrikačiams gaminti 200X metais.

Pusfabrikačiai	Gaminių norma dienomis	Bendros gaminamos produkcijos apimtys (%) vertė
A	26	64
B	32	26
C	15	10

Numatomos išlaidos pusfabrikačiams gaminti – 324 tūkst. Lt, iš jų tiesioginės išlaidos – 248 tūkst. Lt.

46 UŽDUOTIS

Apskaičiuoti, kiek reikia turėti trumpalaikio turto naudojamo pusfabrikačiams gaminti 200X metais baldų įmonėje „Pušis“:

Pusfabrikačiai	Gaminių norma dienomis	Bendros gaminamos produkcijos apimtys (%) vertė
D	38	60
E	24	20
F	20	15

Sąnaudos pusfabrikačiams gaminti – 146 tūkst. Lt, iš jų tiesioginės sąnaudos – 96 tūkst. Lt.

47 UŽDUOTIS

Apskaičiuoti pinigų apytakos ciklą per metus, jei įmonės „Aura“ realizacijos apimtis – 10,4 mln. Lt, vidutinės atsargos – 3,8 mln. Lt, debitoriniai įsiskolinimai – 0,6 mln. Lt, kreditoriams įsiskolinimas sudaro 30 dienų.

48 UŽDUOTIS

Apskaičiuoti, kiek reikia turėti trumpalaikio turto gaminant gatavą produkciją 200X metais baldų įmonėje „Ąžuolas“, jei gatavos produkcijos gamybos išlaidos – 20 tūkst. Lt.

Gaminių grupės	Norma dienomis	Bendros gaminamos produkcijos apimtys (%) vertė
1. Spintos	10	63
2. Biuro baldai	8	17
3. Sekcijos	14	20

49 UŽDUOTIS

Apskaičiuoti, kiek reikia turėti trumpalaikio turto gaminant pagaminą produkciją 200X metais.

Gaminių grupės	Norma dienomis	Bendros gaminamos produkcijos apimtys (%) vertė
1. Sekcijos	6	40
2. Spintos	24	15
3. Sofos	16	45

Numanomos išlaidos gaminant gatavą produkciją – 635 tūkst. Lt.

50 UŽDUOTIS

Apskaičiuoti, kiek baldų įmonei „Pušis“ 200X metams reikia turėti trumpalaikio turto pagrindinėms žaliavoms pagal tokius duomenis:

Žaliavų grupės	Transporto atsarga dienomis	Sandėliavimo laikas dienomis	Technologinė atsarga dienomis	Einamoji atsarga dienomis	Draustinė atsarga dienomis	Sąnaudos žaliavoms tūkst. Lt
Mediena	28	4	16	12	6	854
Lakas	1	1	0	2	0	96
Dažai	3	1	0	4	2	48
Varžtai	0	0	0	4	2	8

51 UŽDUOTIS

Apskaičiuoti, kiek baldų įmonei „Ąžuolas“ 200X metams reikia turėti trumpalaikio turto pagrindinėms žaliavoms pagal tokius duomenis:

Žaliavų grupės	Transporto atsarga dienomis	Sandėliavimo laikas dienomis	Technologinė atsarga dienomis	Einamoji atsarga dienomis	Draustinė atsarga dienomis	Sąnaudos žaliavoms tūkst. Lt
Mediena	28	4	16	10	5	832
Lakas	1	1	0	2	0	154
Dažai	4	1	0	4	2	62
Varžtai	0	0	0	4	2	27

52 UŽDUOTIS

Apskaičiuoti pinigų apytakos ciklą per metus, jei įmonės „Sodžius“ realizacijos apimtis – 12,5 mln. Lt, vidutinės atsargos – 4,2 mln. Lt, debitoriniai įsiskolinimai – 0,7 mln. Lt, kreditoriams įsiskolinimas sudaro 30 dienų.

53 UŽDUOTIS

Pagal pateiktus duomenis (tūkst. Lt):

1. Bendrosios pajamos	650
2. Gamybos kaštai	200
3. Gatavos produkcijos kaštai	36
4. Nesunaudotos gamybinės atsargos metų pabaigoje	25

Apskaičiuoti:

1. Gamybinių atsargų apyvartumą;
2. Gatavos produkcijos apyvartumą;
3. Gamybinių atsargų apyvartumo trukmės dienomis ilgumą.

54 UŽDUOTIS

Apskaičiuoti pinigų apytakos ciklą I ketvirčiui 200X m., jei įmonėje vidutinės atsargos sudarė 3,8 mln. Lt, realizacijos apimtis – 10,4 mln. Lt; debitorinis įsiskolinimas – 1,6 mln. Lt, kreditorinis įsiskolinimas – 45 dienos.

55 UŽDUOTIS

Apskaičiuoti pagal lentelėje pateiktus duomenis neapskaičiuotus rodiklius:

Rodikliai	Suma (Lt)
1. Ilgalaikis turtas	37400
2. Trumpalaikis turtas	72600
2.1. Atsargos	42200
2.2. Išankstiniai apmokėjimai	1400
3. Kapitalas ir rezervai	40800
4. Atidėtieji mokesčiai	600
5. Ilgalaikiai įsipareigojimai	38200
6. Trumpalaikiai įsipareigojimai	30400
7. Savininkų nuosavybė	
8. Skolintojų nuosavybė	
9. Turtas iš viso	
10. Nuosavas trumpalaikis turtas	
11. Mobilus turtas	
12. Padengimo koeficientas	
13. Kritinio įvertinimo koeficientas	
14. Savininkų ir skolintojų nuosavybės santykis	

56 UŽDUOTIS

Apskaičiuoti pagal lentelėje pateiktus duomenis neapskaičiuotus rodiklius:

Rodikliai	Suma (Lt)
1. Ilgalaikis turtas	18200
2. Trumpalaikis turtas	34600
2.1. Atsargos	16500
2.2. Išankstiniai apmokėjimai	3300
3. Kapitalas ir rezervai	15800
4. Atidėtieji mokesčiai	200
5. Ilgalaikiai įsipareigojimai	14600
6. Trumpalaikiai įsipareigojimai	22200
7. Savininkų nuosavybė	
8. Skolintojų nuosavybė	
9. Turtas iš viso	
10. Nuosavas trumpalaikis turtas	
11. Mobilus turtas	
12. Padengimo koeficientas	
13. Kritinio įvertinimo koeficientas	
14. Savininkų ir skolintojų nuosavybės santykis	

5 TEMA: FINANSINIO REZULTATO VALDYMAS**57 UŽDUOTIS**

Nustatyti produkcijos apimtį vienetais lūžio taške ir nubraižyti lūžio taško grafiką, jei yra duota:

1. Gaminio vieneto pardavimo kaina	10 Lt;
2. Netiesioginės išlaidos	6 000 Lt;
3. Tiesioginių išlaidų suma produkcijos vienetui	7 Lt;
4. Prognozuojama gamybos apimtis	1 600 vnt. – 2 400 vnt.

58 UŽDUOTIS

1. Pagal šiuos duomenis sudaryti lentelę ir nustatyti gamybos apimtį vienetais apsimokėjimo taške grynais pinigais:

a) Gaminio vieneto pardavimo kaina	20 Lt;
b) Netiesioginės išlaidos metams	12 000 Lt;
c) Nusidėvėjimas	6 000 Lt;
d) Tiesioginių išlaidų suma produkcijos vienetui	14 Lt;
e) Prognozuojama gamybos apimtis	800 vnt. – 2 800 vnt.

2. Nubraižyti apmokėjimo grynais pinigais taško grafiką.

59 UŽDUOTIS

1. Pagal šiuos duomenis sudaryti lentelę ir nustatyti gamybos apimtį vienetais apmokėjimo taške.

a) Gaminio vieneto pardavimo kaina	20 Lt;
b) Netiesioginės išlaidos metams	12 000 Lt;
c) Tiesioginių išlaidų suma produkcijos vienetui	14 Lt;
d) Prognozuojama gamybos apimtis	800 vnt. – 2 800 vnt.

2. Nubraižyti apmokėjimo taško grafiką.

60 UŽDUOTIS

1. Pagal šiuos duomenis sudaryti lentelę ir nustatyti gamybos apimtį vienetais apmokėjimo taške:

a) Gaminio vieneto pardavimo kaina	56 Lt;
b) Netiesioginės išlaidos metams	16 800 Lt;
c) Tiesioginių išlaidų suma produkcijos vienetui	42 Lt;
d) Prognozuojama gamybos apimtis	900 vnt. – 1 600 vnt.

2. Nubraižyti apmokėjimo taško grafiką.

61 UŽDUOTIS

Nustatyti įmonės „Voras“ prognozuojamas realizacijos pajamas, jei nerealizuoti likučiai metų pradžioje sudaro 6,42 tūkst. Lt, o metų pabaigoje planuojama, kad likučiai sudarys 4 % nuo pagamintos produkcijos. Kiti duomenys pateikti lentelėje:

Gaminių pavadinimas	Gamybos apimtis (vnt.)	Vieneto kaina (Lt)
A	650	200
B	842	545
C	34	1045

62 UŽDUOTIS

Nustatyti įmonės „Bitė“ numatomas realizacijos pajamas, jei nerealizuoti likučiai metų pradžioje sudaro 5,24 tūkst. Lt, o metų pabaigoje planuojama, kad likučiai sudarys 5 % nuo pagamintos produkcijos. Kiti duomenys pateikti lentelėje:

Gaminių pavadinimas	Gamybos apimtis (vnt.)	Vieneto kaina (Lt)
A	420	140
B	725	621
C	24	1152

63 UŽDUOTIS

Išrašas iš įmonės „Pūkas“ metinės
atskaitomybės (tūkst. Lt)

2002 m. 2001 m.

Bendrasis pelnas	720	680
1.1 Išlaidos palūkanoms	185	147
1.2 Pelną mokestis	216	258
Metinis grynasis pelnas (nustatyti patiems)		
Ilgalaikis turto vidurkis (atėmus nusidėvėjimą)	2744	2386
Viso turto vidurkis	5398	4766
Akcininkų nuosavybės vidurkis	2900	2758
Pardavimai	7400	6800
Esančių apyvartoje paprastųjų akcijų skaičius	100	100

Apskaičiuoti pelningumo rodiklius 2002 m. ir 2003 m.: Iš viso pelningumą, vienos akcijos pelną, ilgalaikio turto pardavimą bei akcininkų nuosavybei priklausančio ilgalaikio turto rodiklius.

64 UŽDUOTIS

Nustatyti realizacijos pajamas įmonėje „Voruta“, jeigu nerealizuoti likučiai metų pradžioje sudaro – 2,88 tūkst. Lt, o metų pabaigoje nerealizuoti likučiai sudarys 2% nuo pagamintos produkcijos. Kiti duomenys:

Gaminio pavadinimas	A (apimtis) vnt.	Kainos (Lt)
A	500	307
B	200	682
C	100	1041

6 TEMA: ATSISKAITYMŲ TVARKYMAS**65 UŽDUOTIS**

UAB „Metalas“ iš UAB „Elektronas“ 200X m. sausio 20 d. perka pagal sąskaitą–faktūrą Nr. 317452 durų rankenas, kainuojančius 2000 Lt. Pinigų gavėjo sąskaita Nr. 152016, atidaryta LTB Vilniaus skyriuje (kodas 250202502). Pirkėjo sąskaita Nr. 326318 – Vilniaus banke (kodas 250202731).

Užpildyti mokėjimo pavedimą (Nr. 018, pinigai pervedami po 4 dienų).

66 UŽDUOTIS

Vilniaus „Šilumos tinklai“ (sąskaitos Nr. 255604, kodas – 600250879), turinti sąskaitą Vilniaus banke (kodas 250202884) 1998 m. vasario 3 d. reikalauja Gyvenamųjų namų statybos kooperatyvo Nr. 195 (sąskaitos Nr. 502321, kodas – 600202204), atsidariusio sąskaitą Valstybiniame komerciniame banke (kodas 250202395), sumokėti už 200X m. sausio mėnesį sunaudotą vandenį 1543,15 Lt pagal 2001 m. spalio 18d. sutartį Nr. 24.

Užpildyti mokėjimo reikalavimą – pavedimą (Nr. 28).

67 UŽDUOTIS

Bauda už ne laiku grąžintus padėklus, išduotus pagal pažymėjimą Nr. 3-425:

Padėklų kiekis	Pirkimo data	Gražinimo terminas	Padėklų vertė (Lt)	Bauda (Lt)
2	200X 11 27	200X 12 27	518	1554

Padėklai negražinti. Gražinimo terminas baigėsi prieš 15 dienų. Bauda 300 procentų. Pagrindas: „Daugkartinio naudojimo įpakavimo priemonių apyvartos ir gražinimo taisyklės“, patvirtintos 1992 m. kovo 1 d. Padėklų negražino UAB „Elektronas“ („Hansa banko“ sąskaita Nr. 326318, kodas – 250202532). Panevėžio stiklo fabrikui (sąskaitos Nr. 321205), turinčiam Vilniaus banko skyriaus sąskaitą (kodas 250202532). Užpildyti inkasinį pavedimą (Nr. 4, 1998 01 15).

68 UŽDUOTIS

Pagal 69 užduoties duomenis išrašykite čekį ir solo vekselį.

7 TEMA: INVESTICIJŲ VALDYMAS**69 UŽDUOTIS**

Įmonėje „Olimpas“ svarstomi trys projektai A, B, C. Kiekvieno projekto pradinė investicija 200 tūkst. Lt (nuliniais metais neigiamas pinigų srautas):

Metai	Laukiamas srautas grynais pinigais (tūkst. Lt)		
	Projektas A	Projektas B	Projektas C
0	200	200	200
1	40	80	170
2	120	100	110
3	180	80	60

Apskaičiuoti projektų A, B ir C atsipirkimo laiką bei nurodyti, kurį projektą geriau yra pasirinkti įmonei „Olimpas“.

70 UŽDUOTIS

Įmonėje „Adrija“ svarstomi trys projektai A, B, C. Kiekvieno projekto pradinė investicija 400 tūkst.Lt (nuliniais metais neigiamas pinigų srautas):

Metai	Laukiamas srautas grynais pinigais (tūkst. Lt)		
	Projektas A	Projektas B	Projektas C
0	400	400	400
1	250	180	70
2	120	90	210
3	180	310	360

Apskaičiuoti projektų A, B ir C atsipirkimo laiką bei nurodyti, kurį projektą yra geriau pasirinkti įmonei „Adrija“.

71 UŽDUOTIS

AB „Liftas“ svarstomi trys projektai A, B, C. Kiekvieno projekto pradinė investicija 300 tūkst. Lt (nuliniais metais neigiamas pinigų srautas):

Metai	Laukiamas srautas grynais pinigais (tūkst. Lt)		
	Projektas A	Projektas B	Projektas C
0	300	300	300
1	60	50	270
2	250	180	210
3	200	90	60

Apskaičiuoti projektą A, B ir C atsipirkimo laiką bei nurodyti, kurį projektą geriau yra pasirinkti AB „Liftas“.

72 UŽDUOTIS

Įmonėje „Sodžius“ svarstomi trys projektai A, B, C. Kiekvieno projekto pradinė investicija 800 tūkst. Lt (nuliniais metais neigiamas pinigų srautas):

Metai	Laukiamas srautas grynais pinigais (tūkst. Lt)		
	Projektas A	Projektas B	Projektas C
0	400	200	500
1	200	400	170
2	520	500	110
3	700	600	60

Apskaičiuoti projektų A, B ir C grynąją esamąją vertę, jei kapitalo kaštai 12 % ir nustatyti, kurį projektą geriau yra pasirinkti įmonei „Sodžius“.

8 TEMA: KREDITAVIMAS

73 UŽDUOTIS

Įmonė „Medis“ gavo 3 000 tūkst. Lt paskolą ketveriems metams. Metinė palūkanų norma – 34 procentai. Palūkanos mokamos kas pusmetį. Kreditas pradedamas grąžinti antraisiais įmonės veiklos metais lygiomis dalimis.

Apskaičiuoti pusmečio ir metinės palūkanas.

74 UŽDUOTIS

Įmonė „Nafta“ gavo 480 tūkst. Lt paskolą ketveriems metams. Metinė palūkanų norma – 18 procentų. Palūkanos mokamos kas pusmetį. Kreditas pradedamas grąžinti antraisiais įmonės veiklos metais lygiomis dalimis.

Apskaičiuoti pusmečio ir metinės palūkanas.

75 UŽDUOTIS

AB „Vilga“ gavo 450 tūkst. Lt paskolą penkeriems metams. Metinė palūkanų norma – 28 procentai. Palūkanos mokamos kas pusmetį. Kreditas pradedamas grąžinti trečiaisiais įmonės veiklos metais tokiomis dalimis: 40 tūkst. Lt, 50 tūkst. Lt, 90 tūkst. Lt, 110 tūkst. Lt, 120 tūkst. Lt, 40 tūkst. Lt.

Apskaičiuoti pusmečio ir metinės palūkanas.

76 UŽDUOTIS

AB „Joris“ gavo 750 tūkst. Lt paskolą penkeriems metams. Metinė palūkanų norma – 32 procentai. Palūkanos mokamos kas pusmetį. Kreditas pradedamas grąžinti trečiaisiais įmonės veiklos metais tokiomis dalimis: 50 tūkst. Lt, 110 tūkst. Lt, 120 tūkst. Lt, 120 tūkst. Lt, 150 tūkst. Lt, 200 tūkst. Lt.

Apskaičiuoti pusmečio ir metinės palūkanas.

9 TEMA. FINANSINIS PROGNOZAVIMAS**77 UŽDUOTIS**

Įmonė „Metalas“ už grynus pinigus parduoda 45 % savo produkcijos. 75 % pirkėjų moka už prekes per 30 dienų, likusieji – per 60 dienų. Kiti duomenys lentelėje (tūkst. Lt):

	200X m.		200X m.		
	08	09	10	11	12
Pardavimai	244	260	480	430	480
Pinigų išmokėjimai			594	340	470
Iš viso išleista:					

Apskaičiuoti:

- 1) Kiek manoma gauti grynujų pinigų 200X m. ketvirtą ketvirtį;
- 2) Apskaičiuoti 200X m. ketvirto ketvirčio grynujų pinigų srautus.

78 UŽDUOTIS

Už įsigytas žaliavas ir medžiagas įmonė „Drobė“ turi sumokėti savo tiekėjams per 1 mėnesį. Kiti duomenys pateikti lentelėje (tūkst. Lt):

	200X m.		200X m.		
	08	09	10	11	12
Pinigų gavimas					
Iš viso gauta			652	608	714
Pirkimai	472	496	384	416	504
Pinigų išmokėjimai grynais					
3.1. Algoms			170	170	195
3.2. Kitoms išlaidoms			30	30	30
3.3. Dividendams					45
3.4. Pelno mokesčiams			55		
3.5 investicijoms			80		

Apskaičiuoti:

- 1) Kiek manoma išleisti grynujų pinigų 200X m. ketvirtą ketvirtį;
- 2) Apskaičiuoti grynujų pinigų srautus 200X m. ketvirtą ketvirtį.

79 UŽDUOTIS

Įmonė „Voruta“ už grynus pinigus parduoda 20 % savo produkcijos. 70 % pirkėjų moka už prekes per 30 dienų, likusieji 30 % – per 60 dienų. Kiti duomenys (tūkst.Lt):

	2001 m.		200X m.		
	11	12	01	02	03
Pardavimai	480	520	340	460	580
Pinigų mokėjimai					
Iš viso išleista:			595	320	410

Apskaičiuoti:

- 1) Kiek manoma gauti grynujų pinigų 2001 m. pirmąjį ketvirtį;
- 2) Apskaičiuoti grynujų pinigų srautus 200X m. per pirmąjį ketvirtį.

80 UŽDUOTIS

Už įsigytas žaliavas ir medžiagas įmonė „Audėjas“ turi sumokėti tiekėjams per 60 dienų. Kiti duomenys (tūkst. Lt):

	2001 m.		200X m.		
	11	12	01	02	03
Pinigų gavimas					
Iš viso gauta:			474,4	407,2	455,2
Pirkimai	240	280	200	260	340
Pinigų mokėjimai grynais					
3.1 Algoms			90	90	95
3.2 Kitoms išlaidoms			30	30	30
3.3 Dividendams					25
3.4 Pelno mokesčiams			15		
3.5 Investicijoms			180		

Apskaičiuoti:

- 1) Kiek manoma išleisti grynujų pinigų 2001 m. pirmąjį ketvirtį;
- 2) Apskaičiuoti grynujų pinigų srautus 200X m. per pirmąjį ketvirtį;

Apskaičiuoti sausio, vasario ir kovo mėnesių pinigų balansą, kai pinigų balansas sausio mėn. pradžioje sudarė 80 tūkst. Lt.